สัญญาเลขที่ RDG60E0081

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร

คณะผู้วิจัย

1. นายสยาม	หยองเอ่น	หัวหน้าโครงการ
2. นายบดินทร์	อยู่หว้า	ทีมวิจัย
3. นางสาวช่อกัลยา	ศรีชำนิ	ทีมวิจัย
4. นางสาวขนิษฐา	นวลศรี	ทีมวิจัย
5. นางสาวเมรี	ธนาวร	ทีมวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการวิจัยการศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) ภายใต้การหนุนเสริมของโครงการเสริมสร้างอธิปไตยอาหารด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานตอนกลาง (Node เกษตรกรรมยั่งยืน) โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร 3) เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัจจัยในการตัดสินใจรับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ของชาวนาอินทรีย์ยโสธร 4) เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์สู่การเป็นศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่สามารถทำการผลิต และกระจายความรู้ให้กับชุมชน 5) เพื่อศึกษาบทบาทของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่จะสามารถเป็นหน่วยในการแพร่กระจายความรู้และผลิตความรู้ในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์

การนำเสนอรายงานฉบับนี้มีเนื้อหาหลัก คือ ข้อมูลองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร แนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์สู่การเป็นศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

สยาม หยองเอ่นและคณะ

มีนาคม 2561

สารบัญ

เนื้อหา **หน้า**

คำนำ ..... ก

สารบัญ ..... ข

สารบัญภาพ ..... ง

สารบัญตาราง ..... จ

บทที่ 1 บทนำ 1

1.1 หลักการและเหตุผล 1

1.2 โจทย์วิจัย 7

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย 8

1.4 ขอบเขตการวิจัย 8

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ 9

บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 10

2.1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ 10

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม 17

บทที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน 31

3.1 กระบวนการพัฒนาโจทย์ 31

3.2 การสร้างความเข้าใจต่อโครงการวิจัย 32

3.3 กระบวนการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล 33

3.4 กระบวนการสรุปผลข้อมูล 47

3.5 เวทีนำเสนอข้อมูลและวางแผนการดำเนินงานต่อ 47

บทที่ 4 ผลการศึกษาข้อมูล 57
4.1 ข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรอินทรีย์ 57
4.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 71
4.3 พัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ 77
4.4 นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร 83
4.5 นวัตกรรมการขยายผลเกษตรอินทรีย์ 95
4.6 ขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม 124
4.7 ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรม 126
4.8 คุณลักษณะของนวัตกรรม 128
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย 133
5.1 พัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร 133
5.2 ต้นทุน องค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ฯ 136
5.3 แนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ และบทบาทของศูนย์นวัตกรรมฯ 141
บรรณานุกรม 143
ภาคผนวก 144
ภาคผนวก ก. รายชื่อทีมวิจัย 145
ภาคผนวก ข. ภาพกิจกรรม 147

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ **หน้า**

ภาพประกอบที่ 1: แผนที่แสดงที่ตั้งกลุ่มผู้ผลิตอินทรีย์จังหวัดยโสธร 14
ภาพประกอบที่ 2: สี่มิติของนวัตกรรม.....21
ภาพประกอบที่ 3: ลำดับขั้นการแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย 30
ภาพประกอบที่ 4: ภาพแสดงประเภทกลุ่มชาวนาที่รับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์.....90
ภาพประกอบที่ 5: แผนผังการจัดการโรงสีข้าว..... 112
ภาพประกอบที่ 6: แสดงแผนผังกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม ในจังหวัดยโสธร 133
ภาพประกอบที่ 7: แสดงแผนผังการดำเนินงานของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร 141
ภาพประกอบที่ ก-1: ประชุมทีมวิจัย 147
ภาพประกอบที่ ก-2: ลงพื้นที่ถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร..... 147
ภาพประกอบที่ ก-3: เวทีคืนข้อมูลโครงการศูนย์นวัตกรรม ระยะที่ 1 148
ภาพประกอบที่ ก-4: เวทีจดตั้งกลไกศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ยโสธร 148

สารบัญตาราง

ตาราง **หน้า**

ตารางที่ 1 : ข้อมูลกลุ่มเกษตรกร และพื้นที่ปลูกพืชอินทรีย์ ปีการเพาะปลูก 2558/2559.....15
ตารางที่ 2 : ข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์.....57
ตารางที่ 3 : ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่ม.....71
ตารางที่ 4 : แสดงต้นทุนการทำนาเคมีเปรียบเทียบกับการทำนาเคมี.....85
ตารางที่ 5 : แสดงการใช้ CBR ในการขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์.....91
ตารางที่ 6 : แสดงการเปรียบเทียบความยาก-ง่ายของการรับนวัตกรรม..... 140

บทที่ 1
บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

"ยโสธร" ถูกขนานนามว่าเป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ เนื่องด้วยเป็นจังหวัดที่มีเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์มากที่สุดในประเทศ จากการรวมกลุ่มของชาวนาเป็นองค์กรที่ดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์ครบวงจรตั้งแต่การผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย จากการดำเนินงานของขบวนการชาวนามากว่า 4 ทศวรรษ ทำให้ปัจจุบันจังหวัดยโสธรมีองค์กรชาวนาที่เป็นทางการจำนวน 10 กลุ่ม จากฐานข้อมูลจำนวนเกษตรกรที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน IFOAM แค่เพียงมาตรฐานเดียวก็มีจำนวนกว่า 2,000 ครอบครัว ซึ่งยังไม่รวมการทำเกษตรอินทรีย์ในลักษณะปัจเจกและการทำเกษตรอินทรีย์ภายใต้การรับรองมาตรฐานอื่นอีก เช่น มาตรฐานของประเทศเยอรมนี(CERES), ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม(PGS), หรือระบบรับรองมาตรฐานของหน่วยงานราชการทั้ง GAP และ organic Thailand จนทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดประกาศวิสัยทัศน์ "ยโสธร เมืองวิถีอีสาน เกษตรอินทรีย์ ก้าวไกลสู่สากล" พร้อมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์เมืองเกษตรอินทรีย์ครบวงจรในปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา และได้ยกระดับเป็น Yasothon Model จังหวัดต้นแบบด้านเกษตรอินทรีย์ก้าวสู่ตลาดโลก โดยวางเป้าหมายในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดยโสธรเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์จาก 40,000 ไร่ เป็น 100,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2562

ขบวนการชาวนาในจังหวัดยโสธรมีประวัติศาสตร์การต่อสู้มาอย่างยาวนาน เริ่มต้นจากปี พ.ศ.2523 ชาวนาในพื้นที่อำเภอกุดชุมมีการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาการทำมาหากิน การโดนเอาเปรียบในการรับซื้อข้าวเปลือก ภายใต้การจัดทำโครงการพัฒนาหมู่บ้านโดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนในการวางระบบโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะของกลุ่มเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวนา ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ และกระบวนการในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้ รวมทั้งประสานงานกับแหล่งทุนในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม ภายใต้ชื่อกลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ การรวมกลุ่มกันเพื่อค้าข้าวของชาวนาเกิดขึ้นนับจากนั้นซึ่งถือมิติใหม่ของชาวนาในยุคนั้น หลังจากการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในการค้าข้าว ในปี พ.ศ. 2526 กลุ่มฯได้พัฒนาประเด็นในการทำงานสู่การสร้างความตระหนักในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวนา โดยการ

สนับสนุนจากชมรมหมอยาพื้นบ้าน ในด้านการให้ความรู้ชาวนาในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองด้วยการใช้ยาสมุนไพรพื้นบ้าน ภายใต้โครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง โดยได้รับความสนใจจากชาวนาในพื้นที่เป็นอย่างมาก และได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้ง ชาวนา ครู พระสงฆ์ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลกุดชุม ในการดำเนินกิจกรรมให้ข้อมูลด้านสุขภาพ และส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรที่จำเป็นในคครัวเรือน รวมทั้งการแปรรูปสมุนไพรเป็นยาอีกด้วย จากการทำงานด้านสุขภาพจึงทำให้ชาวนาในพื้นที่ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบจากการใช้สารเคมีในนาข้าว จึงเกิดความพยายามในการลดใช้สารเคมี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2533 นั้นเอง มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่นได้เดินทางมาเยี่ยมกลุ่มและบรรยายแนวคิดการเกษตรแบบธรรมชาติ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ชาวนาในพื้นที่ในการทำนาแบบเกษตรธรรมชาติ ถือเป็นจุดเริ่มต้นครั้งแรกของชาวนา ที่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรและเป็นแห่งแรกๆในประเทศไทย

การรวมตัวกันของชาวนานอกจากจะเป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีผลกระทบกับชาวนารายย่อยแล้ว การดำเนินงานมากว่า 4 ทศวรรษยังตกผลึกเป็นองค์ความรู้ วิธีการ และเครื่องมือในการหนุนเสริมการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ เป็น“นวัตกรรม”ที่เกิดขึ้นโดยชาวนา ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

องค์กรชาวนาค้าข้าวอินทรีย์

องค์กรชาวนาที่ดำเนินกิจกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ครบวงจรทั้ง 10 กลุ่ม ในจังหวัดยโสธรล้วนมีจุดเริ่มต้นโดยเหตุผลด้าน**สุขภาพ**เป็นหลัก ซึ่งการดำเนินงานจะมุ่งเน้นไปที่การค้นหาเทคนิคการทำการผลิตด้วยวิธีการทางธรรมชาติจากการนำภูมิปัญหาของบรรพบุรุษมาประยุกต์ ประกอบกับการเฝ้าสังเกตทำความเข้าใจกับระบบของธรรมชาติที่มีการเกื้อกูลกันของสรรพสิ่ง และทำการทดลองด้วยตัวเองซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกว่าจะเกิดเป็น “นวัตกรรม” ทั้งองค์ความรู้ เครื่องมือ และวิธีการจัดการ ที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ที่ปลอดภัยต่อสุขภาพของผู้ผลิต ผู้บริโภค และ**สิ่งแวดล้อม** หลักจากนั้นค่อยยกระดับประเด็นการทำงานสู่การแก้ไขปัญหาการทำมาหากิน และรายได้ โดยมุ่งเน้นไปที่ความต้องการในการแก้ไขปัญหาการ**ถูกเอาเปรียบ**ในการค้าข้าวเปลือกในยุคแรก จึงเกิดโรงสีชุมชนขึ้นในหลายพื้นที่เพื่อรองรับผลผลิตของพี่น้องชาวนาควบคู่ไปกับการส่งเสริมการทำนาอินทรีย์และ**การค้าข้าว**ของชาวนาโดยตรงกับผู้บริโภค ตลอดการดำเนินงานที่ผ่านมาองค์กรชาวนาได้ผลผลิต “นวัตกรรม” ขึ้นมากมาย ทั้งในรูปแบบขององค์ความรู้ในการเพิ่มผลผลิต เทคนิคการใช้วิธีการทางธรรมชาติทดแทนการใช้สารเคมี เครื่องมืออำนวยความสะดวก รวมทั้งระบบการจัดการต่าง เช่น กระบวนการส่งเสริมการผลิต

กระบวนการรับรองผลผลิต การจัดการผลผลิต เทคนิคการแปรรูปผลผลิต การจัดการตลาด เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการทำเกษตรอินทรีย์ที่ชาวนาที่ต้องปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจำเป็นต้องเรียนรู้เนื้อหาและเทคนิคการจัดการระบบการผลิตเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ตลาดทางเลือก

ตลาดทางเลือก เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการขยายผลการทำการผลิตเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากมีความต้องการช่องทางในการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรที่เป็นสมาชิก ด้วยเหตุผล ประการที่ 1 ในช่วงแรก (ประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา) ความเข้าใจถึงความสำคัญในการบริโภคอาหารปลอดภัย และผลกระทบต่อสุขภาพจากการบริโภคอาหารที่มีสารเคมีตกค้างยังไม่ชัดเจน ทำให้ผู้บริโภคตั้งคำถามกับผลผลิตจากแปลงเกษตรอินทรีย์ที่วางขายอยู่ในตลาดสดทั่วไปถึง ขนาด ความสมบูรณ์ สวยงามของสินค้า ที่แตกต่างจากผลผลิตจากแปลงที่ใช้สารเคมีเข้มข้น เป็นผลให้ผลผลิตจากแปลงเกษตรอินทรีย์ไม่ได้รับความนิยม เกษตรกรไม่สามารถจำหน่ายผลผลิตในแปลง ขาดรายได้ จึงเกิดแนวความคิดในการจัดตั้งตลาดทางเลือกขึ้นเฉพาะสำหรับจำหน่ายผลผลิตจากแปลงเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภคที่ใส่ใจสุขภาพ ภายใต้ชื่อ “ตลาดนัดสีเขียว” โดยมีการดำเนินงานในรูปแบบของตลาดจำหน่ายผลผลิต ควบคู่ไปกับการให้ข้อมูลทำความเข้าใจกับผู้บริโภค การแลกเปลี่ยนความรู้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคและเชื่อมโยงสู่ฐานทรัพยากรธรรมชาติ เป็นระบบการค้าที่เป็นธรรม

การอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าว

การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าวในจังหวัดยโสธร เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 จากการวิเคราะห์ว่า เมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยการผลิตที่มีชีวิตและผ่านการคัดเลือกจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับลักษณะดินฟ้าอากาศของพื้นที่แต่ละภูมินิเวศ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวไร่ ชาวนาในแต่ละท้องถิ่น แต่ละชาติพันธุ์ ดังนั้นเกษตรกรต้องสามารถเข้าถึงและมีสิทธิในฐานะการเป็นเจ้าของพันธุกรรม ทำให้เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธรเล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าว ในระยะเริ่มต้นสามารถรวบรวมสมาชิกที่มีความสนใจ จำนวน 12 ครอบครัว ภายใต้ชื่อ “อาสาสมัครอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าวพื้นบ้านจังหวัดยโสธร” เพื่อค้นหาและ**รวบรวม**พันธุกรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเองและจากแหล่งต่างๆ ทั้งจากในชุมชน งานแลกเปลี่ยนพันธุกรรม และโครงการข้าวคืนนาที่ร่วมกับกรมการข้าว นอกจากนี้ยังมีการส่งตัวแทนเข้าฝึกอบรมเทคนิคในการพัฒนา

พันธุ์ข้าวจากแหล่งต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อ**เติมความรู้**เรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ข้าวให้แก่สมาชิก นอกจากนี้แต่ละพื้นที่ก็มีการจัดทำ**แปลงอนุรักษ์**พันธุ์ข้าวพื้นบ้านเพื่อศึกษาเรียนรู้ลักษณะประจำพันธุ์ของข้าวพื้นบ้านแต่ละพันธุ์ ปัจจุบันกลุ่มฯ สามารถอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้านจำนวนกว่า 100 พันธุ์ มีสมาชิกจำนวน 50 ครอบครัว และมีการยกระดับการทำงานสู่การเป็น**ศูนย์ผลิตและจำหน่าย**เมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน โดยใช้ชื่อยี่ห้อ แม่หญิงเลือกข้าวปลูก โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก มูลนิธิชีววิถี ศูนย์วิจัยข้าว สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม บริษัทเครื่องดื่มกระทิงแดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาพันธุ์ข้าวเพื่อรับมือกับสภาวะอากาศเปลี่ยนแปลง โดยมีโจทย์ในการผสมพันธุ์ คือ ต้องการพันธุ์ข้าวเหนียวแดงให้มีอายุสั้นลงและเป็นข้าวไม่ไวต่อช่วงแสง ต้องการพันธุ์ข้าวนางนวลที่ลำต้นแข็งแรง ไม่ล้ม เกี่ยวง่าย เป็นต้น

การแปรรูปข้าวพื้นบ้าน

ปัจจุบันถึงแม้ข้าวพันธุ์พื้นบ้านจะเริ่มเป็นที่รู้จักของผู้บริโภค แต่ก็เป็นเพียงแค่ส่วนน้อยของพันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่มีอยู่ทั้งหมด เฉพาะที่กลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้านจังหวัดยโสธรได้รวบรวมไว้ในแปลงอนุรักษ์ จำนวน กว่า 100 พันธุ์ ซึ่งแต่ละพันธุ์มีคุณลักษณะเด่นที่มีความแตกต่างกันออกไป ข้าวพันธุ์พื้นบ้านที่ผู้บริโภคให้ความนิยมล้วนมีลักษณะเด่นที่สีของข้าว เช่น ข้าวสีแดง ข้าวสีดำ เป็นต้น แต่ข้าวที่มีสีขาวกลับไม่ได้รับความสนใจทำให้ไม่มีตลาด เกษตรกรจึงปลูกไว้สำหรับบริโภคเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งที่มีลักษณะเด่น ผลผลิตสูง ทนต่อโรคแมลง รวมทั้งมีความเหมาะสมกับพื้นที่แตกต่างกันไป ด้วยเหตุนี้การสร้างมูลค่าทางการตลาดให้กับข้าวพันธุ์พื้นบ้านพันธุ์ที่มีลักษณะเด่นจึงเป็นโจทย์ที่อยู่ในใจของเกษตรกรในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง

จากการสนับสนุนของโครงการพฤกษพันธุศาสตร์ โดย ผศ.ดร.ปิยะศักดิ์ ชอุ่มพฤกษ์ ที่นำข้าวพื้นบ้านพันธุ์เด่นในพื้นที่ยโสธร เป็นข้าวเมล็ดใหญ่ ผลผลิตสูง มีความอ่อนนุ่ม ไปทดลองค้นหาศักยภาพในการแปรรูป พบว่า ข้าวดังกล่าวมีคุณสมบัติเด่นในการทำขนมที่สามารถทดแทนข้าวสาลีได้ จึงได้พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ tulies cookies คุกกี้ฝรั่งเศสแผ่นบางที่ทำจากแป้งข้าวเล้าแตก 100% โดยไม่มีการใช้แป้งสาลีผสม ซึ่งมีจุดขาย คือ Gluten Free สำหรับคนที่แพ้สารกูลเต็นในข้าวสาลี กลุ่มแปรรูปข้าวพื้นบ้านได้ทำตลาดขนม tulies cookies ในร้านเบอเกรี่และร้านกาแฟในจังหวัดยโสธรและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งได้รับการรับรับจากผู้บริโภคเป็นอย่างดี เป็นการเพิ่มมูลค่าของข้าวพื้นบ้าน สร้างเศรษฐกิจให้กับครอบครัวเกษตรกร สร้างอาชีพให้คนรุ่นใหม่ และเป็นทางเลือกสำหรับผู้บริโภค

กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จังหวัดยโสธรพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 3 ประเด็นการทำงาน คือ เกษตรอินทรีย์ เด็กและเยาวชน และเกษตรกรรมยั่งยืน จากปีพ.ศ. 2541 จนปัจจุบัน มีการดำเนินงานวิจัยท้องถิ่น จำนวน 114 โครงการ ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจชุมชน ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร เกษตรกรรมยั่งยืน ศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สุขภาพ หมอเมืองและสุมนไพร เด็กเยาวชนและครอบครัวเป็นต้น งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยคนในชุมชน สร้างนักวิจัยไทบ้านที่เฝ้าสังเกต และขบคิดในการแก้ไขปัญหาของตนเอง จำนวน กว่า 800 คน เกิดเป็นความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายการทำงานเชิงประเด็น เช่น **เครือข่ายช่างชาวนา** ที่เป็นการรวมตัวกันของช่างและชาวนาที่มีทักษะเชิงช่าง เพื่อค้นหานวัตกรรมในการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ตอบสนองสถานการณ์ขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร โดยได้รับความสนใจจากชาวนาหลายพื้นที่ในภาคอีสาน และเกิดการรวมกลุ่มกันของชาวนาในหลายภาค ทั้งภาคกลาง ภาคเหนือและภาคใต้ เพื่อค้นหา รวบรวม และพัฒนานวัตกรรม สร้างความเป็นเจ้าของนวัตกรรมของชาวนาเพื่อมิให้นวัตกรรมการผลิตอยู่ภายใต้การผูกขาดของบรรษัทอุตสาหกรรมการเกษตรเพียงถ่ายเดียว อีกประเด็นหนึ่งที่เป็นผลจากกระบวนการวิจัย คือ **เครือข่ายส่งเสริมการอ่าน** ที่เป็นการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กตั้งแต่ตั้งอยู่ในครรภ์ และสร้างเสริมทักษะและนิสัยรักการอ่านในวัยเด็ก รวมทั้งส่งผลถึงพ่อแม่ผู้ปกครองเนื่องจากต้องเป็นผู้ที่อ่านหนังสือให้เด็กฟัง ประโยชน์จากการอ่านหนังสือจึงส่งผลต่อทั้งผู้แกครองและเด็ก จากการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมพบว่าเด็กที่พ่อแม่อ่านหนังสือให้ฟังตั้งแต่อยู่ในครรภ์มีผลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้เครือข่ายส่งเสริมการอ่านยังได้เชื่อมโยงประเด็นการทำงานร่วมประเด็นเกษตรอินทรีย์ ในการจัดพิมพ์หนังสือ “เกษตรสุขสันต์ ขุนคันคาก” และ “เกษตรอินทรีย์ ผีบักอึ่ง” ซึ่งแต่งโดยครูชีวัน วิสาสะ เพื่อสอนเด็กให้เข้าใจถึงพิษภัยและผลกระทบของสารเคมีการเกษตร ซึ่งได้รับความสนใจและได้รับการสนับสนุนการจัดพิมพ์จากผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร

การทำงานต่อสู้ เฝ้าสังเกต ขบคิดเพื่อแก้ไขปัญหาการทำมาหากิน เกิดผลผลิตที่เป็น “นวัตกรรม” อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สร้างความเข้มแข็งตั้งแต่รากฐานของชุมชน

ปัญหานำการวิจัย

ถึงแม้ข้อมูลจากสหกรณ์กรีนเนท (Green Net) ระบุว่าในปี พ.ศ. 2558 การทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ทั่วประเทศจะเพิ่มขึ้นถึง 21% ตามข้อมูลของแต่พื้นที่การผลิตโดยรวมทั้งหมด แต่ก็คิดเป็นพื้นที่การผลิตเพียง 284,918.44 ไร่[1] ซึ่งไม่ถึง 1 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่การผลิตทั้งหมดในประเทศ ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยด้านนโยบายและตลาดที่มีการยกเลิกนโยบายประกันราคาข้าวในช่วงต้นปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเริ่มทำให้ราคาข้าวเปลือกทั่วไปปรับตัวลดลง โดยเฉพาะในช่วงปลายปี พ.ศ. 2559 ที่ราคาข้าวเปลือกน่าจะตกต่ำสุดในรอบเกือบ 10 ปี ทำให้มีเกษตรกรที่ปลูกข้าวหันมาปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์มากขึ้นเนื่องจากแรงจูงใจทางด้านราคาข้าวอินทรีย์ ที่สูงกว่าราคาข้าวทั่วไป ซึ่งในระยะที่ผ่านมาการขยายตัวของเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์เป็นไปอย่างช้าๆ เนื่องจากการที่จะทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากเกษตรเคมีสู่เกษตรอินทรีย์ต้องเผชิญกับสภาวะกดดันจากทั้งภายในครอบครัวและคนในชุมชน ประสบการณ์ในการส่งเสริมการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต มากว่า 30 ปี ของชมรมรักษ์ธรรมชาติ พบว่า การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ต้องเริ่มจากการสร้างแรงจูงใจ เช่น การสนับสนุนปัจจัยการผลิต หรือราคาผลผลิต จากนั้นค่อยสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งหมายถึงผลที่เกิดขึ้นด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตต้องควบคู่ไปกับการเปลี่ยนวิธีคิดและวิถีชีวิตของชาวนา ทำให้ชาวนาที่สามารถปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ได้อย่างยั่งยืนนั้นมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรเคมี

รัฐบาลพลเอกประยุทธ จันโอชาได้ร่างยุทธศาสตร์แห่งชาติว่าด้วยเกษตรอินทรีย์ 2560 – 2564 โดยมีเป้าหมายในการเพิ่มเกษตรอินทรีย์ปีละ 15% ซึ่งมียุทธศาสตร์หลัก คือ 1. ส่งเสริมการวิจัย ความรู้และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ 2. พัฒนาการผลิตสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์ 3. พัฒนาการตลาดสินค้าและบริการ และการรับรองมาตรฐาน 4. การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ โดยมีแนวทางในการสนับสนุนท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาสังคม รวมถึงการควบคุมสารเคมี[2]

จากสถานการณ์นโยบายในข้างต้น แสดงให้เห็นถึงทิศทางในการส่งเสริมการเกษตรของประเทศที่เน้นการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่เกษตรอินทรีย์ แต่ทว่ารูปแบบการส่งเสริมการเกษตรของหน่วยงานรัฐที่ผ่านมาล้วนเป็นการส่งเสริมเกษตรสมัยใหม่ที่มีการใช้สารเคมีในการผลิต จากข้อมูลของจังหวัดยโสธรในข้างต้น ชี้ชัดว่าจุดเริ่มต้นของเกษตรอินทรีย์เกิดขึ้นโดยองค์กรชาวนาและนักพัฒนา

---

[1] http://www.greennet.or.th/article/411

[2] http://www.biothai.net/node/30515

เอกชน ด้วยเหตุนี้จังหวัดยโสธรซึ่งเป็นต้นแบบด้านเกษตรอินทรีย์ ที่มีประสบการณ์ในการดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์มาอย่างยาวนานจึงต้องมีการยกระดับการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ สู่การเป็นศูนย์รวบรวมและขยายผลนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์สู่เกษตรกรทั่วไปทั้งในพื้นที่จังหวัดยโสธรและเกษตรกรในต่างพื้นที่ เพื่อให้เกษตรอินทรีย์เป็นทิศทางหลักของการพัฒนาระบบเกษตรกรรมของประเทศไทย

1.2 โจทย์วิจัย

1.2.1 คำถามวิจัยหลัก

แนวทางในการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เทคโนโลยี รวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ของขบวนการชาวนาอินทรีย์ยโสธร สู่การเป็นศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธรเป็นอย่างไร

1.2.2 คำถามวิจัยรอง

1.2.2.1 พัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรเป็นอย่างไร

1.2.2.2 ขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรมีต้นทุน องค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์อย่างไรบ้าง

1.2.2.3 ชาวนาอินทรีย์มีปัจจัยในการตัดสินใจรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์อย่างไร

1.2.2.4 แนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์เป็นอย่างไร

1.2.2.5 บทบาทของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่เอื้อต่อการขยายผลเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

1.3.2 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

1.3.3 เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัจจัยในการตัดสินใจรับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ของชาวนาอินทรีย์ยโสธร

1.3.4 เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์สู่การเป็นศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่สามารถทำการผลิต และกระจายความรู้ให้กับชุมชน

1.3.5 เพื่อศึกษาบทบาทของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่จะสามารถเป็นหน่วยในการแพร่กระจายความรู้และผลิตความรู้ในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 กลุ่มองค์กรชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร จำนวน 10 กลุ่ม ได้แก่ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา-ไทยเจริญ จำกัด วิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ เครือข่ายข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม กลุ่มวิสาหกิจผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสังคม ตำบลกำแมด สหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักษ์ จำกัด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำพรตา กลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม

1.4.2 เครือข่ายชาวนานักวิจัยในพื้นที่จังหวัดยโสธรภายใต้สนับสนุนของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดเกษตรอินทรีย์ยโสธร ชุดโครงการพัฒนานวัตกรรมการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)เป็นต้น

1.4.3 กลุ่มชาวนาที่มีการพัฒนานวัตกรรมการผลิตภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานรัฐและองค์กรเอกชน เช่น สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดยโสธร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยโสธร เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดยโสธร บริษัทเดียร์เอิร์ท(เครื่องดื่มกระทิงแดง) เป็นต้น

1.4.4 หน่วยการจัดการองค์ความรู้ เช่น ศูนย์เกษตรอินทรีย์คำเขื่อนแก้ว เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก มูลนิธิสวนธรรมร่วมใจ เป็นต้น

1.4.5 กลุ่มธุรกิจ / ร้านค้า / ร้านอาหาร ที่จำหน่ายผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ทั้งในพื้นที่จังหวัดยโสธรและส่งออก เช่น ข้าวแทนรักษ์ สหกรณ์กรีนเนท เครือข่ายปลูกรัก ไร่ฮักคัก เป็นต้น

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

1.5.2 เกิดข้อมูลองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

1.5.3 เกิดแนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์สู่การเป็นศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

1.5.4 ศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ยโสธรมีเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ในการทำงานและมีบทบาทที่ชัดเจนในการการขยายผลเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์

บทที่ 2
ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้กำหนอดกรอบการศึกษารวบรวมแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการศึกษาทบทวนเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนงานวิจัย โดยได้ดำเนินการค้นคว้ารวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์
2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

2.1 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

2.1.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560– 2564)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดย สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ในฐานะฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ได้จัดระดมความคิดเห็นทั้งจากภาครัฐ เอกชน และภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ เพื่อปรับปรุง ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 2 โดยมีรายละเอียดสำคัญ ดังต่อไปนี้

<u>วิสัยทัศน์</u>

"ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิต การบริโภค การค้า และ การบริการ เกษตรอินทรีย์เป็นที่ยอมรับในระดับสากล"

<u>พันธกิจ</u>

1) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ให้เป็นระบบ

2) เสริมสร้างสภาพแวดล้อม สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน ปัจจัยการผลิต และการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ ในประเทศให้มากขึ้น

3) ส่งเสริมการใช้ระบบสารสนเทศ การประชาสัมพันธ์และพัฒนาเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ทั้งการผลิตการแปรรูป การตลาด และการบริการให้เข้มแข็งพึ่งพากันอย่างยั่งยืน

4) ส่งเสริมการตลาด ช่องทางการจัดจำหน่าย และระบบโลจิสติกส์

5) พัฒนามาตรฐาน และระบบการตรวจสอบรับรองเกษตรอินทรีย์ไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ

<u>วัตถุประสงค์</u>

1) เพื่อเพิ่มพื้นที่และปริมาณการผลิตเกษตรอินรีย์
2) เพื่อเพิ่มการค้าและการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ในประเทศ
3) เพื่อให้สินค้าเกษตรอินทรีย์ได้รับการรับการรับรองมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ
4) เพื่อให้ไทยเป็นศูนย์กลาง (Hub) ของสินค้าและการบริการด้านเกษตรอินทรีย์ในระดับสากล
5) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ให้เป็นที่ยองรับในระดับสากล

<u>เป้าหมาย</u>

1) พื้นที่เกษตรอินทรีย์ไม่น้อยกว่า 600,000 ภายในปี 2564
2) เพิ่มจำนวนเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ไม่น้อยกว่า 30,000 ราย ภายในปี 2554
3) เพิ่มสัดส่วนตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในประเทศต่อตลาดส่งออก โดยให้มีสัดส่วนตลาดในประเทศร้อยละ 40 ต่อตลาดส่งออกร้อยละ 60
4) ยกระดับกลุ่มเกษตรอินทรีย์วิถีพื้นบ้านเพิ่มขึ้น

2.1.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดยโสธร (พ.ศ. 2561 – 2564)

จังหวัดยโสธรได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพทั่วไป ปัญหาและความต้องการของประชาชน ตลอดจนการประเมินสถานภาพการพัฒนาในปัจจุบันและโอกาสในการพัฒนาในอนาคตของจังหวัด โดยนำมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค (ข้อจำกัด / ภัยคุกคาม) แล้วประเมิน

ศักยภาพการพัฒนาร่วมกับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2564 โดยสรุปได้ดังนี้

วิสัยทัศน์จังหวัด

"ยโสธรเมืองเกษตรอินทรีย์ เมืองแห่งวิถีอีสาน"

พันธกิจ

1) ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการบริหารทรัพยากรการเกษตรเป็นเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัย ไม่กระทบสิ่งแวดล้อมและให้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น

2) สนับสนุนและผลักดันให้จังหวัดมีความโดดเด่น และชัดเจนในฐานะจังหวัดที่ดำรงความเป็นชุมชนอีสาน โดยเน้นการรณรงค์ให้ ความสำคัญกับวัฒนธรรม ค่านิยม และประเพณีอีสาน ซึ่งมีการผสมผสานกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่อย่างกลมกลืน ขยายโอกาสด้านอุดมศึกษาในจังหวัด

3) ผลักดันให้ภาคประชาสังคมมีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นยุทธศาสตร์

1) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ครบวงจรและได้มาตรฐาน

2) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และการค้าการท่องเที่ยว

3) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับคุณภาพชีวิต เสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของครอบครัว ชุมชนและสังคม

4) ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1.3 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์วิถียโสธร (พ.ศ. 2559 - 2562)

เป็นยุทธศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากการระดมความคิดเห็นจากคณะกรรมการพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ยโสธร ซึ่งประกอบไปด้วย ภาครัฐ เอกชน และภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ

พัฒนาเกษตรอินทรีย์ จนทำให้เกิดการสร้างข้อตกลงความร่วมมือ โครงการพัฒนาเกษตรอินทรีย์วิถียโสธร ซึ่งทีรายละเอียดโดยสรุป ดังต่อไปนี้

ข้อมูลด้านการเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร

ในปัจจุบันข้าวหอมมะลิอินทรีย์ เป็นที่รู้จักของตลาดทั้งใน และต่างประเทศ สามารถสร้างรายได้เข้าสู่จังหวัดเป็นส่วนมาก จากกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีศักยภาพ มีความเข็มแข็งและมีความมุ่งมั่นที่จะผลิตข้าวอินทรีย์ เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่, กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ, เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม, สหกรณ์เกษตรอินทรีย์ธรรมชาติหนองยอ, และ กลุ่มวิสาหกิจผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสังคมบ้านโนนยาง เป็นต้น ในปัจจุบัน ได้มีกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เพิ่มขึ้นเป็น 10 กลุ่ม โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1) กลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ หมู่ที่ 2 ตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
2) กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ หมู่ที่ 4 ตำบลบากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
3) กลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม หมู่ที่ 8 ตำบลกระจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร
4) กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม หมู่ที่ 4 ตำบลน้ำอ้อม อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร
5) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมชุมชนเกษตรกรรมธรรมชาติหนองยอ หมู่ที่ 4 ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
6) กลุ่มวิสาหกิจกลุ่มแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง หมู่ที่ 3 ตำบลโนนยาง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
7) สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา - ไทยเจริญ จำกัด หมู่ที่ 5 ตำบลสามัคคี อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
8) กลุ่มวิสาหกิจผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา หมู่ที่ 2 ตำบลดงมะไฟ อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร
9) สหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรัก จำกัด หมู่ที่ 9 ตำบลเขื่องคำ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร
10) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม หมู่ที่ 8 ตำบลกระจาย อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร

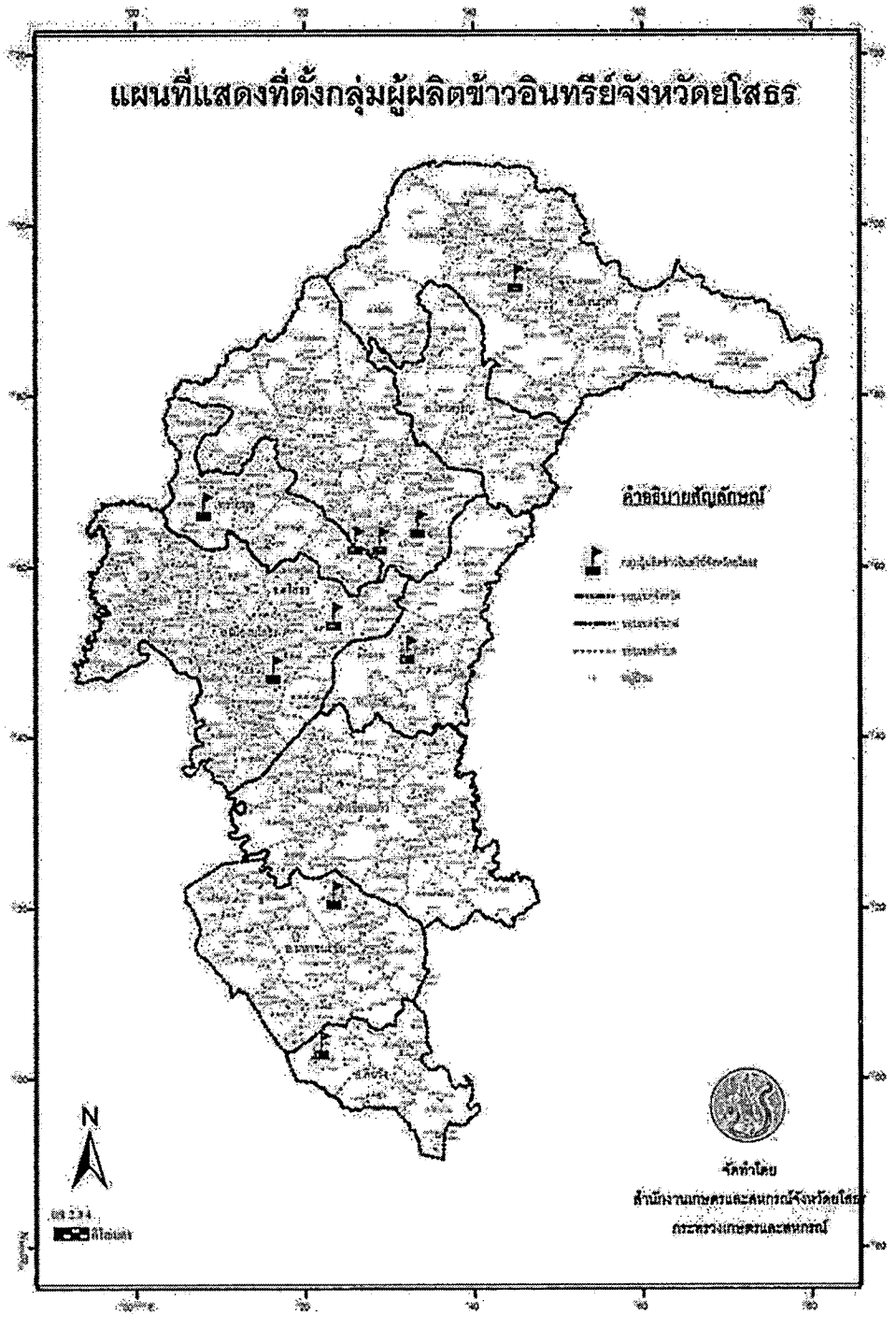

ภาพประกอบที่ 1: แผนที่แสดงที่ตั้งกลุ่มผู้ผลิตอินทรีย์จังหวัดยโสธร

ตารางที่ 1 : ข้อมูลกลุ่มเกษตรกร และพื้นที่ปลูกพืชอินทรีย์ ปีการเพาะปลูก 2558/2559

ชื่อกลุ่มเกษตรอินทรีย์	มาตรฐานที่ขอรับรอง	ปริมาณการผลิต (ไร่)			พื้นที่การผลิตทั้งหมด (ไร่)
		ข้าวหอมมะลิ	ข้าวอื่นๆ	พืชหลังนา/พืชอื่นๆ	
1. กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านนาโส่	มกท. , EU , COR	4,623.75	1,524.25	240	6,388
2. กลุ่มวิสาหกิจกลุ่มแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง	มกท.	1,640	-	500	2,140
3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ	มกท. , EU , COR	1,960.38	-	291	2,251.38
4. กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาและไทยเจริญ	มกท.	1,125.50	-	-	1,125.50
5. กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ	มกท.	2,654.50	-	260	2,914.50
6. กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม	CERES USDA NOP FAIRTRADEGI EU	16,294	-	479	16,773
7. สหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักยโสธร จำกัด	มกท. , EU , COR	933.50	264.70	1,214.30	2,412.50
8. กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรม บ้านโนนทรายงาม	มกท. , EU , COR	431.50	370.75	200	978.49
9. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม	มกท. , EU , COR	608.40	604.3	200	1,412.70
10. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา	มกท.	475	239.50	-	714.50

2.1.4 การประเมินสถานการณ์ และสภาพแวดล้อมด้านเกษตรอินทรีย์ (SWOT ANALYSIS) ภายในและภายนอกด้านเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร

จุดแข็ง (Strength)

1) กลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร เกิดจากความมุ่งมั่นตั้งใจของเกษตรกร ที่จะพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสู่การผลิตเกษตรอินทรีย์ต่อเนื่องยาวนานหลายสิบปี

2) มีความร่วมมือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างเป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ที่เข้มเข็งและยั่งยืน เชื่อมโยงเครือข่ายทั้งปราชญ์ชาวบ้านภายในจังหวัด เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์

3) การผลิตเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร ภายใต้หลักการตลาดนำการผลิตบนพื้นฐานของเทคโนโลยีและนวัตกรรม

4) มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเกษตรอินทรีย์ระหว่างเครือข่าย

จุดอ่อน (Weakness)

1) กลุ่มเกษตรกรขาดเงินทุนในการรวบรวมผลผลิต

2) ขาดการเชื่อมโยงและการจัดทำฐานข้อมูลการเกษตรอินทรีย์ที่ชัดเจนและต่อเนื่อง

3) เกษตรกรขาดแรงจูงใจและขาดความมั่นใจที่จะเปลี่ยนจากเกษตรทั่วไปเป็นเกษตรอินทรีย์ การใช้พื้นที่เกษตรอินทรีย์ยังไม่เต็มประสิทธิภาพ

4) การทำเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร อาศัยน้ำฝนเป็นหลักทำได้ฤดูเดียว ทำให้การใช้พื้นที่อินทรีย์ไม่เต็มประสิทธิภาพ

5) การบริหารจัดการกลุ่มยังขาดประสิทธิภาพ

6) การวิจัยและพัฒนาต่อยอดการแปรรูปเชิงพาณิชย์ทั้งการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ยังมีน้อย

โอกาส (Opportunity)

1) กระแสนิยม Green Productsและมีการการพัฒนาด้ายการตลาดเกษตรอินทรีย์สู่สากลมากขึ้น

2) ความต้องการบริโภคสินค้าอินทรีย์ยังมีมาก การผลิตไม่เพียงพอและยังสามารถผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้หลากหลายยิ่งขึ้น

3) ระบบอินทรีย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรักษาสมดุลและความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งแวดล้อม

4) ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์สามารถสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าสินค้าได้ค่อนข้างสูง

5) ผู้ผลิตและผู้บริโภคเข้าถึงความยุติธรรม (Fair trade) เพื่อความยั่งยืน

อุปสรรค (Threats)

1) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง

2) การผลิตเกษตรอินทรีย์ต้องใช้ความประณีต และมีข้อจำกัดรวมทั้งมาตรฐานในการผลิตสินค้าแต่ละชนิดที่มีความแตกต่างกัน

3) มีข้อจำกัดในการตรวจรับรองมาตรฐานและค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง

4) มีมาตรการกีดกันทางการค้าเกษตรอินทรีย์

5) กลุ่มยังไม่สามารถบริหารจัดการการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้เองต้องอาศัยพ่อค้าคนกลาง

6) ขาดบุคลากรด้านการส่งเสริมและพัฒนาระบบการผลิตในระบบอินทรีย์

7) กลไกขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ยโสธรไม่เพียงพอ

8) เกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เป็นผู้สูงอายุ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม

2.2.1 ความหมายของนวัตกรรม

จากการสืบค้นข้อมูลเอกสารมือสองเกี่ยวกับการให้คำนิยามของนวัตกรรมจากเอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ เว็บไซต์ต่างๆ นอกจากนี้ทีมวิจัยได้รวบรวมคำนิยาม “นวัตกรรม” ใน

มุมมองความเข้าใจของชาวนา พบว่า มีการให้คำนิยามความหมายและความสำคัญของนวัตกรรม ไว้ดังนี้

- พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถานให้คำจำกัดความว่า นวัตกรรม คือ สิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแปลกจากเดิม ซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์เป็นต้น
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติไทย กล่าวว่า นวัตกรรม คือ สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม นวัตกรรมจึงถือเป็นกุญแจหลักที่จะผลักดันให้หน่วยเศรษฐกิจของประเทศเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันไปสู่ระดับสากลได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นความสามารถของประเทศในการสร้างแรงขับเคลื่อนนวัตกรรม จึงเป็นปัจจัยชี้ขาดอัตราการเจริญเติบโตและปรับฟื้นตัวของเศรษฐกิจไทย
- สมาคมการรวมตัวนักประดิษฐ์นานาชาติ IFIA (international federation inventor's association)กล่าวว่า นวัตกรรม คือ การใช้ประโยชน์ของสิ่งใหม่ เพื่อทำให้ได้รับผลกำไร
- นวัตกรรม คือ ประเด็นเดี่ยวที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่ยกระดับบุคคลหรือองค์กรให้ประสบความสำเร็จในการแข่งขันทางธุรกิจ
- นวัตกรรม ไม่ใช่เพียงแค่ความคิดสร้างสรรค์ดีๆ ที่แปลกใหม่ แต่เป็นการลงมือกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงแนวความคิดที่สร้างสรรค์เหล่านั้นให้กลายเป็นความจริง

Ed Roberts ให้คำนิยามว่า นวัตกรรม คือ การประดิษฐ์สิ่งใหม่ที่รวมตัวเข้ากับการใช้ประโยชน์จากสิ่งประดิษฐ์ หรือ นวัตกรรม หมายถึง การรวบรวม ผสมผสาน หรือการสร้างสรรค์ความรู้ที่ไม่เคยมีมาก่อน ที่มีความเกี่ยวข้องและเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ กระบวนการหรือบริการแบบใหม่

นวัตกรรม คือ กระบวนการที่สามารถทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์ที่มีผลประโยชน์ได้เชิงพานิชย์ แต่ก็มีหลายครั้งที่แนวคิดแบบใหม่ถูกเสนอแนะและประเมินมูลค่า แต่ก็ไม่สามารถจะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นจริงได้ในอนาคตทางการตลาด[3]

Roger (1983) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า หมายถึง ความคิด วิธีการ หรือวิธีปฏิบัติที่คนทั่วไปรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ หรือความคิดใหม่ อาจไม่จำเป็นต้องเป็นความรู้ใหม่ บางคนรู้แล้วแต่ยังไม่พัฒนาไปเป็นเจตคติที่ดีหรือไม่ดี และไม่มีท่าทียอมรับหรือปฏิเสธ นอกเสียจากความรู้นั้นสามารถนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในการทำงานให้มีประสิทธิภาพดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น นวัตกรรมการเกษตร

[3] คิดสร้างสรรค์ทำนวัตกรรม think creative do innovative.นพ.สิทธิพร บุณยนิตย์,พิมพ์ครั้งที่ 1,พ.ศ.2555

(Agriculture innovative) จึงหมายถึง ความคิด ความรู้ ทัศนคติต่อสิ่งประดิษฐ์ การตัดสินใจยอมรับสิ่งใหม่ๆ ของเกษตรกร[4]

สถาบันอนาคตไทยศึกษา (Thailand future foundation)[5] ได้ให้คำนิยาม "นวัตกรรม" ในหนังสือ นวัตกรรมนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง โดยให้คำจำกัดความไว้ 3 คำ ดังนี้

CREATIVE คือ การนำความคิดสร้างสรรค์มาทำสิ่งใหม่ มาใช้ประโยชน์ให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มรายได้ การลดต้นทุน การเพิ่มประสิทธิภาพ หรือการส่งเสริมพัฒนาขีดความสามารถของมนุษย์

CHANGE หมายถึง การทำสิ่งต่างๆด้วยวิธีใหม่ๆและยังอาจหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิด การผลิต กระบวนการ หรือองค์กร ไม่ว่าการเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นจากการปฏิวัติ การเปลี่ยนอย่างถอนรากถอนโคน หรือการพัฒนาต่อยอดก็ตาม

DIFFERENT มักมีการแยกแยะความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างการประดิษฐ์คิดค้น ความคิดริเริ่ม และนวัตกรรม อันหมายถึงความคิดริเริ่มที่นำมาประยุกต์ใช้อย่างสัมฤทธิ์ผล (Mckeown,2008) และในหลายสาขาเชื่อกันว่าการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องมีความแปลกใหม่อย่างเห็นได้ชัด และไม่เป็นเพียงแต่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเพิ่มมูลค่าของลูกค้าและมูลค่าของผลผลิต

Scott D. Anthony[6] ได้กล่าวถึงความหลากหลายของการให้คำนิยาม ของ "นวัตกรรม" ซึ่งได้อ้างอิงถึง บล็อกเกี่ยวกับนวัตกรรม ในเดือนสิงหาคม 2010 ได้ยกคำนิยามของนวัตกรรมที่แตกต่างกัน 25 นิยามด้วยกัน แต่คำนิยามที่ผู้เขียนถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี คือ คำนิยามในพจนานุกรม New Oxford American Dictionary อธิบายความหมายของคำว่า การสร้างนวัตกรรม (Innovate)ไว้ว่าเป็น "การสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยเฉพาะการเสนอวิธีการใหม่ๆ" แต่คำนิยามที่ผู้เขียนเสนอคือ "สิ่งที่แตกต่างและสร้างคุณูปการได้" แนวคิดที่สำคัญ คือ การแยกเรื่องความคิดสร้างสรรค์และการ

---

[4] จุรีพร กาญจนการุณ และ วาสนา วงค์ฉายา, บทความ "การยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตรของชุมชนบ้านหนองแหละ" , วรสารวิชาการและการวิจัย มทร.พระนคร ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มีนาคม 1553.

[5] นวัตกรรมนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง. มูลนิธิสถาบันอนาคตไทยศึกษา (Thailand future foundation).มิถุนายน 2556

[6] คู่มือสร้างนวัตกรรมใน 4 สัปดาห์ the little black book of innovation. Scott D. Anthony, ณัฐยา สินตระการผล แปล,พิมพ์ครั้งที่ 1, มีนาคม 2557

ประดิษฐ์คิดต้นสิ่งใหม่ ออกจากนวัตกรรม ควรจำไว้ว่า หากไม่สามารถสร้างคุณูปการได้ สิ่งนั้นก็ไม่ใช่นวัตกรรม !

ตัวอย่างที่เห็นภาพความแตกต่างระหว่างนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์อย่างชัดเจน คือ Leonardo Da Vinci กับ Thomas Alva Edison ซึ่งชายทั้งสองต่างเป็นบุคคลอัจฉริยะ ถ้าคุณอ่านสมุดบันทึกของ Da Vinci ตั้งแต่ต้นจนจบ คุณก็จะรู้สึกทึ่งกับความสามารถในการเล็งเห็นอนาคตของเขาอย่างแน่นอน โดยเขามีภาพร่างอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีลักษณะเหมือนกับเฮลิคอปเตอร์ในยุคปัจจุบัน เขาวาดภาพร่างกายของมนุษย์ที่มีความละเอียดซับซ้อนได้อย่างน่าทึ่ง ซึ่งกล่าวได้ว่าเขาเป็นอัจฉริยะที่มีความคิดสร้างสรรค์อย่างแน่นอน แต่แนวคิดต่างๆ ของเขาตรงกับคำนิยามคำว่านวัตกรรมของเราหรือไม่ คำตอบคือ “ไม่” เพราะความคิดเหล่านั้นไม่ได้สร้างคุณูปการหรือผลกระทบใดๆ ในช่วงเวลาที่ Da Vinci มีชีวิตอยู่ และนั่นเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องจดจำไว้ เพราะเมื่อเราเริ่มต้นกระบวนการสร้างนวัตกรรม เราควรแน่ใจว่าเราจะไม่ทำให้กระบวนการดังกล่าวกลายเป็นแค่แบบฝึกหัดในการเรียน ที่เราได้แต่ คิด... คิด.... คิด.... แต่ไม่ลงมือปฏิบัติ ซึ่งการลงมือปฏิบัตินี่เองที่เป็นตัวสร้างความแตกต่าง

แต่ Edison ลงมือทำ โดยเขาเป็นนักสร้างนวัตกรรมที่มีความเชี่ยวชาญ ทั้งสัญลักษณ์ที่ใช้แสดงการเคลื่อนไหวของราคาหลักทรัพย์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง หลอดไฟแบบหลอดไส้ และอุตสาหกรรมภาพยนตร์ยุคใหม่ต่างมีรากฐานมาจากห้องทดลองของ Edison ที่ตั้งอยู่ในเมือง new Jersey ทั้งสิ้น โดยทุกสิ่งอย่างที่กล่าวมามีความแตกต่างกัน และสร้างคุณูปการได้ นี่เองที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นนักสร้างนวัตกรรม

2.2.2 ความสำคัญของนวัตกรรม

ประเทศไทยได้ถูกจัดอยู่ในประเภท “ประเทศที่มีรายได้ปานกลาง-สูง” ซึ่งโอกาสที่จะหนีจากกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางนั้น จะขึ้นอยู่กับการพัฒนานวัตกรรม ซึ่งประเทศที่ถูกจัดอยู่ในประเภท “ประเทศที่มีรายได้สูง” ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนา(R&D) นวัตกรรม ในแถบเอเชียเช่น เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ (move up the Vaue Chain)โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างนวัตกรรม ไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมที่เป็นผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมด้านกระบวนการผลิต เพื่อ หนีจากการแข่งขันกับประเทศที่มีค่าแรงต่ำกว่า ทั้งนี้เรื่องของการเพิ่มมูลค่าการผลิตไม่ได้มีความสำคัญ

เฉพาะกับผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีแบบซับซ้อนเสมอไป แต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาสินค้าแทบทุกชนิด และมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง

สี่มิติของนวัตกรรม (ดร.ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์)[7]

การที่เราจะกำหนดแนวทางในการผลักดัน หรือดำเนินการให้เกิดนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศนั้น กระบวนการต่างๆ จะต้องเชื่อมโยงกัน 4 มิติ อันได้แก่

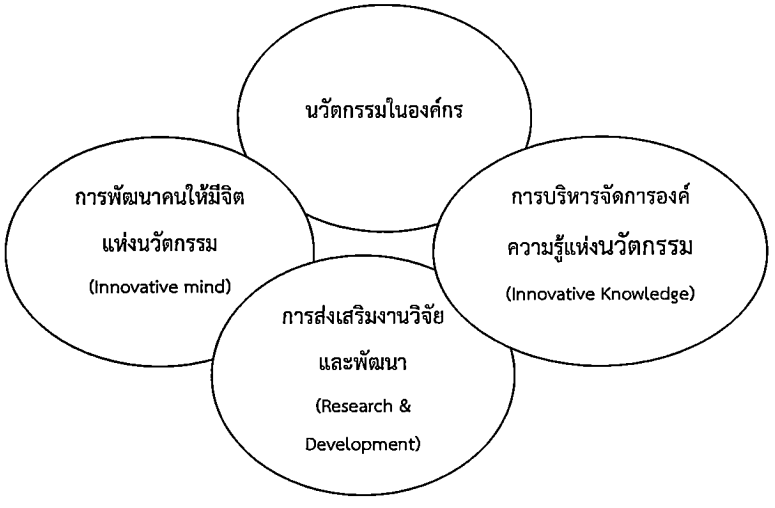

ภาพประกอบที่ 2: สี่มิติของนวัตกรรม

มิติที่ 1 : นวัตกรรมในองค์กร (Innovation-based Strategy)

นวัตกรรมในองค์กรไม่ได้หมายถึงนวัตกรรมเพื่อสร้างของใหม่ๆ สินค้าใหม่ๆ แต่หมายรวมถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และเป็นได้ในทางบวก อาจจะเป็นนวัตกรรมของกระบวนการทำงานก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นสินค้าอย่างเดียว อาจจะเป็นการปรับปรุงให้องค์กรมีขีดความสามารถมากขึ้น เพิ่มคุณค่า (Value) ให้องค์กรมากขึ้นก็ได้ ทั้งนี้ องค์กรจะต้องยอมรับว่านวัตกรรมเป็นส่วนหนึ่งของแผนกลยุทธ์ (Innovation-based strategy)และการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์กร จะต้องเริ่มมาจากข้างบน ซึ่งก็คือ CEO หรือผู้บริหารสูงสุดที่เห็นความสำคัญของนวัตกรรมแล้วนำมาทำเป็นนโยบาย

[7] นวัตกรรมนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง. มูลนิธิสถาบันอนาคตไทยศึกษา (Thailand future foundation).มิถุนายน 2556

กระตุ้นให้คนในองค์กรเกิดความรู้สึกต้องการสร้างนวัตกรรม สร้างจิตสำนึกให้รู้ว่าต้องมีการสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะมีความเสี่ยงว่าไม่ได้ผล และอาจจะต้องลงทุนบ้าง

มิติที่ 2 : การพัฒนาคนให้มีจิตแห่งนวัตกรรม(Innovative mind)

การสร้างและพัฒนาคนอาจจะใช้วิธี On-The-Job Training เพื่อทำให้คนทำงานได้ตรงกับความต้องการขององค์กร แต่พื้นฐานเริ่มต้นจากการสะสมองค์ความรู้ตั้งแต่การศึกษาในระดับมัธยมขึ้นมา และที่สำคัญที่สุด คือ ระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งมหาวิทยาลัยสามารถสร้างคนให้มีนวัตกรรมได้ โดยสร้างคนเหล่านั้นให้มีความรู้สึกใฝ่รู้ คิดวิเคราะห์เป็น ทันสมัยที่จะรู้ว่ามีอะไรใหม่ๆเกิดขึ้น และมีจิตใจที่มุ่งมั่นในการปรับปรุงตนเอง (Innovation mind) โดยการให้ความรู้คนต้องให้ทั้งด้านลึกและด้านกว้าง ลึกในแง่ของความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ส่วนกว้าง คือ ต้องเข้าใจว่ายังมีศาสตร์อื่นและเรื่องอื่นที่เชื่อมโยงกันอยู่ เพื่อให้พวกเขามีมุมมองที่กว้างขึ้นและนำไปสู่ความคิดในเชิงนวัตกรรมที่ไม่ต้องทำแต่สิ่งเดิมๆ แต่มุ่งเน้นการคิดใหม่ทำใหม่ในสิ่งที่ดีกว่าเดิม

มิติที่ 3 : การส่งเสริมงานวิจัยและพัฒนา (Research & Development)

ปกติแล้ว R&D อาจจะเกิดขึ้นในองค์กร ในสถานบันวิจัยหรือในสถาบันการศึกษาอยู่แล้ว โดยองค์กรจะต้องพิจารณาดูว่าจะใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเหล่านั้นได้อย่างไร แต่สิ่งที่อยากให้ความสำคัญ คือ การลดช่องว่างจากการสร้างองค์ความรู้ และการเชื่อมโยงระหว่างคนสองฝ่าย คือ คนสร้างความรู้ความคิดใหม่ กับคนที่นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างสัมฤทธิ์ผล โดยทั้งสองฝ่ายอาจจะต้องหารือร่วมกันตั้งแต่เริ่มต้นทำงานเลยว่าสิ่งที่จะวิจัยเป็นสิ่งที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่

มิติที่ 4 : การบริหารจัดการองค์ความรู้แห่งนวัตกรรม (Innovative Knowledge)

เมื่อเรามีงานวิจัยที่ใช้ประโยชน์ได้แล้ว ย่อมต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้และวิธีเผยแพร่ที่ดี อาจจะต้องมีกลไกอำนวยความสะดวกทั้งหลาย เช่น การจัดตั้งเวที หรือ Platform เพื่อให้นำเสนองานวิจัยเหล่านั้น การจัดให้มีทุนสนับสนุนให้งานวิจัยหรือนวัตกรรมนั้นเกิดขึ้นมา เป็นต้น

2.2.3 ประเภทของนวัตกรรม

ด้านแรกที่ต้องพิจารณา คือ ความตั้งใจทางกลยุทธ์ (strategic intent)ของนวัตกรรม โดยพิจารณาจากตัวอย่างของ Procter & Gamble ซึ่งเป็นบริษัทสินค้าอุปโภคบริโภคสำเร็จรูปที่เป็นเจ้าของแบรนด์ดังต่างๆ หลายสิบแบรนด์ ซึ่งกลยุทธ์ 4 ประการที่บริษัทต้องการบรรลุให้ได้เพื่อสร้างการเติบโตของรายได้นั้นมีดังต่อไปนี้

- นวัตกรรมเพื่อการค้า (commercial innovation)เช่น การแสดงให้เห็นภาพของผู้หญิงที่ "บอกเลิก" กับวิธีทำความสะอาดแบบเดิมๆ (ไม้ถูพื้น ไม้กวาด เป็นต้น) เพื่อเปลี่ยนมาใช้ Swiffer แทน ซึ่งความตั้งใจของโฆษณาอยู่ที่การแสดงให้ผู้บริโภคเห็นว่า Swiffer ไม่ใช่แค่เครื่องมือทำความสะอาดทันใจที่ใช้แค่ช่วงใดช่วงหนึ่งของการทำความสะอาด "อย่างแท้จริง" แต่เป็นวิธีทำความสะอาดที่ใช้ได้โดยไม่ต้องพึ่งวิธีอื่นอีก
- นวัตกรรมเพื่อความยั่งยืน (sustaining innovation)ทศวรรษที่ 2000 บริษัท P&G สามารถเพิ่มยอดขายผลซักฟอกได้สูงมาก ด้วยการเสนอผงซักฟอกกลิ่นใหม่หลายสิบชนิด ที่ได้รับความนิยมมากคือ การผสมผงซักฟอกเข้ากับน้ำยาปรับผ้านุ่ม Downy ถือเป็นนวัตกรรมขั้น "กว่า" (ดีกว่า เร็วกว่า ถูกกว่า)
- ปี ค.ศ. 2005 บริษัท P&G ได้ซื้อกิจการของบริษัท Gillette และได้วางจำหน่ายใบมีดโกนรุ่น Fusion ที่มีใบมีดถึง 6 ชั้น เพื่อการโกนที่เกลี้ยงเกลามากขึ้น และ Fusion กลายเป็นแบรนด์ที่เติบโตรวดเร็วที่สุดในประวัติศาสตร์ของ P&G โดยมียอดขายพุ่งขึ้นถึง 1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่ง P&G เรียกนวัตกรรมนี้ว่าเป็น นวัตกรรมที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด (step-change transformational innovation)
- ในช่วงปลายทศวรรษ 1990 กลุ่มธุรกิจ P&G ได้สร้างสินค้าประเภททำความสะอาดทันใจ โดยใช้อุปกรณ์ง่ายๆ ที่ถอดเปลี่ยนทิ้งได้ ซึ่งทำให้การทำความสะอาดเป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายและรวดเร็ว ซึ่งทำรายได้กว่า 1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี P&G เรียกนวัตกรรมนี้ว่าเป็นนวัตกรรมแบบล้มล้างของเดิม (disruptive innovation)

อีกวิธีหนึ่งคือการพิจารณาประเภทของนวัตกรรม เช่น Appleออกสินค้าใหม่ๆ เช่น เครื่องเล่นเพลง คอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์ไร้สายใหม่ๆ ในขณะเดียวกันก็จัดจำหน่ายสินค้าและคอนเทนต์สำหรับ

สินค้าเหล่านั้นด้วย เช่น iTune Music Store หรือ app store นอกจากนี้ยังขายเพลงแยกเป็นรายเพลงในราคาที่ต่ำ เป็นต้น

ไม่ว่านวัตกรรมที่กล่าวมาจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ แต่นวัตกรรมเหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่แตกต่างและสร้างคุณูปการให้เกิดขึ้นๆได้ และถึงแม้จะมีตัวอย่างของนวัตกรรมมากมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีแล้ว แต่ก็มีนวัตกรรมอีกหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำการตลาด กระบวนการขาย การส่งเสริมการขาย การลงมือปฏิบัติงาน รวมทั้งการบริหารจัดการอีกด้วย

2.2.4 การยอมรับนวัตกรรม

Rogers and Schoemaker (1971)ได้ให้คำจำกัดความการยอมรับนวัตกรรมว่าการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมไปใช้อย่างเต็มที่ เพราะนวัตกรรมเป็นวิถีทางที่ดีกว่า และมีประโยชน์กว่า การยอมรับนวัตกรรมเป็นกระบวนการเริ่มตั้งแต่บุคคลหรือชุมชนได้สัมผัสนวัตกรรมและถูกชักจูงให้ยอมรับนวัตกรรม การยอมรับหรือปฏิเสธปฏิบัติไปตามการตัดสินใจและยืนยันการปฏิบัตินั้น กระบวนการนี้อาจช้าหรือเร็วขึ้นกับปัจจัยสำคัญคือ ตัวบุคคล ชุมชน และลักษณะของนวัตกรรม ในด้านองค์ประกอบการยอมรับนวัตกรรมนั้น Foster (1973)กล่าวว่า เกิดจากบุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ด้วยตนเองได้พิจารณาแล้วว่านวัตกรรมนั้นให้ประโยชน์แก่ชุมชนมากน้อยเพียงใด ความจำเป็นทางเศรษฐกิจมีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมเป็นอย่างมาก เพราะนวัตกรรมส่วนใหญ่ต้องใช้เงินและงบประมาณดำเนินการ ฐานะทางเศรษฐกิจจึงมีผลโดยตรงตั้งแต่เริ่มต้นการประดิษฐ์นวัตกรรม จนไปสู่การทดลองใช้ โดยเฉพาะนวัตกรรมการเกษตรกรรม ที่ถูกนำไปใช้ในชุมชนมากขึ้น ทำให้เกิดตัวอย่างและการเลียนแบบกันมากขึ้นในกลุ่มชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมมากขึ้น นอกจากนั้น องค์ประกอบที่สนับสนุนต่อการยอมรับนวัตกรรมในแง่ทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมนั้นต้องเข้ากันได้กับนวัตกรรม ในด้านผลประโยชน์ นวัตกรรมต้องมีผลประโยชน์ต่อผู้รับการเผยแพร่ คือ นวัตกรรมได้รับการยอมรับจากคนในสังคมขึ้นกับประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งอัตราการยอมรับก็ขึ้นกับสังคมนั้นๆ

2.2.5 ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยี

การยอมรับของผู้บริโภคที่มีต่อนวัตกรรมและเทคโนโลยี (adoption and innovation theory) เรียกว่ากระบวนการยอมรับซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่แสดงออกถึงการยอมรับนำไปปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน (Roger and Shoemaker, 1978, p. 76)

ขั้นที่ 1 การรับรู้ (awareness stage) เป็นขั้นแรกที่จะนำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธสิ่งใหม่ วิธีการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ หรือกิจกรรมของบุคคลนั้น ยังไม่มีความรู้สึกซึ้งเกี่ยวกับเนื้อหา หรือคุณประโยชน์ของนวัตกรรมนั้น ๆ ทำให้เกิดความอยากรู้นั้นต่อไป

ขั้นที่ 2 สนใจ (interest stage) เป็นขั้นที่เริ่มมีความสนใจ หารายละเอียดเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ เพิ่มเติม จะทำให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการใหม่ ๆ หรือสิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและค่านิยม ตลอดจนบรรทัดฐานทางสังคม หรือประสบการณ์เก่า ๆ ของบุคคลนั้น

ขั้นที่ 3 ประเมินค่า (evaluation stage) เป็นขั้นที่จะได้ไตร่ตรองถึงประโยชน์ในการลองใช้วิธีการหรือวิทยาการใหม่ ๆ ดีหรือไม่ เมื่อนำมาใช้แล้วจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือไม่ โดยบุคคลนั้นมักจะคิดว่าการใช้วิทยาใหม่ ๆ เป็นการเสี่ยงทำให้ไม่แน่ใจถึงผลที่จะได้รับ ในขั้นนี้จึงเป็นการสร้างแรงเสริม (reinforcement) เพื่อให้เกิดความแน่ใจยิ่งขึ้นว่าสิ่งที่เขาตัดสินใจเพื่อเป็นการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อนวัตกรรมมีคุณค่าและมีประโยชน์

ขั้นที่ 4 ทดลอง (trial stage) เป็นขั้นที่ใช้วิทยาการใหม่ ๆ นั้น กับสถานการณ์ตนเองเป็นการทดลองบางส่วนก่อนเพื่อจะได้ดูว่าผลลัพธ์และประโยชน์ที่จะได้รับว่าดีจริงอย่างที่คิดไว้ในขั้นประเมิน ซึ่งผลการทดลองจะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจที่จะปฏิเสธหรือยอมรับต่อไป

ขั้นที่ 5 ยอมรับ (adoption stage) เป็นขั้นที่บุคคลรับวิทยาการใหม่ ๆ นั้น ไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนอย่างเต็มที่ หลังจากได้ทดลองปฏิบัติดูและเห็นประโยชน์แล้วยอมรับนวัตกรรมเหล่านั้น

<u>การนำไปใช้</u>

ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงกระบวนการยอมรับนวัตกรรมของบุคคลในสังคม ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ที่ว่าด้วยเรื่องการค้นหานวัตกรมและเทคโนโลยีในการผลิตจำเป็นต้องเข้าในพฤติกรรมนี้ด้วย เพื่อใช้ประยุกต์ในการเผยแพร่องค์ความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ ในการทำเกษตรอินทรีย์ ที่ตอบสนองการผลิตที่ยั่งยืน

แทนที่การใช้เทคโนโลยีของบริษัทอุตสาหกรรมการเกษตรที่เน้นการผลิตเชิงเดี่ยวซึ่งทำลายสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

Rogersได้เสนอทฤษฎีที่เริ่มมีความชัดเจนขึ้น สำหรับงานการเผยแพร่นวัตกรรม โดย Rogers ได้ใช้ 4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถูกนำไปใช้ในงานการเผยแพร่นวัตกรรมมากที่สุด และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทฤษฎีการเผนแพร่นวัตกรรม ดังนี้

ทฤษฎีกระบวนการตัดสินใจรับนวัตกรรม (the Innovation Decision process theory)

ทฤษฎีนี้ Rogers(1995) ได้ให้คำอธิบายว่า การเผยแพร่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในช่วงของเวลาหนึ่งที่มีขั้นตอนของการเกิด 5 ขั้น ได้แก่

1. ขั้นของความรู้ (knowledge)
2. ขั้นของการถูกชักนำ (persuasion)
3. ขั้นของการตัดสินใจ (Decision)
4. ขั้นของการนำไปสู่การปฏิบัติ (Implementation)
5. ขั้นของการยืนยันการยอมรับ (confirmation)

ทฤษฎีนี้เริ่มจากผู้ที่มีศักยภาพที่จะรับนวัตกรรมได้เรียนรู้เกี่ยวกับตัวนวัตกรรมนั้น จนมีความรู้ความเข้าใจในตัวนวัตกรรมอย่างดี และถูกชักนำ โน้มน้าวให้เชื่อถือ จากคุณงามความดีของตัวนวัตกรรมนั้น หลังจากนั้นจะมีการตัดสินใจว่าจะรับเอานวัตกรรมนี้มาใช้ เมื่อตัดสินใจแล้วก็ลงมือปฏิบัติ นำเอานวัตกรรมสู่การปฏิบัติ และขั้นสุดท้าย คือ การยืนยัน(หรืออาจจะปฏิเสธ) การตัดสินใจยอมรับและใช้นวัตกรรมนั้นต่อไป

ทฤษฎีความเป็นนวัตกรรมในเอกัตบุคคล (The Individual Innovativeness Theory) Rogers (1995)

ได้อธิบายว่า บุคคลที่ได้รับการกล่อมเกลาให้เป็นนักนวัตกรรม จะยอมรับนวัตกรรมได้เร็วกว่าผู้ที่ไม่ได้รับหรือรับการกล่อมเกลามาน้อย ตามทฤษฎีนี้ แยกความเป็นนวัตกรรมในเอกัตบุคคลออกเป็น 5 กลุ่ม ตามกระบวนการของการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Adoption Process) ได้แก่

1) กลุ่มผู้ไวต่อการรับนวัตกรรม (Innovators)จะเป็นกลุ่มที่รับนวัตกรรมทันที คนกลุ่มนี้มีลักษณะกล้าเสี่ยง และมีความเป็นนักนวัตกรรมสูงจึงมีความพร้อมที่จะรับและมีศักยภาพที่จะรับได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะมีเพียง 2.5% ของคนทั้งหมดที่จะใช้นวัตกรรมนั้น

2) กลุ่มแรกๆที่รับนวัตกรรม (Early Adopters) กลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มที่มีความเชื่องช้าในการรับนวัตกรรมกว่าพวกแรก แต่เป็นกลุ่มที่ยังไวต่อการรับนวัตกรรมหลังจากทราบว่ามีกลุ่ม Innovators ได้ยอมรับไปแล้ว กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ตามมายอมรับนวัตกรรม ซึ่งจะมีประมาณ 13.5%

3) กลุ่มใหญ่แรกที่รับนวัตกรรม (Early Majority) เป็นกลุ่มใหญ่ที่จะดูทีท่าและทิศทางก่อน เมื่อเห็นว่าการยอมรับนวัตกรรมจะเกิดประโยชน์จึงยอมรับนวัตกรรมนั้น ซึ่งจะมีประมาณ 34%

4) กลุ่มใหญ่หลังที่รับนวัตกรรม (Late Majority) เป็นกลุ่มใหญ่เท่ากันกับกลุ่ม Early Majority มีประมาณ 34% ซึ่งหลังจากกลุ่มนี้รับนวัตกรรมแล้ว จะรวมเป็นกลุ่มใหญ่ที่จะทำให้เห็นว่านวัตกรรมได้ถูกนำไปสู่การปฏิบัติในสังคม

5) กลุ่มสุดท้ายผู้รับนวัตกรรม (Laggards) มีจำนวน 16% กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต่อต้านนวัตกรรม ถ้าจะยอมรับก็ยอมรับอย่างเสียมิได้ หรืออาจจะไม่ยอมรับเลยตลอดไป

<u>ทฤษฎีอัตราการยอมรับ (The Theory Of Rate Adoption)Rogers (1995)</u>

ได้อธิบายทฤษฎีนี้ไว้ว่า เป็นการเผยแพร่นวัตกรรมในช่วงเวลาอย่างเป็นแบบแผน เขียนกราฟเป็นรูปตัว s ทฤษฎีนี้แสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมจะได้รับการยอมรับผ่านช่วงของระยะเวลาอย่างช้าๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป และจะค่อยๆเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและจะชะลอตัวอีกครั้ง ทฤษฎีนี้ยังกล่าวอีกว่าหลังจากผ่านช่วงของการเติบโตอย่างรวดเร็วแล้ว จะมีการชะลอตัวลง และคงที่อยู่ หรือตกลงมา ถ้าเป็นสินค้ายอดขายจะลดลงอีกด้วย

ในช่วงเวลาเริ่มต้นของการเผยแพร่นวัตกรรมจะมีการยอมรับนวัตกรรมน้อย เส้นกราฟจะอยู่ต่ำและค่อยๆสูงขึ้นเมื่อถึงช่วงเติบโต การยอมรับจะมีมากและเป็นไปอย่างรวดเร็วด้วย หลังจากนั้นจะเริ่มช้าลงและมีแนวโน้มที่จะมีอัตราการยอมรับนวัตกรรมลดลงอีกด้วย และถึงคราวที่ต้องมีนวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นอีกเป็นอย่างนี้ต่อๆไป และจะมีการเติบโตแบบตัว s เช่นเดียวกันๆซ้ำเป็น s1,s2 และ s3 ไปเรื่อยๆ

ทฤษฎีการยอมรับด้วยคุณสมบัติ (The Theory Of Perceived Attributes) Rogers (1995)

ได้ขยายความทฤษฎีนี้ว่า กลุ่มผู้มีศักยภาพในการยอมรับนวัตกรรม ตัดสินใจรับโดยใช้ฐานของการรับรู้รับทราบถึงคุณสมบัติของนวัตกรรม ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ ได้แก่

1) นวัตกรรมนั้นสามรถทดลองใช้ได้ก่อนการจะยอมรับ (Trail Ability)
2) นวัตกรรมนั้นสามารถสังเกตผลที่จะเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน (Observability)
3) นวัตกรรมนั้นมีข้อดีกว่า หรือเห็นประโยชน์ชัดเจนกว่าสิ่งอื่นๆที่มีอยู่ในขณะนั้น หรือสิ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน (Relative Advantage)
4) ไม่มีความซับซ้อน ง่ายต่อการนำไปใช้ (Complexity)
5) สอดคล้องกับการปฏิบัติและค่านิยมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น (Compatibility)

การนำไปใช้

ทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ล้วนได้กล่าวถึงกระบวนการยอมรับนวัตกรรมของบุคคลในสังคม รวมทั้งแบ่งบุคคลผู้ซึ่งมีปฏิกิริยาตอบสนองกับนวัตกรรมใหม่ออกเป็นกลุ่ม เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของบุคคลแต่ละกลุ่มที่แสดงออกกับนวัตกรรมใหม่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ที่ว่าด้วยเรื่องการศึกษานวัตกรรมและเทคโนโลยีจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร ทั้ง 10 กลุ่ม โดยทำความเข้าใจในพฤติกรรมของกลุ่มบุคคล และขั้นตอนกระบวนการในการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม เพื่อใช้ประยุกต์ในการเผยแพร่องค์ความรู้ และเทคโนโลยีใหม่

2.2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน "เบี้ยกุดชุม" ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร. นางสาวมานิดา คอยระงับ, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543.

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการอธิบายถึงการแพร่นวัตกรรมของเบี้ยกุดชุมซึ่งมีลำดับขั้นตอนของการนำความคิดเข้าสู่ชุมชนกุดชุมซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

การแพร่ของระบบเงินตราชุมชน

เนื่องจากเรื่องของระบบเงินตราชุมชน ในฐานะที่เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่สำหรับสังคมไทย แต่ปรากฏมีการดำเนินการในสังคมต่างประเทศมาแล้วหลาย

แห่ง ผลจากการวิจัยพบว่าผู้นำนวัตกรรมนี้เข้ามาสู่สังคมไทย คืออาสาสมัครพัฒนาชุมชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน(NGOs) ต่างประเทศ 2 คน โดยอาสาสมัครฯได้ทำการเชื่อมโยงถึงชุมชน พร้อมกับเข้าไปเป็นผู้นำเสนอความคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนในหมู่บ้านด้วยตนเองผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า ระยะของการนำเสนอแนวความคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชน เข้าไปในชุมชนกุดชุมนั้น แบ่งออกเป็นการดำเนินการหลักๆได้ 4 ระยะ คือ

ระยะขายความคิด หรือ ระยะหว่านความคิด เป็นช่วงเวลาที่อาสาสมัครต่างประเทศเข้ามานำเสนอแนวความคิดต่อสังคมไทยในรูปแบบต่างๆ เพื่อทำการสำรวจหาพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการขยายผลการนำเสนอแนวคิดให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น โดยรวมถึงการประสานเครือข่ายในลักษณะพันธมิตรกับองค์กรเอ็นจีโอในประเทศไทย

ระยะเชื่อมโยงผู้นำและเจาะพื้นที่ เป็นช่วงที่อาสาสมัครจากต่างประเทศสามารถเลือกพื้นที่ที่ต้องการ โดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายเป็นมีระบบชุมชนและมีการรวมตัวกันอยู่ก่อนแล้ว และทำการประสานงานกับผู้นำความคิดในชุมชน เพื่อลงพื้นที่จริงและเริ่มต้น การแนะนำนวัตกรรมสู่ชุมชนรวมทั้งการสร้างทีมงานในการเผยแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชน

ระยะแพร่ หรือ ระยะติดต่อ เป็นขั้นตอนที่อาสาสมัครและทีมงานเริ่มดำเนินการนำเสนอในลักษณะจุดประกายความคิดสู่คนในชุมชน โดยมีการใช้รูปแบบการสื่อสารในลักษณะต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับจากนวกรรมนี้ รวมถึงการใช้สื่อบุคคลในชุมชน ในการกระจายความคิดและสร้างกิจกรรมเพื่อดึงให้ชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิกเพื่อทดลองใช้นวัตกรรม

ระยะวิกฤติ และหาทางเดินหน้า เป็นขั้นตอนที่การแพร่นวกรรมเกิดการหยุดชะงักเนื่องมาจากการนำเสนอข่าวเชิงลบต่อนวัตกรรมโดยสื่อมวลชน และเป็นช่วงที่ชุมชนร่วมระดมแก้ปัญหา ในขณะเดียวกันก็เป็นช่วงทบทวนการรับนวกรรม และการวางแผนเดินหน้าโครงการต่อ

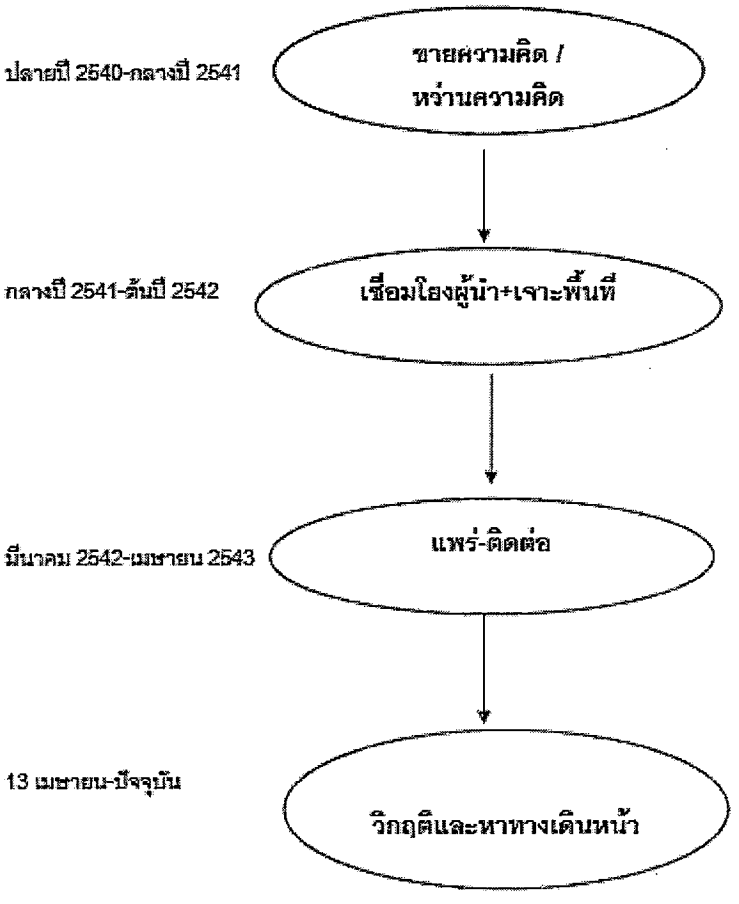

ภาพประกอบที่ 3: ลำดับขั้นการแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย

<u>การนำไปใช้</u> ผลของการวิจัยชิ้นนี้พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม คือ ลักษณะเฉพาะของชุมชนและคนในชุมชน คุณลักษณะผู้นำ แรงกดทางเศรษฐกิจของชุมชน การกระจายอำนาจสู่ชุมชน และคุณลักษณะของนวัตกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในครั้งนี้ รูปแบบการแพร่นวัตกรรมนี้มีความใกล้เคียงกันกับการแพร่นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน ซึ่งสามารถนำเอาองค์ความรู้และบทเรียนในการแพร่นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน ทั้งการเผยแพร่ผ่านตัวบุคล ผ่านผู้นำ เป็นต้นแบบในการแพร่นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร เพื่อให้เกิดการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์สู่ชาวนาทั่วไป

บทที่ 3
กระบวนการดำเนินงาน

โครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร เป็นการศึกษาพัฒนาการ ต้นทุน องค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการ ของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร เพื่อเป็นแนวทางในการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ และบทบาทของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่เอื้อต่อการขยายผล โดยมีขอบเขตในศึกษากลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร ซึ่งมีรายละเอียดของกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 กระบวนการพัฒนาโจทย์

วันที่ 9 กันยายน 2560 พัฒนาโครงการ การศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเกษตรอินทรีย์ บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย ตัวแทนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทีมถอดบทเรียน และเจ้าหน้าที่ สกว. เริ่มจาก คุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวทักทายและต้อนรับรับ จากนั้นคุณสยาม ได้แนะนำ ผศ.ดร.บัญชร แก้วส่อง. ผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่จาก สกว. และ ทีมถอดบทเรียน ให้แก่ผู้เข้าร่วมได้รู้จักกัน ต่อมา คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร ได้แนะนำ หน่วยงาน สกว. และพูดถึง การจัดตั้งศูนย์นวัตรรมในภูมิภาคต่างๆ ต่อมา คุณสยาม หยองเอ่น ได้อธิบาย คำว่า นวัตกรรม คืออะไร จากนั้น เจ้าหน้าที่จาก สกว. ได้อธิบายกรอบทุนของโครงการ ถัดมา คุณอิษฎ์ ปักกันต์ธร ได้อธิบายหน้าที่ศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชน หลังจากนั้น จากนั้นได้วางทีมวิจัย

หลังจากนั้นจึงได้มีการแผนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยเริ่มจาก 1) รวบรวมข้อมูลมือสองจากเอกสารของหน่วยงานรัฐ เอกสารจากกลุ่มโดยตรง หรือ Internet ซึ่งในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายน ถึงกลางเดือนธันวาคม เป็นช่วงที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวข้าว จึงได้ให้ทีมรวบรวมเอกสารมือสองไว้ก่อน ทั้งเรื่องประวัติพัฒนาการกลุ่ม และเทคนิคการผลิตของต่างๆ และได้แบ่งความรับผิดข้อมูลแต่ละหน่วยงาน ถัด

มาคุณสยาม หยองเอ่นได้พาทีมวิจัยวางแผนปฏิทินงาน และได้กำหนดในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2560 กิจกรรมประมวลข้อมูล ณ สำนักงานเกษตรกรรมทางเลือก จังหวัดยโสธร

3.2 การสร้างความเข้าใจต่อโครงการวิจัย

วันที่ 27 ตุลาคม 2560 เวทีชี้แจงโครงการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร ณ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเกษตรอินทรีย์ บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยมีทีมวิจัย คณะที่ปรึกษา และตัวแทนจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร ทั้ง 10 กลุ่ม เข้าร่วม เริ่มจากนายสยาม หยองเอ่น ได้จี้แจงวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ จากนนั้น จึงได้นำเสนอโครงการวิจัย โจทย์วิจัย หลักการเหตุผล วัตถุประสงค์การวิจัย ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินการวิจัย และงบประมาณ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจรูปแบบของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกัน ต่อมา เป็นการแลกเปลี่ยนเพื่อร่วมกันวางแผนแนวทางในการศึกษาวิจัย โดยมีความคิดเห็นตรงกันว่า ในช่วงแรก ควรศึกษาประเด็นดังต่อไปนี้ 1)พัฒนาการของกลุ่ม 2)องค์ความรู้ 3)รูปแบบการจัดการ 4)ทัศนะคติของคนในกลุ่ม 5)การวิเคราะห์สังคมจนไปถึงการตกผลึกทางความคิด ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

วันที่ 27 พฤศจิกายน 2560 ร่วมประชุมเติมแนวคิด/หลักการขับเคลื่อนงาน ชุด “โครงการศูนย์วิจัยยวัตกรรมชุมชน” ณ เคยู โฮม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ฯ เริ่มจากทีมกระบวนการได้ให้ผู้เข้าร่วมแนะนำตนเองว่ามาจากศูนย์ไหนบ้าง ต่อมาได้พูดการวางเป้าหมายศูนย์นวัตกรรมชุมชนในระยะสั้น และในอนาคตเป็นอย่างไร บทบาทหน้าที่ของศูนย์ฯ และการบริหารจัดการ รวมถึงกระบวนการถอดบทเรียน ให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงาน สกว. กับชาวบ้าน ทักษะหรือกิจกรรมใหม่ วิธีการสร้างนวัตกรรม และได้พูดถึงว่า นวัตกรรมนอกกรอบเช่น ศูนย์วิจัยจะเป็นตัวกระตุ้นชาวบ้าน ความรู้การยกระดับภายใต้การบริหารในลักษณะแบบไหน

วันที่ 9 - 11 เมษายน 2561 ร่วมอบรมเติมหลักการ แนวคิด และแนวคิดทฤษฎีของนวัตกรรม ณ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีเจ้าหน้าจากฝ่าย สกว. และทีมวิจัยศูนย์วิจัยนวัตกรรมชุมชนภาคอีสานเข้าร่วม ประกอบไปด้วย 1)ศูนย์นวัตกรรมยโสธร 2)ศูนย์นวัตกรรมอุบลราชธานี และ3)ศูนย์นวัตกรรมมหา

สารคม เริ่มจาก การให้ผู้เข้าร่วมแนะนำตัวเองและ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ได้ถาม คำว่า นวัตกรรม ตามความเข้าใจของตนเอง คืออะไร จากนั้น ได้แจกเอสารประกอบการบรรยาย และได้บรรยาย ทฤษฎี นวัตกรรม ของ Rogers ได้แก่ คุณลักษณะของนวัตกรรม กระบวนการยอมรับนวัตกรรม ประเภทของผู้รับนวัตกรรม จากนั้น อาจารย์ กาญจนา แก้วเทพ จึงได้แบ่งกลุ่มตามศูนย์นวัตกรรมตนเองลงศึกษาอยู่เพื่อทดลองเครื่องมือที่ได้เรียนรู้มา จากนั้นได้มีการนำเสนอ ของแต่ละศูนย์ฯ

บทเรียนที่เกิดขึ้น

จากการเข้าร่วมอบรมเติมหลักการ แนวคิด และทฤษฎีของนวัตกรรม ทำให้ได้เรียนแนวคิดของ Rogers และได้มีการมาทดลองใช้ และได้มีการนำหลักคิดดังกล่าวมาปรับใช้กับงานในพื้นที่ จึงทำให้แยกข้อมูลได้ง่ายขึ้น

3.3 กระบวนการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการกระบวนการกระบวนการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งขั้นตอนออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) การแตกกรอบเนื้อหา 2) การศึกษาและทบทวนข้อมูลมือสอง 3) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 10 กลุ่ม 4) ลงพื้นที่ถอดบทเรียนนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 10 กลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดของกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

3.3.1 การแตกกรอบเนื้อหา

วันที่ 1 พฤศจิกายน 2560 ประชุมแตกกรอบเนื้อหาโครงการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศน์ยโสธร ตำบลเขื่องคำ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ประกอบด้วยทีมวิจัย 5 คน และที่ปรึกษาโครงการ 1 คน ซึ่งมีคุณขนิษฐา นวลศรีเป็นผู้จับประเด็น ถัดมาคุณสยาม หยองเอ่น ได้เริ่มจากการวางแผนการลงถอดบทเรียนก่อนเป็นอันดับแรก โดยแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบดังนี้ 1)จับประเด็น คุณบดินทร์ อยู่หว้า คุณขนิษฐา นวลศรี 2)บันทึกการประชุม/ ถอดเทป คุณเมรี ธนาวร 3)ผู้ตั้งประเด็นคำถาม นายสยาม หย่องเอน นางสาวช่อกัลยา ศรีชำนิ ต่อมานางสาวสุวรรณา บัวพันธ์ ได้พาระดมประเด็นเนื้อหาที่ศึกษาว่าควรมีเรื่องอะไรบ้างในระยะที่ 1 ซึ่งได้ข้อสรุปดังนี้ 1)ประเด็นพัฒนาการกลุ่ม 10 กลุ่ม 2).ประเด็น

ความรู้/ เครื่องมือนวัตกรรม ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล ประธานกลุ่ม คณะกรรมการ ตามโครงสร้างกลุ่ม และเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมหรือสมาชิก

3.3.2 การศึกษาและทบทวนข้อมูลมือสอง

วันที่ 9 ธันวาคม 2560 การศึกษาและทบทวนข้อมูลมือสอง สำนักงานเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศน์ยโสธร ตำบลเขื่องคำ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วมทีมถอดบทเรียน 5 คน และที่ปรึกษาโครงการ 1 คน โดยเริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้พูดถึงประเด็นในการพูดคุย ซึ่งมีคุณขนิษฐา นวลศรี จับประเด็น มีดังนี้

- ติดตามข้อมูลการสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ของหน่วยงานรัฐและเอกชน
- ประสานงานเพื่อนัดหมายการบทเรียนกลุ่ม
- เตรียมการถอดบทเรียนวันที่ 11 ธันวาคม. 2560 (กลุ่มพ่อส่ง)
- ข้อมูลมือสอง

ต่อมาคุณสุวรรณา บัวพันธ์ ได้พาทีมพี่เลี้ยง ออกแบบการจัดเรียงข้อมูลมือสอง

1) ยุทธศาสตร์อินทรีย์ระดับชาติ (2560-2564)
   - ภาพรวม (วิสัยทัศน์/พันธกิจ)
   - แผนผังยุทธศาสตร์
2) ยุทธศาสตร์ เกษตรอินทรีย์ยโสธร (2559-2561)
   - เกริ่นนำ (ความเป็นยโสธร)
   - ข้อมูลพื้นฐาน
3) การสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ของหน่วยงานรัฐ/ เอกชน
4) พัฒนาการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ยโสธร
   - พัฒนาการ 3 ยุค
5) กลุ่มเกษตรอินทรีย์ยโสธร 10 กลุ่ม
   - จากการถอดบทเรียน

ต่อมาคุณช่อกัญยา ศรีชำนิ ได้เสนอรูปแบบการนำเสนอข้อมูล ที่แบ่งออกเป็น 3 ช่วง และให้ทีมฯ ช่วยเติม ว่าแต่ละกระบวนการตั้งแต่การผลิต จนถึง การตลาด ควรอยู่ส่วนไหนของแม่น้ำ ซึ่งได้ข้อสรุปดังนี้

- ต้นน้ำ (กระบวนการผลิต)
- กลางน้ำ (แปรรูป/การจัดการ)
- ปลายน้ำ (ตลาด)

ประเด็นต่อมา คุณสยามได้หารือเกี่ยวกับการถอดบทเรียน ถึงวิธีการสัมภาษณ์ และได้ยกตัวอย่างคำถาม เช่น หน่วยงานสนับสนุน หรือหน่วยงานอะไรสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จที่โดดเด่น ? ข้อเสนอความต้องการอะไรจากหน่วยงานในด้านนวัตกรรม/ สิ่งที่อยากจะทำ ? ทำไม สนใจเกษตรอินทรีย์ (สุขภาพ ลดตุนทุน เพิ่มผลผลิต สิ่งแวดล้อมดี ราคาดี มีตลาด มีกลุ่ม อำนาจการต่อรอง อาชีพ ครอบครัว การเรียนรู้ สังคม) ซึ่งกลุ่มแรก คือ กลุ่ม วิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวอินทรีย์ ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม ซึ่ง มีการประสานพื้นที่ไว้แล้วก่อนหน้านี้

3.3.3 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเกสรอินทรีย์ 10 กลุ่ม

วันที่ 11 ธันวาคม 2560 ถอดบทเรียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แปรรูปข้าวอินทรีย์ บ้านโนนยาง ณ แปลงนานายเริ่ม ชูรัตน์ ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เริ่มจากที่ทีมวิจัยได้แยกกันเตรียมอุปกรณ์บทบาทหน้าที่ของตนเองตามที่ได้ตกลงกันไว้ ต่อมาเมื่อผู้เข้าร่วมมาพร้อมกันแล้วคุณสยามหย่องเอน แนะนำทีมงาน และให้ผู้เข้าร่วมแนะนำตนเอง จากนั้นได้ถึงวัตถุประสงค์ของการทำโครงการการศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร ถัดมาจึ่งได้เริ่มจากคุณสยาม ได้ถามพ่อๆ ผู้เข้าร่วมถึงประวัติความเป็นมาตั้งแต่ก่อนที่จะกลุ่มฯ โดยให้การระดมความคิดช่วยกันเล่าถึงพัฒนาการกลุ่ม ซึ่งพ่อทอง ขวัญทอง เป็นผู้เล่าเกริ่นว่า ตั้งแต่กลุ่มที่มีแกนนำเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ ซึ่งการรวมตัวกันนั้นเกิดจากปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนก่อน และได้เล่าเพิ่มว่าในสมัยนั้นและสาเหตุการเจ็บป่วยของพี่น้องในชุมชน ส่วนใหญ่เกิดจากโรคภัยต่างๆ และการไม่มีเงินรักษาพยาบาล จึงทำให้กิดกลุ่มภาคประชาชนขึ้น ที่มาจากปัญหาเรื่องคนวัยทำงานซื้อยาชุด ยาซองมากิน ในตอนนั้นมีผู้ป่วยมือ- เท้าบวมจนถึงไตวาย เพราะ การเข้าไม่ถึงบริการทาง

การแพทย์ โดยมีอุปสรรคทางเศรษฐกิจ การคมนาคมที่ยากลำบาก ในสมัยนั้นใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทาง จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดว่าจะทำอย่างไรถึงจะลดการเจ็บป่วยลง ด้วยเหตุนี้จึงมีการตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้านอ จนกระทั้งเมื่อปี พ.ศ. 2526 ได้มีการเกิดชมรมสมุนไพรหมอยาพื้นบ้านขึ้น ต่อมา พ.ศ 2538 พ่อบุญส่ง มาตรขาว ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มชมรมรักษ์ธรรมชาติ และได้เห็นกระบวนการทำงานขับเคลื่อนของกลุ่มนาโซ่ตั้งแต่ต้น ได้จุดประกายแนวคิดเพื่อการส่งเสริมการทำงานองค์กรภาคประชาชน

หลังจากนั้นคุณสยาม หยองเอ่น ได้ถามต่อไปว่าในช่วงที่มีการจดวิสาหกิจขึ้นในปีใด ซึ่งพ่อบุญส่ง มาตขาวก็ได้เล่าว่ากลุ่มฯมีแกนนำเป็นสมาชิกของชมรมรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งได้ขยายตัว แยกการบริหารจัดการออกมาเป็นอิสระ เนื่องจากต้องการความคล่องตัวในการบริหาร โดยเริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยได้มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ดำเนินงานภายใต้โครงการเกษตรอินทรีย์พื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดินเขตจังหวัดยโสธร ที่สนับสนุนโดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดยโสธร นำโดยพ่อบุญส่ง มาตขาว ดำเนินการขยายผลเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลกำแมด และตำบลใกล้เคียง และในปีถัดมา จึงได้มีโครงสร้างกลุ่มขึ้น ซึ่งมีพ่อเริ่ม ชูรัตน์สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นรายแรก จากนั้นคุณช่อกัญยา ศรีชำนิ ได้ถามถึงสาเหตุการสมัครของพ่อเริ่ม จากนั้นพ่อเริ่มจึงเริ่มว่า สาเหตุที่เริ่มปรับเปลี่ยนเกษตรเคมีเป็นอินทรีย์นั้น โดยแรกเริ่ม ก็มีพ่อจุ่น พ่อบุญส่งมาชักชวน จึงคิดว่าน่าจะทดลองดู เพราะปกติตนทำนาใช้สารเคมีในนาข้าวปริมาณน้อยอยู่แล้ว และไม่มีเงินซื้อโดยใช้มูลสัตว์ใส่นาแทนปุ๋ยเคมี

ในช่วงบ่ายคุณช่อกัญยา ได้ถามถึงผลผลิตผลผลิตของกลุ่ม การรับซื้อข้าว คุณภาพข้าว เป็นอย่างไร จากนั้น คุณสยาม หยองเอ่นได้ให้ผู้เข้าที่เป็นสมาชิกกลุ่มฯ ได้ระดมความคิดว่าจุดแข็ง จุดอ่อนของกลุ่มตนเองมีอะไรบ้าง ซึ่งนางสาวสุวรรณา บัวพันธ์ได้ช่วยระดมจุดแข็งที่เป็นด้านคณะกรรมการและสมาชิกว่ามีอะไรบ้าง ถัดมา ด้านสวัสดิการกลุ่มฯ ที่ให้กับสมาชิก และสุดท้ายคือ คุณสยาม หยองเอ่น ได้ถามคำถามว่าทำไมถึงเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งผู้เข้าร่วมก็จะได้ตอบเป็นรายบุคคล

วันที่ 15 ธันวาคม 2560 ถอดบทเรียนสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาและไทยเจริญจำกัด ณ สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาและไทยเจริญ อ. เลิงนกทา จ.ยโสธร ประกอบด้วย ทีมวิจัย 4 คน และผู้ให้ข้อมูล 15 คน โดยเริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวชี้แจงวัตถุประสงค์ และพูดถึงที่มาของ

โครงการฯ จากนั้นคุณสยาม หยองเอ่น ได้แนะนำ ตนเองและทีมงาน ซึ่งทีมงานยังรับผิดชอบบทบาทของตนเองเหมือนกับการถอดบทเรียนครั้งก่อน ต่อมาคุณสยาม หยองเอ่น ได้ถามกับผู้เข้าร่วมว่า ก่อตั้งกลุ่มช่วงใด จากนั้นจึงเริ่มมีการเล่าความเป็นมาตั้งแต่เกษตรกรยังทำนาทั่วไป ใช้ปุ๋ยเคมี และถูกเอาเปรียบจากการรับซื้อข้าวที่ไม่เป็นธรรมของโรงสีทั่วไป จนกระทั้งในปี 2544 ได้มีการตั้งกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ จนถึงยุคตกต่ำ ในปี 2555 เนื่องจากได้รับผลกระทบจากนโยบายจำนำข้าวที่ตั้งราคาไว้สูง จึงทำให้สมาชิกออกจากกลุ่มกลับไปทำนาเคมี และขายข้าวให้โรงสีทั่วไป ซึ่งผู้เข้าร่วมเล่าต่อไปว่า ในช่วงนั้นเหลือสมาชิก เพียง 50 คนที่มีใจรักที่จะทำเกษตรอินทรีย์จริงๆ

หลังจากนั้นคุณสยาม หยองเอ่นได้ถามผู้เข้าร่วมต่อไปว่าทำไมถึงทำเกษตรอินทรีย์ เชื่อมั่นอะไรในระบบอินทรีย์? ซึ่งได้คำตอบจากผู้เข้าว่า การทำเกษตรเคมีนั้นทำให้ดินแข็งจึงกลับมาทำอินทรีย์เพื่อปรับปรุงดิน และไม่ต้องลงทุนสูง และที่สำคัญ คือ ทำด้วยใจรักทำให้สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมดี ผลผิตมีคุณภาพ ถัดมาได้ถามประเด็นมาตรฐานข้าว สวัสดิการกลุ่ม จุดเด่นของกลุ่มตนเอง การถ่ายทอดองค์ความรู้เด่น ซึ่งกลุ่มนี้มีความรู้ เรื่องการพยากรณ์อากาศที่เป็นศาสตร์โบราณ แล้วไปถ่ายทอดให้กับสมาชิกเพื่อการวางแผนการผลิตในฤดูกาลหน้า

วันที่ 10 มกราคม 2561 ถอดบทเรียนวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรธรรมชาติหนองยอ ณ โรงสีเกษตรธรรมชาติหนองยอ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยเริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้แนะนำทีมถอดบทเรียน และแนะนำและที่มาของโครงการวิจัยฯ เริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้ถามถึงกลุ่มก่อตั้งเมื่อไร จากนั้นพ่อสุวิช ธนาคุณ จึงเล่าว่า จากการประสบปัญหาจากการนำข้าวไปขายโรงสีแล้วถูกเอารัดเอาเปรียบด้านราคาข้าว ถูกโกงตาชั่ง การไม่มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้า จึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น ปี พ.ศ. 2534 หลังจากนั้นก็มีการสร้างอาคารเก็บข้าวและสร้างโรงสีขึ้น จนถึง 2559 กลุ่มได้มีการผลิตอาหารไก่ไข่และวัวเพื่อยกระดับการเกษตรอินทรีย์แบบครบวงจร จากนั้นคุณช่อกัญยา ศรีชำนิ ได้ถามต่อเกี่ยวกับโครงกลุ่ม จำนวนสมาชิกในปัจจุบัน และการทำกิจกรรมของกลุ่มมีอะไรบ้าง จุดเด่นกลุ่มและเหตุผลการทำอินทรีย์ของแต่ละคน ซึ่งผู้เข้าร่วมให้เหตุผลว่า การทำอินทรีย์นั้นทำให้สุขภาพแข็งแรงและเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีราคาข้าวเป็นแรงจูงใจ หรือเริ่มจากถูกชักชวนจากนักส่งเสริมกับได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

วันที่ 24 ธันวาคม 2560 ถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ ณ โรงสีกลุ่มเกษตรทำนานาโส่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วม 10 คน ทีมถอดบทเรียน 4 คน โดยเริ่มจากยโสธร โดยเริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้แนะนำทีมถอดบทเรียน และแนะนำและที่มาของโครงการวิจัยฯ เริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้ถามถึงกลุ่มก่อตั้งเมื่อไร จากนั้น พ่อมั่น สามสี ประธานกลุ่มฯ ได้เล่าประวัติความเป็นมา โดยเริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2519 เป็นการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายเพื่อรองรับการสนับสนุนจากภาครัฐ ในรูปแบบสินเชื่อปุ๋ยเคมี โดยกลุ่มได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนตามชื่อตำบล โดยใช้ชื่อว่ากลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ หลังจากนั้น ปี 2523 กลุ่มได้เล็งเห็นถึงปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็น เช่น สินค้าหรับอุปโภคบริโภค เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ เป็นต้น ซึ่งมีจำหน่ายตามร้านค้าในชุมชนเมืองที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนนาโส่มาก รวมถึงปัญหาจากการเดินทาง เนื่องจากถนนในยุคนั้นมีน้อย และมีสภาพไม่ดีเท่าที่ควร พาหนะที่ใช้เดินทาง เช่น รถยนต์ หรือ รถจักรยานยนต์ ก็ยังมีน้อย จึงนำไปสู่การก่อตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชนและปี พ.ศ. 2533 ได้ตั้งเป็นชมรมรักษ์ธรรมชาติขึ้น มีนายมั่น สามสี เป็นประธานกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมของชมรมทำเรื่องเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ ทำปุ๋ยหมัก การอนุรักษ์พันธุ์ข้าว ในปีต่อมาจึงมีการจัดตั้งโรงสีอินทรีย์ขึ้น หลังจากนั้นคุณช่อกัญยา ศรีชำนิ ได้ถามถึงสวัสดิการกลุ่ม และกองทุนต่างๆของกลุ่ม กิจกรรมกลุ่ม จุดเด่นกลุ่ม หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน และสุดท้าย เรื่องเหตุผลในการยอมรับเกษตรอินทรีย์

วันที่ 18 มกราคม 2561 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา ตำบลดงมะไฟ อำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร ซึ่งในการลงถอดบทเรียนในครั้งนี้ได้ลองสลับบทบาทของทีมถอดฯ โดยมีคุณสยาม หยองเอ่น เป็นผู้คุมประเด็นคำถาม แล้วให้คุณบดินทร์ อยู่หว้า และคุณขนิษฐา นวลศรี เป็นผู้ตั้งคำถาม จากนั้นให้คุณช่อกัญยา ศรีชำนิ กับคุณเมรี ธนาวร เป็นผู้จับประเด็นและมีคุณสุวรรณา บัวพันธ์ เป็นผู้บันทึกข้อมูล ผู้เข้าร่วม 1. คณะกรรมการกลุ่ม ประมาณ 15 คน 2. ทีมถอดบทเรียน จำนวน 6 คน แนะนำโครงการวิจัย การศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายองค์การจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ยโสธร โดย คุณช่อกัลยา ศรีชำนิ ยุคไทยแลด์ 4.0 คือการนำเทคโนโลยีสมัยมาใช้ในกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ สกว.เป็นอีกหนึ่งหน่วยงานที่ให้งบประมาณสนับสนุนการวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับนวัตกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านนวัตกรรม โดยมีกระบวนการถอดองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมเดิมที่ชุมชนทำผ่านมาว่ามีเรื่องอะไรบ้าง และเพื่อหาแนวทางการพัฒนา

นวัตกรรมใหม่ เริ่มจากการถาความเป็นมาของกล่ม ว่า กลุ่มเริ่มก่อตั้งเมื่อไร กิจกรรมกลุ่มมีอะไรบ้าง สวัสดิการกลุ่ม และเหตุผลการยอมรับเกษตรอินทรีย์ หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน และจุดเด่นของกลุ่ม

วันที่ 25 มกราคม 2561 กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักยโสธร จำกัด ต.เขื่อนคำ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วม คณะกรรมการ 8 คน ทีมวิจัย 4 คน ทีมที่ปรึกษา 2 คน แนะนำโครงการวิจัย โดย คุณช่อกัลยา ศรีชำนิ ยุคการพัฒนาประเทศ เริ่มมาจาก ไทยแลนด์ 1.0 3.0 จนปัจจุบันพัฒนามาเป็นไทยแลน 4.0 ภายใต้นโยบายดังกล่าว หน่วยงานสนับสนุนงานวิจัย สกว. ภายใต้สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายที่สอดรับกับพัฒนาของรัฐ โดยการสนับสนุนงานวิจัยชุดโครงการวิจัยเกี่ยวกับนวัตกรรม ในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ เช่น ภาคเหนือทำเรื่องการแก้ปัญหาหมอกควัน ภาคเหนือล่างทำเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน การฟื้นฟูภาษา โดย ม.มหิดล การจัดการน้ำที่อุบลราชธานี ต่อมาถาม ความเข้าใจคำว่านวัตกรรมของผู้เข้าร่วม นวัตกรรม คือ สิ่งใหม่ที่ทำขึ้นมาในสิ่งที่เราทำ เพื่อช่วยอำนวยความสะดวก ช่วยลดต้นทุน เป็นเรื่องแปลกใหม่แตกต่างจากผู้อื่น ทำแล้วได้คุณค่าเพิ่ม คิดใหม่ ทำใหม่ โดยเริ่มจาก คุณบดินทร์ อยู่หว้า ได้ตั้งคำถามถึงความเป็นมาของกลุ่ม และการสนับสนุนจากหน่วยงาน สินค้า และจุดแข็งของกลุ่ม ต่อมาสมาชิกได้นำน้ำไผ่ และ น้ำใบหม่อนมาให้ทีมถอดบทเรียนได้ชิมกัน ซึ่งเป็นนวัตกรรมระดับสมาชิก ถัดมาจึงถามปัจจัยที่ทำให้ยอมรับเกษตรอินทรีย์ในแต่ละคน

วันที่ 26 มกราคม 2561 ถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ ณ ที่ทำการกลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วม 6 คน ทีมวิจัย 5 โดยคุณสยาม หยองเอ่น ได้พูดถึงคนยุคไทยแลด์ 4.0 คือการนำเทคโนโลยีสมัยมาใช้ในกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ สกว.เป็นอีกหนึ่งหน่วยงานที่ให้งบประมาณสนับสนุนการวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับนวัตกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านนวัตกรรม โดยมีกระบวนการถอดองค์ความรู้ด้านนวัตกรรมเดิมที่ชุมชนทำผ่านมาว่ามีเรื่องอะไรบ้าง และเพื่อหาแนวทางการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ต่อมาจึงได้เริ่มถามความเป็นมาของกลุ่ม จากนั้น ทีมผู้เข้าร่วมได้อธิบายว่า กลุ่มเริ่มก่อตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เพื่อซื้อปุ๋ยเคมีเพื่อแจกจ่ายสมาชิก (118 คน จากบ้านดอนผึ้ง) เพราะถ้าต่างคนต่างซื้อจะไม่สามารถต่อรองได้ การซื้อปุ๋ยแบบกลุ่มจะทำให้ซื้อเงินเชื่อได้ กำนันแห่งเป็นคนชักชวน ต่อมาปี พ.ศ. 2525 ได้ฉางข้าวงบพัฒนาจังหวัด เลยมีการรวบรวมข้าวเปลือกจากสมาชิกไว้ในกลุ่ม สำหรับให้สมาชิกกู้ยืม ที่เหลือขาย หลังจากนั้นจึงมีนักส่งเสริม

ชักชวนทำแปลงข้าวปลอดสารพิษ และปี 2542 กลุ่มจึงขอรับรองมาตรฐาน มกท. คุณช่อกัญยา ศรีชำนิ และ คุณบดินทร์ อยู่หว้า ซึ่งเป็นผู้จับประเด็น จึงได้ช่วยถามเกี่ยวกับ โครงสร้างกลุ่ม วิธีการขยายสมาชิก มาตรฐานที่กลุ่มขอรับรอง สวัสดิการ การสนับสนุนจกหน่วยงานต่างๆ กิจกรรมต่างๆในกลุ่ม จุดแข็งกลุ่ม และเหตุผลการทำเกษตรอินทรีย์ของแต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้เข้าร่วมมีการอธิบายว่า การทำเกษตรอินทรีย์ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวลง เพราะไม่มีการใช้สารเคมี และรู้สึกภูมิใจในการทำเกษตรของตนเอง

วันที่ 29 มกราคม 2561 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ณ โรงสีวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อมน้ำ ตำบลน้ำอ้อม อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 15 คน แบ่งออกเป็น คณะกรรมการ จำนวน 12 คน ทีมถอดบทเรียน จำนวน 3 คน เริ่มที่ แนะนำโครงโครงการ โดย คุณช่อกัลยา ศรีชำนิ ยุคการพัฒนาประเทศ เริ่มมาจาก ไทยแลนด์ 1.0 3.0 จนปัจจุบันพัฒนามาเป็นไทยแลน 4.0 ภายใต้นโยบายดังกล่าว หน่วยงานสนับสนุนงานวิจัย สกว. ภายใต้สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายที่สอดรับกับพัฒนาของรัฐ โดยการสนับสนุนงานวิจัยชุดโครงการวิจัยเกี่ยวกับนวัตกรรม ในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ เช่น ภาคเหนือทำเรื่องการแก้ปัญหาหมอกควัน ภาคเหนือล่างทำเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน การฟื้นฟูภาษา โดย ม.มหิดล การจัดการน้ำที่อุบลราชธานี ต่อมาจึงได้ถามมุมมองของคณะกรรมการต่อคำว่านวัตกรรม คือ ลงทุนน้อยได้กำไรมาก ผลผลิตก็มากขึ้น โดยการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้มากยิ่งขึ้น การพัฒนาการเปลี่ยนแปลง การปรับใช้เทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต ซึ่งต้องมีความแตกต่างจากที่อื่น ให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ตัวเอง จากนั้น จึงถามถึงความเป็นมากลุ่ม แล้วคณะกรรมการจึงได้อธิบายว่าเริ่มจากปัญหาสถานการณ์ปุ๋ยราคาแพง กระสอบละ 600 บาท ข้าวราคาถูกกิโลกรัมละ 3 บาท ในปี 2540 ต่อมาในปี 2543 เริ่มตั้งกลุ่ม มีคณะกรรมการเริ่มแรก ปี 2545 กลุ่มขายข้าวโดยใช้มาตรฐาน BCS) แต่ปี 2558 ใช้การรับรองมาตรฐาน CERES ปี 2559 มีการเกิดโครงการ รับจ้างทำนาขึ้น หลังจานั้น จึงถามถึงการสนับสนุนจากหน่วยงาน สวัสดิการกลุ่ม และเหตุผลการยอมรับเกษตรอินทรีย์ ซึ่งให้เหตุผลว่า การทำเกษตรอินทรีย์มีความปลอดภัยกับตนเองและคนในครอบครัว และสามารถหาวัตถุดิบได้ในหมู่บ้าน ข้าวขายได้ราคาดี หน่วยงานรัฐสนับสนุนและการทำอินทรีย์ทำให้สามารถปรับสภาพให้ดีขึ้น

วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2561 กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรม บ้านโนนทรายงาม ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนทรายงาม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร โดยเริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวชี้แจงวัตถุประสงค์ และพูดถึงที่มาของโครงการฯ จากนั้นคุณสยาม หยองเอ่น ได้แนะนำ ตนเองและทีมถอดบทเรียน ต่อมาคุณสยาม หย่องเอ่น ได้ถามกับผู้เข้าร่วมว่า ก่อตั้งกลุ่มช่วงใด จากนั้น แม่สมทรง แสวงดี ซึ่งเป็นประธานฯ ได้เล่าว่าเมื่อก่อนเคยสังกัดอยู่กับกลุ่ม วัดป่าสวนธรรม อำเภอป่าติ้ว หลังจากนั้น ปี 2550 มีการประกาศตั้งกลุ่มข้าวคุณธรรมด้วยเหตุผลมาจากการจำนำข้าวกับโรงสีทั่วไปซึ่งทำให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรม และในปี 2559 ได้มีการขยายสมาชิก ต่อมาในปี 2561 สมาชิกจึงได้เลือก แม่สมทรง เป็นประธานกลุ่มฯ หลังจากนั้น คุณบดินทร์ อยู่หว้า จึงได้ช่วยถาม โครงสร้างกลุ่ม และหลักสูตรศูนย์ปราชญ์ว่าทำเรื่องอะไรบ้าง ต่อมา คุณสยาม หยองเอ่น ได้ถามเกี่ยวกับการตลาด ผลิผลิตของกลุ่มฯ ซึ่ง แม่ สมทรงกล่าวว่า แม่ยา จะตอบได้ชัดเจนกว่า เพราะ อยู่ฝ่ายการตลาดของกลุ่มฯ จากนั้น แม่นยา จึงเริ่มอธิบาย เทคนิคการหาตลาดของกลุ่มว่าส่วนมากมาจากการความเชื่อมั่นที่มาจากเครือญาติสาย ซึ่งตอนนี้กลุ่มขายข้าว และสมุนไพรแห้ง จากนั้นจึงได้ถามต่อว่า หน่วยงานไหนที่กลุ่มคิดว่าเข้าส่งเสริมจนเกิดรูปธรรม ซึ่งผู้เข้าร่วม ได้ลงความเห็นว่า สำนักงานพัฒนาที่ดิน ที่เข้ามาส่งเสริมการปรับปรุงดิน ซึ่งมาตรฐานที่กลุ่มขอรับรอง คือ มกท

วันที่ 2 มีนาคม 2561 วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม จังหวัดยโสธร ณ วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร โดยเริ่มจากคุณขนิษฐา นวลศรี ได้กล่าวชี้แจงวัตถุประสงค์และพูดถึงที่มาของโครงการฯ ถัดมาแนะนำตนเองและทีมถอดบทเรียน จากนั้นคุณสยาม หยองเอ่น ต่อมาคุณสยาม หย่องเอ่น ได้ถามกับผู้เข้าร่วมว่าก่อตั้งกลุ่มช่วงไหน จากนั้น ผู้เข้าร่วมเริ่มเล่าประวัติความเป็นมา ว่าที่จะมาเป็นกลุ่มได้มีพระครูทักษะรักขิตตธัมมโม (พระครูธรรมชาติ) กับชาวบ้านได้เริ่มสร้างวัดป่าสวนธรรมร่วมใจขึ้น และร่วมกันพัฒนาป่าไม้จนถึงกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหลังจากนั้นในปี 2539 ได้มีปฏิญญาชาวนาเกิดขึ้น เพื่อตั้งเป็นกฎและคำมั่นสัญญาว่า กลุ่มจะทำเกษตรอินทรีย์พร้อมกับการฝึกฝนจิตใจด้วยการ ลด ละ อบายมุข จนกระทั้งปี พ.ศ. 2558 กลุ่มได้จดตั้งวิสาหกิจชุมชน มีสมาชิก 50 คน ซึ่งมีการขยายผลผ่านรายการวิทยุเสียงธรรมร่วมใจ 91.5 และศูนย์กสิกรรมธรรมชาติจังหวัดยโสธร จากนั้น คุณช่อกัญยา ศรีชำนิ ได้ถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงสร้างกลุ่ม ของแต่ละฝ่าย กิจกรรมกลุ่มมีอะไรบ้าง การตลาดของกลุ่มขายให้กับใครบ้างในตอนนี้ หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนและเกิดรูปธรรมอย่างชัดเจน ซึ่งผู้เข้าร่วม มีความเห็นร่วมกันว่า เป็นสำนักงานเกษตรจังหวัดยโสธร ที่ได้

เข้ามาสนับสนุน การเก็บพันธุ์ผัก ข้าว และการปลูกพืชหลังนา ถัดมาจึงได้ถามถึงสวัสดิการกลุ่ม และจุดแข็งของกลุ่มตนเอง ซึ่งผู้เข้าร่วมได้ช่วยกันระดมความคิดว่าสิ่งที่เด่นที่สุดของกลุ่ม คือ การมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญาณ และสุดท้ายคุณสยาม หยองเอ่น ได้ถามสิ่งที่ทำให้ตนเองอยู่กับกลุ่มได้คืออะไร โดยการให้ตอบเป็นรายบุคคล ซึ่งได้คำตอบว่า จะต้องมีใจรักกัน เห็นอกเห็นใจกัน และอยู่กันแบบครอบครัว โดยไม่ใช่แค่ทำเกษตรอินทรีย์ แต่จะต้องมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน

<u>บทเรียนที่เกิดขึ้น</u>

จากการที่ทีมวิจัยลงพื้นที่ถอดบทเรียนเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม จึงได้มองเห็นปัญหาของบทบาทที่ได้รับมอบหมาย คือ การลงเก็บข้อมูลในระยะแรกนั้น ผู้จับประเด็นยังไม่สามารถ จับประเด็นได้ครบถ้วน การเรียงข้อมูลหมวดหมู่บางส่วนยังไม่ได้ และยังติดเขียนแบบบรรยายเล่าเรื่องไม่สามารถจับใจความสำคัญได้ในบางครั้ง ส่วนผู้บันทึกไม่มีชำนาญในการบันทึก ทำให้เนื้อหาไม่ครบถ้วน กังวลเรื่องการเขียนภาษาทางการ และยังจับประเด็นไม่ได้ ซึ่งมีการแก่ปัญหาโดยการ ใช้เทปบันทึกเสียงช่วย หลังจากนั้น จึงมาถอดเทปตาม แต่หลังจากการลงพื้นที่ไปแล้วสักระยะหนึ่ง ทำให้พบว่า ผู้จับประเด็นนั้นมีความชำนาญขึ้น สามารถจัดหมวดหมู่ของข้อมูลได้ และจับใจความสำคัญได้ ส่วนผู้บันทึกนั้นสามารถพิมพ์ได้คล่องและครบถ้วนขึ้น การลงเก็บข้อมูลในครั้งนี้นอกจากทีมวิจัยจะได้พัฒนาศักยภาพของตนเองแล้ว ยังทำให้ได้รู้ถึงการก่อเกิดของแต่ละกลุ่มว่าเริ่มมาจากอะไร และได้เห็นแนวคิดของผู้นำของแต่ละกลุ่ม

3.3.4 ลงพื้นที่ถอดบทเรียนนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 10 กลุ่ม

วัน 18 เมษายน 2561 ประชุมเตรียมความพร้อม ถอดบทเรียนศูนย์นวัตกรรมฯรอบ 2 ครั้งที่ 1 ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศน์ยโสธร อำเภอเมือง จังหวัดยโสธรผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมถอดบทเรียน 5 คน และที่ปรึกษาโครงการ 1 คน เนื่องจากเวทีคืนข้อมูลระยะที่ 1 ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2561 ณ โรงแรมเจพีเอ็มเมอรัลด์ ทีมวิจัยได้นำเอาข้อมูลจุดเด่นจากการถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม เสนอต่อตัวแทนกลุ่มเกษตรอินทรีย์และที่ปรึกษาโครงการ เพื่อวางแผนการลงพื้นที่ถอดบทเรียนนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ในระยะต่อไป ทางทีมถอดบทเรียนจึงมีการเสนอประเด็นถอดบทเรียนเพิ่มเติม 1) มีความเป็นมาของนวัตกรรม 2) เป้าหมาย/

วัตถุประสงค์ของนวัตกรรม 3) การจัดการนวัตกรรม 4) กระบวนการสร้าง 5) ประโยชน์ของนวัตกรรม 6) จุดอ่อน จุดแข็ง 7) ปัจจัย เงื่อนไขในการนำนวัตกรรมไปใช้ 8) ต้นทุน 9) กลุ่มเป้าหมาย 10) การขยายผล 11) ผู้สนับสนุนให้เกิดนวัตกรรม12) ข้อเสนอแนะ (ปัญหา/อุปสรรค) 13) แนวคิดผู้นำ หลังจากนั้นจึงได้วางแผนกำหนดวันลงพื้นที่ถอดบทเรียนรอบที่ 2 ต่อไป

วันที่ 25 เมษายน 2561 ถอดบทเรียนกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง รอบที่ 2 ประเด็น การรวบรวมผลผลิตจากสมาชิก ณ วิสาหกิจแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วม 10 คน ทีมถอดบทเรียน 5 คน เริ่มต้นด้วยคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวทักทายผู้เข้าร่วม และแนะนำทีมถอดบทเรียน ต่อมาได้พูดถึงที่มาของการถอดบทเรียนรอบที่ 2 ของกลุ่ม จากนั้นจึงได้ชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าประเด็นการถอดในครั้งนี้มีสองเรื่อง คือ ประเด็นการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิก ซึ่งจะมีทีมช่วยระดม 4 คน และ ประเด็นแนวคิดผู้นำกลุ่ม จะมีคุณสยาม หยองเอ่น เป็นผู้ถอดบทเรียนและได้แยกสัมภาษณ์ตัวต่อตัว จากนั้นประเด็นการรวบรวมผลิตมีคุณช่อกัญยา ศรีชำนิ เป็นผู้ถามหลัก นายบดินทร์ อยู่หว้า กับ นางสาวขนิษฐา นวลศรี จับประเด็น และ นางสาวเมรี ธนาวร เป็นผู้บันทึก 1) การจัดการข้าว 2). การขยายผลและปัจจัยที่นำไปใช้ประโยชน์ต้องมีอะไรบ้าง 3) ขั้นตอนการรวบรมผลผลิต 5) เงื่อนไขการรับซื้อผลผลิต และจุดแข็ง จุดอ่อน ของนวัตกรรม ซึ่งคุณช่อกัญยา ศรีชำนิ ได้ถามทีมผู้เข้าเกี่ยวกับข้อเสนอถ้าหาก จะมีกลุ่มอื่นจะมีการรวบรวมผลผลิตข้าว จะต้องมีอะไรบ้างจึงจะเหมาะสม ซึ่งได้คำตอบจาก พ่อบุญส่ง มาตขาว ว่า ถ้าหากจะมีการรวบรวมผลผลิตให้เหมาะสมจึงจำเป็นจะต้องย้อนดูตัวเอง ว่า มีพื้นที่ หรือ ตลาดที่เหมาะกับกำลังการผลิตของกลุ่มหรือไม่ และมี เทคโนโลยีเครื่องจักร เช่น โรงสี ตาชั่ง เครื่องความชื่น เครื่องวัดคุณภาพข้าว หรือทุน ที่เป็นเงินสะสม การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ คน ที่เป็นสมาชิกและผู้ผลิตข้าว ซึ่งสิ่งสำคัญสำหรับการทำธุรกิจชุมชนก็คือการที่กลุ่มไม่เป็นหนี้ และสามารถส่งเสริมให้คนมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตดีขึ้น ไม่ใช้เพียงหวังเพียงผลกำไรอย่างเดียว

วันที่ 26 เมษายน 2561 เกษตรรักษ์ธรรมชาติหนองยอ รอบที่ 2 ประเด็นคนรุ่นใหม่ ณ ศูนย์เรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร บ้านกุดหิน หมู่ที่ 4 ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วม 9 คนทีมถอดบทเรียน 5 คน เริ่มต้นด้วยคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวทักทายผู้เข้าร่วม และแนะนำทีมถอดบทเรียน ต่อมาได้พูดถึงที่มาของการถอดบทเรียนรอบที่ 2 ของกลุ่ม จากนั้นจึงได้

ชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าประเด็นการถอดในครั้งนี้มีสองเรื่อง คือ ประเด็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งจะมีทีมช่วยระดม 4 คน และ ประเด็นแนวคิดผู้นำกลุ่ม จะมีคุณสยาม หยองเอ่น เป็นผู้ถอดบทเรียนและได้แยกสัมภาษณ์ตัวต่อตัว จากนั้นประเด็นการรวบรวมผลิตมีคุณช่อกัญยา ศรีชำนิ เป็นผู้ถามหลัก นายบดินทร์ อยู่หว้า กับ นางสาวขนิษฐา นวลศรี จับประเด็น และ นางสาวเมรี ธนาวร เป็นผู้บันทึก โดยจากคุณช่อกัยยา ศรีชำนิ ได้ถามผู้เข้าร่วมถึงแนวคิดการรวมกลุ่ม และ สัมภาษณ์คนรุ่นใหม่ 6 คน แนวคิดแรงบันดาลใจของคนรุ่นใหม่ บทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม และกระบวนการสร้างคนรุ่นใหม่จากพ่อสุวิช ธนาคุณ

วันที่ 27 เมษายน 2561 ถอดบทเรียนสหกรณ์เลิงนกทาและไทยเจริญ จำกัดรอบที่ 2 ประเด็นการจัดการโรงสี ณ สหกรณ์เลิงนกทาและไทยเจริญ จำกัด อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย ผู้เข้าร่วม 9 คน ทีมถอดบทเรียน 4 คน เริ่มต้นด้วยคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวทักทายผู้เข้าร่วม และแนะนำทีมถอดบทเรียน ต่อมาได้พูดถึงที่มาของการถอดบทเรียนรอบที่ 2 ของกลุ่ม จากนั้นจึงได้ชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าประเด็นการถอดในครั้งนี้มีสองเรื่อง คือ ประเด็นการจัดการโรงสี ซึ่งจะมีทีมช่วยระดม 4 คน และ ประเด็นแนวคิดผู้นำกลุ่ม จะมีคุณสยาม หยองเอ่น เป็นผู้ถอดบทเรียนและได้แยกสัมภาษณ์ตัวต่อตัว จากนั้นประเด็นการรวบรวมผลิตมีคุณบดินทร์ อยู่หว้า เป็นผู้ถามหลัก นางสาวขนิษฐา นวลศรี จับประเด็น และ นางสาวเมรี ธนาวร เป็นผู้บันทึก ต่อมา คุณบดินทร์ อยู่หว้า ได้ให้ผู้เข้าร่วมไล่ขั้นตอนการจัดการโรงสี มีกี่ขั้นตอน ซึ่งผู้เข้าร่วม ได้ให้ข้อมูลว่ามีอยู่ *6* ขั้นตอน ถัดมาได้ถามถึงจุดแข็งของนวัตกรรม และ ได้ถามถึงความรู้เรื่องการจัดการโรงสี บทเรียนที่อยากแนะนำกลุ่มอื่น หลักคิดสำคัญสำหรับผู้จัดการโรงสีข้าว และข้อเสนอแนะต่อนโยบายรัฐ

วันที่ 28 เมษายน 2561 กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม รอบที่ 2 ประเด็นรวบรวมผลผลิต ณ บ้านผู้ใหญ่บ้าน บ้านโนนทรายงาม ตำบลหนองคู อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ประกอบด้วยผู้เข้าร่วม 7 คน และทีมถอดบทเรียน *5* คน เริ่มต้นด้วยคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวทักทายผู้เข้าร่วม และแนะนำทีมถอดบทเรียน ต่อมาได้พูดถึงที่มาของการถอดบทเรียนรอบที่ *2* ของกลุ่ม จากนั้นจึงได้ชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าประเด็นการถอดในครั้งนี้มีสองเรื่อง คือ การรวบรมผลผลิตจากสมาชิก ซึ่งจะมีทีมช่วยระดม 4 คน และ ประเด็นแนวคิดผู้นำกลุ่ม จะมีคุณสยาม หยองเอ่น เป็นผู้ถอดบทเรียนและได้แยกสัมภาษณ์ตัวต่อตัว เริ่มจากคุณสุวรรณา บัวพันธ์ ได้นำกระบวนถอดบทเรียนในครั้งนี้ มีหัวข้อ 1) สินค้าที่มีของกลุ่มฯ 2) ช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิต 3) ระบบการรับซื้อ 4) ขั้นตอนการตรวจ

คุณภาพ 5) เงื่อนไขการรับซื้อผลผลิต 5) ประโยชน์ของนวัตกรรมต่อสมาชิก 6) จุดแข็ง จุดอ่อน และ สิ่งที่เอื้อทำให้ระบบการจัดการมีประสิทธิภาพ

วันที่ 30 เมษายน 2561 ถอดบทเรียนกลุ่มวิสาหกิจเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อมรอบที่ 2 ประเด็นรับจ้างทำนาและการตลาด ณ ที่ทำการกลุ่มถอดบทเรียนกลุ่มวิสาหกิจเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม อำเภอมหาชนะชัย เริ่มจากด้วยคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวทักทายผู้เข้าร่วม และแนะนำทีมถอดบทเรียน ต่อมาได้พูดถึงที่มาของการถอดบทเรียนรอบที่ 2 ของกลุ่ม จากนั้นจึงได้ชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าประเด็นการถอดในครั้งนี้มี 3 เรื่อง คือ การรับจ้างทำนา การตลาดที่เป็นนวัตกรรมเด่นของกลุ่มและผู้นำ ซึ่งการถอดครั้งนี้ถอดประเด็นทั้งหมดร่วมกัน จากนั้นได้นำกระบวนการถอดบทเรียน ซึ่งเริ่มประเด็นที่มาของนวัตกรรมรับจ้างทำนา อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนา ขั้นตอนการสมัครเข้ากลุ่ม ฤดูกาลผลิต ขั้นตอนการทำนา และกระบวนการส่งเสริมของกลุ่ม ถัดมาได้ถอดประเด็นตลาดของกลุ่ม บุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่งนักการตลาด สินค้าของกลุ่ม สินค้าของกลุ่ม ต่อมาจึงเริ่มถอดประเด็นผู้นำ คุณสมบัติ ปัญหาการรวมกลุ่ม และทำไมยังอยู่ในกลุ่ม ซึ่งผู้เข้าได้อธิบาย เพราะ ตนเองได้เห็นประโยชน์การรวมกลุ่มและอยากสร้างความยั่งยืนให้ลูกหลาน ซึ่งเป็นอาชีพที่สืบทอดมาจากพ่อแม่ ทำให้ครอบครัวอบอุ่น สร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน ดังนั้นจึงเชื่อว่าเกษตรอินทรีย์เป็นทางรอด ไม่ใช่ ทางเลือก

วันที่ 2 พฤษภาคม 2561 สรุปข้อมูลถอดบทเรียน รอบที่ 2 ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศน์ยโสธร อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ทีมถอดบทเรียน 4 คน และที่ปรึกษาโครงการ 1 คน เริ่มจาก การสรุปประเด็นผู้นำจากการถอดบทเรียนของกลุ่มที่ผ่านมา จากนั้น นางสาวสุวรรณา บัวพันธ์ ได้พาระดมความคิด การประมวลข้อมูล ประเด็น นวัตกรรมผู้นำ ว่าจะประกอบด้วยอะไรบ้าง ถัดมา จึงมีการประมวลข้อมูล ประเด็น นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ว่ามีประเด็นย่อยอะไรบ้าง จากนั้นมีการวางแผนการถอดบทเรียนที่เหลือ

วันที่ 6 พฤษภาคม 2561 ถอดบทเรียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์ รอบที่ 2 ประเด็นผู้นำสตรี ณ บ้านคำครตา ตำบลดงมะไฟ อำเภอทรายมูล จ.ยโสธร เริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ได้กล่าวทักทายผู้เข้าร่วม และแนะนำทีมถอดบทเรียน ต่อมาได้พูดถึงที่มาของการถอดบทเรียนรอบที่ 2 ของกลุ่ม จากนั้นจึงได้ชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าประเด็นการถอดในครั้งนี้ คือ ประเด็นผู้นำสตรี เพราะ ในกลุ่มเกษตรอินทรีย์ยโสธรยังไม่เคยมีกลุ่มผู้นำหญิงมาก่อนจึงมีความสนใจ จากนั้น คุณสยาม

หยองเอ่น ได้ถามถึงที่มาของนวัตกรรมการรวมกลุ่ม ว่ามาจาก สาเหตุใด ซึ่งทีมผู้เข้าร่วมได้อธิบายให้ฟังว่ามาจากการใช้สารเคมีในไร่อ้อย พบว่า คนในชุมชน เกิดโรคผิวหนังเน่า พุพอง และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเสีย จากนั้น คุณสยาม หยองเอ่น จึงได้ถามต่อไปว่ามีหน่วยงานใดที่เข้ามาส่งเสริมจนเกิดการทำเกษตรอินทรีย์ และวิธีการคัดเลือกประธานกลุ่ม จากนั้นได้ถามลึกจุดเด่นของกลุ่มที่มีผู้หญิงเป็นผู้นำกับข้อดีที่มีผู้หญิงอยู่ภายในกลุ่มเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้คำตอบจาก คุณลัดดา ว่า ผู้หญิงที่มีแนวคิดเดียวกันจะมีความเข้าใจกัน ถึงโกธรกันได้แต่ก็ไม่นาน และที่สำคัญคือ ผู้หญิงเก่งเรื่องการบริการ การเอาใจใส่ และสามารถทำงานแทนกันได้ ซึ่งก็มีข้อจำกัดเหมือนกัน คือ ไม่สะดวกในการเดินทาง เพราะขับรถไม่เป็น

วันที่ 7 พฤษภาคม 2561 กลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ รอบที่ 2 ประเด็นการจัดการโรงสี ณ โรงสีข้าวกลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ ตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เริ่มจากคุณบดินทร์ อยู่หว้า ได้กล่าวแนะนำตัวเอง และแนะนำทีมถอดบทเรียน ต่อมาได้พูดถึงที่มาของการถอดบทเรียนรอบที่ 2 ของกลุ่ม จากนั้นจึงได้ชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าประเด็นการถอดในครั้งนี้ คือ การจัดการโรงสี เริ่มจากคุณบดินทร์ อยู่หว้าได้ถามถึง สถานการณ์ปัจจุบันของโรงสีกลุ่มฯ จากนั้นได้เริ่มกระบวนการถอดบทเรียนการจัดการขิงโรงสี โดยมีข้อข้อสอบถาม คือ 1) กระบวนการรับซื้อผลผลิตของกลุ่ม 2) การกระบวนจัดเก็บ และปัญหาในกระบวนการนั้นๆ 3) บรรจุภัณฑ์ 4) ความรู้ที่ได้จากการซ่อมบำรุงโรงสี 5) วิธีการที่ใช้ในการจัดการ

<u>บทเรียนที่เกิดขึ้น</u>

หลังจากการเก็บข้อมูล รอบที่ 2 พบว่า ประเด็นในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้เพิ่มขึ้น ทำให้ต้องมีคนแยกตัวออกไปสัมภาษณ์รายเดี่ยว ต่อมาในการถาม อาจมีบางคำถามที่ผู้เข้าร่วมเข้าใจผิด จึงทำให้ได้ข้อมูลที่ผิดมาบ้าง และด้วยข้อจำกัดของเวลาทำให้ทีมวิจัยเก็บข้อมูลในบางประเด็นได้ไม่ลึก เพราะ มีรายละเอียดข้อมูลค่อนข้างมาก และผู้บันทึกยังขาดการขยายความในการบันทึก จึงทำให้ไม่ค่อยได้รายละเอียดของข้อมูลเท่าที่ควร

3.4 กระบวนการสรุปผลข้อมูล

วันที่ 11 มกราคม 2561 ประชุมสรุปข้อมูลการถอดบทเรียนรอบที่ 1 ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศน์ยโสธร อำเมือง จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ทีมถอดบทเรียน 5 คน และที่ปรึกษาโครงการ 1 คน โดยเริ่มจากคุณสุวรรณา บัวพันธ์ นำกระบวนการสรุปบทเรียนจากบทบาทของตนเอง จากนั้น คุณสยาม หยองเอ่น จึงได้ให้ขึ้นข้อเสนอ 1) เลือกจุดเด่นกลุ่มที่มีนวัตกรรม 2) ถอดพัฒนาการของกลุ่มพร้อมกับนวัตกรรมกลุ่ม

วันที่ 19 มีนาคม 2661 ประชุมสรุปข้อมูลรอบที่ 2 ณ สำนักงานเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร ภูมินิเวศน์ยโสธร อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ทีมวิจัย 5 คน ที่ปรึกษาโครงการ 1 คน เริ่มจากคุณสยาม หยองเอ่น ปรึกษาเรื่องการวางแผนการเขียนข้อมูลที่ไปถอดมา หลังจากนั้น คุณสุวรรณา บัวพันธ์ ได้นำวางแผนร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ และได้มีการแบ่งหน้ารับผิดชอบ ดังนี้ 1) คุณบดินทร์ อยู่หว้า รับเรียบเรียง เรื่องยุทธ์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติและยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร และเขียนพัฒนาการกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทั้ง 10 กลุ่ม 2) คุณขนิษฐา นวลศรี รับผิดชอบการจัดทำตารางข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์ และพัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร พร้อมการจัดทำรูปเล่ม 4) คุณสยาม หยองเอ่น รับผิดชอบเขียน เรื่อง ปัจจัยการเกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 5) คุณช่อกัญยา ศรีชำนิ รับผิดชอบเขียน เรื่อง การหนุนเสริมเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) จากนั้น คุณสยาม หย่องเอ่น จึงได้ปรึกษากำหนดวันประชุมเตรียม คืนข้อมูลโครงการจึงได้มีกำหนดซึ่งได้วันที่ 29 มีนาคม 2561 และได้กำหนดวันจัดเวทีคืนข้อมูลโครงการฯ ระยะที่ 1 ในวันที่ 31 มีนาคม 2561 โดยการระบุเป้าหมายผู้เข้าร่วมให้เป็นประธาน หรือคณะกรรมการกลุ่ม ตัวแทนกลุ่มละ 1-2 คน ที่ปรึกษาโครงการฯ และตัวแทนจากสถาบันนวัตกรรมฯ ซึ่งได้ให้ทีมถอดเริ่มประสานผู้เข้าร่วมไว้ได้เลย

3.5 เวทีนำเสนอข้อมูลและวางแผนการดำเนินงานต่อ

วันที่ 29 มีนาคม 2561 ประชุมเตรียม คืนข้อมูลโครงการ การศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร ณ สำนักงานเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร

ภูมินิเวศน์ยโสธร อำเมือง จังหวัดยโสธร โดยเริ่มจากให้คุณขนิษฐา นวลศรี สรุปจำนวนผู้เข้าร่วมมีกี่คน จากนั้นจึงได้แบ่งบทบาทรับผิด 1) คุณบดินทร์ อยู่หว้า นำเสนอ ประเด็นยุทธ์เกษตรอินทรีย์แห่งชาติ และยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร และพัฒนาการกลุ่มทั้ง 10 กลุ่ม 2)คุณช่อกัญยา ศรีชำนิ นำเสนอประเด็น การหนุนเสริมเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร (ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ) 3) คุณสยาม หยองเอ่น นำเสนอประเด็นปัจจัยการเกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 4) คุณขนิษฐา นวลศรี และคุณเมรี ธนาวร รับผิดชอบการบันทึกประชุม และจัดการเอกสารสำหรับการประชุม ต่อมาจึงได้มีการวางแผนกำหนดการเวทีคืนข้อมูลโครงการร่วมกัน

วันที่ 31 มีนาคม 2561 ณ โรงแรม เจ พี เอ็มเมอรัลด์ยโสธร เวทีคืนข้อมูลโครงการศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร ระยะที่ 1 กลุ่มผู้เข้าร่วม ทีมวิจัย 5 คน ทีมที่ปรึกษา 5 คน ทีม Node 2 คน ทีมนวัตกรรมมหาสารคาม 2 คน ตัวแทนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ยโสธรทั้ง 8 กลุ่ม จำนวน 12 คน เปิดเวที โดย คุณสยาม หยองเอ่น หัวหน้าโครงการ แนะนำเป้าหมายในการจัดเวที 1) คืนข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน 2) หารือการคัดเลือกนวัตกรรมเพื่อถอดความรู้ และ 3) หารือการศึกษาดูงาน

นำเสนองานวิจัย โดยเริ่มจากการทบทวนโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ โดย คุณบดินทร์ อยู่หว้า ประเด็นการนำเสนอหลัก คือ โมเดลการพัฒนาของรัฐไทยในยุค 1.0-4.0 ซึ่งปัจจุบันเราอยู่ระหว่างการเปลี่ยนจากยุค 3.0-4.0 เป้าหมายการสนับสนุนงานนวัตกรรมของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในพื้นที่ภาคอีสาน วัตถุประสงค์โครงการวิจัย

สรุปขั้นตอนการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการ พื้นที่เกษตรอินทรีย์ของไทย แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2564 ยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร และยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์วิถียโสธร พ.ศ. 2559-2562 จากนั้นนำเสนอพัฒนาการกลุ่มเกษตรอินทรีย์แต่ละ 10 กลุ่ม โดยมีเนื้อหาหลัก คือ ความเป็นมาของกลุ่ม โครงสร้างกลุ่ม เป้าหมายกลุ่ม ผลผลิต การรับรองมาตรฐาน ตลาด

นำเสนอการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและเอกชนกับเกษตรอินทรีย์ยโสธร โดยคุณช่อกัลยา ศรีชำนิ

- ต้นน้ำ คือ องค์ความรู้ ต้นทุน การผลิตอินทรีย์ มีหน่วยงานที่สนับสนุน คือ เกษตรจังหวัด สปก. สสส. ธกส. สหกรณ์จังหวัด พอช. (SIFF) ประชาสังคมจังหวัด พลังงาน สกว. บทบาทการสนับสนุนได้แก่ ทุนเบื้องต้นในการรวมกลุ่ม ช่วยเหลือในด้านการรับรองมาตรฐาน องค์ความรู้ ปุ๋ย การเงินบัญชีกลุ่ม โซล่าเซลล์ กังหัน บ่อน้ำ และ องค์ความรู้จากงานวิจัย
- กลางน้ำ คือ การจัดการผลผลิต การแปรรูป การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การบริหารจัดการองค์กร การเติมความรู้ มีหน่วยงานคือ พาณิชย์จังหวัด สหกรณ์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด สวทช. สถาบันการจัดการเทคโนโลยี วว. สกว. มูลนิธิสื่อเครือข่ายธรรมชาติ บริษัทกระทิงแดง มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน มูลนิธิชีววิถี
- ปลายน้ำ ได้แก่ ตลาด การประชาสัมพันธ์ มีหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน คือ พาณิชย์จังหวัด สวทช. ประชารัฐ ธกส. สกว. กระทิงแดง ร้านชิลชิล สภาเกษตรกรรม สถาบันการจัดการเทคโนโลยี พัฒนาชุมชน ตลาดสีเขียว โรงพยาบาล ไทยสมารทไลท์ ไร่ฮักๆ

ปัจจัยการทำเกษตรอินทรีย์ และขบวนการชาวนาเกษตรอินทรีย์ยโสธรนำเสนอโดยคุณสยาม หยองเอ่น ปัจจัยสำคัญ ได้แก่

- สุขภาพ สิ่งแวดล้อม
- การถูกเอารัดเอาเปรียบ
- ผู้นำ
- เศรษฐกิจ
- อำนาจการต่อรอง
- การบริหารจัดการ
- รองรับการสนับสนุน
- พื้นที่รูปธรรม (ต้นแบบ)

จากนั้นได้นำเสนอขบวนการชาวนาเกษตรอินทรีย์ยโสธร แบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคเริ่มต้น (แสวงหาการพึ่งตนเอง) ยุคที่ 2 ยุคกลาง (วิกฤตการณ์เกษตรเชิงเดี่ยว) ยุคใหม่ (ขยายตัวแยกหน่วย

จัดการ) ต่อมาจึงมีข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษา และผู้เข้าร่วม และจุดเด่นของกลุ่มเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร นำเสนอโดย คุณสยาม หยองเอ่น นำเสนอข้อมูลจุดเด่นแต่ละกลุ่ม แล้วให้ทุกคน และให้ผู้เข้าร่วมช่วนกันวิเคราะห์เพื่อคัดเลือก ประเด็นนวัตกรรมที่จะไปถอดความรู้ในระยะต่อไป

คุณอุบล อยู่หว้า เสนอว่า เป้าหมาย การถอดความรู้เพื่อเป็นเครื่องมือในการขยายผล และให้แต่ละกลุ่มนำเสนอความสำเร็จที่พึ่งพอใจกลุ่ม หลังจากนั้น คุณสยาม หยองเอ่นได้ขอคำปรึกษาจากผู้เข้าร่วม เรื่องการศึกษาดูงานพื้นที่อื่นๆ จัดระบบความรู้ได้ดีมีการถ่ายทอดความรู้ (ต้นเดือนพฤษภาคม)จึงมีการเสนอ ประมงพื้นบ้านตันหยง ปัตตานี / ศูนย์นวัตกรรมกระทรวงวิทยาศาสตร์ บ้านฝาง ขอนแก่น หลังจากที่ได้ข้อเสนอการศึกษาดูงานแล้ว คุณสยาม หยองเอ่น ก็ได้กล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วม และปิดเวทีในครั้งนี้

วันที่ 6 มิถุนายน 2561 วางแผนเตรียมเวทีจัดตั้งกลไกนวัตกรรม ณ สำนักงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศน์ยโสธร อำเภอเมือ จังหวัดยโสธร ผู้เข้าร่วม ได้แก่ทีมถอดบทเรียน 5 คน และ ที่ปรึกษาโครงการ 1 คน ต่อมาคุณสยาม หยองเอ่น ได้วางแผนการจัดตั้งเวทีฯ ดังนี้ แจ้งให้ทราบ 1) ความก้าวหน้าในการดำเนินการ 2) คืนข้อมูลชุดความรู้นวัตกรรม และ เรื่องปรึกษาหารือ 1) แนวทางยกระดับการจัดการข้อมูล 2) บทบาทของศูนย์ 3) กลไกบริหารจัดการศูนย์ 4) พัฒนาโครงการต่อ ถัดมาจึงได้วางกำหนดการ และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ

วันที่ 7 มิถุนายน 2561 เวทีวางบทบาทกลไกลศูนย์นวัตกรรมฯ ณ โรงสีข้าวกลุ่มเกษตรกรทำนาโส่ ตำนาโส่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เริ่มจากคุณสยาม หย่องเอ่น ชี้แจงวัตถุประสงค์ และในวันนี้มีเรื่องปรึกษา 1. แนวทางการยกระดับการจัดการข้อมูล 2. บทบาทของศูนย์ 3. กลไกบริหารจัดการศูนย์ 4. พัฒนาโครงการต่อมา คุณขนิษฐา อ นวลศรี ได้นำเสนอข้อชุดความรู้นวัตกรรม 1. การรับรับจ้างทำนา และการบริหารจัดการเครื่องจักร แบ่งเป็น 2 แบบ คือ ใช้งบเพรี่ยมแฟร์เทรด และกลุ่มจ่ายเงินสด และมีการบริการซ่อมบำรุงเครื่องจักร และทางกลุ่มจะมีสิทธิพิเศษสำหรับสมาชิก ต่อมามีการเสนอตารางเปรียบเทียบต้นทุน นาเคมี กับนาอินทรีย์ ถัดมาคุณอุบล อยู่หว้า ได้เสนอ ว่าแต่ละกลุ่มของผลจากนวัตกรรมเป็นอย่างไร

ข้อเสนอเพิ่มเติมจากตัวแทนของแต่ละกลุ่ม โดยเริ่มจากตัวแทนจากกลุ่มน้ำอ้อม

ได้เสนอข้อดีจากนวัตกรรมการรับจ้างทำนา ในเรื่องการประหยัดเมล็ดพันธุ์ 10 กิโลกรัม / ไร่ และข้าวมีคุณภาพเต็มเมล็ด ข้าวต้นได้เยอะ และข้าวปนน้อยลง สมาชิกขายในราคาสูง จึงทำให้สมาชิกเกิดความกระตือรือร้นอยากที่จะเข้าร่วม ประมาณ 1500 คน และทำให้เกิดแรงจูงใจให้กับสมาชิก เช่น เกษตรกรทำนาหยอด ราคาสูงกว่านาหว่าน 1 บาท/กิโลกรัม เลยเป็นที่ของการทำรับจ้างทำนา ซึ่งกลุ่มจะรับจ้างทำนาให้เฉพาะพื้นที่นาอินทรีย์ และต้องเป็นเมล็ดพันธุ์ที่คัดทำความสะอาดมาแล้วเพื่อลดเศษปนเปื้อนอุดตันเครื่องหยอด เพราะว่า ไม่อยากให้มีข้าวเคมีปนเปื้อนเครื่องหยอด ซึ่งข้อดีที่นอกเหนือจากเรื่องเมล็ดพันธุ์แล้วนั้นสำหรับหน้าแล้งไม่มีปัญหา เพราะ หยอดนาแห้งไปเลย

ต่อมาคุณอุบล อยู่หว้า ได้แสดงความคิดเห็นว่า นวัตกรรมกลุ่มน้ำอ้อมเป็น นวัตกรรมที่ดีและน่าสนใจ ซึ่งถือเป็นความก้าว เพราะกลุ่มเป็นตัวกลางในการจัดการบริหารเครื่องจักรที่มีอยู่ของสมาชิก ถัดมาพ่อทองหล่อ ขวัญทอง ตัวแทนจากกลุ่มเกษตรกรทำนาโส่ ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มว่า ข้อแตกต่างระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ คือ เรามีที่ดินเป็นของตนเอง จึงเกิดความหวงแหงที่ดิน ดังนั้นจึงเป็นการป้องกันการศูนย์เสียที่ดิน เพราะ การรุกเข้ามาของบริษัท

ประเด็นต่อมา คือ การรวบรวมผลผลิต ทั้งกลุ่มบ้านโนนทรายงาม และกลุ่มโนนยาง มีกระบวนการรวบรวมดังนี้ บ้านโนนยาง ความชื้นไม่เกิน 15% แต่โนนทรายงาม ความไม่เกิน 14% และมีการรับซื้อสมุนไพร จุดแข็ง จุดอ่อน ของกระบวนการรวบรวมผลผลิต

ตัวแทนข้อเสนอจาก กลุ่มจากโนนทรายงาม

1. มีการจำหน่ายข้าวกล้องเป็นหลัก
2. มีการรับซื้อถึงบ้าน เพราะ สมาชิกไม่สะดวก ลดระยะเวลาและลดแรงงานคนในการขนข้าว และไม่มีการสต็อกข้าวไว้
3. จุดเริ่มต้นการขายสมมุมไพรแห้งทั้งหมด .เพราะ เพื่อลดความเสี่ยงการจัดเก็บและการตาก บริษัทเพ็ญพากส่งเสริมการปลูกฝาง และสมุนไพรพื้นบ้านต่างๆ
4. นวัตกรรมการรวบรวมผลผลิต เป็นความรู้ที่สำคัญสำหรับกลุ่มใหม่ และจะต้องรวบรวมความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อการถ่ายทอดอย่างถูกต้อง

5. สมาชิกร่วมจ่ายค่าขนส่งให้กับกลุ่มกิโลกรัมละ 50 สตางค์

ตัวแทนข้อเสนอจาก กลุ่มบากเรือ

ก่อนที่สมาชิกส่งข้าวให้กลุ่ม จะต้องการกำหนดราคาร่วมกันกับสมาชิกว่าสมาชิกพึงพอใจในราคาหรือไม่ ส่วนเงื่อนไขการรับซื้อก็จะเหมือนกับกลุ่มอื่นๆ คือ หักความชื้น 14% สิ่งเจือปน 2 % และกำหนดให้สมาชิกจะต้องส่งข้าวให้กลุ่มภายในปลายพฤศจิกายน ถ้าหากไม่ส่งให้ภายในเดือนที่กำหนดทางกลุ่มจะตัดเป็นข้าวทั่วไปทันที ซึ่งในกระบวนการรับซื้อข้าว ใช้คนประมาณ 5 คน คือ 1) ฝ่ายตรวจคุณภาพข้าว 2 คน 2) ฝ่ายชั่งน้ำหนัก 2 คน และเพิ่มเข้ามา คือ คนงานขนข้าวลง 4 คน

ถัดมาข้อเสนอจากที่ปรึกษาโครงการคุณนิรัตน์ ศรีชำนิ การนวัตกรรม ที่เกิดจาก วิธีคิด แนวทางการปฏิบัติ เครื่องมือ การจัดการ ความรู้ ให้ข้ามาจับเป็นกรอบ ให้ดูกับกลุ่มอื่นที่เกิดขึ้นมาก่อน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้นบ้าง และให้เห็นวิธีการที่ทำให้เกิดนวัตกรรมต่อมา คุณขนิษฐา นวลศรี นำเสนอการจัดการโรงสี จะเป็นแบบแผนเดียวกันกับกระบวนการโรงสีกลาง ต่อมาได้นำเสนอจุดเด่นของการจัดเก็บผลิต คือ กลุ่มนาโส่ ที่แบ่ง 4 กอง 4 สี ทำให้สมาชิกมีการจัดเก็บผลผลิตที่เป็นระบบ.เก็บข้าวได้หลายสายพันธุ์ เป็นสื่อให้สมาชิกเข้าใจง่ายในเรื่องการจัดเก็บข้าว และป้องกันการปนเปื้อน ต่อมามีการนำเสนอกลุ่มสหกรณ์เลิงนกทา และไทยเจริญ จำกัด ในเรื่องการจัดการที่มีความรู้เดิมจากนาโส่ และได้ความรู้ใหม่เรื่องการปรับแต่งโรงสีให้ได้ข้าวในปริมาณที่มากขึ้น จาก 5 ตัน/วัน เป็น 15 ตัน/วัน ถัดมามีการนำเสนอจุดแข็ง จุดอ่อน ของการจัดการโรงสี

ข้อเสนอแนะ นายทองหล่อ ขวัญทอง และคุณชุติมา ม่วงมั่น ตัวแทนจากกลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่

1. การจัดเก็บข้าวเป็น 4 กอง เพื่อเป็นสิ่งสะท้อนถึงคุณภาพข้าวให้กับสมาชิกได้ทันที การตรวจสอบย้อนกลับได้ และป้องกันการปะปนของข้าวแต่ละสถานะ

จุดอ่อนของการจัดการโรงสี

1. ถ้าเกษตรไม่สามารถส่งข้าวให้หมดได้ เพราะ ปัจจัยภายนอกเกิดความผันพรวน ซึ่งปัญหานี้คาดว่ากลุ่มอื่นๆ ก็ได้ประสบเช่นกัน และกลุ่มจะต้องรับผิดชอบต่อการค้าด้วย

2. เงินทุนที่สูงขึ้น เพราะ เครื่องจักรเยอะขึ้น ที่มาจาก ทุนภายใน และทุนภายนอก

3. กระบวนการต้นทุนการจัดการที่สูงกว่าบริษัทเอกชน เพราะ ต้องสัมพันธ์กันและสอดคล้องทุกอย่างและต้องมีการจัดการที่ชัดเจน เช่น ต้องมีพื้นที่ โกดัง โรงสีข้าว ที่ต้องมีอยู่ในกลุ่ม การใช้แรงงานคนในการจัดเก็บไม่เพียงพอ แรงงานสูงอายุ และต้องมีเครื่องจักรในการจัดการ ดังนั้น จึงเชื่อมโยงไปถึงต้นทุนการจัดการที่สูงขึ้น

4. การรับรองมาตรฐานที่เป็นความต้องการของการตลาด ทีมีหลายมาตรฐาน ทำให้เพิ่มการจัดการขึ้นไป และมีค่าเสี่ยงเพิ่มเข้ามาแต่ถ้ากลุ่มไม่มีการขายถึงจุดคุ้มทุน อาจทำให้กลุ่มขาดทุนได้ ดั้งนั้นเราจะมีวิธีการทำอย่างไร ที่จะทำให้กลุ่มถึงจุดคุ้มทุน เพื่อลดความเสี่ยงการขาดทุน

5. เรื่องการควบคุมสต็อกข้าว เช่น เรื่องของน้ำหนักข้าวที่ต้องสูญเสียไป

6. ทำไมชาวนาถึงทำโรงสี เพราะ สามารถส่งเสริมและสมารถดึงหน่วยงานต่างๆ เข้ามาได้และได้สุขภาพดี แต่ในมุมธุรกิจ มองว่า จากประสบการณ์เดิมที่มีอาชีพเกษตรกรอยู่แล้ว การขายข้าวอินทรีย์ และการมีโรงสีที่มีคุณภาพจนถึงมีการแปรรูป จึงทำให้เกิดช่องทางการตลาดที่เป็นธรรม

7. ประสบการณ์ที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรทำนานาโส่นั้น ทำให้เกิดบทเรียน ว่า จากที่เมื่อก่อนเคยเป็นชมรมรักษ์ธรรมชาติมาก่อน มีสมาชิกเยอะจึงทำให้สมาชิกไม่ได้ทำแต่นาอินทรีย์แต่ทำนาทั่วไปด้วย ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มต้องรับซื้อข้าวทั้ง 2 ประเภทในเวลาเดียวกัน จึงทำให้กลุ่มต้องสีข้าว ทั้งอินทรีย์และข้าวทั่วไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการขยายโรงสี จนเป็นโรงสีขนาดใหญ่ แต่กระบวนการส่งเสริมนั้น จะทำกับคนที่ทำอินทรีย์ จึงทำให้ คนที่ทำนาทั่วไปนั้นออกจากกลุ่ม แต่ปริมาณข้าวอินทรีย์น้อยซึ่งสวนทางกับโครงสร้างโรงสีที่ขนาดใหญ่มาแล้ว ซึ่งทำให้ขนาดโรงสีกับปริมาณข้าวไม่สมดุลกัน และไม่สามารถจำกัดกำลังการผลิตได้ ทำให้เกิดการจัดการที่ยุ่งยากขึ้น บุคลากรไม่ได้มีความรู้เฉพาะทาง เพราะคนทำงานส่วนใหญ่มาทำด้วยใจที่อยากจะทำจริงๆ จึงทำให้คิดไม่ทันสถานการณ์ภายนอก

- เทคโนโลยีเครื่องจักรไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ และต้องมีการบริหารจัดการโรงสีแบบมืออาชีพ

จากนั้นนำเสนอประเด็นคนรุ่นใหม่ ของกลุ่มหนองยอ เริ่มจากแนวคิดและแรงบันดาลใจ เพราะเริ่มจาก การสืบทอด ต้องการเป็นนายตนเอง เทคโนโลยีที่จะนำมาใช้กับกลุ่ม ต่อมามีการนำเสนอเรื่องการพัฒนาคนรุ่นใหม่ 1. ดูบุคคล จะต้องมีความรับผิดชอบ สนใจงาน บุคลิกเหมาะสมกับงาน ต่อมาจึงมีการพูดชักชวน ให้ลองทำ และการเพิ่มศักยภาพ

ข้อเสนอ พ่อสุวิช ธนาคุณ

1. หลายกลุ่มขาดคนรุ่นใหม่ จากการ ที่ส่งลูกเข้าไปเรียน ในเมือง แต่ไม่มีการกลับมาทำงานให้กับบ้านเกิดตนเองจึงอยากทำให้คนรุ่นใหม่เห็นช่องทางของรายได้
2. การตลาดของกลุ่มจำเป็นต้องอาศัยคนรุ่นใหม่ เช่น การใช้ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยกลุ่ม
3. เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ทั้งหมดในยโสธร ได้ก้าวไปพร้อมกัน และกับการทำตลาดร่วมกัน สามารถดึงบุคลากรรุ่นใหม่เข้ามาช่วยได้ เพื่อการต่อยอดธุรกิจ ดังนั้น จึงต้องชักชวน ดูความสนใจ ดูแลจิตใจ ถามถึงความมุ่งหวัง และมีการแลกเปลี่ยนความคิดกันและกันด้วย

ข้อเสนอที่ประชุมโดยคุณอุบล อยู่หว้า ถามถึง สิ่งที่จะทำให้โอบอุ้มลูกหลานอีสานในอนาคต

1. คนส่วนใหญ่จะมีการกลับมาเรียนการทำเกษตรแล้ว ดังนั้นกลุ่มผู้นำจึงมีแนวคิดว่า อยากให้คนรุ่นใหม่เข้ามาสานต่อจากพ่อแม่ และพร้อมที่จะสนับสนุน ให้ทำผลิตภัณฑ์อินทรีย์ เพื่อเพิ่มความหลากหลายในการส่งออกได้ เพราะ กระแสภายนอกนั้น มีความใส่ใจเรื่องสุขภาพ ความยั่งยืน มีความปลอดภัยในชีวิต
2. ต้องการให้มีการแปรรูปจากผลผลิตในอนาคต และสามารถมีรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ จึงมีการดึงคนรุ่นใหม่เข้ามาทำความเข้าใจเรื่องเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งหมดประมาณ 20 คน มีบทบาทคือ เก็บข้อมูลจากสมาชิก ตรวจสอบสมาชิกในพื้นที่

3. การทำเกษตรอินทรีย์ทำให้เห็นถึงข้อดี และทำให้สมาชิกและ จึงทำให้เกิดความเชื่อถือจึงทำให้สามารถขยายสมาชิกได้

4. กลุ่มบากเรือ ทางกลุ่มรับสมาชิกใหม่ ซึ่งเป็นคนในชุมชน ที่พ่อแม่ทำอินทรีย์ ดังนั้น คนรุ่นใหม่จึงมีแนวคิดที่จะทำอินทรีย์จริงๆ และมีการกระจายสมาชิกออกไป แต่มีข้อจำกัด คือ เรื่องความยั่งยืนของรายได้ แต่มีปัญหา เรื่อง ที่คนรุ่นใหม่ออกไป เพราะ แอบทำเคมี และครอบครัวไม่เห็นด้วย

ช่วงบ่าย คุณสยาม หยองเอ่น ได้ชวนปรึกษาเรื่อง 1.แนวทางการยกระดับการจัดการข้อมูล โดยได้เสนอต่อที่ประชุม ได้แก่ เรื่อง พัฒนาเป็นโจทย์วิจัย พัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ สร้างผู้นำเรื่องใหม่ การจัดอบรมนวัตกรรม การจัดทำคู่มือนวัตกรรม เพื่อต้องการข้อเสนอแนะมาเพิ่มเติม นำมาดำเนินงานต่อในอนาคต

<u>ข้อเสนอแนวทางการยกระดับการจัดการข้อมูล</u>

1. พ่อทองหล่อ ขวัญทอง เสนอว่า น่าจะทำเป็นโจทย์วิจัย เพราะ จะทำให้เห็นถึงพัฒนาการ และสามารถจัดชุดความรู้ให้เป็นระบบ และเพื่อการปรับใช้ให้ เป็นสากล และเป็นที่น่าเชื่อถือ ซึ่งการออกแบบร่วมกันจะขึ้นอยู่กับบริบทพื้นที่ และมีเป้าหมายสูงสุดว่าจะทำอย่างไรถึงสามารถต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐได้

2. คุณดาวเรือง พืชผล ในเรื่องที่ยังไม่ลึก ให้พัฒนาเป็นโจทย์วิจัย และ อยากให้มีศูนย์เรียน เพื่อพัฒนาเครื่องมือ และต่อยอดความรู้ น่าจะควบคู่กับการทำคู่มือศูนย์ฯ การสร้างคนรุ่นใหม่อยากให้เป็นโจทย์วิจัย

3. คุณนิรัตน์ ศรีชำนิ ให้ถอดข้อมูลนวัตกรรมที่จะต้องตอบวัตถุประสงค์ เพิ่มเติม และข้อมูลพัฒนานวัตกรรมกลุ่มต่างๆ และ กรณีศูนย์เรียนรู้ จะต้องไล่จุดเด่นของนวัตกรรมของแต่ละกลุ่มออกมาให้ได้ และมองเรื่องการจัดการ เพื่อที่จะทำให้เกิดศูนย์เรียนรู้ได้ ภายใน 10 กลุ่ม จะทำอย่างไรจะขยายสมาชิกได้ เพื่อมาออกแบบร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย (นวัตกรรม คือ คิดอะไร เชื่ออย่างไร วิเคราะห์และมองปัญหาอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร ส่งผลอย่างไรในการแก้ปัญหา) .ให้ครอบคลุม ชัดเจน รายละเอียดเชิงลึก เพื่อการถ่ายทอด

4. คุณชุติมา ม่วงมั่น พัฒนาของการรวบรวมข้าวเป็นไปอย่างไรของแต่ละกลุ่ม

5. พระอาจารย์สุภัทโท นวัตกรรม คือ ความพิเศษในเรื่องนั้นๆ และสามารถทำให้เห็นทางออกของปัญหานั้นๆ และตอบโจทย์ชีวิตความเป็นอยู่ได้ ได้โดยการใช้ความพิเศษเฉพาะตัว และมีนวัตกรรมหลายมิติ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

6. พ่อสุวิช ธนาคุณ เสนอว่า นำเอาประสบการณ์จริงมาต่อยอด และถ้าเป็นโจทย์วิจัยจริงอยากให้ทำให้เห็นความเข็มแข็งขององค์กรชาวบ้าน และนำจุดแข็งให้มีความชัดขึ้น และจุดอ่อนเป็นโจทย์วิจัยและคิดร่วมกันแก้ปัญหา เพื่อที่จะนำไปสู่การมีทุน ไม่ว่าจะเป็นเงิน หรือ บุคคลากรในการทำงาน

7. คุณอุบล อยู่หว้า ถ้าจะทำศูนย์นวัตกรรม จะต้องมีหน่วยประสานงานและเชื่อมโยง ในประเด็นความรู้ต่างๆ

หลังจากนั้น คุณอุบล อยู่หว้าได้ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทคณะทำงานศูนย์นวัตกรรมฯ โดยได้มีการ ข้อเสนอบทบาทกลไกดังนี้

- ใช้การบูรณาการมาร่วมด้วยและการสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทน เช่น การพัฒนาโจทย์การจัดการแปลงนาโดยชุมชน

- เสนอตัวแทนของแต่ละกลุ่ม กลุ่มละ 1 คน เข้ามาเป็นคณะกรรมการ เพื่อกำหนนโยบายและเป้าหมาย และให้มีหน่วยประสานงานถัดมามีการเสนอ กลไกที่จะเข้ามาทำงานประกอบด้วย1) ผู้ประสานงาน 2) คณะกรรมการ 3) กองเลขานุการ 4) ที่ปรึกษา ซึ่งจะมีการแบ่งบทบาท ออกเป็น 1) ประสานงาน 2) กำหนดนโยบาย และ 3) ให้คำปรึกษา ซึ่งเป็นคณะกรรมการศูนย์นวัตกรรม จะเป็นการเลือกตัวแทนของแต่ละกลุ่มเข้ามาทำงานร่วมกัน ต่อมาคุณสยาม หยองเอ่น ได้มีการเกริ่นว่าในครั้งต่อไปจะมีเวทีกลไกการบริหารจัดการศูนย์นวัตกรรมฯ และการพัฒนาการดำเนินงานต่อในอนาคต จากนั้นได้กล่าวขอบคุณทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาเข้าร่วมเวทีในครั้งนี้

บทที่ 4

ผลการศึกษาข้อมูล

4.1 ข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรอินทรีย์

ตารางที่ 2 : ข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์

กลุ่มเกษตรอินทรีย์	ที่ตั้ง	ประธาน	จำนวนสมาชิกเกษตรอินทรีย์ (คน)
1. กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านนาโส่	57 ม.2 ต.นาโส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร	นายมั่น สามสี	400
2. กลุ่มวิสาหกิจกลุ่มแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง	61 ม.3 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	นายบุญส่ง มาตขาว	112
3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ	72 ม.4 ต.กำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร	นายสุวิช ธนาคุณ	256
4. กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาและไทยเจริญ	110 ม.5 ต. สามัคคี อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	นายจันดา มุทุกันท์	150
5. กลุ่มวิกสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา	175 ม.8 ต.ดงมะไฟ อ.ทรายมูล จ.ยโสธร	นางลัดดา พันธ์ศรี	94
6. กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ	118 ม.4 ต.บากเรือ อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร	นายอรรถเดช อิศรางกูร ณ อยุธยา	942
7. กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม	27 ม.10 ต.น้ำอ้อม อ.ค้อวัง จ.ยโสธร	นายสุวรรณ สิมมา	770
8. กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักยโสธร	322 ม.9 ต.เขื่องคำ อ.เมืองยโสธร จ.ยโสธร	นางจุฬาพร กรธนทรัพย์	100
9. วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่า ชาวนาคุณธรรม จังหวัดยโสธร	วัดป่าสวนธรรม 80 ม. 8 ต.กระจาย อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร	นายบุญเรือง พุทธบุตร	85
10. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวคุณธรรม บ้านโนนทรายงาม	7 หมู่ 4 ต.หนองคู อ.เมืองยโสธร จ.ยโสธร	นางสมทรง แสวงดี	69

4.1.1 **กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านนาโส่**

ได้เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2518 เป็นการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายเพื่อรองรับการสนับสนุนจากภาครัฐ ในรูปแบบสินเชื่อปุ๋ยเคมี โดยกลุ่มได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนตามชื่อตำบล โดยใช้ชื่อว่ากลุ่มเกษตรกรทำนานาโส่ ซึ่งมี 1 กลุ่ม 1 ตำบล ณ ขณะนั้น กลุ่มมีสมาชิกประมาณ 50 กว่าคน ต่อมา ปี 2523 กลุ่มได้เล็งเห็นถึงปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็น เช่น สินค้าหรับอุปโภค บริโภค เครื่องมือ หรืออุปกรณ์เป็นต้น ซึ่งมีจำหน่ายตามร้านค้าในชุมชนเมืองที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชนนาโส่มาก รวมถึงปัญหาจากการเดินทาง เนื่องจากถนนในยุคนั้นมีน้อย และมีสภาพไม่ดีเท่าที่ควร พาหนะที่ใช้เดินทาง เช่น รถยนต์ หรือรถจักรยานยนต์ ก็ยังมีน้อย จึงนำไปสู่การก่อตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชน โดยมี อาจารย์ ก่อ สีทาน้อย เป็นผู้ให้ความรู้ กฎระเบียบ และหลักการของสหกรณ์ในรูปแบบต่างๆ นิยม โดยเริ่มต้นจากการการระดมหุ้นจากชาวบ้านซื้อข้าวของเครื่องใช้จากร้านค้าในตัวเมืองมาจำหน่ายให้กับคนในชุมชน ต่อมา ได้มี มอป.(หมออาสาหมู่บ้าน) เข้ามาร่วมงานกับสหกรณ์ร้านค้าชุมชน โดยมีการนำเอายาจากภายนอกเข้ามาจำหน่าย ซึ่งจะให้ มอป.(หมออาสาหมู่บ้าน) จ่ายยาให้เท่านั้น และให้ หมออาสาหมู่บ้าน (มอป.) บันทึกข้อมูลการจำหน่ายปริมาณยาในชุมชน จากการเก็บข้อมูล พบว่า คนในชุมชนได้ใช้ยาที่ไม่ปลอดภัย ใช้ยาเกินความจำเป็น และใช้ยาไม่ตรงกับโรค แกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจึงได้มีการปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกในการรักษาสุขภาพ จึงเป็นที่มาของการจัดทำโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองในปี พ.ศ. 2526 โดยการสนับสนุนจากมูลนิธิสุขภาพไทย ซึ่งเป็นการรวบรวมเอาความรู้ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคโดยใช้พืชสมุนไพรจากหมอยาพื้นบ้าน รวบรวมคนที่สนใจไปเรียนรู้กับหมอยาพื้นบ้าน เดินทางเข้าป่าเพื่อเรียนรู้เรื่องสมุนไพรและเก็บหาพันธุ์สมุนไพรมาเพาะปลูกในแปลง รณรงค์ทำความเข้าใจให้คนในชุมชนใส่ใจดูแลสุขภาพของตนเองและใช้สมุนไพรในการรักษาโรคทดแทนการใช้ยาปฏิชีวนะ ช่วงนั้นถือว่าเป็นครั้งแรกที่ได้มีการนำเอาหมอลำ มาเป็นสื่อในการรณรงค์ หลังจากการทำงานเรื่องสมุนไพรมาระยะหนึ่งแกนนำได้สรุปบทเรียนว่าปัญหาการเจ็บป่วยของคนในชุมชนนั้นส่วนใหญ่มีสาเหตุหลักมาจากการบริโภค ประกอบกับผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีในการผลิตเริ่มเด่นชัดขึ้นเรื่องๆ จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2530 ที่ชาวตำบลนาโส่ได้เผชิญกับปรากฏการณ์ที่ปลาในห้วยลำโพงตายเป็นจำนวนมาก แกนนำกลุ่มจึงได้มีข้อสรุปร่วมกันในการหาแนวทางเพื่อการลดใช้สารเคมีในการผลิต โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนในการส่งตัวแทนเข้าไปเรียนรู้แนวคิดเกษตรธรรมชาติร่วมกับชาวนาในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมารวมตัวกันที่กรุงเทพฯ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2533 ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้น

ของการทำนาอินทรีย์ตามแนวคิดของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่นที่ได้มาเยี่ยมเยียนและบรรยายแนวคิดการเกษตรแบบธรรมชาติในพื้นที่ของตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดรมชมรักษ์ธรรมชาติ ที่มีกิจกรรมส่งเสริมให้ทำเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ อนุรักษ์พันธุ์ข้าว ปลูกพืชอินทรีย์ ปลูกสมุนไพร ต่อมากลุ่มได้ส่งพืชที่ปลูกแต่ละชนิดไปให้กรมวิชาการเกษตรตรวจหาสารพิษตกค้าง พบว่า พืชที่ปลูกในระบบอินทรีย์ไม่มสารพิษเจือปนอยู่เลย กลุ่มจึงมีมติว่าทุกคนต้องหันมาทำเกษตรอินทรีย์ ณ ขณะเดียวกันนั้น ชาวนาหลายรายในชุมชนประสบปัญหาจากการโรงสีข้าวขนาดใหญ่ ที่ทุจริตโกงตาชั่งน้ำหนัก กลุ่มจึงแก้ปัญหาโดยการตั้งโรงสีข้าวขึ้น ในปี 2534 ทำให้ชาวนาสามารถลดทุนต้นในการแปรรูป และกำหนดราคาข้าวเองได้ โดยรับซื้อข้าวจากได้ดำเนินงานในส่วนนี้จนมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ กลุ่มยังได้ร่วมมือร่วมมือกับภาคีเครือข่าย ผลักดันให้เกิดตลาดนัดสีเขียว (หอนาฬิกา) ในปี 2551 เป็นการสร้างพื้นที่ให้ผู้บริโภคเข้าถึงอาหารปลอดภัย และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในระบบอินทรีย์อีกด้วย มีกิจกรรมผ้าป่าเมล็ดพันธุ์ทุกๆปี เพื่อเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์

จากที่กล่าวมาโดยข้างต้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มได้มีการขบคิด สรุปบทเรียนอย่างมีส่วนร่วม หาทางแก้ไขปัญหาอยู่ตลอด ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง กลายเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ต้นแบบ เป็นจุดเด่นให้กับอีกหลายๆกลุ่มศึกษา

4.1.2 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวอินทรีย์ บ้านโนนยาง

เป็นกลุ่มที่มีแกนนำเป็นสมาชิกของชมรมรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งได้ขยายตัว แยกการบริหารจัดการออกมาเป็นอิสระ เนื่องจากต้องการความคล่องตัวในการบริหาร และต้องการลดระยะทางในการการรวบรวมข้าว โดยเริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยได้มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ดำเนินงานภายใต้โครงการเกษตรอินทรีย์พื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดินเขตจังหวัดยโสธร ที่สนับสนุนโดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดยโสธร นำโดยพ่อบุญส่ง มาตขาว ดำเนินการขยายผลเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลกำแมด และตำบลใกล้เคียง ผ่านการทำงานวิจัยการจัดทำแผนชุมชน ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน และการลงพื้นที่ติดตามหนุนเสริมสมาชิก โดยในปีแรกมีสมาชิก จำนวน 30 ครอบครัว จนกระทั่งปัจจุบัน มีสมาชิก ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System) จำนวน 120 ครอบครัว มีผลผลิตข้าว

อินทรีย์เฉลี่ยปีละ 200 ตัน ข้าวเปลือก โดยกลุ่มมีมติว่า จะไม่มีการปันผลกำไรในทุกปี แต่จะทำการรับซื้อข้าวในราคาสูงแทน และทำเซ็นต์สัญญาจำหน่ายผลผลิตล่วงหน้าให้กับบริษัทเครื่องดื่มกระทิงแดง

4.1.3 **วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม จังหวัดยโสธร**

พระครูทักษะรักขิตตธัมมโม (พระครูธรรมชาติ) กับชาวบ้านได้เริ่ม สร้างวัดป่าสวนธรรมร่วมใจขึ้น และร่วมกันพัฒนาป่าไม้จนถึงกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหลังจากนั้นในปี 2539 ได้มีปฏิญญาชาวนาเกิดขึ้น เพื่อตั้งเป็นกฎและคำมั่นสัญญาว่า กลุ่มจะทำเกษตรอินทรีย์พร้อมกับการฝึกฝนจิตใจด้วยการ ลด ละ อบายมุข พัฒนาจิตใจด้วยธรรมะ ในปี พ.ศ. 2549 ชื่อโครงการข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม ทำเรื่องเกษตรอินทรีย์ แต่ยังไม่ได้นำเอาศีล 5 มาร่วมด้วย ต่อมากลุ่มจึงมีแนวคิดสำคัญว่านอกจากผลผลิตอินทรีย์แล้ว ตัวบุคคลจะต้องอินทรีย์ด้วย เพราะในขณะนั้นการทำเกษตรอินทรีย์เป็นเพียงผลผลิตอินทรีย์เท่านั้น ไม่ได้มีการพัฒนาด้านจิตใจและยังลดอบายมุขต่างๆ ไม่ได้ จึงเป็นที่มากฎของกลุ่มข้าวคุณธรรม คือ การเลิกอบายมุขทั้งปวง ซึ่งมีสมาชิก 43 คน ที่ได้จากการฟังวิทยุ การอบรมโครงการสัจธรรมชีวิต ของ ธกส.และสมาชิกสามารถลดอบายมุขได้บางส่วน ทำให้สามารถยกระดับจิตใจและมีความสุขเพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลดลง เพราะไม่ต้องนำเงินจากการขายผลผลิตอินทรีย์ไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข หลังจากนั้นปี พ.ศ.2556- 2557 พระครูพรมมาเวสุวนารักษ์เป็นผู้ผลักดันเกษตรอินทรีย์ให้ได้รับมาตรฐาน มกท. ซึ่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดย อาจารย์จุฑาทิพย์ เป็นแกนนำลงพื้นที่ทำกระบวนการให้ และ มีงานวิจัยของ มกธ ในตอนแลกใช้มาตรฐาน มกท. เปลี่ยนเป็น มกธ ซึ่งเอาคุณธรรมมาประกอบการดำรงชีวิต ได้รับการสนับสนุนการทำงานวิจัย จากหน่วยงาน สกว. ฝ่าย สนทช. และในขณะนั้นมีสมาชิกกลุ่ม 120 คน

ปี พ.ศ. 2558 กลุ่มได้จดตั้งวิสาหกิจชุมชน มีสมาชิก 50 คน ซึ่งมีการขยายผลผ่านรายการวิทยุเสียงธรรมร่วมใจ 91.5 และศูนย์กสิกรรมธรรมชาติจังหวัดยโสธร โดยใช้ชื่อว่าวิสาหกิจกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม สาเหตุที่มีการจดตั้งวิสาหกิจชุมชน เพราะ ง่ายต่อการตรวจสอบ และทำให้มีหน่วยงานรัฐมาส่งเสริม มีการวางแผนการทำงาน เป็นกลุ่มที่เป็นทางการ และเพื่อช่องทางการติดต่อของตลาดที่กว้างมากขึ้นซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็ง แต่ก็มีจุดอ่อน เรื่องมีภาระงานมากขึ้น เพื่อเชื่อมประสานกับหน่วยงานรัฐ หลังจากที่มีการแยกกลุ่มออกมา มีสมาชิกที่เป็นปัจจุบัน 85 คน แต่ผ่านมาตรฐาน 75 คน และพระอาจารย์สุภัทรโทเป็นผู้ยกระดับการทำเกษตรอินทรีย์ธรรมดามาสู่การทำเกษตรอินทรีย์คุณธรรม ต่อมาปี

พ.ศ. 2560 กลุ่มตั้งโรงสีข้าว อาคาร และได้รับชุดตรวจคุณภาพข้าว ตู้เย็นแช่หัวเชื้อ จากการสนับสนุนสำนักงานเกษตรจังหวัดยโสธร

4.1.4 **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณธรรม บ้านโนนทรายงาม**

นางสมทรง แสวงดี ได้สมัครเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มข้าวคุณธรรม ซึ่งสถานที่ตั้งกลุ่มคือวัดป่าสวนธรรมร่วมใจ อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นกลุ่มธรรมชาติไม่มีการจดทะเบียนใดๆ เมื่อปี 2550 ซึ่งมีเหตุจูงใจมาจากการจำนำข้าวกับโรงสีทั่วไปที่ทำให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรม เช่น การรอคิวนาน มีการจ้างซื้อคิวขายข้าว เกษตรกรไม่มีรถต้องจ้างรถไปขายข้าว ซึ่ง บ้านโนนทรายงาม มีผู้สมัครเพียงคนเดียว และหันมาทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส มาซื้อปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืช ซึ่งการผลิตระบบเกษตรอินทรีย์ได้ผลผลิตดีเป็นอันดับ ต่อมา ในปี 2559 มีการแยกตัวออกจากกลุ่มข้าวคุณธรรม และมีการจดวิสาหกิจชุมชนโดยใช้ชื่อว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม เนื่องจากต้องการสร้างฐานการผลิตและขยายผลสมาชิกในเขตอำเภอเมืองยโสธร เริ่มต้นมีสมาชิก 64 คน และในปี 2561 ได้มีการขยายสมาชิกในตำบลหนองคู ซึ่งประกอบด้วย บ้านหนองคู บ้านดงบัง และบ้านโนนทรายงาม ผ่านสถานีวิทยุ อสมท. จังหวัดยโสธรและศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ใช้ชื่อว่าศูนย์ฝึกอบรมคุณธรรมกสิกรรมธรรมชาติจังหวัดยโสธร โดยใช้สถานที่คือโรงเรียนบ้านโนนทรายงาม ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดยโสธร ปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2561 มีสมาชิก 170 คน และมีผู้สนใจสมัครเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง และประธานกลุ่มมีศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบ และโรงเรียนเกษตรอินทรีย์วิถียโสธร มีนักเรียนที่เข้าร่วมเรียนเกษตรอินทรีย์ 50 คน กลุ่มทำการการซื้อผลผลิตจากสมาชิกแยกเป็น ระยะปรับเปลี่ยน 1 บาท จากราคาประกาศของรัฐบาล และระยะที่เป็นอินทรีย์แล้ว เพิ่มขึ้น 3-4 บาท ตามคุณภาพข้าวและมาตรฐานที่รองรับ ซึ่งกลุ่มส่งผลผลิตให้บริษัท ซองเดอ เช่น กล้วย ถั่ว รา ฟักทอง การรับซื้อจะขึ้นอยู่กับผลผลิตของเกษตรกร และได้ส่งสมุนไพรให้กับบริษัทเพ็ญภาค เช่น หญ้าขัดมอน ผิวมะกรูด กำแพงเจ็ดชั้น ฝางแดง ต้นแห้วหมู และมีการทำตลาดขายข้าวเปลือกกับบริษัทไร่ทองออร์แกนนิคจำกัด และมีตลาดขายข้าวสารกับสหภาพแรงงานเคียวเดนสหภาพแรงงานรถไฟ บริษัทบางจาก คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) บิ๊กซีซูเปอร์เซ็นเตอร์ จำกัด ในอนาคตโรงสีกิจเจริญ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร จะมาสร้างเครือข่ายในการซื้อข้าว มีแผนว่าจะทำโรงสีอินทรีย์ขึ้น ให้ผู้ที่ทำข้าว

อินทรีย์ได้ขาย ซึ่งทางกลุ่มมีการพูดคุยเกี่ยวกับปัญหา การอบ การตากข้าว แต่ปี พ.ศ. 2560 บ้านโนนทรายงามมีโรงสีอินทรีย์ได้งบสนับสนุนจากประชารัฐในการสร้าง มูลค่า 500,000 บาท ซึ่งเป็นของหมู่บ้าน ส่วนในด้านการตลาดส่วนมากมาจากการความเชื่อมั่นที่มาจากญาติธรรม (สายอโศก) ด้วยกันและเล่ากันปากต่อปาก เช่น บริษัทไร่ทองออร์แกนนิค จำกัด ได้รับการติดต่อจาก คุณนิคม เพชรผา สหภาพแรงงานเคียวเดน และสหภาพแรงงานรถไฟ บริษัทบางจาก คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ได้รับซื้อข้าวจากกลุ่ม ที่มาของบริษัท บิ๊กซี ซูเปอร์เซ็นเตอร์ จำกัด แนวความคิดเหล่านี้เป็นจุดเด่นที่มาจากคุณธรรมจริยธรรม เพราะ มาจากงานวิจัยเกี่ยวกับการลด ละ เลิก อบายมุข (ของคุณนิคม เพชรผา) ต่อมาได้มาทำวิจัยเกี่ยวกับพืชสมุนไพร ซึ่งได้งบสนับสนุนของแพทย์แผนไทย เป็นหลักสูตรมาจากแนวคิดว่าป่าสมุนไพรหมดไปและได้ซื้อสมุนไพรจากต่างประเทศ เช่น พม่า ลาว มาเลเซีย บริษัทขายยาเพ็ญภาค จำกัด อยากส่งเสริมเกษตรกรให้ปลูกสมุนไพรอินทรีย์ที่หัวไร่ปลายนา เพื่อให้ปลอดภัยกับผู้บริโภค และมีโครงการปลูกป่าสร้างรายได้ โดยที่บริษัทฯ ได้มีทุนในการส่งเสริมการปลูกและรับซื้อสมุนไพรจากสมาชิก ซึ่งสมาชิกได้รับงบสนับสนุนจากสำนักงานพลังงานจังหวัดยโสธรสร้างระบบอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์แบบเรือนกระจก

4.1.5 **สหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักยโสธร จำกัด**

จิตวิญญาณของนักการค้า กับนักเกษตรอินทรีย์มาเจอกัน เราจึงเรียกจุดก่อเกิดนี้ว่า **"นวัตกรรมกระบวนการ"** หมายถึง เป็นนวัตกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนแนวความคิด การแบ่งผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน จึงเป็นที่มาของการคุยร่วมกัน เนื่องจากคุณปู (ประธานกลุ่ม) ซึ่งเป็นเจ้าของบริษัทไทยสมาร์ทไลท์เป็นนักการค้า จึงเอาหลักการ ตลาดนำการผลิต มาขับเคลื่อนสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรัก เพราะคุณปูเชื่อว่าเราจะทำอะไรก็ตามจะต้องมีตลาดรองรับ หากไม่มีตลาดก็ไม่ประสบความสำเร็จ

สำหรับแบรนแทนรัก ซึ่งเป็นแบรนเดิมของบริษัทส่งออกทำตลาดไว้เดิมแล้ว 5 ประเทศ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อเมริกา จีน มาเลเซีย คุณปูมองว่าเกษตรกรมีความเข้มแข็งกันคนละเรื่อง ถ้าร่วมมือกัน จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ความคาดหวังให้เกิดนวัตกรรมทุกระดับตั้งแต่นวัตกรรมท้องถิ่น นวัตกรรมกลุ่ม นวัตกรรมจังหวัด แต่ปัจจุบัน ตลาดเรามีช่องมากมาย ของไม่มีขาย ไม่พอขาย เพราะนโยบายไม่สนับสนุนกลุ่มในการผลิตสินค้าเลย แต่กลับไปสนับสนุนสร้างกลุ่ม

ใหม่ๆอยู่ตลอดเวลา กลุ่มเก่าไม่ถูกพัฒนาต่อยอด กลุ่มใหม่ก็ต้องเริ่มต้นใหม่กันอีก ทำให้เป็นภาพการขับเคลื่อนที่ไม่ชัดเจน นวัตกรรมกระบวนการต้องได้รับโอกาสในการสนับสนุนเชิงศักยภาพที่มีอยู่ให้ได้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดนวัตกรรมทุกระดับที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง

ปี 2556 เริ่มก่อตั้งกลุ่ม เริ่มจากความคิดในเรื่องการลดจุดอ่อนของเกษตรกรในเรื่องการตลาด ประกอบกับผู้ประกอบการเดิมมีความสนใจด้านการค้าขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ เมื่อมีแนวความคิดตรงกัน จึงได้เริ่มก่อตั้งเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรัก ยโสธร

จุดแข็งกลายเป็นจุดอ่อนเพราะถูกมองว่า เกษตรกรได้ความรู้เรื่องการตลาด ได้ตลาดเป็นของตัวเองแต่หน่วยงานภาครัฐกลับมองว่าสหกรณ์ใช้เกษตรกรเป็นเครื่องมือเพราะไปร่วมมือบริษัทเอกชนในอดีต หน่วยงานพาณิชย์จังหวัดมาสนับสนุนก็จริงแต่ไม่เต็มที่ เพราะพาณิชย์ก็ต้องประสานกับสหกรณ์อยู่ดี

เงื่อนไขการจดทะเบียนสหกรณ์ต้องปีสมาชิก 50 คน เริ่มจดครั้งแรกมี ปี 2554 มีสมาชิก 54 คน ต่อมาอยากขยายสมาชิกเพื่อรองรับนโยบายเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธรที่งบมาสนับสนุนหลายเรื่อง มีสมาชิกจาก ธกส. โดยย้ายมาเข้าร่วมมากขึ้นเป็น 275 ราย เรื่องตลาดไม่มีปัญหาเพราะบริษัทไทยสมาร์ทไลท์ เป็นผู้รับซื้อหลัก

สหกรณ์ใช้มาตรฐานการรับรอง มกท. เลยเกิดปัญหาขึ้น คือ นักส่งเสริมจาก ธกส. มาทำงานสนับสนุนการตรวจแปลง เนื่องจากสมาชิกมาจากหลายแห่ง ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง ทำให้สมาชิกไม่ผ่านมาตรฐาน มกท. ทั้งหมด พอปี 2559 เหลือสมาชิก 100 กว่าคน ส่วนตลาดไม่มีปัญหาเพราะมีการขายข้าวส่งออกต่างประเทศ ประเทศออสเตรเลีย แอฟฟาริการ คูเวต อิหร่าน ออร์เดอร์มากแต่สินค้าไม่พอส่ง (เงื่อนไขต้องผ่านมาตรฐานปีที่ 3 - 4)

ปี 2558 สหกรณ์รับซื้อให้ราคาข้าวเปลือก กิโลกรัมละ 14 บาท ราคาสูงกว่าทั่วไป และรับซื้อจากกลุ่มข้าวคุณธรรมซึ่งเป็นข้าวที่ผ่านมาตรฐานในราคากิโลกรัมละ 30 บาท แต่ปรากฏว่าข้าวที่ซื้อมาทั้งหมดถือว่าไม่ผ่านมาตรฐาน มกท. สหกรณ์เลยไปขอใบเซอร์จากกลุ่มหนองยอ เพื่อจะส่งขายข้าวในล๊อตแรกออกไป สามารถขายข้าวออกไปได้ 15 ตันให้กับอเมริกา ช่วงปี 2558-2559 ยอมขายข้าวที่เหลือให้กับโรงสีทั่วไป ราคา 9.50 บาท ทำให้เกิดการทุนไปประมาณ 4 ล้านบาท

ปี 2560 จากการทบทวนบทเรียนร่วมกันของสหกรณ์กับปัญหาที่ผ่านมาทั้งหมด จึงสรุปว่า เริ่มกับสมาชิกใหม่ 57 ราย ผ่านอยู่กระบวนการ ICS จำนวน 41 คน แต่เนื่องจากสมาชิกซ้อน จึงโอนย้ายไป

อยู่กับข้าวคุณธรรม 5 ราย สรุปเหลือสมาชิกตอนนี้ทั้งหมด 36 คน ปรับเปลี่ยนการเกษตรเป็นปีที่ 1 ใหม่ทั้งหมด โดยจะขอรับรองมาตรฐานสากล EUNOP อย่างไรก็ตาม กลุ่มคิดว่าถึงเวลาที่กลุ่มต้องเปลี่ยนตลาดใหม่ หากเรารอแต่ขอใบเซอร์ต่างประเทศอย่างเดียวอาจเป็นทางตันที่สุด อย่างไรก็ตาม ในปีนี้เองสหกรณ์มีงบจังหวัดมาช่วยรับรอง 40 ราย ส่วนที่เหลือสหกรณ์ช่วยในการรับรอง โดยมีงบบริษัทสมาร์ทไลท์ช่วยหนุนอยู่

ปี 2561 สหกรณ์ยังเจอปัญหาสำคัญเพราะแผนงบประมาณของจังหวัดที่จะช่วยในการรับรองไม่มี เพราะช่วงระยะเวลาไม่ตรงกัน เลยไม่ได้กันงบประมาณไว้ เนื่องด้วยจะมีการโยกย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดใหม่ จึงมีแนวโน้มว่าสหกรณ์ต้องหาเงินมาหนุนช่วยกันเอง

4.1.6 **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ**

เป็นกลุ่มที่ผู้นำเคยเป็นสมาชิกกลุ่มชมรมรักษ์ธรรมชาติ โดยเริ่มก่อตั้งขึ้นจากการประสบปัญหาจากการนำข้าวไปขายโรงสีแล้วถูกเอารัดเอาเปรียบด้านราคาข้าว ถูกโกงตาชั่ง การไม่มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้า จึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นในปี พ.ศ. 2534 มีสมาชิกเริ่มต้น 89 คน ซึ่งการสมัครไม่จำกัดพื้นที่ให้อยู่แต่ภายในตำบล ถ้าหากตำบลใกล้เคียงสนใจก็เปิดรับการสมัครด้วยเช่นกัน เพื่อเป็นการเปิดกว้างและสนับสนุนอาชีพภาคการเกษตร หรือ ผู้ที่มีแนวคิดในการพัฒนาอาชีพและการศึกษาสังคมวัฒนธรรม สุขภาพ เศรษฐกิจ ซึ่งตอนนั้นยังทำเรื่องสมุนไพรพึ่งตนเองและยังทำนาทั่วไป ต่อมาได้มีการ สร้างฉ่างข้าวขนาดเล็กขึ้นในปี พ.ศ 2538 พื้นที่โรงสี 4 ไร่ ซึ่งซื้อจาก เกษตรกรในชุมชน ในราคา 30,000 บาท โดยเปิดรับสมาชิกผู้ที่สมัครใจเข้ามาในกลุ่ม ซึ่งได้แกนนำ 6 คน ได้แก่ 1.นายทองอวน เทศไทย 2 นายศรี พันเลิศ 3. นายดาวเรือง พืชผล 4. นายสิทธิ์ พันธ์เลิศ 5. นายทองสา บุญพต 6. นายสุวิช ธนาคุณ ซึ่งในตอนนั้นกลุ่มแกนนำได้ไปนอนเฝ้าฉ่างข้าว หลังจากนั้นมาพี่น้องในชุมชนให้ความสนใจและเห็นถึงความสำคัญในลักษณะชาวนาช่วยเหลือกันเอง ถัดมาในระยะเก็บเกี่ยวข้าวจึงเกิดความคิดการนำผลผลิตข้าวมารวมกันไปขาย แต่กลุ่มยังไม่มีตาชั่ง จึงได้รับการสนับสนุนตาชั่งจากสภาตำบลกำแมด หลังจากนั้นการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม เริ่มจากการที่ นายสุวิช ธนาคุณ และนายอวน เทศไทย พูดคุย ชักชวนกับพี่น้องว่าถ้าทำข้าวอินทรีย์ จะส่งผลดีต่อสุภาพ มีรายได้ ซึ่งในตอนนั้นมีการรวมปัญหาข้าว เช่น เรื่องราคาผลิตที่ตกต่ำ และได้มีองค์กร NGO เข้ามาเป็นหลักในการเพิ่มเติมแนวคิดซึ่งเป็นจุดเด่นในขณะนั้น ซึ่งกลุ่มได้ขอรับรองมาตรฐาน มกท ตั้งแต่ยังอยู่กับชมรมรักษ์ธรรมฯ (นาโส่)

ปี พ.ศ. 2539- 2540 สร้างอาคารเก็บข้าว งบประมาณ 800,000 บาท จากการสนับสนุนของกองทุนชิป โดยชาวบ้านช่วยกันก่อสร้าง หลังจากการก่อสร้างอาคารเสร็จสิ้นก็ได้ระดมหุ้นจากชาวบ้านตามกำลัง ศรัทธาเพื่อรับซื้อข้าวเปลือกทั่วไปจากการรวบรวมข้าวจากคนในชุมชม ซึ่งกลุ่มนำข้าวไปขายให้โรงสีในหลายที่ เช่น ชมรมรักษ์ธรรมชาติ อำเภอเมือง หรือ ข้ามไปจังหวัดมุกดาหาร ต่อมาเริ่มมีหน่วยงานรัฐเข้ามาสนับสนุน ซึ่งมีนายสุวิช ธนาคุณ เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ เข้ามาและมีการประชุมกลุ่มกันเพื่อปรึกษาหารือกันเป็นประจำ

หลังจากนั้น พ่อสุวิช ธนาคุณ ได้ออกจากกลุ่มข้าวคุณธรรม และ กลุ่มจดวิสาหกิจชุมชน ปี พ.ศ. 2548 หลังจากนั้นกลุ่มเริมสีข้าวกล้องขาย โดยการจ้างโรงสี สีข้าว กิโลกรัมละ 1 บาท ไปขาย ลูกค้าทั่วไป และงานต่างๆ ที่หน่วยงานภาครัฐเชิญ จนทำให้เกิดลูกค้าประจำ และมีตราข้าวเป็นของตัวเอง ชื่อขวัญยโสธร ซึ่งสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ แต่ทางกลุ่มวิสาหกิจหนองยอฯ ออกแบบเอง ทำตั้งแต่ ความหมายของตรา คือ ทรัพยากรและการเกื้อกูลกัน และปี พ.ศ. 2549 การจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ ก็มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน เครื่องมือ/ อุปกรณ์เพิ่มขึ้น

ปี พ.ศ. 2552 สร้างโรงสีหลังที่ 1ขึ้น จากการสนับสนุนงบงานวิจัยมหาลัยเกษตร 150,000 บาทใน มีการสีข้าวเองในส่วนที่ทำได้ ในปี พ.ศ. 2555 กลุ่มได้รับงบประมาณจากจังหวัดยโสธรและสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดยโสธรสนับสนุนโรงสีข้าวขนาดเล็กหลังที่ 2 และเครื่องสุญญากาศ หลังจากนั้น ปี 2558กลุ่มฯ ขอ อย.

ปี พ.ศ. 2559 กลุ่มมีการทำอาหารไก่ไข่ และอาหารวัวโดยที่กลุ่มวัตถุดิบซื้อแล้วมาผสมอาหารเอง เพื่อเป็นการยกระดับการทำเกษตรอินทรีย์ จึงเริ่มที่จะเลี้ยงสัตว์ซึ่งมีความจำเป็นในการผลิตแบบครบวงจร ซึ่งเป็นการสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีประสบการณ์ และเพิ่มความสามารถให้แก่ลูกหลานปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 500 คน แต่สมาชิกผ่านมาตรฐาน มกท 114 คน มีการขยายสมาชิกผ่านมีประชุมใหญ่และ มีประชุมย่อยอย่างต่อเนื่อง และลงพื้นที่ติดตามซึ่งสมาชิกใหม่ ซึ่งมีค่าสมัครสมัครทำอินทรีย์ 1000 บาท ข้าวทั่วไป 600 บาท มีการสามารถเพิ่มหุ้นได้และปันผลตามเงินผลผลิต

4.1.7 **กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาและไทยเจริญจำกัด**

กลุ่มเริ่มก่อตั้งจากการที่เกษตรกรยังมีรูปแบบการทำนาทั่วไป และใช้ปุ๋ยมูลสัตว์ในการใส่ข้าวแต่หลังจากนั้น ธกส. และสำนักงานเกษตรเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น และปุ๋ยเคมีเริ่มเข้ามา ซึ่งยากำจัดวัชพืชเข้ามาช่วงที่เกษตรกรปลูกพืชไร เช่น มันสับปะหลัง อ้อย ซึ่งเกษตรกรก็เริ่มใช้ปุ๋ยเคมีกันเพิ่มมากขึ้น และถูกเอารัดเอาเปรียบจากการรับซื้อข้าวที่ไม่เป็นธรรมของโรงสี ทั้งข้าวถูกกดราคา ตั้งราคาเองไม่ได้ ราคาไม่แน่นนอน และการรับซื้อข้าวในราคาต่ำ ต่อมา นายนิรัตน์ ศรีชำนิ ฝ่ายส่งส่งเสริมได้เข้ามาสนับสนุนเกษตรให้ทำอินทรีย์จึงได้พากลุ่มไปอบรมอยู่วัดป่าสวนธรรม ซึ่งได้นำเอาความรู้เรื่องการทำปุ๋ยโบกาฉิ และการทำน้ำหมัก จากการอบรมที่วัดป่าสวนธรรมมาใช้ มีการออกเงินซื้ออุปกรณ์และวัตถุดิบในการผสมปุ๋ยเอง จากนั้นก็ได้แจกจ่ายให้กับสมาชิก ซึ่งสมาชิกก็ได้นำปุ๋ยที่ไปใส่นาข้าว ปรากฏว่าการเจริญเติบโตของข้าวต่างกัน ขึ้นอยู่กับพื้นที่นา ความเหมาะของแหล่งน้ำ และฝนในปีนั้นด้วย หลังจากนั้นฝ่ายส่งส่งเสริมได้เสนอแนะว่าควรทำเกษตรอินทรีย์ เพราะว่าการทำเกษตรเคมีนั้นเสียสุขภาพ ดินเสื่อมสภาพซึ่งมีโครงการมหาลัยไทบ้านอบรมการทำเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะ หากใครสนใจก็ไปสมัครเข้าอบรม ได้งบประมาณจากกองทุนปุ๋ยให้สมาชิกกู้ 2000 บาท/คน แต่ในขณะนั้นเกิดปัญหาสมาชิกผู้กู้ยืมเงินไม่ส่งเงินคืนไม่ตามกำหนด จึงทำให้ต้องล้มเลิกการให้สมาชิกกู้ยืม

ปี พ.ศ. 2544 ได้มีตั้งกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเช่าพื้นที่กลุ่มทำนาสว่าน ทั้ง ตาชั่ง โกดัง มีสมาชิกประมาณ 40 คน และ มีเยาวชนเพิ่มเข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ ธกส. สนับสนุนโครงการโรงเรียนชาวนา งบประมาณ 15,000 บาท/ปี โดยให้สมาชิกอบรมเข้าอบรมการทำนาอินทรีย์ทุกคน และมาประชุมเดือนละ 1 ครั้ง จะมีการติดตามผลการดำเนินงาน มีแปลงทดลองเพื่อวิจัยการทำนาในแต่ละรูปแบบเพื่อที่จะเปรียบเทียบความแต่งต่างของนาที่ใส่ปุ๋ย และไม่ใส่ปุ๋ย ว่าทำอย่างไรจึงจะได้ผลิตดีกว่ากัน ซึ่งเรื่องราคาข้าวกลุ่มจะรับซื้อสูงกว่าราคาตลาด ประมาณ 2 บาท และทางกลุ่มจะส่งคณะกรรมไปการคุยร่วมกันกับ กลุ่มนาโส่ กลุ่มบากเรือ บริษัทกรีนเน็ตซึ่งทางบริษัทส่งข้าวให้ เพื่อตกลงเรื่องราคา

ปี พ.ศ. 2547 กลุ่มซื้อที่ดินไว้ใช้สำหรับตั้งเป็นสหกรณ์ก่อน และจังหวัดได้ให้สนับสนุนในการตั้งโรงสีข้าว ซึ่งการบริหารจัดการโรงสี หรือ กฎระเบียบกลุ่มจะอยู่ภายใต้กฎหมายสหกรณ์ ต่อมา ปี พ.ศ. 2548 กระแสการทำเกษตรกำลังเป็นที่นิยม แลหน่วยภาครัฐสนับสนุนปัจจัยการผลิตอย่างเต็มที่ เช่น ปุ๋ยหมัก เงินกู้ยืม และค่าตรวจแปลง ทำให้สมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นจำนวนมาก ประมาณ 300 คน

ปี พ.ศ. 2555 เป็นยุคตกต่ำของกลุ่ม เนื่องจากผลกระทบ จากนโยบายรับจำนำข้าวของรัฐบาล ที่รับซื้อข้าวในราคาสูง ประมาณ 20 บาท จึงทำให้สมาชิกกลับไปทำนาเคมี และขายข้าวให้กับโรงสีทั่วไป ในช่วงนั้นเหลือสมาชิกผู้มีใจรักในเกษตรอินทรีย์จริงๆ เพียง 50 คน และปี พ.ศ. 2560 มีสมาชิกกลุ่ม 150 คน ใช้มาตรฐานรับรอง มกท แต่รับรองตนเอง และเพิ่มจิตอาสา คือ ในหนึ่งปีจะต้องมี 6 วัน ต้องไปทำจิตอาสาที่เกิดขึ้นมาจากการเหลือสมาชิก 50 คน ที่เสียสละและมีใจร่วมกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันตามสถานการณ์

นอกจากนั้นมีการเชิญคนภายนอกมาศึกษาดูงาน การทำน้ำหมักจุลรินทรีย์ และการขายพันธุ์พืชกับพันธุ์ปลา และหน่วยงานเกตด้าเข้ามาสนับสนุนเรื่องพยากรณ์อากาศชุมชน โดยมี ดร. อรุณ เข้ามาสอนเรื่องการพยากรณ์อากาศ และสมาชิกในกลุ่ม มีการพยากรณ์สภาพอากาศตามภูมิปัญญา ซึ่งเป็นศาสตร์โบราณ เช่น การคาดการณ์ฝนตก ทิศทางลม และมีการกระจายข้อมูลผ่านการ บอกเล่า และเวทีประชุม แล้วไปถ่ายทอดให้สมาชิกเพื่อวางแผนการผลิตซึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้เด่นของกลุ่ม

4.1.8 **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา**

ปีแรก 2551 สำนักงาน วว.(สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) ต้องการเปิดงาน 1 อำเภอ 1 โรงปุ๋ย มีการสนับสนุนเครื่องอัด เครื่องตี เริ่มรวมกลุ่มครั้งแรก 33 คน ระดมหุ้นครั้งแรกได้งบประมาณ บาท กู้ครั้งแรก 400,000 บาทมาทำซื้อแม่ปุ๋ย มีโรงปุ๋ยของ วว. ผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ยี่ห้อยายคำ ขายให้กับสมาชิกปีละ 50 ตัน/ปี สูตรปุ๋ยจากกรมพัฒนาที่ดิน ขายสดกระสอบละ 420 บาท ขนาดกระสอบละ 50 กิโลกรัม ขายเชื่อ 450 บาท/กระสอบแต่ปัจจุบันผลิตไม่ทันเนื่องจากมีกิจกรรมมากขึ้น สมาชิกไม่มีเวลา จึงต้องสั่งซื้อจากราชธานีอโศก

ปี 2556 มีกิจกรรมรวมยางก้อนเพิ่มขึ้น เพราะรัฐมีนโยบายให้เกษตรกรรวมกลุ่มกัน กลุ่มได้ไปกู้ ธกส. มา 2 ล้าน และ ธกส. ชวนทำโรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ และต่อมาทำโครงการ ธกส.ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ โดยมาจากฐานกลุ่มปุ๋ยแรกที่ วว. มาสนับสนุน

ปี 2558 เข้าไปเป็นสมาชิกของ สหกรณ์แทนรัก 60 คน (สมาชิกใหม่และเก่า) แต่ ปัจจุบันมีสมาชิก 45 คน แต่ที่ผ่านมาจรฐานเกษตรอินทรีย์ 21 คน แต่ปรากฏว่าสมาชิกทุกคนที่เข้าไปไม่ผ่านมาตรฐานเลย เพราะฐานสมาชิกกว้าง ควบคุมกันได้ยาก

ปี 2559 แยกตัวออกจากสหกรณ์แทนรัก เพราะจังหวัดมีงบลงมาสนับสนุนในโครงการยโสธรโมเดล กลุ่มเลยได้เข้าร่วมโครงการ หาสมาชิกเพิ่มอีก 40 คน รวมสมาชิกเก่าเป็น 61 คน โดยใช้มาตรฐานของ มกท. และมีสมาชิกที่ผ่านมาตรฐาน 49 คน โดยจังหวัดมีงบสนับสนุนให้อินทรีย์อาสาทำหน้าที่ตรวจแปลงปีละ 20000 บาท หาร 5 คน ซึ่งคิดว่าจะผ่านรอผลอยู่ ซึ่งมีการตรวจไปแล้วเมื่อเดือนตุลาคม 2560 ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกรอผลตรวจเพิ่มเป็น 94 คน

กลุ่มมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยวิธีการเล่าสู่กันฟัง นาอยู่ใกล้กัน แต่เดิมชาวบ้านเล่าว่า ไม่ค่อยได้ฉีดยามากนักอยู่มาก่อนแล้ว ในขณะที่หมู่บ้านข้างๆมีการใช้ยามาก ประกอบกับเริ่มสังเกตุเห็นว่าสมาชิกกลุ่มอินทรีย์สามารถขายข้าวในราคาดี ปลูกข้าว 500 กิโลขายได้เงิน 10,000 กว่าบาท แต่บางส่วนที่กลุ่มเดินเข้าไปหาสมาชิก ดูจากโซนที่มีการทำอยู่แล้วต้องการให้มีการทำพร้อมกันทั้งหมดเพื่อความสะดวกในการตรวจแปลงและลดแนวกันชน

ปี2561 พัฒนาที่ดินสนับสนุน ธนาคารเมล็ดพันธุ์ ได้งบประมาณสนับสนุนเมล็ดพันธุ์มาปลูกโดยกลุ่มรับเมล็ดพันธุ์พืชคืนจากสมาชิกก่อน หลังจากนั้น กลุ่มคาดว่าจะรับซื้อเมล็ดพันธุ์จากสมาชิกก่อนแล้วขายนำเงินมาหมุน เช่น ถั่วพล้า ให้ราคาตันละ 20,000 บาท (ประมาณการณ์ไว้) ถั่วเขียวสมาชิกนำมาขายเองได้ราคากิโลละ 50 บาท โดยกลุ่มคาดว่าจะขายเมล็ดพันธุ์ให้กับพัฒนาที่ดิน นอกจากนี้ยังมีพืชอื่นๆอีก เช่น ปอเทือง ถั่วลิสง ถั่วเขียว แตงโม

ปัจจุบัน กลุ่มได้ขายข้าวข้าวมะลิกิโลละ 50 บาท ข้าวไรเบอรี่ ทับทิมชุมแพ หอมนิลสุรินทร์ กิโลละ 80 บาท ขายแพคสุญญากาศ แหล่งขายข้าว บริษัทต้นข้าวที่อำนาจเจริญรับซื้อข้าวเปลือก กลุ่มรวบรวมไปขายได้ประมาณ 17 ตัน ได้ราคากิโลละ 12 บาท ปีนี้เซนต์สัญญาไว้ 150 ตัน บริษัทนกแก้วรับซื้อข้าวสารมะลิ บริษัทเจ๊เล้งข้าวสารมะลิ ราคากลุ่มจะขายได้ราคาดีกว่าขายเอง สมาชิกจึงรอขายกับกลุ่ม

4.1.9 **กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม**

ปี 2540 กลุ่มเกิดจากปัญหาสถานการณ์ปุ๋ยราคาแพง กระสอบละ 600 บาท ข้าวราคาถูกกิโลกรัมละ 3 บาท

ปี 2542 อ.ประพาส ที่ปรึกษา ขอจัดเวทีประชาคมร่วมกับเกษตรตำบล เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกัน ได้ข้อสรุปจากการประชุมว่า อยากลดต้นทุนโดยปรับรูปแบบมาทำเกษตรอินทรีย์ เลย

เกิดการประสานกลุ่มผู้ใหญ่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้านในการริเริ่มก่อตั้งกลุ่ม จากนั้นได้วางแผนไปศึกษาดูงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์จากที่อื่นๆก่อน หลังจากกลับมาจากศึกษาดูงาน ได้สรุปว่าจะตั้งกลุ่มขึ้น

ปี 2543 เริ่มตั้งกลุ่ม มีคณะกรรมการเริ่มแรก 15 คน-โดยมีกลุ่มผู้นำเป็นแกนหลัก แต่กลุ่มก็เจอปัญหาคือไม่มีเงินทุน จึงต้องทำการระดมทุนโดยเริ่มจากความสมัครใจของคณะกรรมการก่อน ได้เงินทุนเริ่มต้นมาประมาณ 40,000 บาท จากนั้นประกาศรับสมัครสมาชิกและเริ่มระดมทุนจากสมาชิก ราคาหุ้นละ 100 บาท ไม่เกิน 10 หุ้นต่อคน มีสมาชิกเริ่มแรก 300 คน มีสมาชิกมาร่วมซื้อหุ้นประมาณ 100 กว่าคน รวมทุนเริ่มต้นประมาณ 90,000 กว่าบาท ประธานคนแรก นายสมหมาย พันธ์งาม

ปี 2545 กลุ่มขายข้าวโดยใช้มาตรฐาน BCS รับรองมาตรฐานต่างประเทศโดยบริษัทคู่ค้า (เอเดน) ติดต่อมาให้ โดยบริษัทสำรองให้ก่อน มีสมาชิกเข้าร่วม 204 คนเพื่อทดลองทำแบบคู่ขนาน พอมาตรวจก็ผ่านทั้งหมด รวมเป็นปรับเปลี่ยน ปีที่ 1-3 รับซื้อข้าวขาวกิโลละ 19 บาท ข้าวเปลือก 7 บาทต่อกิโลกรัม มีพันธุ์มะลิ 105 ช่วงนั้นกลุ่มยังไม่มีโรงสี จึงจ้างโรงสีสมัชชาเกษตรกรรายย่อย ที่กระจาย อ.ป่าติ้ว ตันละ 800 บาท

ปี 2546 ได้รับกองทุนเงินล้านจากโครงการ ZIP ได้งบมาประมาณ 900,000 บาท มาสร้างโรงปุ๋ย และอุปกรณ์เครื่องอัดเม็ด สูตรปุ๋ยหาความรู้จากพ่อวิจิตรและไปศึกษาดูงานหลายแห่ง และเริ่มทำปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดขายเริ่มแรกให้กับสมาชิกและคนภายนอก ราคากระสอบละ 120 บาท เงินสด ขายเงินเชื่อกระสอบละ 150 บาท แต่ช่วงแรกเจอปัญหาเก็บเงินเชื่อจากคนนอกชุมชนไม่ได้ แต่การเก็บเงินจากสมาชิกไม่มีปัญหา การทำปุ๋ยปัจจุบัน ราคากระสอบละ 340 บาท เงินเซนต์ 380 บาท ไม่ขายให้กับคนนอก ขายให้เฉพาะสมาชิกเท่านั้น

ปี 2547 ได้งบจากจังหวัดมาสร้างโรงสี 700,000 บาท รวมกับงบกลุ่มด้วยประมาณ 1 ล้านกว่าบาท เป็นโรงสีเครื่องจักรยนต์น้ำมันดีเซล จนถึงตอนนี้ยังขายข้าวให้กับเอเดนอยู่ในราคาสูงกว่าตลาดนิดหน่อย ซึ่งเป็นการขายแบบพี่แบบน้องไม่เอากำไรมากนักเพราะถือว่าเริ่มต้นมาด้วยกัน ในปีนี้เองกลุ่มได้เข้าร่วมกับโครงการแฟร์เทรด หลักการคือ ผู้ผลิต ผู้ซื้อ ผู้บริโภค มีข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นธรรม มีการคืนข้าวเปลือกให้กับกลุ่ม 870 ตัน

ปี 2555-2556 กู้ธกส. จำนวน 3 ล้าน มาปรับปรุงโรงสีและซื้อไฟฟ้าเข้ามา สีได้ 25 เกวียนต่อวัน

ปี 2558 ใช้การรับรองมาตรฐาน CERES เพราะ BCS ไม่มีสำนักงานในประเทศไทย โดยมีรัฐมาช่วยสนับสนุนในการตรวจแปลงด้วย แต่กลุ่มก็มีการจ่ายร่วมด้วย และเริ่มมีการทำตลาดกับบริษัทใหม่ คือ อีสานเอ็นเตอร์ไพร์ Rice แลนด์ฟู้ด เกซไบโอ เลม่อนฟาร์ม ปลามี่เอ็กเซนต์ ซึ่งเป็นการติดต่อค้าขายแบบรายไปปรับเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์ เพราะกลุ่มเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นผ่านเวปไซด์ ประชาสัมพันธ์ ออกบู๊ท จัดนิทรรศการ โดยกลุ่มมีการขายข้าวกล้อง ข้าวขัดขาว ข้าวสีต่างๆ มะลินิล ไรเบอรี่ ข้าวแดงขายเป็นข้าวสาร ขายจัมโบ้ละ 1 ตัน และมีการขายแบบกระสอบ 50 กิโลกรัม แต่ผู้ซื้อบางรายมีกระสอบมาให้เลยก็มีกระสอบละ 25 กิโลกรัม

ขายภายในกลุ่มในโลโก้ขวัญน้ำอ้อม ส่วนข้าวเปลือกมีการขายเมล็ดพันธุ์ให้กับสมาชิก 25 กิโลกรัม ราคา 550 บาท ใช้งบกลุ่มซื้อเครื่องคัดเมล็ดพันธุ์จัดการให้สมาชิก และในปีนี้กลุ่มซื้อเครื่องซ้อตเตอร์ เครื่องคัดแยกสีข้าว ราคา 4 ล้าน

ปี 2559 มีการเกิดโครงการ รับจ้างทำนา ช่วยเหลือสมาชิกบางคนไม่มีทุน กลุ่มเลยจัดการให้ก่อน โดยทำให้ครบวงจร จะเก็บเงินตอนขายข้าวแล้ว ช่วยลดต้นทุนค่าไถและวัตถุดิบ เช่น พันธุ์ข้าวเคยใช้ 30 กก.ต่อไร่ พอใช้เครื่องหยอดใช้เพียง 10 กก/ไร่ การทำแบบนี้ทำให้กลุ่มได้ข้าวที่มีคุณภาพ (ขายก่อนเพื่อน และราคาดีกว่ากิโลละ 1 บาท)

ปี 2560 ซื้อเครื่องแยกหินออกจากข้าว โดยงบประมาณกลุ่มออกเอง ราคา 400,000 บาท มีสมาชิก 770 ราย มีเงินหมุนเวียนทั้งหมด 18 ล้านบาท ผลผลิตข้าวอินทรีย์ ประมาณ 5,000 ตัน ไม่มีปัญหาเรื่องตลาด ข้าวไม่พอขาย แนวโน้มเพิ่มสมาชิก เพิ่มกำลังการผลิตภายใต้พื้นที่เท่าเดิมให้มากขึ้น โดยการนำนวัตกรรมต่างๆมาช่วยมากขึ้น

4.1.10 **กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ**

เริ่มต้นปี พ.ศ. 2519 เริ่มต้นรวมกุล่มกันซื้อปุ๋ยเคมีเพื่อแจกจ่ายสมาชิก (118 คน จากบ้านดอนผึ้ง) เพราะถ้าต่างคนต่างซื้อจะไม่สามารถต่อรองได้ การซื้อปุ๋ยแบบกลุ่มจะทำให้ซื้อเงินเชื่อได้ กำนันแท่งเป็นคนชักชวน ต่อมาปี พ.ศ. 2525 ได้ฉางข้าวงบพัฒนาจังหวัด เลยมีการรวบรวมข้าวเปลือกจากสมาชิกไว้ในกลุ่ม สำหรับให้สมาชิกกู้ยืม ที่เหลือขาย

ปี 2539 คุณนิรัตน์ ศรีชำนิ มาชวน ทำแปลงข้าวปลอดสารพิษ คือ ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีอยู่ แต่ใช้ในปริมาณจำกัด ประมาณ 5 กิโลกรัม/ไร่

ปี 2542 ขอรับรองมาตรฐาน มกท. ยุคแรกค่าตรวจแปลงแพง สมาชิกต้องจ่ายเอง (แปลงละ 1,100 บาท) ขยายพื้นที่ได้น้อยและ สมาชิกน้อยได้แค่ 8-9 คน (รับรองรายบุคคล) ยุคแรก(รับรองรายบุคคล)แต่ กลุ่มจ่ายให้ก่อน หลังจากนั้นอีก 2 ปี ขยายยาก เลยเปลี่ยนมารับรองระบบกลุ่ม (ต่ออายุ 350 ไร่ละ 20 บาท) ซึ่งทางกลุ่มจะต้องทำระบบควบคุมมาตรฐานควบคุมภายในแล้วเสนอต่อ มกท หลังจากนั้นกลุ่มจะต้องส่งนักส่งเสริมออกไปตรวจแปลงก่อน พอ ทาง มกท. ลงมาจะมีการชุ่มตรวจแปลง คิดประมาณ 10-15% ขึ้นอยู่กับความเสี่ยงของแต่ละปีการผลิต ซึ่งมีวิธีการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ คือ ฝ่ายส่งเสริมจะลงพื้นที่เข้าไปถึงที่บ้าน ซึ่งส่วนมากก็เป็นผู้ที่สนใจการทำเกษตรอินทรีย์อยู่ก่อนแล้ว โดยใช้ราคาข้าวอินทรีย์เป็นแรงจูงใจในการหาสมาชิกเพิ่ม ต่อมาจึงได้ใช้เรื่องสุขภาพ และผลกระทบของการใช้สารเคมี ในการจูงใจ ผ่านการประกาศ และการเล่าปากต่อปาก ในช่วงสิ้นปีงบประมาณ ถ้าหากผู้ที่สนใจจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีเงื่อนไขว่าจะต้องถือหุ้น ขั้นต่ำ 5 หุ้น

ปี พ.ศ. 2548 ยุคสูงสุด 250 คน และมาลดลงช่วงนโยบายรับจำนำข้าว ทำให้สมาชิกลดลงเนื่องจากลาออกไปทำนาปรัง (มีการทำแปลงทดลองนาปรัง อินทรีย์VS เคมี ปรากฏว่านาเคมีได้เยอะกว่า สมาชิกยิ่งลือกันปากต่อปาก) ปัจจุบันมีสมาชิก 942 คน อินทรีย์ 112 คน

4.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์

ตารางที่ 3 : ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่ม

กลุ่ม	เนื้อหา
1. กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านนาโส่	■ การเข้าไม่ถึงระบบสวัสดิการของภาครัฐ ■ ปัญหาสุขภาพ (การจ่ายยาที่มีจำนวนมาก)
2. กลุ่มวิสาหกิจกลุ่มแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง	■ เพื่อรับการสนับสนุนจาก สปก.
3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ	■ เพื่อรองรับการจัดการที่เหมาะสม
4. กลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาและไทยเจริญ	■ กลุ่มเก่าล้ม (ห้องแซง) สมาชิกต้องการขับเคลื่อนต่อ
5. กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ	■ การรวมกลุ่มซื้อปุ๋ยเคมี (แก้ไขปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูง)

กลุ่ม	เนื้อหา
6. กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม	■ การทำแผนชุมชน โดยอาจารย์ประภาส ■ จุดประกายจากการดูงานต้นแบบนาโส่
7. สหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักยโสธร จำกัด	■ เพื่อรองรับการสนับสนุนจากภาครัฐ (เครื่องทำโจ๊ก) /ขยายฐานเกษตรอินทรีย์ของจังหวัด
8. กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรม บ้านโนนทรายงาม	■ เพื่อสร้างระบบการจัดการขึ้นใหม่
9. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม จังหวัดยโสธร	■ อบรม “เฮ็ดอยู่ เฮ็ดกิน” จาก ธกส. (การเกิดกลุ่ม) ■ “เฮ็ดนาไปนำ ปฏิบัติธรรมไปพร้อม” (การเกิดมาตรฐาน)
10. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา	■ เพื่อสร้างระบบการจัดการขึ้นใหม่

จากการศึกษาข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรพบว่า กระบวนการในการก่อเกิดกลุ่มหรือปัจจัยหนุนเสริมที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มมีสาเหตุปัจจัยหลักๆดังต่อไปนี้

4.2.1 สุขภาพและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสุขภาพหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีการเกษตร เป็นประเด็นต้นๆที่ทำให้ชาวนาตัดสินใจเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์และเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในตำบลนาโส่แกนนำชาวนาได้มีการเปิดเวทีวิเคราะห์สาเหตุกรณีที่ปลาในลำห้วยตาย ดินในนาแข็ง ชาวนาเจ็บป่วย จนกระทั่งเกิดข้อสันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากการใช้สารเคมีในการผลิตทั้งปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดวัชพืช จนนำไปสู่การค้นหาความรู้ในการทำเกษตรธรรมชาติ และพัฒนาสู่การทำเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานสากลในปัจจุบัน กลุ่มคำครตาที่แม้จะเป็นกลุ่มที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่ปัจจัยที่ทำให้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อค้นหาแนวทางการผลิตแบบธรรมชาติ ก็เนื่องมากจากเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา ซึ่งมีการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชอย่างเข้มข้น จนเกิดผลกระทบถึงแก่ชีวิต แกนนำกลุ่มจึงค้นหาทางออกในการผลิตที่ปลอดภัยต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม และในกลุ่มเกษตรอินทรีย์หลายกลุ่มที่ไม่ได้ตั้งเป้าหมายเรื่องสุขภาพเป็นเป้าหมายหลัก แต่หลังจากที่มีการปรับระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ไปสักระยะหนึ่ง ก็จะค้นพบว่า เรื่องสุขภาพที่ดีและสิ่งแวดล้อมที่ดี ปู ปลา พืช ผัก

ที่เป็นอาหารในนากลับมาอุดมสมบูรณ์ เป็นผลพลอยได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ และจะเป็นสิ่งที่ยึดโยงให้ชาวนายังคงทำนาอินทรีย์ต่อไปแม้ในช่วงนโยบายรับจำนำข้าวทำให้ราคาข้าวทั่วไปสูงกว่าข้าวอินทรีย์ เนื่องจากตระหนักแล้วว่าการทำเกษตรอินทรีย์เป็นวิถีชีวิตที่ยั่งยืน

4.2.2 การถูกเอารัดเอาเปรียบ

ชาวนาหลายพื้นที่ในขณะนั้นต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาเดียวกัน คือ การถูกเอารัดเอาเปรียบด้านการค้าข้าว ได้แก่ ถูกโกงตาชั่ง พ่อค้าเป็นคนกำหนดราคารับซื้อ ราคาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง ปัญหาหนี้สิน สถานการณ์ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นแรงผลักดันให้ชาวนาเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในกณีของตำบลน้ำอ้อม ได้ใช้การจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหารวมถึงแนวทางที่เป็นทางออกของปัญหาดังกล่าว จนกระทั่งนำไปสู่การศึกษาดูงานกลุ่มชาวนาที่ค้นหาทางออกในการทำการผลิตหลายกลุ่ม ทั้งจังหวัดอื่นๆและในจังหวัดยโสธรเอง ส่วนกลุ่มข้าวคุณธรรมก็วิเคราะห์ปัญหาหนี้สินของชาวนาโดยสรุปร่วมกันว่าถึงแม้ว่าการทำนาอินทรีย์จะช่วยลดต้นทุนและช่วยให้ชาวนาสุขภาพดีขึ้นเนื่องจากไม่มีการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต แต่หากชาวนาที่ทำนาอินทรีย์ยังคงยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น การพนัน ซื้อหวย ดื่มสุรา ประพฤติผิดในกาม อยู่ก็ยังคงวงเวียนอยู่ในวังวนของหนี้สินและปัญหาสุขภาพโดยไม่มีทางไม่หลุดพ้นได้ จึงก่อตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เชื่อมโยงกับการฝึกฝนพัฒนาจิตใจด้วยธรรมะ ภายใต้แนวคิด *"เฮ็ดนาไปนำปฏิบัติธรรมไปพร้อม"* นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอื่นๆที่เกิดขึ้นจากปัญหาที่เป็นแรงผลักดันเช่นเดียวกัน ทั้งสหกรณ์เลิงนกทา วิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ หรือแม้แต่ชมรมรักษ์ธรรมชาติ ก็ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้เช่นเดียวกัน

4.2.3 ผู้นำ

วิสัยทัศน์ในวิเคราะห์ปัญหาและการกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนงานสำหรับเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือการลุกขึ้นต่อสู่กับระบบ โครงสร้างที่กดทับ เอารัดเอาเปรียบ เป็นทักษะเฉพาะของผู้นำโดยธรรมชาติ ดังเช่นในกรณีของ พระครูทักษะรักขิตตธัมมโม (พระครูธรรมชาติ) ซึ่งเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของผู้คน ที่ร่วมมือกับชาวบ้านจำนวนหนึ่งในการสร้างวัดป่าสวนธรรมร่วมใจขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นสถานที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน หรือ กำนัน

ตำบลบากเรือ ที่เป็นคนริเริ่มแนวคิดการรวมกลุ่มกันเพื่อระดมเงินไปซื้อปุ๋ยเคมีพร้อมกันคราวเดียวในปริมาณมาก เพื่อต่อรองราคาให้ถูกลงซึ่งเป็นแนวทางเพื่อการลดต้นทุนการผลิตของชาวนาในสมัยนั้น หรือผู้นำในตำบลนาโส่ ที่พยายามรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาการถูกเอาเปรียบในการค้าข้าว ถูกโกงตาชั่ง จนตั้งโรงสีชุมชนที่บริหารจัดการด้วยชาวนาเอง ปัจจัยในด้านของผู้นำจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนให้มารวมตัวกัน ร่วมมือกัน ระดมความคิดในการแก้ไขปัญหา เสียสละเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และเป็นฟันเฟืองหลักที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนกลุ่มให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างเข้มแข็ง มีจุดยืนที่มั่นคงและยั่งยืน

4.2.4 ความคล่องตัวในการบริหารจัดการ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มในลักษณะนี้มักจะเป็นการแยกตัวออกจากกลุ่มเดิม เพื่อการบริหารจัดการที่คล่องตัวและมีจุดยืนที่ชัดเจนขึ้น ดังเช่นในกรณีของวิสาหกิจข้าวคุณธรรมที่แยกตัวออกจากสิสาหกิจข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม เนื่องจากมีความต้องการในการยกระดับการดำเนินกิจกรรมและการบริหารจัดการเพื่อการทำงานเชิงธุรกิจมากขึ้น จึงได้แยกตัวออกจากลุ่มเดิมที่เน้นการทำงานเชิงสังคม การฝึกฝนพัฒนาด้านจิตใจโดยการปฏิบัติธรรม ค่ายเรียนรู้เรื่องสุขภาพ เป็นต้น หรือกรณีของกลุ่มคำครตา ที่แยกตัวออกจากสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักษ์ เนื่องจากฐานสมาชิกอยู่ห่างไกล ระบบการติดตามหนุนเสริมไม่ทั่วถึง จึงแยกกลุ่มออกมาเพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการติดตามหนุนเสริมสมาชิกด้วยตนเอง หรือ กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ ที่แยกตัวออกมาจากชมรมรักษ์ธรรมชาติ เพื่อความคล่องตัวในการบริหารจัดการสมาชิก เนื่องจากการขยายผลเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องมีหน่วยย่อยที่ทำหน้าที่การติดตามหนุนเสริมสมาชิกอย่างทั่วถึง

4.2.5 การรองรับการสนับสนุนจากรัฐ

ในยุคมัยที่เกษตรอินทรีย์กลายเป็นกระแสในสังคม ภาครัฐมีนโยบายในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ แต่การสนับสนุนของรัฐแต่ละหน่วยงานก็มาพร้อมกับเงื่อนไขของตนเอง เช่น ต้องจดทะเบียน ต้องอยู่ในขอบเขตหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอเดียวกัน ต้องอยู่ในเขตความรับผิดชอบของหน่วยงานนั้นๆ เป็นต้น เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้กลุ่มชาวนามีการปรึกษาหารือกัน

และตกลงทำตามเงื่อนไขของหน่วยงานรัฐเพื่อรับการสนับสนุน โดยหวังผลให้เกิดการขยายผลชาวนาที่ทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปรากฏการณ์แยกกลุ่ม แตกตัว กระจายหน่วยสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ออกเป็นหลายกลุ่มในหลายพื้นที่ เช่น วิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง วิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ สหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรักยโสธรจำกัด วิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม วิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา เป็นต้น โดยแต่ละกลุ่มล้วนมีการบริหารจัดการกลุ่มที่เป็นเอกเทศ แต่ยังคงมีเป้าหมายร่วมกันในการขยายผลเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานร่วมกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ

4.2.6 เศรษฐกิจ

ในที่นี้หมายรวมถึงการลดต้นทุนในการผลิตและการเพิ่มรายได้ซึ่งมาจากการเพิ่มปริมาณการผลิตและการเพิ่มมูลค่าของผลลิต ชาวนาหลายกลุ่มล้วนมีเป้าหมายในการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างเศรษฐกิจจากฐานการผลิต โดยใช้วิธีการที่หลากหลายตั้งแต่วิธีการง่ายๆ เช่น รวมกลุ่มกันเพื่อซื้อปัจจัยการผลิตเป็นจำนวนมากในคราวเดียวเพื่อต่อรองส่วนลดหรือค่าขนส่ง เช่น กลุ่มเกษตรกรตำบลบากเรือที่เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มกันซื้อปุ๋ยเคมี ไปจนถึงการค้นหาองค์ความรู้ในการพึ่งตนเองด้วยวิธีการทางธรรมชาติ ทดแทนการใช้สารเคมีในการผลิต ทั้งการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ สารไล่แมลง ใช้ปุ๋ยพืชสดในการปรับปรุงบำรุงดิน เป็นต้น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ล้วนแต่สั่งสมประสบการณ์ในการทำการผลิตที่พึ่งตนเองเพื่อลดต้นทุนในการผลิต ผ่านกระบวนการการค้นหาองค์ความรู้จากแหล่งต่างๆมาปรับใช้ทดลอง และพัฒนาจนกลายเป็นเทคนิคของตนเอง กระบวนการผลิตที่ลดต้นทุนดังกล่าวยังนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าของผลผลิตได้อีกด้วย โดยกลุ่มเกษตรอินทรีย์จะมีการขอรับรองมาตรฐานผลผลิตที่ได้รับการยอมรับในสากลเพื่อทำการส่งออกผลผลิตของกลุ่มไปจำหน่ายยังต่างประเทศซึ่งได้ราคาที่สูงกว่าหากเทียบกับข้าวทั่วไปที่ใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต นอกจากการทำตลาดข้าวอินทรีย์กับต่างประเทศกลุ่มเกษตรกรยังได้ประสานความร่วมมือกับหน่ายงานพี่เลี้ยง ในการพัฒนาตลาดทางเลือกขึ้นเพื่อจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะ โดยมีหลากหลายรูปแบบทั้งร้านค้า การขายตรงกับผู้บริโภค การออกร้านงานแสดงสินค้า การทำตลาดนัด หรือการหาคู่ค้ากับบริษัทธุรกิจ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยางได้ทำสัญญาค้าข้าวอินทรีย์ให้กับบริษัทเครื่องดื่มกระทิงแดงปีละ 60 ตัน(ข้าวสาร) กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมที่ปลูกสมุนไพรจำหน่ายให้กับบริษัทขายยาเพ็ญภาคจำกัด หรือการแปรรูปผลิตผล

ทางการเกษตรในรูปแบบต่างๆ ทั้งขนมคุกกี้ เครื่องสำอาง ข้าวเพื่อสุขภาพ ล้วนแต่เป็นวิธีการเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทั้งสิ้น

4.2.7 อำนาจต่อรอง

การรวมกลุ่มของชาวนาจะนำมาสู่การเพิ่มอำนาจในการต่อรองในหลายด้าน เช่น **ด้านการตลาด** เมื่อชาวนาที่เป็นปัจเจกบุคคลรวมกลุ่มกันจะทำให้เกิดเป็นพื้นที่การผลิตขนาดใหญ่ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้ นอกจากนั้นกลุ่มเกษตรอินทรีย์หลายกลุ่มยังมีการจัดตั้งตลาดนัดสีเขียวขึ้น เพื่อจำหน่ายผลผลิตจากแปลงเกษตรอินทรีย์ที่เป็นตลาดเฉพาะสำหรับเป็นทางเลือกให้ผู้บริโภค และเป็นช่องทางสร้างรายได้ให้กับชาวนารายย่อยที่เป็นสมาชิกกลุ่ม **ด้านความชอบธรรมในการให้การสนับสนุน** งานพัฒนาสังคมมักจะเป็นงานเพื่อส่วนรวมมากกว่าเพื่อปัจเจกบุคคล หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนล้วนแต่มีเงื่อนไขในการสนับสนุนกลุ่มคน หรือ ชุมชน กลุ่มเกษตรอินทรีย์จึงได้รับการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำเนินกิจกรรมจากหน่วยงานต่างๆ เช่น โรงสี อาคารเก็บรวบรวมผลผลิต ตาชั่ง โรงปุ๋ย อาคารอเนกประสงค์ เครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น ทำให้กลุ่มเกษตรอินทรีย์หลายกลุ่มสามารถยกระดับการจัดการผลผลิตของกลุ่มสู่การผลิตสินค้าที่คุณภาพสูงได้ **ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการเกษตร** การจัดทำแผนพัฒนาด้านการเกษตรในจังหวัดยโสธร ตัวแทนกลุ่มเกษตรอินทรีย์จะได้รับเชิญเข้าร่วมการประชุมเพื่อสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานด้านเกษตรอินทรีย์ ทั้งปัญหาของกลุ่มเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายการส่งเสริมการเกษตรของรัฐ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นจากวิธีการปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการปรับปรุงวิธีการทำงานของหน่วยงานรัฐ รวมทั้งปรับแผนการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเกษตรกร

4.2.8 **พื้นที่รูปธรรม**

การเกิดขึ้นของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรไม่ได้เกิดขึ้นได้เอง หากแต่เกิดขึ้นจากการการขยายแนวคิด ถ่ายถอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากกลุ่มหนึ่งสู่อีกกลุ่มหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขด้านสถานการณ์ปัญหาที่เข้ามากระทบในขณะนั้น เช่น กรณีของกลุ่มเกษตรกรตำบลน้ำอ้อมที่เผชิญปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ จำเป็นต้องคนหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา และได้มีโอกาสไปเรียรู้กับกลุ่มเกษตรกรกลุ่มต่างๆ รวมถึงชมรมรักษ์ธรรมชาติ ตำบลนาโส่ จึงได้ก่อตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ซึ่งพัฒนามาเป็นองค์กรเกษตรกรที่มีการดำเนินงานด้านการค้าผลผลิตเกษตรอินทรีย์กับ

ต่างประเทศในปัจจุบัน เช่นเดียวกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยางและกลุ่มเกษตรธรรมชาติหนองยอ ที่นำเอาบทเรียนด้านการจัดการมาขยายผลสมาชิกและบริหารจัดการกลุ่มจากชมรมรักษ์ธรรมชาติ มาขยายผลการดำเนินงานในพื้นที่ของตนจนเกิดเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่มีการบริหารจัดการงานอย่างเป็นเอกเทศ กลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นล้วนแต่มีกลุ่มที่เป็นเหมือนต้นแบบในการบริหารจัดการหรือจัดรูปองค์กร แต่ไม่ได้หมายความถึงการคัดลอกมาทั้งหมด แต่เป็นการนำเอาองค์ความรู้ประสบการณ์จากกลุ่มที่เป้นต้นแบบมาต่อยอดหรือปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของกลุ่มตนเอง

4.3 พัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์

จากการลงพื้นที่จัดเวทีศึกษาข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรทั้ง 10 กลุ่ม ทีมวิจัยสามารถสรุปพัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรโดยแบ่งเป็นแต่ละยุค ได้ดังนี้

ยุคเริ่มต้น : แสวงหาแนวทางเพื่อการพึ่งตนเอง

การรวมตัวกันของชาวนากลุ่มแรกที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการชาวนาในจังหวัดยโสธรเกิดขึ้น ณ ตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ถึงแม้จากประวัติศาสตร์จะระบุว่ามีการรวมกลุ่มกันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 แต่วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มในขณะนั้นเป็นไปเพื่อการขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐ ในรูปแบบสินเชื้อปุ๋ยเคมีตามนโยบายของภาครัฐเพียงเท่านั้น การรวมกลุ่มที่เกิดจากความต้องการชาวนานั้นเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2523 ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์ โดยหลังจากการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หรือที่เรียกกันว่า “ป่าแตก” สมาชิกพรรคต่างกระจัดกระจายกันไปคนละทิศทางเพื่อดำเนินชีวิตทำมาหากินหาเลี้ยงครอบครัวของตนเอง จึงมีแนวความคิดที่จะรวมกลุ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาการทำมาหากินของพี่น้องชาวนาและคนชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตามแนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์ที่มุ่งเน้นที่จะขจัดความเหลื่อมล้ำ ชนชั้น และทุนนิยม โดยเริ่มต้นจากการการระดมหุ้นจากชาวบ้านซื้อข้าวของเครื่องใช้จากร้านค้าในตัวเมืองมาจำหน่ายให้กับคนนชุมชนเป็นการดำเนินงานในลักษณะของสหกรณ์ร้านค้าชุมชน โดยได้รับความรู้และแนวทางปฏิบัติของสหกรณ์จาก อาจารย์ก่อ สีทาน้อย สหกรณ์ร้านค้าชุมชนในขณะนั้นมีการจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภครวมถึงมีการประสานงานความร่วมมือกับโรงพยาบาลกุดชุมภายใต้โครงการร้านยาชุมชน

ในการนำยารักษาโรคมาจำหน่าย ซึ่งมีการจัดระบบข้อมูลการใช้จ่ายยาในชุมชนเพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูล และจากการสรุปข้อมูลการใช้ยาประจำปี พบว่าชุมชนในตำบลนาโส่มีการใช้ยาปฏิชีวนะเป็นจำนวนมาก แกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจึงได้มีการปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกในการรักษาสุขภาพโดยลดใช้ยาปฏิชีวนะ จึงเป็นที่มาของการจัดทำโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองในปี พ.ศ. 2526 โดยการสนับสนุนจากมูลนิธิสุขภาพไทย ซึ่งเป็นการรวบรวมเอาความรู้ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรคโดยใช้พืชสมุนไพรจากหมอยาพื้นบ้าน รวบรวมคนที่สนใจไปเรียนรู้กับหมอยาพื้นบ้าน เดินทางเข้าป่าเพื่อเรียนรู้เรื่องสมุนไพรและเก็บหาพันธุ์สมุนไพรมาเพาะปลูกในแปลง รณรงค์ทำความเข้าใจให้คนในชุมชนใส่ใจดูแลสุขภาพของตนเองและใช้สมุนไพรในการรักษาโรคทดแทนการใช้ยาปฏิชีวนะ หลังจากการทำงานเรื่องสมุนไพรมาระยะหนึ่งแกนนำได้สรุปบทเรียนว่าปัญหาการเจ็บป่วยของคนในชุมชนนั้นส่วนใหญ่มีสาเหตุหลักมาจากการบริโภค ประกอบกับผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีในการผลิตเริ่มเด่นชัดขึ้นเรื่องๆ จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2530 ที่ชาวตำบลนาโส่ได้เผชิญกับปรากฏการณ์ที่ปลาในห้วยลำโพงตายเป็นจำนวนมาก แกนนำกลุ่มจึงได้มีข้อสรุปร่วมกันในการหาแนวทางเพื่อการลดใช้สารเคมีในการผลิต โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนในการส่งตัวแทนเข้าไปเรียนรู้แนวคิดเกษตรธรรมชาติร่วมกับชาวนาในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมารวมตัวกันที่กรุงเทพฯ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2533 ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำนาอินทรีย์ตามแนวคิดของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่นที่ได้มาเยี่ยมเยียนและบรรยายแนวคิดการเกษตรแบบธรรมชาติในพื้นที่ของตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม ซึ่งเป็นแรงบันบันดาลใจให้แก่ชาวนาในพื้นที่ตำบลนาโส่หันมาทำเกษตรธรรมชาติ และพัฒนามาเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ของการรับรองมาตรฐานสากลในปัจจุบัน

นอกจากการรวมกลุ่มของชาวนาในตำบลนาโส่แล้วพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การรวมกลุ่มในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน คือ กลุ่มชาวนาในตำบลบากเรือ ซึ่งถือว่าอยู่ในยุคเริ่มต้นที่ต้องการแสวงหาแนวทางในการพึ่งตนเองเช่นเดียวกัน โดยในส่วนของตำบลบากเรือ เป็นการเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มกันเพื่อระดมเงินไปซื้อปุ๋ยเคมีพร้อมกันในคราวเดียว เพื่อต่อรองราคาให้ถูกลงเป็นแนวทางเพื่อการลดต้นทุนการผลิตของชาวนา ในพ.ศ. 2519 โดยบุคคลผู้เป็นคิดชักชวนสมาชิก คือ กำนันตำบลบากเรือ ซึ่งรวบรวมสมาชิกในตำบลได้จำนวน 118 ครอบครัว จนกระทั่งปี พ.ศ. 2525 ที่ได้รับการสนับสนุนฉางข้าวจากงบประมาณในการพัฒนาจังหวัด จึงได้มีการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกไว้ในกลุ่มโดยแบ่งสันปันส่วนไว้สำหรับสมาชิกหรือคนในชุมขนที่ข้าวไม่พอกินได้กู้ยืมส่วนหนึ่ง และส่วนที่เหลือก็

จำหน่ายข้าวเปลือกเป็นรายได้เข้ากลุ่ม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการถูกเอาเปรียบจากการโกงตาชั่งของพ่อค้าคนกลางในสมัยนั้น หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2536 มีนักพัฒนาเอกชนเข้ามาส่งเสริมการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์และขอรับรองมาตรฐาน และได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ยุคกลาง : วิกฤติการณ์เกษตรเชิงเดี่ยว

ยุคกลางเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 ถึง 2549 เป็นช่วงที่ผลกระทบจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่เน้นการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมีในการเร่งผลผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตในปริมาณมากสำหรับการส่งออกเริ่มชัดเจนขึ้น ทำให้กลุ่มชาวนาที่รวมตัวกันในยุคแรกหันมาแสวงหาทางเลือกในการผลิตเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และกลุ่มชาวนากลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคนี้จึงมีเป้าหมายในการแสวงหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตรวมทั้งกระบวนการการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตเพื่อความอยู่รอดของชาวนารายย่อย

การเริ่มต้นของกลุ่มชาวนาในตำบลน้ำอ้อมเกิดจากสถานการณ์ปัญหาที่ปุ๋ยเคมีราคาแพง (กระสอบละ 600 บาท) ในขณะที่ราคาข้าวตกต่ำ (กิโลกรัมละ 3 บาท) ด้วยเหตุนี้เหล่าผู้นำในตำบลน้ำอ้อมจึงเข้าร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชนจากการชักชวนของอาจารย์ประภาส สุทธิอาคาร เมื่อประมาณปลายปี พ.ศ. 2542 จากการสนับสนุนของกรมส่งเสริมการเกษตรที่ได้รับงบประมาณจากกองทุนชุมชนหรือกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) เพื่อให้ชุมชนทั่วประเทศได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง โดยได้มีการเก็บข้อมูลพื้นฐานทั้ง 12 หมู่บ้านในเขตตำบลน้ำอ้อม ในประเด็นศักยภาพของชุมชน หนี้สินของคนในชุมชน เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลบริบทของแต่ละชุมชนมาเป็นต้นทุนในการออกแบบการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยในหลังการเก็บข้อมูลชุมชนแล้วเสร็จ ได้มีการจัดกระบวนการศึกษาดูงานการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ทั้งในพื้นที่จังหวัดยโสธรเองและต่างพื้นที่ โดยหนึ่งในสถานที่ที่กลุ่มชาวนาในตำบลน้ำอ้อมได้ไปเรียนรู้กระบวนการของชาวนาอินทรีย์ คือ ชมรมรักษ์ธรรมชาติตำบลนาโส่ ซึ่งถือเป็นต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มชาวนาในตำบลน้ำอ้อม

วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ เริ่มต้นจากพระครูทักษะรักขิตตธัมมโม (พระครูธรรมชาติ) กับชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้สร้างวัดป่าสวนธรรมร่วมใจขึ้น ในปี พ.ศ. 2539 โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นสถานที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน และได้มีวงวิเคราะห์ร่วมกันว่า ถึงแม้ว่าการทำนาอินทรีย์จะช่วยลดต้นทุนและ

ช่วยให้ชาวนาสุขภาพดีขึ้นเนื่องจากไม่มีการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต แต่หากชาวนาที่ทำนาอินทรีย์ยังคงยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น การพนัน ซื้อหวย ดื่มสุรา ประพฤติผิดในกาม อยู่ก็ยังคงวงเวียนอยู่ในวังวนของหนี้สินและปัญหาสุขภาพโดยไม่มีทางไม่หลุดพ้นได้ จึงมีปฏิญญาชาวนาเกิดขึ้น เพื่อตั้งเป็นกฎและคำมั่นสัญญาว่า กลุ่มจะทำเกษตรอินทรีย์พร้อมกับการฝึกฝนจิตใจด้วยการ ลด ละ อบายมุข พัฒนาจิตใจด้วยธรรมะ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่ม "ข้าวคุณค่า ชาวนาคุณธรรม" ภายใต้แนวคิด "*เฮ็ดนาไปนำ ปฏิบัติธรรมไปพร้อม*" โดยขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) รวมทั้งเป็นข้อกำหนดร่วมกันในกลุ่มว่านอกจากสมาชิกในกลุ่มจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานการผลิตที่กำหนดแล้วต้องมีการรักษาศีล 5 ควบคู่กันไปอีกด้วย

เลิงนกทา เริ่มก่อกลุ่มตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2544 เนื่องจากปัญหาการใช้สารเคมีในการเกษตร ทั้งปุ๋ยเคมี และ สารเคมีกำจัดวัชพืชที่ใช้ในการปลูกพืชไร่ เช่น มันสับปะหลัง อ้อย รวมถึงการถูกเอารัดเอาเปรียบ ความไม่เป็นธรรมในการรับซื้อข้าวของโรงสี ถูกกดราคา ตั้งราคาเองไม่ได้ ราคาไม่แน่นนอน และราคาข้าวตกต่ำ ซึ่งนายนิรัตน์ ศรีชำนิ ที่เป็นผู้สนับสนุนการทำงานของกลุ่มและทำหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมในขณะนั้น ได้เข้ามาสนับสนุนเกษตรให้ทำอินทรีย์ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้และการอบรมความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ โดยได้เข้าไปเรียนรู้กับวัดป่าสวนธรรมร่วมใจและกลุ่มต่างๆ นำเอาความรู้เรื่องการทำปุ๋ยโบกาฉิ และการทำน้ำหมัก จากการอบรมที่วัดป่าสวนธรรมมาเผยแพร่ให้กับสมาชิกในกลุ่มและดำเนินการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ยุคใหม่ : ขยายตัวแยกหน่วยการจัดการ

ช่วงเวลาที่เรียกได้ว่าเป็นยุคใหม่ของเกษตรอินทรีย์ คือ พ.ศ. 2550 ถึง ปัจจุบัน เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เกิดกระแสการตื่นตัวในการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยของผู้บริโภคในหลายพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะในเขตชุมชนเมือง ทำให้ภาครัฐได้มีการกำหนดนโยบายส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ ถึงแม้จะเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นความน่าเชื่อถือในกระบวนการผลิตและมาตรฐานที่ส่งเสริมโดยหน่วยงานรัฐ แต่ก็ปฏิบัติเสธไม่ได้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นปัจจัยหนุนเสริมต่อการขยายตัวของเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสามารถยืนยันได้จากการที่เกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรเพิ่มขึ้นถึง 5 กลุ่ม ภายในระยะเวลาเพียง 10 ปี ทั้งจากการแยกตัวออกจากกลุ่มเดิมเพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการ หรือการรวมกลุ่มกันขึ้นใหม่เพื่อการขยายผลเกษตรอินทรีย์ให้คลอบคลุมพื้นที่ กระทั่งจังหวัด

ยโสธรที่ถูกยกให้เป็น “จังหวัดเกษตรอินทรีย์ต้นแบบ” หรือ “Yasothon Model” ซึ่งเป็นต้นแบบในการขยายผลเกษตรอินทรีย์ของประเทศ ซึ่งการรวมกลุ่มของชาวนาที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ได้แก่

กลุ่มเกษตรอินทรีย์หนองยอ เป็นสมาชิกของชมรมรักษ์ธรรมชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ในพื้นที่บ้านกุดหิน ตำบลกำแมด ได้รับงบประมาณ 800,000 บาทสร้างฉางเก็บข้าว และดำเนินกิจกรรมในลักษณะรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกเพื่อส่งให้กับชมรมรักษ์ธรรมชาติซึ่งขณะนั้นชมรมรักษ์ธรรมชาติเองเป็นกลุ่มใหญ่การดูแลและบริหารจัดการอาจไม่ทั่วถึง พอถึงปี พ.ศ. 2548 กลุ่มฯจึงได้แยกตัวมาบริหารจัดการเอง โดยได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลภายใต้ชื่อ “วิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ” ปัจจุบันมีสมาชิก 256 ครอบครัว และผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.)จำนวน 25 ครอบครัว มีพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์รวม 756 ไร่ และมีพื้นที่ดำเนินการใน 4 หมู่บ้านของตำบลกำแมดคือ บ้านกุดหิน บ้านหัวงัว บ้านโนนยาง บ้านกำแมดและบ้านดอนจันทร์แดง

กลุ่มบ้านโนนยาง เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่แกนนำกลุ่มเป็นสมาชิกของชมรมรักษ์ธรรมชาติ และได้ขยายตัว แยกการบริหารจัดการออกมาเป็นอิสระเมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยได้มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ดำเนินงานภายใต้โครงการเกษตรอินทรีย์พื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดินเขตจังหวัดยโสธร ที่สนับสนุนโดยสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดยโสธร โดยนำโดยพ่อบุญส่ง มาตขาว ดำเนินการขยายผลเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลกำแมด และตำบลใกล้เคียง ผ่านการทำงานวิจัยการจัดทำแผนชุมชน และการลงพื้นที่ติดตามหนุนเสริมสมาชิก โดยในปีแรกมีสมาชิก จำนวน 30 ครอวครัว จนกระทั่งปัจจุบัน มีสมาชิก ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee System) จำนวน 120 ครอบครัว มีผลผลิตข้าวอินทรีย์เฉลี่ยปีละ 200 ตัน ข้าวเปลือก และทำเซ็นสัญญาจำหน่ายผลผลิตล่วงหน้าให้กับบริษัทเครื่องดื่มกระทิงแดง

กลุ่มบ้านโนนทรายงาม เป็นกลุ่มที่แยกตัวออกมาจากกลุ่มข้าวคุณธรรม เดิมในช่วงปี พ.ศ. 2549 นางสมทรงซึ่งเป็นประธานกลุ่ม ได้มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้ในเวทีอบรมศูนย์ปราชญ์ของกลุ่มข้าวคุณธรรม ซึ่งมีชาวนาที่เป็นนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญในการทำเกษตรอินทรีย์มาถ่ายทอดความรู้ จึงเกิดความประทับใจและตระหนักว่าเกษตรอินทรีย์ คือ วิถีการผลิตที่ถูกต้อง ประกอบกับเห็นปัญหาความไม่เป็นธรรมของระบบค้าข้าวของนโยบายรับจำนำข้าวในสมัยนั้น เช่น การรอคิวขายข้าวนาน มีการจ้างซื้อ

คิวขายข้าว เกษตรกรไม่มีรถต้องจ้างรถไปขายข้าว ซึ่ง นางสมทรงจึงตัดสินใจสมัครเข้าร่วมกลุ่มข้าวคุณธรรมเพียงคนเดียวในหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายในใจว่าจะทำให้เพื่อนเห็นถึงการทำเกษตรอินทรีย์ว่าสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องกู้เงินจาก ธกส. มาซื้อปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืช และพยายามหาสิ่งทดแทนการใช้สารเคมี โดยนำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกลุ่มมาปรับใช้ในแปลง กระทั่งสามารถขยายสมาชิกเพิ่มได้ 10 ครอบครัว ในปี พ.ศ. 2559 จึงได้ชักชวนสมาชิกบางส่วนที่มีภูมิลำเนาใกล้กันออกมาตั้งกลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรม เนื่องจากมีเป้าหมายในการขึ้นทะเบียนวิสาหกิจเพื่อเป็นหน่วยในการทำตลาดอย่างเต็มตัว และได้ขยายสมาชิกออกไปทาง บ้านหนองคู และบ้านดงบัง โดยปัจจุบันมีสมาชิก ทั้งหมด 69 ครอบครัว

กลุ่มแทนรักษ์ เริ่มก่อตั้งปี พ.ศ. 2556 จากความคิดในเรื่องการลดจุดอ่อนของเกษตรกรในเรื่องการตลาด ประกอบกับผู้ประกอบการเดิมมีความสนใจด้านการค้าขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นเมื่อมีแนวความคิดตรงกัน จึงได้เริ่มก่อตั้งเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรัก ยโสธร โดยเงื่อนไขในการจดทะเบียนสหกรณ์ต้องมีสมาชิก 50 คน เริ่มจดครั้งแรกปี พ.ศ. 2554 มีสมาชิก 54 คน ต่อมาอยากขยายสมาชิกเพื่อรองรับนโยบายเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธรที่มีงบประมาณสนับสนุนหลายเรื่อง มีสมาชิกจาก ธกส. โดยย้ายมาเข้าร่วมมากขึ้นเป็น 275 ราย จากคำครตาและไทยเจริญ เป็นต้น สหกรณ์ใช้มาตรฐานการรับรอง มกท. เลยเกิดปัญหาขึ้น คือ นักส่งเสริมจาก ธกส. มาทำงานสนับสนุนการตรวจแปลง เนื่องจากสมาชิกมาจากหลายแห่ง ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง ทำให้สมาชิกไม่ผ่านมาตรฐาน มกท. ทั้งหมด ทำให้ปี พ.ศ. 2559 เหลือสมาชิกเพียง 100 คน โดยประมาณ ส่วนตลาดไม่มีปัญหาเพราะมีการขายข้าวส่งออกต่างประเทศ ประเทศออสเตรเลีย แอฟฟาริการ คูเวต อิหร่าน ออร์เดอร์มากแต่สินค้าไม่พอส่งให้กับผู้บริโภค

กลุ่มคำครตา ได้รับการสนับสนุนโรงปุ๋ยจากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ภายใต้โครงการ 1 อำเภอ 1 โรงปุ๋ย ในปีพ.ศ. 2551 โดยสวทช. จะให้การสนับสนุนเครื่องตีส่วนผสม และเครื่องอัดปุ๋ย และกลุ่มได้มีการระดมหุ้นกันเพื่อซื้อหัวเชื้อปุ๋ยมาผสมเองตามสูตรและจำหน่ายให้กับสมาชิก นอกจากการระดมหุ้นจากสมาชิกกลุ่มฯได้ไปกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) จังหวัดยโสธร เพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม จึงเป็นที่มาของการได้เข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนชาวนาของ ธกส. ซึ่งเป็นการสนับสนุนการอบรมให้ความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ และได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์แทนรักษ์ในปี พ.ศ. 2558 โดยมีสมาชิกทั้งหมด 60 ครอบครัว

แต่ในปีแรกที่สมัครเข้าทำเกษตรอินทรีย์ ผลปรากฏว่าสมาชิกทุกคนที่สมัครไม่มีใครไม่ผ่านมาตรฐาน เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มคำครตาอยู่ไกล ฐานสมาชิกกว้าง กระบวนการในการการติดตามหนุนเสริมจึงไม่ทั่วถึง ทำให้สมาชิกส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จึงได้เกิดการละเมิดข้อห้ามโดยไม่ได้ตั้งใจ ด้วยเหตุนี้ทำให้กลุ่มคำครตาตัดสินใจแยกตัวออกจากสหกรณ์แทนรักษ์ในปี พ.ศ. 2559 ประกอบกับจังหวัดมีโครงการ Yasothon Model กลุ่มคำครตาจึงได้จดทะเบียนในนาม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา เพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นเอกเทศและขยายสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก 40 ครอบครัว ทำนาอินทรีย์และขอรับรองมาตรฐานมกท.

4.4 นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

4.4.1 ที่มาของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์ หมายถึง "ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ และวงจรธรรมชาติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบทางลบ เกษตรอินทรีย์ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรม และคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกผู้คนและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง"

มติที่ประชุมใหญ่ IFOAM มิถุนายน 2551 อิตาลี[8]

จากความหมายของเกษตรเกษตรอินทรีย์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า "เกษตรอินทรีย์" คือ "นวัตกรรม" จังหวัดยโสธรมีกลุ่มชาวนาที่รวมตัวกันดำเนินการแก้ไขปัญหาในการทำมาหากินยาวนานกว่า 30 ปี ดังนั้นที่มาของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร จึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค โดยมีรายละเอียด ดังนี้

[8] http://www.greennet.or.th/article/317

ยุคแรก เกิดจากการค้นพบปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวนาส่วนใหญ่ในชุมชนหลายชุมชน จนต้องมีผู้นำชาวนาที่ชักชวนกันรวมกลุ่มกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา เช่น โดนเอาเปรียบในการค้าข้าว (โดนโกงตาชั่ง) ชมรมรักษ์ธรรมชาติเป็นชาวนากลุ่มแรกที่มีการตั้งโรงสีชุมชนเพื่อรวบรวมผลผลิตจากชาวนาและจัดการหาตลาดจำหน่ายข้าวโดยองค์กรชาวนา ซึ่งได้ยกระดับมาสู่การทำเกษตรอินทรีย์ในภายหลัง เนื่องจากปัญหาระบบนิเวศน์ในนาที่ใช้สารเคมีจนเสื่อมสภาพ (ดินแข็ง) สุขภาพของชาวนาความเจ็บป่วยเรื้อรัง ซึ่งเป็นเหตุให้กลุ่มใส่ใจกับการทำการผลิตโดยวิธีการทางธรรมชาติ แต่ปัญหาและผลกระทบจากการใช้สารเคมีก็ยังคงอยู่คู่กับการทำเกษตรเรื่อยมา โดยเฉพาะปัจจุบันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านคำครตาเกิดการรวมตัวกันขึ้นเนื่องจากพี่ลัดดาผู้นำกลุ่ม เห็นคนตายจากการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในสวนยางพารา ทำให้ชวนญาติพี่น้องและคนใกล้ตัวทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ และพยายามกัดการผลผลิตของสมาชิกครบวงจร นอกจากนี้ปัญหาหนี้สินก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่กระทบต่อชาวนาส่วนใหญ่ โดยกลุ่มที่ลุกขึ้นมาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน คือ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่ได้มีการจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการสรุปบทเรียนและค้นหาสาเหตุของปัญหา จนกระทั่งเลือกใช้การทำเกษตรอินทรีย์เป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของคนในตำบล โดยการตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ขึ้นโดยเริ่มต้นจากผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำอ้อมเป็นแกนนำหลักและนำพาสมาชิกในการค้นหาความรู้และนวัตกรรมในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อค้นหาแนวทางออกในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

ยุคใหม่ การทำเกษตรอินทรีย์ในยุคหลังๆ พบว่าชาวนาทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากต้องการเพิ่มรายได้ และพัฒนาคุณภาพการผลิต โดยเห็นรูปธรรมและได้รับการถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มเกษตรอินทรีย์รุ่นพี่ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ใหม่ และค้นพบนวัตกรรมใหม่ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของตนเอง เช่น กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม ที่มีการพัฒนานวัตกรรมในการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิก โดยกลุ่มไม่มีความพร้อมในการแปรรูปผลผลิต เช่นเดียวกันกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรธรรมชาติหนองยอ ที่แยกหน่วยการจัดการมาจากชมรมรักษ์ธรรมชาติเพื่อต้องการบริหารจัดการผลผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิก ให้มีความคล่องตัว และมีเป้าหมายในการดำเนินธุรกิจที่ชัดเจนมากขึ้น วิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ใช้รายได้จากการทำการผลิตข้าวอินทรีย์เป็นการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ชาวนาปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากเคมีสู่การทำเกษตรอินทรีย์ โดยพ่อบุญส่ง มาตขาว ผู้นำกลุ่มมีความเชื่อว่าการขยายผลเกษตรอินทรีย์นั้น ต้องเริ่มจากการ

สร้างแรงจูงใจก่อน เช่น ราคาข้าวอินทรีย์สูงกว่าข้าวเคมี และจึงสร้างแรงบันดาลใจ หมายถึงการปรับแนวคิด ค่อยๆใส่ข้อมูลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนอกจากรายได้ จนทำให้ชาวนาเห็นผลประโยชน์แวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรอินทรีย์มากกว่าราคาข้าว

4.4.2 คุณลักษณะของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทั้ง 10 กลุ่ม พบว่าในส่วนของคุณลักษณะของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่ทำให้ชาวนาเกิดการยอมรับสามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบตามแนวความคิดของ Rogers ซึ่งจำแนกเป็นด้านๆได้ดังนี้

ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ การทำเกษตรอินทรีย์เมื่อเปรียบเทียบกับการทำเกษตรในระบบทั่วไปที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ พบว่าการทำนาในระบบเกษตรอินทรีย์มีประโยชน์ที่เห็นได้เด่นชัด คือ **ต้นทุนต่ำ** ถึงแม้ต้นทุนของการทำนาจะขึ้นอยู่กับวิธีการของชาวนาแต่ละคน ซึ่งมีต้นทุนและความพร้อมที่แตกต่างกัน รวมถึงบริบทพื้นที่ และวิธีการผลิต แต่จากการศึกษาข้อมูลต้นทุนของการทำนาเคมีเปรียบเทียบกับนาอินทรีย์ พบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วการทำนาในระบบเกษตรอินทรีย์มีต้นทุนที่ต่ำกว่าการทำนาในระบบทั่วไปที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ เนื่องจากตัดค่าใช้จ่ายในส่วนของปุ๋ยเคมีออกไป รวมทั้ง **ระบบนิเวศน์ในนาอุดมสมบูรณ์** มีความหลากหลายทางชีวภาพ พืชและสัตว์ที่เป็นอาหารกลับคืนมา เนื่องจากปราศจากการใช้สารเคมี ทำให้นอกจากลดรายจ่ายด้านต้นทุนการผลิตแล้ว ยังเป็นการลดรายด้านการซื้ออาหารได้อีกด้วย

ตารางที่ 4 : แสดงต้นทุนการทำนาเคมีเปรียบเทียบกับการทำนาเคมี

นาเคมี[9]		**นาอินทรีย์**[10]	
รายการ	ค่าใช้จ่าย (บาท)	รายการ	ค่าใช้จ่าย (บาท)
ค่ายาฉีดหัวคันนา สูบน้ำใส่นา ค่าเชื้อเพลิง	350	ค่าเตรียมดิน	500
ไถ-ปั่น/ตีดิน/ลูบเรียบ/ซักร่อง	650	ค่าปุ๋ยขี้ไก่	420
- หว่านเมล็ดพันธุ์/ฉีดยาคุม/ฉีดยาคุมฆ่า	180	ค่าเมล็ดพันธุ์	150
ข้าวปลูกอัตรา 2.5 ถัง	400	ค่าปักดำ	1,200

[9] http://www.thairiceinfo.go.th/?page=DataL3.ShowData&codeData=A1008

[10] การศึกษารูปแบบการผลิตข้าวในระบบนาดำที่ง่าย ใช้แรงงานน้อย และเหมาะสมต่อการผลิตกับระบบนิเวศน์นาโคก นาทุ่ง และนาลุ่ม กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายชาวนาอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลกำแมด ตำบลโพนงาม อำเภอกุดชุม และตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร โดย นายดาวเรือง พืชผล และคณะ กันยายน 2559

นาเคมี[9]		นาอินทรีย์[10]	
รายการ	ค่าใช้จ่าย (บาท)	รายการ	ค่าใช้จ่าย (บาท)
ค่ายาคุมหน้าเลน/ยาคุมฆ่าหญ้า/ยาฆ่าแมลง	300	ค่ารถเกี่ยว	450
ค่ายาฆ่าแมลง+ค่าแรง	260		
ค่าปุ๋ย ครึ่งลูก (รอบแรก) +ค่าแรง	350		
ฮอร์โมนบำรุง+ค่าแรง	310		
ค่าปุ๋ย ครึ่งลูก (รอบที่สอง) +ค่าแรง	360		
ค่ายากำจัดมลง+ค่าแรง	360		
ค่ายาบำรุง+ค่าแรง	360		
ค่ารถเกี่ยว	450		
รวม	**4,330**	**รวม**	**2,720**

ความซับซ้อน การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรที่เน้นจัดการระบบแปลง จัดการโรค/แมลงด้วยวิธีการทางธรรมชาติ โดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด ดังนั้นจำเป็นที่ชาวนาต้องมีความรู้ และมีการลงรายละเอียดในการจัดการแปลงมากกว่าการผลิตที่ใช้สารเคมี ยิ่งไปกว่านั้น หากชาวนาต้องมีการขอรับรองมาตรฐานเพื่อส่งผลผลิตไปจำหน่ายยังต่างประเทศ จะต้องมีการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของแต่ละมาตรฐานโดยเคร่งครัด ทำให้ชาวนาส่วนใหญ่ปฏิเสธการทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากมีความยุ่งยาก และต้องให้เวลาในแปลงมากกว่าการทำเกษตรทั่วไป

สังเกตเห็นได้/สาธิตได้ ชาวนาสามารถเห็นผลเชิงประจักษ์ของการทำเกษตรอินทรีย์ได้ด้วยตัวเอง จากการสังเกตผลสำเร็จของแปลงนาที่ทำเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิต การดูแลรักษาผลผลิต รวมถึงผลตอบแทนจากการจำหน่ายผลผลิต ซึ่งเป็นแรงจูงใจหลักที่ทำให้ชาวนาเปลี่ยนระบบการผลิตมาทำเกษตรอินทรีย์

ทดลองได้ เมื่อชาวนาสนใจปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ หากแต่ยังไม่แน่ใจผลลัพธ์ของการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ก็สามารถทำการทดลองเบื้องต้นโดยการแบ่งที่นาสำหรับทำเกษตรอินทรีย์เพื่อเรียนรู้กระบวนการผลิตและผลสำเร็จที่เกิดขึ้น โดยไม่ต้องปรับเปลี่ยนระบบ

การผลิตในคราวเดียว เพื่อลดความเสี่ยง ทำให้ชาวนาไม่ต้องกังวลต่อความเสียหายของผลผลิต หากผลที่ได้ไม่เป็นไปตามคาดคิด

ไปกันได้กับค่านิยมที่มีอยู่ วิถีการผลิตของชาวนาในจังหวัดยโสธรยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทั้งเรื่องของการทำนาดำ การเลี้ยงสัตว์เพื่อเอามูลใส่ในนาข้าว การเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานคน การปลูกและบริโภคข้าวพันธุ์พื้นบ้าน รวมถึงการเก็บรักษาพันธุ์ข้าวไว้ใช้เอง ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์กับวิธีการและองค์ความรู้สมัยใหม่ ผสมผสานจนเกิดเป็น 'นวัตกรรม' ในการทำเกษตรอินทรีย์ได้รับการยอมรับจากชาวนาในจังหวัดยโสธร

4.4.3 **ปัจจัยการยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์**

จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนกลุ่มชาวนาที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ทีมวิจัยสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้ชาวนาตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์มีดังต่อไปนี้

รายได้ดี เป็นปัจจัยต้นๆที่ทำให้ชาวนาตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ เป็นแรงจูงใจอย่างดีให้ชาวนารับเอานวัตกรรมไปใช้เนื่องจากจะทำให้ราคาผลผลิตดีขึ้น ตัวอย่างเช่น นวัตกรรมด้านการทำตลาดที่ทำให้ชาวนาได้จำหน่ายผลผลิต เช่น ข้าว ผัก และสมุนไพรในราคาสูงขึ้น เนื่องจากเป็นการทำตลาดเฉพาะที่ต้องการผลผลิตเกษตรอินทรีย์ไปบริโภค หรือแปรรูปเพื่อให้หน่ายให้กับกลุ่มเป้าหมายลูกค้าที่มีข้อมูล หรือ มีความสนใจเรื่องสุขภาพ หรือนวัตกรรมการรับจ้างทำนา (แบบหยอด) ที่กลุ่มจะรับซื้อข้าวจากสมาชิกที่ทำนาหยอดสูงกว่านาหว่าน กิโลกรัมละ 1 บาท เนื่องจากต้องการสร้างแรงจูงในให้ชาวนาหันมาทำนาหว่านเพิ่มมากขึ้น

คุณภาพ ของผลผลิตเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวนาตัดสินใจรับนวัตกรรมการรับจ้างทำนาแบบหยอด เนื่องจากนวัตกรรมการรับจ้างทำนาแบบหยอดที่กลุ่มคิดค้นขึ้นมาทำให้คุณภาพของข้าวดีกว่า เนื่องจากกลุ่มมีการวัดคุณภาพของดินและคำนวณอัตราการใช้ปุ๋ยที่เพียงพอต่อความต้องการของข้าว ประกอบกับการทำนาหยอดจะทำให้มีช่องว่างระหว่างต้นข้าวทำให้แสงแดดส่องถึงพื้นดิน ระบบนิเวศน์ในนาดีขึ้นเป็น นำใส ปูปลา ผักพื้นบ้านที่เป็นอาหารตามธรรมชาติกลับคืนมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิม

เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน รูปธรรมความสำเร็จเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นในแปลงผลิต ความหลากหลายในแปลง หรือแม้กระทั่งความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนที่ทำ

เกษตรอินทรีย์ สามารถเก็บผักในแปลงมากิน หาปลาในนาข้าว หรือมีผลผลิตเหลือขายมีรายได้ มีเงินเก็บ สามารถปลดหนี้สิน ส่งลูกเรียนได้ ทำให้ชาวนาที่อยู่บ้านเรือนเคียงกันเปลี่ยนระบบการผลิตมาทำเกษตรอินทรีย์ โดยเรียนรู้และขอคำปรึกษาในการผลิตจากสมาชิกเกษตรอินทรีย์ นวัตกรรมที่เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน ได้แก่ นวัตกรรมการทำตลาด ทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดภายนอกประเทศ หรือแม้ตลาดพื้นบ้านแบบตลาดนัดสีเขียวที่ทำให้ชาวนารายย่อยสามารถเก็บผลผลิตในแปลงมาจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว เป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถสร้างรายได้โดยตัวเองไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน ในขณะที่เกษตรกรรุ่นใหม่ใช้ตลาดนัดสีเขียวเป็นช่องทางในการสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวอย่างเป็นกอบเป็นกำ โดยใช้แรงงานที่มีอยู่ผสมสผานกับแนวคิดทางการตลาดของคนรุ่นใหม่ทำให้สร้างรายได้สำหรับเลี้ยงครอบครัวจากผลผลิตในแปลง

สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ทั้ง 5 นวัตกรรมที่ทีมวิจัยได้ถอดบทเรียนจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ล้วนแต่สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง ทั้งเรื่องของการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิก ที่ทำให้กลุ่มสามารถจัดการผลผลิตของสมาชิกได้ และสมาชิกไม่ต้องยุ่งยากลำบากในการเสียค่าใช้จ่ายขนส่งผลผลผลิดไปขายถึงกลุ่ม หรือนวัตการรมการจัดการโรงสี ที่ทำให้ชาวนาสามารถบริหารจัดการธุรกิจค้าข้าวด้วยตนเอง หรือนวัตกรรมในการตลาดที่ช่วยให้ชาวนาที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ได้จำหน่ายผลผลิตในราคาสูง ไม่ต้องนำผลผลิตไปจำหน่ายปะปนกับผลผลิตทั่วไป นวัตกรรมการจับจ้างทำนาที่ช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานหรือแรงงานสูงอายุ หรือนวัตกรรมการสร้างคนรุ่นใหม่ที่ช่วยสืบทอดอาชีพเกษตร หรือช่วยสนับสนุนการผลิตของพ่อแม่ หรือสนับสนุนการบริหารจัดการกลุ่มเกษตรอินทรีย์

ความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ความเชื่อมั่นในตัวผู้นำเป็นด่านแรกที่ชาวนาต้องก้าวข้าม ก่อนที่จะสมัครเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์เองก็เป็นนวัตกรรม เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ไม่ได้หมายความว่าแค่ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีก็เป็นเกษตรอินทรีย์แล้ว แต่การทำเกษตรอินทรีย์ คือการบริหารจัดการแปลงผลิตด้วยวิธีการทางธรรมชาติ ผ่านองค์ความรู้ภูมิปัญญาสมัยก่อนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผสมผสานกับเทคนิคความรู้ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ดังนั้น เมื่อผู้นำกลุ่มได้นำเอานวัตกรรมมาเผยแพร่ให้กับสมาชิก ทำให้สมาชิกส่วนหนึ่งที่ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมนั้นในทันทีด้วยความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ

เทคนิคในการสื่อสาร และสร้างความเข้าใจกับสมาชิกเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของชาวนาที่เป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ในกรณีกลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงามที่มีสมาชิกกระจายตัวอยู่ในหลายอำเภอ ต้องมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในการประสานงานกันในช่วงรวบรวมผลผลิต เพื่อการรวบรวมผลผลิตประสบผลสำเร็จด้วยดี หรือในกรณีการรับจ้างทำนาของกลุ่มน้ำเอ้อม ที่มีสมาชิกกว่า 900 ครอบครัว ต้องมีการสื่อสารกันให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในการสมัครเข้าร่วมโครงการรับจ้างทำนา และ ต้องให้ชาวนาและผู้รับจ้างไถนาติดต่อสื่อสารกันเองเพื่อนัดเวลาในการทำงาน โดยไม่ผ่านกลุ่ม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ

ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวนาที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่ผู้นำหรือแกนนำกลุ่มนำเข้ามาขยายผล หรือ พัฒนาขึ้นมาเพื่อขยายผลกับสมาชิก

4.4.4 ประเภทของคนที่รับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

การก่อเกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร ล้วนมีช่วงเวลาและสาเหตุของการก่อเกิดที่แตกต่างกัน ซึ่งหากนำเอาแนวคิดของ Rogers มาใช้อธิบายความสัมพันธ์นี้ จะแสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาของการยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่แตกต่างกัน ซึ่งพบว่าช่วงเวลาในการก่อตั้งกลุ่มไม่ใช่หลักประกันในการยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์เสมอไป เนื่องจากพบว่าบางกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมาไม่ได้ยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ต้น หากแต่ตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เกิดขึ้นในภาคชนบท จากนั้นจึงเกิดการวิเคราะห์ปัญหาและสรุปแนวทางการทำงานเรื่อยมาจนกระทั่งเจอปัญหาการเจ็บป่วยและสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมีในการเกษตร จนกระทั่งเกิดการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ในที่สุด ในขณะที่บางกลุ่มก่อตั้งขึ้นมาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะ เนื่องจากตระหนักดีแล้วถึงผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการผลิต หรือ ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ หรือแม้แต่การรวมกลุ่มกันหรือแยกกลุ่มกันเพื่อรองรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือ การบริหารจัดการที่คล่องตัวมากขึ้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเหตุผลที่ทำให้เกิดการยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสามารถจัดประเภทได้ดังนี้

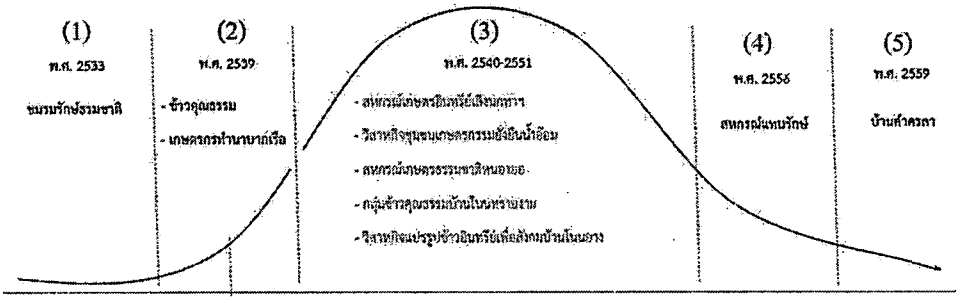

ภาพประกอบที่ 1: ประเภทกลุ่มชาวนาที่รับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

จากรูปภาพแสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาในการรับนวัตกรรมเกษรอินทรีย์ของแต่ละกลุ่ม เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีของ Rogers ที่ได้แบ่งประเภทของคนที่รับนวัตกรรมตามระยะเวลาในการยอมรับนวัตกรรมไว้ 5 อันดับ พบว่า ชมรมรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่รับนวัตกรรมกลุ่มแรกสุด ตามมาด้วย ข้าวคุณธรรม และเกษตรกรทำนาบากเรือ ในขณะที่กลุ่มที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด โดยมีกลุ่มเกษตรกรที่รับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ถึง 5 กลุ่ม ในระยะเวลา 10 ปี และกลุ่มที่รับนวัตกรรมทีหลัง คือ สหกรณ์แทนรักษ์ และ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านคำครตาเป็นกลุ่มล่าสุดที่ยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

การยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่มในจังหวัดยโสธร ล้วนมีองค์กรสนับสนุนที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ทั้งที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานรัฐ ซึ่งการสนับสนุนการจัดตั้งและขยายผลเกษตรอินทรีย์ในยุคเริ่มต้นมักจะมีองค์กรพัฒนาเอกชนเป็น Change Agent ทำหน้าที่ให้ข้อมูล กระตุ้นความคิดของชาวนาให้มีเกิดการวิเคราะห์ปัญหา และหาทางออก ใช้กระบวนการจัดตั้งกลุ่มสร้างความเข้มแข็ง และขยายผลไปสู่สมาชิกในรูปแบบของงานพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือในการทำงานในยุคแรก ส่วนยุคหลังหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เริ่มมีบทบาทในการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น เนื่องมาจากทิศทางนโยบายของรัฐที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ในระดับประเทศ นอกจากนี้กลุ่มที่ทำเกษตรอินทรีย์ยังมีการใช้เครื่องมือในการขยายผลเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะเริ่มมีการนำเอากระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น(Community Base Research) เข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดระบบข้อมูลหรือองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความชัดเจน มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น หรือใช้ประบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรอินทรีย์ของ ซึ่งมีความเข้มข้นต่างกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 : แสดงการใช้ CBR ในการขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์

กลุ่ม	CBR	รายละเอียด	การนำไปใช้		
			ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
ชมรมรักษ์ธรรมชาติ	2	1. โครงการวิจัย : รูปแบบการจัดการตลาดทางเลือกในระดับเมืองกับเกษตรกรรายย่อย กรณีศึกษา : กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดยโสธร ระยะที่ 2			/
		2. โครงการวิจัย : รูปแบบการปรับตัวของชาวนาตามวิถีเกษตรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศในอนาคต กรณีศึกษากลุ่มเกษตรอินทรีย์ชมรมรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดยโสธร	/		
วิสาหกิจกลุ่มแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง	6	1. โครงการวิจัย : กระบวนการสร้างสำนึกชาวนาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร	/		
		2. โครงการวิจัย : การจัดการธุรกิจเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์โดยวิสาหกิจกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าวพื้นเมือง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร			/
		3. โครงการวิจัย : การค้นหาองค์ความรู้และเครื่องมือในการหยอดข้าวให้มีประสิทธิภาพสูง และเหมาะสมกับระบบนิเวศน์และชาวนาใน พื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง	/		

กลุ่ม	CBR	รายละเอียด	การนำไปใช้		
			ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
		4. โครงการวิจัย : การศึกษารูปแบบการผลิตข้าวในระบบนาดำที่ง่าย ใช้แรงงานน้อยและเหมาะสมต่อการผลิตกับนิเวศน์นาโคก นาทุ่ง และนาลุ่ม กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายชาวนาอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลกำแมด ตำบลโพนงาม อำเภอกุดชุม และตำบลโคกสำราญ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร	/		
		5. โครงการวิจัย : การสร้างเครือข่ายช่างชาวนา เพื่อพัฒนานวัตกรรมเชิงเทคโนโลยีการผลิตสำหรับชาวนาสูงอายุในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง	/		
		6. โครงการวิจัย : ศึกษาการพัฒนารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง	/		
สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา-ไทยเจริญ จำกัด	1	โครงการวิจัย : กระบวนการโรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ และการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชน อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร	/		
กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม	1	โครงการวิจัย : กระบวนการพัฒนาคุณภาพข้าวอินทรีย์ด้วยนวัตกรรมเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร	/		
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนา	12	1. โครงการวิจัย : รูปแบบการจัดการวิทยุชุมชนของชาวนาเพื่อการพึ่งตนเองตามวิถีธรรมชาติ กรณีศึกษา สถานีวิทยุชุมชนวัดสวนธรรมร่วมใจ อ.ป่าติ้ว จังหวัดยโสธร	/		

กลุ่ม	CBR	รายละเอียด	การนำไปใช้		
			ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
คุณธรรม จังหวัดยโสธร		2. โครงการวิจัย : รูปแบบการฟื้นฟูและส่งเสริมการบริโภคพืชผัก สมุนไพรพื้นบ้านเพื่อการป้องกันและรักษาโรคที่เกิดกับคนในชุมชนบ้านโนนทรายงาม ตำบลหนองคู อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร	/		
		3. โครงการวิจัย : ศึกษารูปแบบในการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดหนี้สินของชาวนา กรณีศึกษาเครือข่ายข้าวคุณธรรมจังหวัดยโสธร	/	/	/
		4. โครงการวิจัย : รูปแบบการจัดสวัสดิการชาวนาเกษตรอินทรีย์พื้นที่อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร			/
		5. โครงการวิจัย : รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อการขยายผลสู่ชุมชนพื้นที่บ้านสิงห์ ต.สิงห์ อ.เมือง จ.ยโสธร	/		
		6. โครงการวิจัย : รูปแบบตลาดข้าวอินทรีย์ที่เหมาะสมกับกลุ่มวิสาหกิจร่วมใจโนนค้อทุ่ง ตำบลโพนเมืองน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ			/
		7. โครงการวิจัย : การจัดการเมล็ดพันธุ์พืชผักในระบบอินทรีย์เพื่อการพึ่งตนเองด้านเมล็ดพันธุ์ของเครือข่าย ข้าวคุณธรรม	/		
		8. โครงการวิจัย : กระบวนการยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรพื้นบ้านของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านหนองเม็ก ตำบลคึมใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ		/	

กลุ่ม	CBR	รายละเอียด	การนำไปใช้		
			ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
		9. โครงการวิจัย : แนวทางการพัฒนาและสร้างกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มชาวนาอินทรีย์ กรณีข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม อ.ป่าติ้ว จ.ยโสธร	/	/	/
		10. โครงการวิจัย : การบริหารจัดการข้อมูลเพื่อยกระดับการผลิตเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายข้าวคุณธรรม	/		
		11. โครงการวิจัย : การแปรรูปข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพื่อเพิ่มมูลค่าของกลุ่มธรรมเกษตรอินทรีย์ อำเภอป่าติ้ว จังหวัดยโสธร		/	
		12. โครงการวิจัย : การเพิ่มผลผลิตข้าวอินทรีย์นาปีให้ได้ 1,000 กก. ต่อไร่ ในสภาพดินที่แตกต่างกันของกลุ่มชาวนาอินทรีย์ไทยเจริญและคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร กรณีศึกษา : ข้าวมะลิ 105 เวสสันตระศีลาภรณ์และมะลิแดง	/		
วิสาหกิจชุมชนข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา	1	โครงการ แปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวและธัญพืชอินทรีย์เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา ตำบลดงมะไฟ อำเภอทรายมูล		/	
รวม			12	5	6

จากตารางพบว่า จากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ จำนวน 6 กลุ่ม ที่มีการใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการทำเกษตรเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืน จำนวนกว่า 23 โครงการ โดยกลุ่มที่มีการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากที่สุด ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม ที่มีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นถึง 12 โครงการ รองลงมา คือ วิสาหกิจกลุ่มแปรรูปข้าวเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง ที่มีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 6 โครงการ ในขณะที่ชมรมรักษ์ธรรรมชาติที่มีการรวมตัวกันของชาวนาและปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์เป็นกลุ่มแรกในจังหวัดยโสธร มีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพียง 2 โครงการ ซึ่งหลังจากการนำโครงการวิจัยทั้ง 23 โครงการมาจำแนกหมวดหมู่ตามสายพานการผลิตของชาวนา คือ ต้นน้ำ กลางน้ำ และ ปลายน้ำ พบว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นส่วนใหญ่มุ่งเน้นการตอบโจทย์ด้านการผลิตซึ่งเปรียบเสมือน ‘ต้นนำ’ ซึ่งเป็นด่านแรกที่ชาวนาที่ต้องเผชิญในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์

ในขณะที่กลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็นกลุ่มแรก เช่น ชมรมรักษ์ธรรมชาติ กลับใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการตอบโจทย์ปัญหาในส่วนของปลายน้ำ คือ การจำหน่ายผลผลิตอื่น นอกเหนือจากข้าวอินทรีย์ แสดงให้เห็นถึงประสบการของการทำเกษตรอินทรีย์ที่ยาวนานจนไม่ต้องค้นหาเทคนิคการผลิต หากแต่ค้นหาช่องทางในการสร้างเศรษฐกิจระดับครอบครัว สร้างความมั่นคงทางการผลิต วิสัยทัศน์ของผู้นำที่เชื่อมโยงสถานการณ์ระดับโลกกับการผลิตของชาวนารายย่อย จากงานวิจัยที่ค้นหารูปแบบการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นไปเพื่อรับใช้ชุมชน รับใช้ชาวนา และสามารถแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

4.5 นวัตกรรมการขยายผลเกษตรอินทรีย์

จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทั้ง 10 กลุ่มในจังหวัดยโสธร คณะทำงานได้ค้นพบองค์ความรู้เด่นที่เข้าข่ายนวัตกรรมที่ซ่อนอยู่ในกลุ่มเกษตรอินทรีย์แต่ละกลุ่ม จำนวนกว่า 16 องค์ความรู้ แต่เนื่องจากระยะเวลาในการดำเนินงานศึกษาข้อมูลเบื้องต้นมีจำจัด ทำให้คณะทำงานได้ทำการปรึกษากับที่ปรึกษาโครงการและตัวแทนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม ในการเลือกประเด็นนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์สำหรับการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อทำการถอดข้อมูลโดยละเอียด จึงเป็นที่มาของการถอดองค์ความรู้นวัตกรรมที่มีความสำคัญกับการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ จำนวน 6 นวัตกรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.5.1 นวัตกรรม 'ผู้นำชาวนา'

คณะทำงานโครงการฯได้ลงพื้นที่ถอดบทเรียนชุดความคิดของผู้นำองค์กรเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรทั้ง 10 กลุ่ม เพื่อพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดในการใช้ชีวิต กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นเบ้าหลอม รวมทั้งจุดเปลี่ยนที่เป็นแรงผลักดันให้ชาวนาคนหนึ่งไม่ยอมจำนนกับสภาพปัญหาเชิงโครงสร้างที่กดทับชาวนารายย่อย และลุกขึ้นมาหาทางแก้ไขปัญหาสร้างการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตนเองและสมาชิกในกลุ่มมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนประสบการณ์การดำเนินงานของกลุ่มพบว่าการก่อเกิดกลุ่ม ความเข้มแข็งของกลุ่ม รวมทั้งวิสัยทัศน์ในการมองปัญหาและการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาจากภายนอกกับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนและเกษตรกรรายย่อย ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้นำ ผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม ล้วนแต่เป็นผู้ที่ตระหนักในปัญหาผลกระทบด้านการใช้สารเคมีการเกษตร จึงได้ลุกขึ้นมาหาทางแก้ไข ริเริ่มทดลองทำเกษตรอินทรีย์เป็นคนแรก เมื่อประสบผลสำเร็จ จึงได้ชักชวนญาติพี่น้อง ชาวนาที่อยู่ใกล้เคียง กระทั่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นทางการ ด้วยเหตุนี้ คณะทำงานโครงการจึงให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียนในประเด็นผู้นำ เพื่อทำความเข้าใจกับเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดผู้นำเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.5.1.1 ที่มาของผู้นำ

ผู้นำชาวนาในยุคแรกถูกแต่งตั้งโดยธรรมชาติจากการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างให้กับผู้อื่นที่มีความสนใจในแนวเดียวกัน เป็น 'ต้นแบบ' ให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามจนเกิดการรวมกันเป็นกลุ่มที่หนุนเสริมกัน มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน 'ผู้นำกลุ่ม' ไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง หากแต่เกิดจากกระบวนการจัดตั้งทางความคิด ผ่านกระบวนการสรุปบทเรียน วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เชื่อมโยงสู่ต้นตอของปัญหา กระทั่งตกผลึกทางความคิด ค้นหาแนวทางที่จะหลุดพ้นจากปัญหา โดยผู้นำแต่ละคนต่างมีจุดเปลี่ยน (Turning Point) ที่แตกต่างกันไปซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- **การจัดตั้งทางความคิด** หรือการเรียนรู้ของผู้นำสสามารถแยกออกเป็น 2 รุ่น คือผู้นำรุ่นแรกและผู้นำรุ่นใหม่ ซึ่งผ่านกระบวนการจัดตั้งทางความคิดที่แตกต่างกัน โดย **ผู้นำรุ่นใหญ่** ในยุคแรกของการเกิดรวมกลุ่มของชาวนา การจัดตั้งทางความคิดล้วนเกิดจากกระบวนการที่อยู่นอกระบบของรัฐ ผู้นำในหลายพื้นที่ต่างได้มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารทางด้านการเมืองการปกครอง รวมทั้งพูดคุยแลกเปลี่ยนในประเด็นความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการกดขี่จากอำนาจรัฐ โดยนักศึกษาและพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประกอบกับกระบวนการจัดตั้งของ NGO ที่ใช้กระบวนการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและสรุปบทเรียนการดำเนินงานอยู่เสมอ จนกระทั่งทำให้แกนนำตกผลึกทางความคิดที่ว่าประชาชนจะต้องมีการลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยไม่หวังรอพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว

ทำให้เกิด 'ร้านค้าวัสดิการชุมชน' ขึ้นในตำบลนาโส่โดยการรวมหุ้นกันไปซื้อของใช้มาจำหน่ายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเข้าถึงสินค้าอุปโภคบริโภคได้โดยสะดวกในราคาประหยัด และพัฒนาสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาสุขภาพ การถูกโกงตาชั่ง และจนถึงการรจัดการผลผลิตข้าวอินทรีย์ครบวงจรในปัจจุบัน กรณีของพ่อบุญส่ง มาตขาว ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของคนที่ถูกหล่อหลอมความคิดทางการเมืองจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับเพื่อนนักศึกษาสมัย 6 ตุลาคม 2519 ก่อนที่นักศึกษาจะเข้าป่าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นักศึกษาได้ลงพื้นที่มาทำกิจกรรมกับชุมชน ให้ข้อมูลด้านการเมืองการปกครอง ระบบที่กดขี่ การแบ่งชนชั้น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ทำให้พ่อบุญส่งเกิดความสนใจด้านการบ้านการเมืองมาตั้งแต่บัดนั้น และเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองขึ้นทำให้พ่อบุญส่งตัดสินใจเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้เพื่อสร้างสังคมอุดมคติ ส่วน **ผู้นำรุ่นใหม่** แม้ว่าส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดหรือเรียนรู้ประสบการณ์จากผู้นำรุ่นใหญ่ แต่ก่อนนั้นมักจะเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยน (Turning Point) ของชีวิต เช่น กรณีของพี่สมบัติผู้นำรุ่นที่สองของสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา-ไทยเจริญจำกัด ซึ่งจบปริญญาตรีด้านเกษตรจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง ได้มีโอกาสการเรียนรู้แนวคิดเกษตรธรรมชาติจากการทำงานในศูนย์เรียนรู้เกษตรธรรมชาติขององค์กรญี่ปุ่น ได้มีการจึงตั้งเป้าหมายในการนำเอาเทคนิคการผลิตที่ตนเองได้เรียนรู้มาการขยายผลกับพี่น้องชาวนาในพื้นที่อำเภอเลิงนกทาบ้านเกิดของตนเอง ในขณะที่แม่สมทรงผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนทรายงามมีประสบการณ์ที่เลวร้ายจากการนำข้าวไปจำหน่ายในโครงการรับจำนำข้าวแล้วถูกรีดไถ ตั้งแต่ขั้นตอนการจับบัตรคิว การวัดเปอร์เซ็นต์ข้าว การชั่งน้ำหนัก การขนข้าวฯลฯ ที่ต้องมีการจ่ายเงินพิเศษให้กับทางโรงสีเกือบทุกขั้นตอน เพื่อแลกกับการบริการของทางโรงสี เนื่องจากมีชาวนานำข้าวไปจำหน่ายในโรงสีที่เข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมาก เป็นที่มาของแนวความคิดที่อยากจัดการผลผลิตของตนเองอย่างครบวงจร และในกรณีของพี่ลัดดาผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านคำครตาเกิดความตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช เนื่องจากมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิตจากการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดวัชพืชในสวนยางพารา ผู้นำรุ่นใหม่เหล่านี้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและไม่ยอมนิ่งเฉย พยายามศึกษาค้นหาทางออกด้วยตนเอง กระทั่งได้รับโอกาสในการเรียนรู้ผ่านกระบวนการฝึกอบรมต่างๆที่หน่วยงานสนับสนุนจัดขึ้นจึงเห็นทางออกและเกิดการขยายผลไปยังสมาชิกคนอื่นหลังจากที่ตนเองทดลองจนประสบผลสำเร็จด้วยตัวเองแล้ว

- **แรงผลักหรือการจุดประกาย** นอกจากกระบวนการจัดตั้งทางความคิดปัจจัยที่สำคัญในลำดับถัดมา คือ แรงผลักดัน ซึ่งผู้นำแต่ละคนล้วนมีแรงผลักดันที่แตกต่างกัน ทั้งระดับปัจเจกบุคคลหรือ

ลักษณะขององค์กร ที่ทำหน้าที่เปิดโลกทัศน์ สร้างกระบวนการเรียนรู้ หล่อหลอมวิถีการดำเนินชีวิตในรูปแบบเฉพาะ เช่น กรณีของกลุ่มชาวนาตำบลนาโส่ที่เป็นพื้นที่ทำงานของ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่ขับเคลื่อนงานด้านสุขภาพของชาวนา ได้นำเอากระบวนการสรุปบทเรียนมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้ชาวนาเห็นต้นตอของปัญหาและนำไปสู่การหาทางออกร่วมกัน กลุ่มน้ำอ้อมที่ ดร.เสรี พงศ์พิศ เป็นผู้นำเอากระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาหนี้สินจนได้ข้อสรุปว่าการทำเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นทางออกของการแก้ไขปัญหาหนี้สิน จนกระทั่งมีจัดตั้งโรงสีและบริหารจัดการผลผลิตของสมาชิกแบบครบวงจรจนถึงปัจจุบัน กรณีกลุ่มข้าวคุณธรรมที่มีผู้นำทางปัญญาคือพระอาจารย์สุภัทโท ที่มองว่าหากชาวนาทำนาอินทรีย์แต่ยังคงข้องเกี่ยวกับอบายมุขก็ยังไม่หลุดพ้นจากทุกข์หรือปัญหาหนี้สินจึงยึดหลักปฏิบัติ “เฮ็ดนาไปนำปฏิบัติธรรมไปพร้อม” หรือกรณีของพี่สมบัติที่เรียนด้านเกษตรสมัยใหม่ แต่เกิดความศรัทธาในแนวคิดเกษตรธรรมชาติจากการได้เรียนรู้ในศูนย์เกษตรธรรมชาติของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ ปราชญ์เกษตรของญี่ปุ่น การก่อเกิดผู้นำหรือกลุ่มเกษตรอินทรีย์ล้วนแต่มีแรงผลักดันจากบุคคลหรือองค์กรพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวนา คอยผลักดันหนุนเสริมกระบวนการขับเคลื่อนงาน จนกว่ากลุ่มจะเกิดความเข้มแข็งและสามารถบริหารจัดการงานได้อย่างเป็นระบบ

4.5.1.2 ลักษณะผู้นำ

จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม พบว่า ลักษณะของการนำกลุ่มมี 2 ลักษณะ คือ การนำแบบเดี่ยว และการนำแบบกลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- **แบบเดี่ยว** คือการที่ผู้นำตกผลึกทางความคิดทำการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของตนเองจนประสบผลสำเร็จและค่อยๆขยายแนวคิดสู่บุคคลใกล้เคียง ทั้งญาติพี่น้อง และคนในชุมชน จนเกิดเป็นกลุ่มคนที่มีรูปแบบในการทำการผลิตแบบเดียวกัน การนำแบบเดี่ยวผู้ที่เป็นผู้นำจะเป็นผู้ที่สมาชิกกลุ่มให้ความนับถือ เปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของสมาชิก เป็นต้นแบบทั้งด้านการทำการผลิต แนวคิด รวมทั้งวิถีการปฏิบัติ เช่น กรณีของพระอาจารย์สุภัทโท พระผู้นำกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรมที่ขยายแนวคิดการทำนาอินทรีย์ร่วมกับการยึดมั่นปฏิบัติรักษาศีล ซึ่งมีสมาชิกในหลายจังหวัด จำหน่ายสินค้าในราคาทุนโดยไม่คิดค่าแรงภายใต้แนวคิด “เราทำการผลิตเราเหนื่อย เมื่อเราพักก็หายเหนื่อย” เช่นเดียวกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนยาง ที่นำโดยพ่อบุญส่ง มาตขาว ถึงแม้จะมีแกนนำที่ทำหน้าที่กรรมการบริหารจำนวน 8 คนที่ร่วมงานกันมาตั้งแต่ก่อตั้งกลุ่ม แต่เมื่อถามแกนนำว่าเริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์ด้วยเหตุใด ก็ได้รับคำตอบที่ตรงกัน คือ “พ่อบุญส่งเป็นคนชวน” เนื่องจากพ่อบุญส่งเป็นคน

แรกของหมู่บ้านที่เริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์โดยเข้าไปเรียนรู้กับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลนาโส่ หลังจากประสบความสำเร็จจึงทำการขยายสมาชิกในหมู่บ้านของตนเอง โดยเริ่มต้นจากคนใกล้ตัว นาข้างเคียง หรือญาติพี่น้องก่อน โดยการเข้าไปพูดคุยชักชวนกันตัวต่อตัวกระทั่งมีสมาชิก 120 ครอบครัวในปัจจุบัน เช่นเดียวกันกับกลุ่มเกษตรธรรมชาติหนองยอที่แยกตัวออกมาจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลนาโส่ นำโดยพ่อสุวิทย์ ธนาคุณ ด้วยความทะเยอทะยานที่อยากให้ชาวนาเป็นพ่อค้า ได้ทำการชักชวนเพื่อบ้านนาใกล้เคียงรวบรวมผลผลิตไปจำหน่ายให้กับโรงสี เพื่อลดขั้นตอนการจัดการและตัดพ่อค้าคนกลางออก เริ่มต้นทั้งที่ยังไม่มีเครื่องมือโดยไปเช่าตาชั่งของตำบล ใช้พื้นที่ของตนเองเป็นพื้นที่ในการดำเนินการรวบรวมข้าวจากสมาชิก กระทั่งเกิดเป็นโรงสี และเป็นฐานในการถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆในการทำเกษตรอินทรีย์ภายใต้โครงการยโสธรโมเดลในปัจจุบัน นอกจากนี้กลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้นใหม่ก็จะมีผู้นำในลักษณะผู้นำเดี่ยวเช่นเดียวกัน ทั้งวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงามและสหกรณ์แทนรักษ์จำกัด เป็นต้น

- **แบบกลุ่ม** การนำแบบกลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำมีการแบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน มีการทำงานโยยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสูง มีการพัฒนาทักษะของผู้นำไปพร้อมๆกัน ทักษะของผู้นำแต่ละคนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน ผิดกับการนำแบบเดี่ยวที่ถึงแม้จะมีแกนนำร่วมบริหารงานแต่ตัวผู้นำเดี่ยวจะมีทักษะหรือความรู้ที่โดดเด่นกว่าคนอื่นอย่างเห็นได้ชัด ส่วนการนำแบบกลุ่มจะมีความโดดเด่นในด้านของการทำงานเป็นทีม มีการสลับบทบาทหรือการทดแทนบทบาทของกันและกันได้โดยไม่ต้องรอคนที่รับผิดชอบ มีการตัดสินใจร่วมกัน ลักษณะการนำแบบกลุ่มมักจะพบในกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านคำครตาที่เป็นกลุ่มผู้นำหญิงและสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง หรือเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่ก่อตั้งมานานแล้วแต่เปลี่ยนผู้นำชุดใหม่เป็นผู้นำรุ่นที่สอง เช่น สหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา-ไทยเจริญจำกัด ที่อยู่ร่วมกันโดยความสัมพันธ์แบบเครือญาติทำงานด้วยสำนึกจิตอาสาจำหน่ายข้าวกับค่ายสุขภาพของหมอเขียวในราคาที่กลุ่มอยู่ได้และผู้ซื้อมีกำลังซื้อไหว ส่วนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม เป็นผู้นำรุ่นใหม่ที่ทำการตลาดกับต่างประเทศด้วยตัวเอง กลายเป็นจุดแข็งที่ชาวนาเดินทางเข้าร่วมงานนำเสนอผลิตภัณฑ์จากลุ่มในเวทีระดับโลก รวมถึงพัฒนานวัตกรรมการทำนาแบบใหม่ที่เป็นเกษตรพันธะสัญญาแบบเป็นธรรมระหว่างกลุ่มกับสมาชิก หรือกลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือ วางเป้าหมายในการขยายการรับรองมาตรฐานการผลิตพืชชนิดอื่นที่นอกเหนือจากข้าวเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป เช่น เครื่องแกงอินทรีย์ และพืชหลังนาหลายชนิด เพื่อสร้างช่องทางในการเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิก ให้เกิดความยั่งยืนในการผลิตและรายได้ที่มั่นคง

4.5.1.3 แนวคิด/ชุดความคิด

จากการสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรทั้ง 10 กลุ่ม พบว่า ผู้นำชาวนามักจะมีแนวคิดหรือชุดความคิดที่แตกต่างจากชาวนาทั่วไป ถึงแม้แนวคิดเหล่านั้นจะถูกถ่ายทอดซึมซับเข้าสู่สมาชิกในภายหลังก็ตาม แต่ตัวผู้นำเองมักจะเป็นคนแรกที่ตกผลึกทางความคิดและยึดมั่นในหลักการของแนวคิด เชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ในขณะที่ชาวนาทั่วไปจำนนกับปัญหายอมรับผลที่เกิดขึ้นโดยไร้ทางออก ผู้นำกลับขบคิดเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยใช้แนวคิดหรือชุดความคิดของตนเองเป็นแนวทางปฏิบัติการหาทางออก และเมื่อตนเองหาทางออกในการแก้ไขปัญหาเป็นผลสำเร็จ ก็ถ่ายทอดความรู้และวิธีการสู่คนอื่นต่อไป จนเกิดการรวมกันเป็นกลุ่มชาวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์การผลิตในที่สุด แนวคิดหรือชุดความคิดของผู้นำชาวนาไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งหรือจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีแบบแผน ซึ่งโอกาสในการเรียนรู้และแนวความคิดที่เปรียบเสมือนเบ้าหลอมของผู้นำชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรล้วนแตกต่างกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- **แนวคิดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย** ผู้นำในยุคแรกไม่ได้ถูกจัดตั้งแนวคิดในการทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ต้น แต่ถูกปลูกฝังแนวคิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาผ่านการจัดตั้งทางความคิดจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย คือยึดแนวคิดสังคมนิยม มองชุมชนในลักษณะของ “คอมมูน” ที่อาศัยร่วมกัน แบ่งปันผลประโยชน์ทรัพย์สิน ครอบครองทรัพยากรร่วมกัน หลังจากป่าแตกพี่น้องสหายต่างกลับมาทำมาหากินในถิ่นที่อยู่ และได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการรวมกลุ่ม เนื่องจากมองว่า “กลุ่ม” คือ “ชุมชน” จึงมีการบริหารจัดการและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของคอมมูน ผู้นำที่เอาแนวความคิดแบบสังคมนิยมของพรรคคอมมิวนิสต์มาใช้ชัดเจนที่สุด คือ พ่อบุญส่ง มาตขาว ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปข้าวอินทรีย์เพื่อสังคมบ้านโนนยาง ซึ่งได้รับความรู้จากการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับนักศึกษาที่ลงมาในหมู่บ้านตั้งแต่สมัยวัยหนุ่ม กระทั่งจุดประกายให้พ่อบุญส่งกลับเข้าไปเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อมุ่งหวังจะเข้าไปเรียนในระดับมหาวิทยาลัย กระทั่งเกิดจุดเปลี่ยนคือเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2519 ซึ่งทำให้พ่อบุญส่งตัดสินใจเข้าป่าหลังจากนั้น 3 ปี และหลังจากที่พ่อบุญส่งเข้าป่าเรียนรู้กับพรรคฯเพียง 6 เดือน ก็ได้รับหน้าที่มาทำงานให้การศึกษามวลชนในหมู่บ้าน พ่อบุญส่งจึงได้รับหน้าที่เดินทางเข้าไปตามหมู่บ้านต่างๆเพื่อพูดคุยทำความเข้าใจกับพี่น้องประชาชน โดยแฝงตัวเข้าไปแบบปิดลับทำงานกลางคืนส่วนเวลากลางวันก็แฝงตัวตามถ้ำ หรือพุ่มไม้ใหญ่ ด้วยบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากพรรคฯทำให้ทักษะการพูดคุย การให้ข้อมูล กระตุกให้คิด การโน้มน้าว ค่อยๆพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นความเชี่ยวชาญ ซึ่งพ่อบุญส่งได้นำเอาทักษะดังกล่าวมาใช้ในการขยายสมาชิกเกษตรอินทรีย์ โดยใช้ยุทธศาสตร์การจัดตั้งคนของพรรคฯ 4 ขั้น (ปรับทุกข์ ผูกมิตร เกาะติด จัดตั้ง) โดยจะเริ่มจากการเข้าไปพูดคุยถามไถ่เรื่องชีวิต ความเป็นอยู่ทั่วไป รายได้ การทำมาหากิน ครอบครัว การผลิต ไร่นา เพื่อสร้างความสนิทสนม ตั้งคำถามเพื่อดูแนวคิด ชวนวิเคราะห์ปัญหา จนกระทั่งตกผลึกทางความคิดแล้วจึงชวนทดลองทำเกษตรอินทรีย์เพื่อเพื่อไขปัญหาในการทำมาหากิน ซึ่งพ่อบุญส่งมักจะกล่าวอยู่เสมอว่า “ชวนคนเข้าป่า ง่ายกว่าชวนคนทำเกษตรอินทรีย์”

- **แนวคิดจากศูนย์เรียนรู้ญี่ปุ่น** ผู้นำรุ่นใหม่มักจะมีกระบวนการเรียนรู้หรือรับอิทธิพลทางความคิดจากต้นแบบที่เป็นบุคคลหรือองค์กร ในกรณีของพี่สมบัติ แกนนำกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา-ไทยเจริญ จำกัด ได้ยึดแนวความคิดเกษตรธรรมชาติของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ ปราชญ์เกษตรของญี่ปุ่น จากการที่ได้รับโอกาสเรียนรู้ในศูนย์เกษตรอินทรีย์หนองจอกขององค์กรญี่ปุ่น ทั้งๆที่พี่สมบัติจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีด้านการเกษตรสมัยใหม่ ไม่เคยเชื่อว่าการทำเกษตรอินทรีย์จะเป็นไปได้จริง แต่หลังจากที่ได้เรียนรู้และซึมซับในแนวคิดของเกษตรธรรมชาติ ซึ่งยึดมั่นในหลักแนวคิดการเคารพธรรมชาติ ศรัทธาในธรรมชาติ ทำการผลิตโดยไม่ฝืนธรรมชาติ เฝ้าสังเกตและเรียนรู้จากธรรมชาติ เน้นความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อให้เกิดความเกื้อกูลกัน ในป่าธรรมชาติ ดิน น้ำ ระบบนิเวศน์ พรรณไม้อุดมสมบูรณ์ ไม่เคยมีปัญหาโรคแมลงศัตรูพืช นั่นแสดงว่าระบบนิเวศน์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าเองที่สร้างสมดุลระหว่างกัน ดังนั้นมนุษย์ควรทำการผลิตโดยอิงวิถีของธรรมชาติ และหลังจากที่พี่สมบัติกลับมายังถิ่นฐานบ้านเกิด ก็ได้เร่งฟื้นฟูแปลงนาของตนเอง ด้วยหลักการของเกษตรธรรมชาติที่ติดตัวมา เติมอินทรียวัตถุในดิน ไม่ใช้สารเคมี สร้างรายได้จากผลผลิตในแปลง ใช้หลักการทดลองปฏิบัติสร้างรูปธรรมให้คนอื่นเห็น ในช่วงแรกคนหาว่าบ้าเรียนจบปริญญาตรีมาทำเกษตรปุ๋ยเคมีก็ไม่ใส่ คนท้าทายว่าทำยังไงก็ไม่ได้ผล ซึ่งพี่สมบัติบอกว่าต้องการให้คนท้าทายอยากให้ชาวนาคิดในมุมนั้น รู้จักตั้งคำถาม ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งใช้เวลา 5 ปี รูปธรรมในแปลงของพี่สมบัติจึงประสบผลสำเร็จให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ชาวบ้านที่เฝ้าดูอยู่จึงเห็นว่าไม่ได้บ้าเกษตรอินทรีย์ทำได้จริง จากนั้นคนในชุมชนก็เริ่มทยอยเข้ามาเรียนรู้เทคนิคการผลิตจากแปลงของพี่สมบัติ ซึ่งพี่สมบัติเองก็ได้มีการนำเอาทักษะการถ่ายทอดความรู้จากการเป็นวิทยากรในศูนย์ฝึกอบรม มาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับชาวนาที่สนใน ทำงานขยายผลเกษตรอินทรีย์ในชุมชนของตนเอง พยายามหาปัจจัยในการปรับปรุงบำรุงดิน เช่น ถั่วพร้า ปอเทือง มาให้สมาชิก โดยมีเป้าหมายที่จะขยายผลชาวนาที่ทำเกษตรอินทรีย์ให้ได้มากที่สุด เนื่องจากแนวคิดที่ว่า ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปมาก ทรัพยากรทั้งดิน น้ำและป่าไม้เสื่อมโทรม จากกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการทำเกษตรในปัจจุบันที่มีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นจนก่อให้เกิดการปนเปื้อนทั้งในผลผลิตและระบบนิเวศน์ ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยนมาทำเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูระบบนิเวศน์ และต้องหาแนวร่วม ชักชวนเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง คนในชุมชนให้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากการใช้สารเคมีสู่การทำเกษตรอินทรีย์ให้มากขึ้น เพื่อลดการทำลายสิ่งแวดล้อม คืนความอุดมสมบูรณ์สู่ธรรมชาติ
- **แนวคิดจากปราชญ์ชาวบ้าน** กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากชาวนาสู่ชาวนาที่ประสบผลสำเร็จทำให้เกิดการขยายผลเกษตรอินทรีย์อีกรูปแบบหนึ่ง คือ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งจะมีองค์ความรู้ด้านการปรับเปลี่ยนแนวคิดและระบบการผลิตที่สำคัญ คือ แนวคิดเกษตรธรรมชาติ แนวคิดเรื่องความพอเพียง แนวคิดเรื่องการพึ่งเอง การสร้างแนวทางความยั่งยืนในการผลิตเทคนิคการทำเกษตรผสมผสาน เทคนิคการผลิตการปรับปรุงบำรุงดิน การทำปุ๋ยหมัก สารทดแทน นำหมักชีวภาพสูตรต่างๆ เป็นต้น ผู้นำชาวนาอินทรีย์รุ่นใหม่หลายรายกำเนิดขึ้นจากการเข้าร่วมกระบวนการ

ฝึกอบรมเกษตรกรโดยศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน หรือกระบวนการถ่ายทอดบทเรียนประสบการณ์จากผู้นำชาวนาอินทรีย์รุ่นพี่ เป็นการขยายผลแนวราบ การถ่ายทอดองค์ความรู้ บทเรียนประสบการณ์จากชาวนาสู่ชาวนั้นจะเกิดความเข้าใจกันได้ดีกว่า สื่อสารกันเข้าใจกันได้ง่ายกว่าการฟังบรรยายจากนักวิชาการหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการ กรณีแม่สมทรง ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม ซึ่งเริ่มต้นเข้าสู่เส้นทางของกลุ่มเกษตรอินทรีย์จากความต้องการในการแก้ไขสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน ที่ความอุดมสมบูรณ์ในไร่นาหายไป ประกอบกับเกิดคำถามในวิถีการผลิตของชาวนา ว่า “ทำไมจะต้องทำแต่นาข้าวอย่างเดียว แล้วพอเกี่ยวข้าวขายข้าวเสร็จก็ต้องไปทำงานอย่างอื่นเพื่อหาเงินมาซื้อกับข้าวกิน ทำไมเราไม่สร้างความยั่งยืนให้กับแปลงเกษตร” แม่สมทรงเก็บคำถามนี้ไว้ในใจและพยายามจะหาคำตอบด้วยตัวเอง โอกาสมาถึงเมื่อสามีได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน หน่วยงานราชการได้เชิญให้ไปอบรมเกษตรอินทรีย์ พ่อบ้านเลยให้แม่สมทรงเข้าอบรมแทน ทำให้แม่สมทรงได้รู้จักกับแนวคิดเรื่องเกษตรอินทรีย์ แต่จากการฝึกอบรมของหน่วยงานราชการซึ่งแม่สมทรงยังไม่ค่อยเข้าใจ ยังมีคำถามค้างคาอยู่หลายข้อ จึงพยายามเรียนรู้ด้วยตัวเองเพิ่มขึ้น ขนขวายโอกาสเข้าร่วมอบรมเพื่อไขข้อสงสัยหรือความสนใจในประเด็นการทำเกษตรอินทรีย์ “ปราชญ์ชาวบ้านเป็นครูที่ดี สื่อสารกันแบบชาวบ้านจะเข้าใจได้ดีกว่าเลยทำให้อยากทำ(เกษตรอินทรีย์) คิดว่ามันเป็นทางออกของเกษตรกรและผู้บริโภค มันไม่ใช่แค่การทำการเกษตรที่ดีต่อสุขภาพ แต่หมายถึงการสร้างสัมพันธ์ วัฒนธรรมประเพณี การแลกเปลี่ยน จะรวมอยู่ในนี้ทั้งหมด จนถึงเรื่องของสิ่งแวดล้อม” แม่สมทรงกล่าว หลังจากที่ไปอบรมได้ความรู้ใหม่มาในแต่ละครั้ง แม่สมทรงก็จะนำเอามาทดลองปฏิบัติในแปลงจนกระทั่งค่อยๆเกิดผลสำเร็จ ลองผิดลองถูกเกิดเป็นบทเรียนประสบการณ์พร้อมที่จะถ่ายทอดให้คนอื่น เริ่มจากแปลงนาข้างเคียงที่เริ่มเข้ามาเรียนรู้หลังจากที่เห็นรูปธรรมจากแปลง มีรายได้จากการขายผลผลิตในแปลง จึงได้ชักชวนคนที่สนใจเข้าร่วมกลุ่ม เราพร้อมที่จะบอกพร้อมที่จะให้ข้อมูล จึงมีคนในหมู่บ้านสนใจเปลี่ยนระบบการผลิตมาทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนปัจจุบันมาสมาชิก จำนวน 150 ครอบครัว โดยแม่สมทรงได้มีเป้าหมายเป้าหมายคือการสร้างความหลากลหายในแปลง สร้างความยั่งยืนในการผลิต สร้างรายได้จากแปลงผลิต สร้างความมั่นคงทางอาหาร

4.5.1.4 ทักษะที่จำเป็น

- **การวิเคราะห์ปัญหา** สิ่งที่ผู้นำจะขาดไม่ได้เลย คือ ทักษะในการวิเคราะห์ปัญหา เนื่องจากต้องประเมินสถานการณ์หรือปรากฏการณ์หลายอย่างที่มีความสี่ยงที่จะเกิดผลกระทบกับชาวนารายย่อยทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น สถานการณ์นโยบาย ภัยพิบัติ ราคาน้ำมัน ราคาข้าว หรือแม้กระทั่งการโยกย้ายข้าราชการในกระทรวงเกษตรและการเปลี่ยนแปลงขั้วอำนาจทางการเมือง ทักษะในการวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูล ประเมินผลกระทบเหล่านี้จำเป็นอยางยิ่งต่อการกำหนดแนวทางในการดำเนินการเพื่อเตรียมการรับมือ หรือแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น ดังเช่นกรณีของวิสาหกิจชุมชน

เกษตรกรรมยั่งยืนตำบลน้ำอ้อม ที่มีการพัฒนาระบบรับจ้างทำนาขึ้น เพื่อบริการให้กับสมาชิกที่ขาดแคลนแรงงาน จากการวิเคราะห์ว่าเมื่อสมาชิกเกษตรอินทรีย์ขาดแคลนแรงงาน สมาชิกจะมีการจ้างแรงงานมากขึ้น หรือใช้เครื่องจักรมากขึ้น หรือปล่อยที่นาให้เช่า และร้ายแรงที่สุดคือ อาจจะขายที่นา ทุกกรณีที่กล่าวมานั้นหากเกิดขึ้นจะนำไปสู่ผลลัพธ์ 2 ประการ คือ 1) ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ลดลง 2) ผลผลิตไม่มีคุณภาพ ด้วยเหตุนี้แกนนำของกลุ่มน้ำอ้อมจึงได้พัฒนาระบบการรับจ้างทำนาขึ้นมาเพื่อให้สมาชิกที่ขาดแคลนแรงงานยังคงสามารถทำการผลิตต่อไปได้ โดยกลุ่มจะทำหน้าที่แทนในส่วนที่ใช้แรงงา

- **การเรียนรู้ตลอดเวลา** ผู้นำจะเป็นต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา ทั้งเรื่องของเทคนิคการผลิต เนื่องจากมีการพัฒนาอยู่เสมอ การทำการตลาดที่ปัจจุบันกำลังพัฒนาเข้าสู่ตลาดสินค้าออนไลน์ และในยุคสังคมไร้เงินสด รวมถึงข้อมูลสถานการณ์ระดับภูมิภาคและระดับโลกที่เกี่ยวข้องกับชาวนาไทยมากขึ้น เนื่องจากการเปิดเขตการค้าเสรี (FTA) หรือการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ซึ่งมักจะมาพร้อมกับสนธิสัญญาระหว่างประเทศ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้นำต้องเรียนรู้เพื่อเป็นข้อมูลที่นำไปสู่การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่อาจจะมีผลกระทบต่อชาวนารายย่อย หรือทำความเข้าใจกับทิศทางของสังคม ปัจจุบันกลุ่มเกษตรอินทรีย์หลายกลุ่มวิเคราะห์ว่าการทำนาอินทรีย์เพียงอย่างเดียวไม่ใช่ทิศทางที่ยั่งยืน จึงเริ่มมีการปรับตัวในการลดพื้นที่ทำนา และส่งเสริมให้สมาชิกปลูกพืชอย่างอื่นในระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆนอกจากข้าวอินทรีย์ เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจทั้งในระบบดับครัวครัวและระดับกลุ่ม เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนตำบลน้ำอ้อมได้มีการส่งเสริมการปลูกข้าวพันธุ์ที่มีปริมาณแป้งสูงเพื่อแปรรูปเป็นเส้นพาสต้า สปาเก็ตตี้ ฯลฯ ส่งจำหน่ายยังต่างประเทศ กลุ่มเกษตรกรทำนาบากเรือมีการขอรับรองเครื่องแกงอินทรีย์ วิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงามมีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อจำหน่ายให้กับบริษัทยาสตรีเพ็ญพาค เป็นต้น

- **ความชำนาญ/ความรู้เฉพาะทาง** ผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิก ผู้นำองค์กรเกษตรอินทรีย์จึงต้องมีการสร้างรูปธรรมในแปลงให้เห็นอย่างชัดเจนเพื่อให้สมาชิกได้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในความสำเร็จที่เกิดขึ้นจริง จับต้องได้ และเกิดความสนใจอยากปฏิบัติตาม เนื่องจากประจักษ์แล้วว่าแนวทางนั้นประสบผลสำเร็จจริง กรณีของแม่สมทรง ประธานกลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม เป็นคนแรกของหมู่บ้านที่เข้าร่วมกลุ่มข้าวคุณธรรม หลังจากผ่านการอบรมได้แนวคิดและเทคนิคในการผลิตที่ปราศจากสารเคมีในกระบวนการผลิต และประสบความสำเร็จ เกิดรูปธรรมในแปลง มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลผลิต ผลิตหลากหลายพึ่งพาตนเองทางด้านอาหารภายในแปลงของตนเอง ลดรายจ่ายด้านการซื้ออาหาร ทำให้ชาวนาข้าวเคียงเกิดความสนใจเข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ และแม่สมทรงก็ได้ชักชวนเข้ากลุ่ม หรือพ่อบุญส่ง ที่เข้าไปพูดคุยให้คำปรึกษากับญาติพี่น้องที่เผชิญปัญหาด้านการผลิต เช่น โรคระบาด ผลผลิตต่ำ มีผลกระทบจากการใช้สารเคมี และแนะนำวิธีแก้ไขปัญหาด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ ถ่ายทอดเทคนิคการปรับปรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิต

จนเกิดความสนใจเข้ากลุ่มเกษตรอินทรีย์ วิธีการดังกล่าวนี้เป็นวิธีการขยายผลแบบพื้นฐานที่ใช้มานานและมักจะได้ผลอยู่เสมอ

- **การพูด/การสื่อสาร** การให้คำแนะนำด้านเทคนิคการผลิตหรือการชักชวนเข้าร่วมกลุ่มเพื่อทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ เป็นการสร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ในการทำเกษตรอินทรีย์ระหว่างชาวนากับชาวนา เทคนิควิธีการพูดมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะถ้าหากใช้วิธีการพูดที่ไม่ถูกต้องผลที่ได้รับอาจตรงกันข้าม เนื่องจากอยู่ในสถานะชาวนาเช่นเดียวกัน การยินยอมรับคำแนะนำจึงเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่มักจะต่อต้าน ดังนั้นผู้นำที่ดีควรมีเทคนิคในการสื่อสารที่ไม่ทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่าโดนดูถูกหรือว่าเสียหน้าที่ล้มเหลวจนต้องขอคำแนะนำจากคนอื่น กรณีของพ่อบุญส่ง ใช้เทคนิคที่ได้เรียนรู้จากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในการเข้าไปหาบ่อยๆ อย่างสม่ำเสมอ “ไม่ได้ไปชวนให้ทำเกษตรอินทรีย์” แต่เป็นการไปเยี่ยมยามถามข่าวสารทุกข์สุกดิบ การกินอยู่ ครอบครัว ไร่นา วัวควาย สร้างความคุ้นเคยจนเกิดเป็นความสนิทสนม และเมื่อสนิทสนมคุ้นเคยกันดีแล้ว จึงจะกล้าเล่าปัญหาปรึกษากันถึงตอนนั้นจึงค่อยๆให้ข้อมูลและชักชวนให้เปลี่ยนแนวคิดและวิถีการผลิต นั่นคือการใช้กลยุทธ์ “ปรับทุกข์” “ผูกมิตร” “เกาะติด” “จัดตั้ง” ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั่นเอง

- **การวางแผน** การวางแผนการทำงานของกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่วางเอาไว้ ผู้นำเป็นผู้ที่ต้องกำหนดทิศทางเดินของกลุ่มและต้องมีการยึดมั่นในแนวทางไว้อย่างมั่นคง กรณีที่กลุ่มขาดการยึดมั่นในจุดยืนและแนวทางของกลุ่มจะทำให้ถูกชักจูงจากแหล่งทุนได้ง่าย สุดท้ายกลุ่มก็ไปไม่ถึงเป้าหมายที่วางเอาไว้ ทำได้แค่เป็นแหล่งตอบสนองการทำงานของแหล่งทุนและหน่วยงานสนับสนุนเพียงเท่านั้น เมื่อทุนหมดงานก็จบ กลุ่มไม่มีความเข้มแข็ง ไม่สามารถดำเนินงานด้วยตัวเองได้ และมีความเสี่ยงที่กลุ่มจะล้มเมื่อไม่มีหน่วยงานสนับสนุน กรณีของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเกษตรกรรมยั่งยืนตำบลน้ำอ้อม ที่วางเป้าหมายและแนวทางในการทำเดินงานไว้อย่างชัดเจนและมีการดำเนินงานด้วยการระดมหุ้นจากสมาชิก ทำการผลิต แปรรูปและการตลาด ส่งออกข้าวไปจำหน่ายยังต่างประเทศด้วยตัวกลุ่มเอง ถือเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งอย่างมาก เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนหรือหน่วยงานรัฐน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ ใน 10 กลุ่ม ส่วนในกรณีของกลุ่มวิสาหกิจผู้ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสังคมตำบลกำแมด ที่มีแหล่งทุนจากภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุน แต่ก็มีการยึดมั่นใจเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม ไม่ยอมรับการสนับสนุนหากผิดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กลุ่มพ่อบุญส่งเคยได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่คลุกสารเคมี ซึ่งผิดระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หากแจกจ่ายให้สมาชิกจะทำให้ไม่ผ่านการตรวจสอบรับรอง จึงได้ต่อรองที่จะนำเมล็ดพันธุ์ข้าวไปจำหน่ายและนำเงินเข้ากลุ่มเพื่อบริหารจัดการอย่างอื่น หรือการต่อรองเรื่องการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่ไม่ขอรับเป็นปุ๋ยสำเสร็จรูป แต่ขอเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยเพื่อทำการผสมเองตามวิธีการของกลุ่ม เป็นต้น

- **การประสานงาน** เป็นหัวใจสำคัญในการเชื่อมโยง คน/องค์กร/หน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนเอื้ออำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมการทำงานของแต่ละหน่วยงานและมีการยืดหยุ่นบ้าง เพื่อให้การประสานงานเป็นไปอย่างราบลื่น มีศิลปะในการต่อรองเพื่อให้กลุ่มได้ประโยชน์และหน่วยงานสนับสนุนก็ได้ผลงาน เป็นเทคนิคที่ผู้นำพึงปฏิบัติ กลุ่มเกษตรอินทรีย์รุ่นเก่าล้วนแต่ได้รับความไว้วางใจจากหน่วยงานสนับสนุน เนื่องจากเห็นผลงานมาอย่างยาวนาน การสนับสนุนจึงมาถึงได้โดยไม่ยากลำบาก ตรงกันข้ามกับกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าที่ควร เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านคำครตา จึงใช้เทคนิคในการเข้าหาหน่วยงาน สร้างความรู้จักคุ้นเคยให้มากที่สุด เข้าร่วมงานทุกครั้งที่ได้รับการประสานงาน โดยจะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กัน ถึงแม้จะตัวประธานจะมีงานซ้อน แต่ด้วยเทคนิคการนำแบบกลุ่มทำให้มีแกนนำที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้ ทำให้กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านคำครตาเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์น้องใหม่ที่กำลังเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนด้านการเกษตรทั้งในจังหวัดและระดับภาค ซึ่งถึงแม้จะยังไม่เติบโตเท่ากลุ่มที่มีการก่อตั้งมาอย่างยาวนาน แต่กลุ่มก็กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยหลังจากได้รับการสนับสนุนโรงสีระบบการจัดการผลผลิตของสมาชิกจึงจะมีระบบที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

4.5.2 **นวัตกรรมการรับจ้างการทำนา**

4.5.2.1 ความเป็นมา

การขาดแคลนแรงงานกำลังเป็นปัญหาของครอบครัวชาวนาทุกจังหวัดในประเทศไทย ถึงแม้จะมีการรวมกลุ่มชาวนารุ่นใหม่ที่สืบทอดอาชีพเกษตรกรรมต่อจากบรรพบุรุษภายใต้ชื่อกลุ่ม Young Smart Farmer (YSF) ขึ้นในหลายจังหวัด แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย คนส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในภาคอุตสาหกรรม แม้ครอบครัวชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรก็ต้องเผชิญกับสภาวะขาดแคลนผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน เป็นโจทย์ปัญหาที่ชาวนาแต่ละครอบครัวพยายามแก้ไข ถึงแม้บางครอบครัวจะสามารถหว่านล้อมให้ลูกหลานกลับมาทำการผลิตในแปลงสืบต่อจากการดำเนินงานของตนเองได้ แต่ยังมีอีกหลายครอบครัวที่ไร้ทางออก ต้องปล่อยที่นาให้เช่า และในบางกรณีต้องขายที่ดิน ผลกระทบจากปรากฏการณ์ที่สมาชิกเกษตรอินทรีย์สูงอายุขาดแคลนแรงงาน ต้องปล่อยที่นาให้เช่า ส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพของผลผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่มวิสาหกิจเกษตรกรรมยั่งยืนตำบลน้ำอ้อม ทำให้คณะกรรมการกลุ่มช่วยกันขบคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว กระทั่งในปี พ.ศ.2559 กลุ่มฯได้เดินทางไปศึกษาดูงานกลุ่มชาวนาที่จังหวัดอยุธยาที่มีการจัดการระบบรับจ้างทำนา และได้นำเอาความรู้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของกลุ่มฯ โดยกลุ่มฯได้นำเอารูปแบบการทำนาแบบหยอดเข้ามาเป็นหนึ่งในตัวเลือก เนื่องจากเล็งเห็นประโยชน์ของการทำนาหยอดที่สามารถกำจัดวัชพืชได้ง่ายกว่านาหว่าน และช่องว่างระหว่างแถวหยอดทำให้แสงแดดส่องถึงพื้นดิน ทำให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศน์ในนา อีกทั้งการทำนาหยอดยังใช้เมล็ดพันธุ์น้อยกว่านา

หว่านอีกด้วย โดยกลุ่มได้ประสานความร่วมมือกับช่างคิด ในการออกแบบและพัฒนาเครื่องหยอดข้าวเพื่อใช้ในโครงการรับจ้างทำนาของกลุ่ม โดยเริ่มต้นทำแปลงทดลองการทำนาหยอดในแปลงนาของกรรมการบริหารก่อน เพื่อให้สมาชิกได้ศึกษาเรียนรู้ขั้นตอนกระบวนการ และประสิทธิผลของการทำนาหยอดให้เป็นที่ประจักษ์ และกลุ่มฯได้ตั้งราคารับซื้อข้าวนาหยอดสูงกว่าข้าวนาหว่าน กิโลกรัมละ 1 บาท และกำหนดวันรับซื้อข้าวนาหยอดเป็นอันดับแรก เพื่อสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกปรับเปลี่ยนระบบการทำนาจากนาหว่านมาเป็นการหยอดข้าว

4.5.2.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ขาดแคลนแรงงานในการทำนา
2. เพื่อลดต้นทุนในการทำนาของสมาชิก
3. เพื่อควบคุมปริมาณและคุณภาพผลผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่ม

4.5.2.3 กติกา / กฎระเบียบ

<u>เงื่อนไขการสมัครเข้าร่วมโครงการ</u>

1. สมาชิกที่สมัครเข้าร่วมโครงการจะต้องผ่านการอบรมทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ข้อตกลงและสัญญาของโครงการรับจ้างทำนา

2. สมาชิกที่มีเครื่องจักรการเกษตร จะลงทะเบียนกับกลุ่มและจัดขอบเขตการให้บริการตามความเหมาะสมที่เป็นไปได้

3. สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการต้องมีผู้ค้ำประกันเงินทุนในการทำนาจากกลุ่ม จำนวน 2 คน โดยผู้ค้ำจะต้องเป็นสมาชิกในกลุ่มเช่นเดียวกัน ซึ่งกลุ่มจะทำการเก็บเงินหลังการเก็บเกี่ยวและหากสมาชิกผิดนัดชำระหนี้ ผู้ค้ำจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด

4. สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการจะต้องแจ้งรายละเอียดในการผลิตให้ครบถ้วน เช่น ชนิดพันธุ์ข้าว พื้นที่การผลิต หรือ ปริมาณปุ๋ยที่ต้องการใช้ในฤดูกาลผลิต เป็นต้น เพื่อกลุ่มจะได้จัดหาไว้ให้เพียงพอตามความต้องการ

5. สมาชิกสามารถระบุว่าจะให้กลุ่มจัดการทำนาให้ทั้งหมด หรือให้กลุ่มจัดการให้ในบางส่วน ซึ่งจะมีผลต่อต้นทุนในการทำนาของสมาชิกเอง

6. สมาชิกจะต้องมีบันทึกกิจกรรมในแปลงของตนเอง

4.5.2.4 ขั้นตอนวิธีการ

<u>ขั้นตอนการดำเนินงาน</u>

หลังจากที่สมาชิกผ่านเงื่อนไขการสมัครเข้าร่วมโครงการแล้ว สมาชิกจะต้องนัดวันกับผู้ให้บริการเครื่องจักรเอง เพื่อให้สอดคล้องกับช่วงเวลาและความพร้อมของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งมีความแตกต่างกัน โดยกระบวนการในการรับจ้างทำนาจะมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ไถดะ

2. หว่านปุ๋ยอินทรีย์

3. ไถพรวนและลงคราด

4. หว่านข้าวในปริมาณ 30 กิโลกรัมต่อไร่ หรือหยอดข้าวโดยใช้เครื่องหยอดข้าวของกลุ่ม ระยะห่างระหว่างแถว 25 เซ็นติเมตร

5. เก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวนวดพร้อมบริการขนส่งไปยังบริเวณตากข้าว

หมายเหตุ

สมาชิกจะต้องตากข้าวเองก่อนนำมาจำหน่ายให้กับกลุ่ม

4.5.2.5 จุดอ่อน

1. ขาดข้อมูลเครื่องจักรของสมาชิก ทำให้ยากต่อการบริหารจัดการ

2. เมื่อมองถึงความเหมาะสมของเครื่องจักรกับจำนวนพื้นที่การเกษตรของสมาชิกแต่ละโซน แล้วทางกลุ่มเห็นว่าเครื่องจักรที่ต้องการเพิ่มอีกคือ เครื่องหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าว เพราะเกษตรกรทำนาพร้อมกัน และมีจำนวนพื้นที่มาก ทำให้ไม่มีเครื่องหยอดเพียงพอกับเกษตรกร

4.5.2.6 จุดแข็ง

1) กลุ่มสามารถควบคุมคุณภาพของผลผลิตได้ เนื่องจากกำหนดเงื่อนไขในการใช้ปุ๋ยที่เป็นมาตรฐาน
2) ชาวนาสามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้
3) การร่วมโครงการรับจ้างทำนา ทำให้เจ้าของเครื่องจักรได้รับเงินสดจากการรับจ้างทันที ไม่มีการค้างจ่าย
4) ชาวนาไม่ต้องใช้เงินสดในการลงทุนทำนา

4.5.2.7 การใช้ประโยชน์

1. ลดการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว เช่น ปกตินาหยอดจะใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว 30 กิโลกรัม/ไร่ แต่ถ้านาหยอดจะใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวเพียง 10 กิโลกรัม/ไร่
2. การที่กลุ่มเป็นผู้กำหนดขั้นตอนและวิธีการทำนาให้กับสมาชิกทำให้ได้ผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพ
3. การทำนาแบบหยอดทำให้ระบบนิเวศน์ในนาดีกว่านาหว่านเนื่องจากมีช่องว่างระหว่างต้นข้าว แสงแดดส่องถึงพื้นดิน ทำให้ต้นข้าวแข็งแรง เมล็ดข้าวลงลึก รากลึก ต้นข้าวสูง แตกกอดี ผลผลิตดี
4. สมาชิกรู้ต้นทุนการผลิตของตนเองและสามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้

5. แก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ชาวนาผู้สูงอายุยังสามารถควบคุมการผลิตได้

4.5.2.8 บทเรียนสำคัญ

1. การเปลี่ยนแนวความคิดของชาวนาที่เป็นสมาชิกกลุ่มให้ยอมเข้าร่วมโครงการรับจ้างทำนา ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ จำเป็นต้องมีการสร้างแปลงทดลองเพื่อให้ได้เรียนรู้กระบวนการและผลสำเร็จให้เป็นที่ประจักษ์เสียก่อน สมาชิกจึงจะมีความมั่นใจและกล้าเข้าร่วมโครงการ
2. กลุ่มต้องมีเครื่องจักรที่เหมาะสม โดยอาจจะมีการพัฒนาหรือดัดแปลงขึ้นมาใหม่เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของตนเอง เช่น ในกรณีของกลุ่มน้ำอ้อมที่มีการพัฒนาเครื่องหยอดข้าว และ ผานหัวหมู ที่ใช้ไถกลบฟางข้าวในนาเนื่องจากผานปกติไถไม่เข้า จึงต้องมีการเผาฟาง ดังนั้นการใช้ผานหัวหมูที่ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ จะเป็นการลดมลพิษจากการเผาตอฟางข้าวอีกด้วย
3. กลุ่มจะต้องมีเงินทุนที่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ เนื่องจากกลุ่มต้องสำรองค่าใช้จ่ายในการทำนาให้กับสมาชิก ทำให้ต้องมีเงินทุนสำรองสำหรับดำเนินงานโครงการอย่างเพียงพอ
4. มีแผนการจัดการร่วมกัน เช่น ข้อตกลง กฎระเบียบในการปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4.5.3 **นวัตกรรมการรวบรวมผลผลิต**

4.5.3.1 ความเป็นมา

การรวบรวมผลผลิตเป็นช่วงปลายทางของสายพานการผลิต ในยุคเริ่มต้นการรวมกลุ่มของชาวนาในการทำการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต มีจุดมุ่งหมายด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ในนาข้าว รวมทั้งตัวชาวนาได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง แต่เมื่อระบบนิเวศน์ดีขึ้น ดินอุดมสมบูรณ์ขึ้น ผลผลิตมีปริมาณและความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น ทำให้ชาวนาที่เป็นสมาชิกเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับการจำหน่ายผลผลิต กลุ่มเกษตรอินทรีย์จึงเริ่มวางแผนการผลิตแบบครบวงจร ตั้งแต่การส่งเสริมการผลิต การแปรรูปและการตลาด ดังนั้นจึงได้ออกแบบกระบวนการรวบรวมผลผลิตขึ้นมา แต่ว่าการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกที่กระจายตัวอยู่ในหลายชุมชน จำเป็นต้องมีการออกแบบวิธีการจัดการที่เหมาะสมปริมาณผลผลิต และความสะดวกของสมาชิก เพื่อนำผลผลิตของสมาชิกมาจัดการแปรรูปและจำหน่ายในนามกลุ่มต่อไป ซึ่งวิธีการรวมรวมผลผลิตจากสมาชิกจะมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือ มีเงื่อนไขในการรับซื้อที่เป็นมาตรฐาน เช่น ปริมาณความชื้น สิ่งเจือปน แต่จะมีรายละเอียดวิธีการจัดการที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละกลุ่ม โดยทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ถอดบทเรียนการรวบรวมผลผลิตจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เป็นกลุ่มใหม่ที่ขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์เครื่องมือตางๆ จำนวน 2 กลุ่ม ซึ่งจากข้อจำกัดด้านเครื่องมือ ทำให้มีรายละเอียดในการจัดการแต่ละขั้นตอนทั้งเหมือนและแตกต่างกันดังต่อไปนี้

4.5.3.2 วัตถุประสงค์

1. รวบรวมผลผลิตจากสมาชิกมาแปรรูปและจำหน่ายในนามกลุ่ม

4.5.3.3 กติกา / ระเบียบ

<u>เงื่อนไขในการรับซื้อผลผลิต</u>

➢ **ข้าว**

- ความชื้นไม่เกิน 15%
- เปอร์เซ็นต์ข้าวต้นต้องได้ 40% ขึ้นไป ถ้าต่ำกว่า 40% จะลดราคาขายกรัมละ 20 สตางค์ แต่จะไม่ให้ต่ำกว่า 15 บาท ซึ่งถ้าเปอร์เซ็นต์ข้าวต้นต่ำกว่า 20% กลุ่มจะไม่รับซื้อ
- กรณีของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม เปอร์เซ็นต์ข้าวต้นต้องได้ 55% ขึ้นไป

➢ **สมุนไพร**

- ตรวจความชื้น ไม่เกิน 8 %
- คุณภาพดี สะอาด ทุกอย่างต้องแห้ง และหั่นเป็นชิ้นตามชนิดพืช

<u>การจัดเก็บผลผลิต</u>

➢ **ข้าว**

- กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปข้าวอินทรีย์บ้านโนนยาง จัดเก็บผลผลิตโดยบรรจุใส่กระสอบ แล้วแบ่งสีของด้ายเย็บกระสอบข้าวไว้ดังนี้
- ข้าวระยะปรับเปลี่ยน 1 ใช้ด้ายสีน้ำเงิน
- ข้าวระยะปรับเปลี่ยน 2 ใช้ด้ายสีแดง
- ข้าวอินทรีย์ ใช้ด้ายสีขาว
- กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวคุณธรรมบ้านโนทรายงาม จัดเก็บผลผลิตโดยการเทข้าวใส่ big bag เขียนระบุแยกตามมาตรฐาน

4.5.3.4 ขั้นตอนการรวบรวมผลผลิต

<u>การเตรียมความพร้อม</u> ก่อนที่จะมีการรับซื้อผลผลิตแต่ละกลุ่มจะต้องมีการเรียกประชุมสมาชิก เพื่อกำหนดวันรับซื้อผลผลิตและกำหนดราคารับซื้อผลผลิตร่วมกันกับสมาชิก โดยการกำหนดราคารับซื้อผลผลิตจะอ้างอิงจากราคาผลผลิตตลาดโลก และราคาของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร โดยจะกำหนดราคารับซื้อไม่ต่างกันมากนัก

<u>การรวบรวมผลผลิต</u> มี 2 รูปแบบ โดยมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

รูปแบบที่ 1 คือ การนัดให้สมาชิกนำผลผลิตมาจำหน่ายยังสถานที่ของกลุ่ม ซึ่งในกรณีนี้มักจะเป็นกลุ่มใหญ่ที่มีสมาชิกกระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ มีอาคารสถานที่ มีอุปกรณ์ในการรับซื้อครบครันรวมทั้งมีฉางข้าวสำหรับเก็บสต๊อกข้าวของกลุ่ม

รูปแบบที่ 2 เป็นแบบที่กลุ่มออกตระเวนรับซื้อผลผลิตแบบเคลื่อนที่ถึงบ้านของสมาชิก ในกรณีนี้เป็นนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นโดยวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม เนื่องจากสมาชิกกระจายตัวอยู่หลายพื้นที่ซึ่งมีระยะทางห่างไกลกัน ทำให้ต้นทุนค่าขนส่งสูง ในปี พ.ศ. 2559 กลุ่มจึงเริ่มอำนวยความสะดวกให้สมาชิกด้วยการไปรับซื้อถึงบ้าน ประกอบกับเป็นกลุ่มใหม่ที่ยังไม่มีความพร้อมด้านสถานที่เก็บสต๊อกหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการแปรรูปผลผลิตของสมาชิก จึงต้องมีการออกแบบการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกและส่งจำหน่ายยังผู้ซื้อในทันที ทั้งนี้ยังช่วยให้ไม่มีข้าวค้างสต๊อก ส่งตรงถึงผู้ซื้อโดยตรงเลย ช่วยลดระยะเวลาและลดแรงงานคนในการขนข้าว ทั้งนี้สมาชิกต้องร่วมจ่ายค่าขนส่งข้าวให้กับผู้รับซื้อ(บริษัทไร่ทองออแกนิค จ.ศรีษะเกษ) กิโลกรัมละ 50 สตางค์ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

- การหาตลาด กลุ่มจะเริ่มต้นจากการหาออเดอร์ข้าวอินทรีย์จากคู่ค้าว่าต้องการข้าวชนิดพันธุ์อะไรบ้าง จากนั้นก็ทำการส่งเสริมสมาชิกโดยการวางแผนการผลิตข้าวให้ได้ปริมาณตรงตามความต้องการของคู่ค้า
- การรับซื้อข้าว กลุ่มจะนัดวัดรับซื้อข้าวเป็นรายหมู่บ้านแล้วจะเดินทางไปรับซื้อข้าวถึงบ้านของสมาชิก โดยในการลงไปรับซื้อข้าวกลุ่มจะนัดวันลงไปพร้อมกับผู้ซื้อข้าว โดยจะใช้รถ 2 คัน คันแรกจะเป็นรถของกลุ่มที่บรรทุกอุปกรณ์ในการตรวจสอบคุณภาพข้าว เช่น เครื่องวัดความชื้น เครื่องวัดเปอร์เซ็นต์ข้าว ตาชั่ง เพื่อตรวจสอบคุณภาพของข้าวและกำหนดราคารับซื้อ ส่วนรถคันที่ 2 เป็นรถของผู้ซื้อซึ่งจะทำหน้าที่บรรทุกข้าวของสมาชิกไปส่งยังฉางเก็บสต๊อกข้าวของผู้ซื้อโดยตรงโดยไม่ผ่านทางกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มไม่มีที่เก็บสต๊อกข้าว
- <u>การรับซื้อสมุนไพรแบบแห้ง</u> ทางบริษัทจะรับซื้อโดยตรงกับสมาชิกเช่นเดียวกับข้าว โดยที่กลุ่มจะเป็นตัวกลางในการนัดวันที่จะซื้อและจุดรับ ซื้อให้กับบริษัท โดยกลุ่มจะพาผู้ซื้อลงพื้นที่ไปรับซื้อจากสมาชิกถึงหมู่บ้าน

4.5.3.5 จุดแข็ง

1. เป็นกระบวนการรวบรวมผลผลิตแบบมีส่วนร่วมของผู้ซื้อและผู้ขาย มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้
2. สามารถจัดการผลผลิตที่หลากหลายได้ เช่น ข้าว สุมนไพร ผัก ผลไม้ เป็นต้น
3. การมีตลาดรับซื้อ หรือมีออร์เดอร์ที่ชัดเจน
4. มีอำนาจต่อรองทางการตลาด

4.5.3.6 จุดอ่อน

1) กระบวนการรับซื้อแบบนี้จำเป็นต้องให้สมาชิกจัดการตากแห้งก่อนนำมาจำหน่าย เนื่องจากกลุ่มไม่มีความพร้อมในการผลิตการผลิตของสมาชิกการจัดการหลังการรวบรวม เช่น การตากข้าว การจัดเก็บ เป็นต้น

4.5.3.7 การใช้ประโยชน์

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากนวัตกรรมการรวบรวมผลผลิต สามารถแยกได้เป็นระดับครอบครัวสมาชิก ระดับกลุ่ม และประโยชน์ต่อผู้บริโภค ดังนี้

ระดับครอบครัวสมาชิก : กระบวนการรวมผลผลิตที่กลุ่มมารับซื้อผลผลิตถึงบ้านทำให้สมาชิกไม่ต้องจัดการเรื่องการขนส่ง บางครอบครัวที่อยู่ไกลจากที่ตั้งกลุ่มไม่คุ้มกับการขนส่งข้าวมาจำหน่ายที่กลุ่ม จำใจจำหน่ายกับโรงสีทั่วไปใกล้บ้านทำให้เสียโอกาสในการขายข้าวราคาสูง

ระดับกลุ่ม : นวัตกรรมการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกที่กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนทรายงามคิดค้นขึ้น ทำให้สามารถรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกได้ เพื่อเป็นต้นทุนในการพัฒนากลุ่มสู่กระบวนการแปรรูปผลผลิตของสมาชิกต่อไป

ผู้บริโภค : การที่สมาชิกจำหน่ายข้าวอินทรีย์ของตนให้กับโรงสีทั่วไป ทำให้ผู้บริโภคเสียอกาสในการบริโภคข้าวอินทรีย์ที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพ นวัตกรรการรวบรวมผลผลิตจึงเป็นตัวกลางในการนำผลผลิตจากชาวนาให้ถึงมือผู้บริโภค

4.5.4 **นวัตกรรมการจัดการโรงสี**

4.5.4.1 ความเป็นมา

ปี พ.ศ. 2533 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของชมรมรักษ์ธรรมชาติในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์ตามแนวคิดของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่นที่ได้เดินทางมาเยี่ยม และบรรยายแนวคิดการเกษตรแบบธรรมชาติในพื้นที่ของตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดรมชมรักษ์ธรรมชาติ ที่มีกิจกรรมส่งเสริมให้ทำเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ อนุรักษ์พันธุ์ข้าว ปลูกพืชอินทรีย์ ปลูกสมุนไพร ประกอบกับสถานการณ์ปัญหาในขณะนั้นที่ชาวนาถูกเอาเปรียบจากการนำข้าวไปนำหน่ายที่โรงสี โดยการทุจริตโกงตาชั่ง กลุ่มจึงมีการตั้งโรงสีข้าวขึ้น ในปี 2534 เพื่อจัดการระบบการค้าข้าวโดยองค์กรชาวนา เพื่อช่วยให้พี่น้องชาวนาในพื้นที่ลดต้นทุนค่าขนส่งข้าวไปจำหน่ายในตัวอำเภอ หลีกเลี่ยงการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง โดยได้มีการดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ กลุ่มยังได้ร่วมมือร่วมมือกับภาคีเครือข่าย ผลักดันให้เกิดตลาด

นัดสีเขียว (หอนาฬิกา) ในปี 2551 เป็นการสร้างพื้นที่ให้ผู้บริโภคเข้าถึงอาหารปลอดภัย และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในระบบอินทรีย์อีกด้วย มีกิจกรรมผ้าป่าเมล็ดพันธุ์ทุกๆปี เพื่อเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน และอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์

4.5.4.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชาวนาสามาถจัดการระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ได้ครบวงจร
2. เพื่อสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรมกับทั้งชาวนาและผู้บริโภค

4.5.4.3 กติกา / ระเบียบ

<u>เงื่อนไขในการรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิก</u>

ความชื้น ไม่เกิน 15% ต้องตากจนกว่าจะได้ความชื้นที่เหมาะสม

สิ่งเจือปน ไม่เกิน 2% ถ้าเกิน หักน้ำหนักร้อยละ 1-2 กิโลกรัม แล้วแต่ดุลยพินิจ

ข้าวต้น สูงสุด 45% ถ้าไม่ถึง 45% หักเปอร์เซ็นต์ละ 10 สตางค์

4.5.4.4 ขั้นตอนวิธีการ

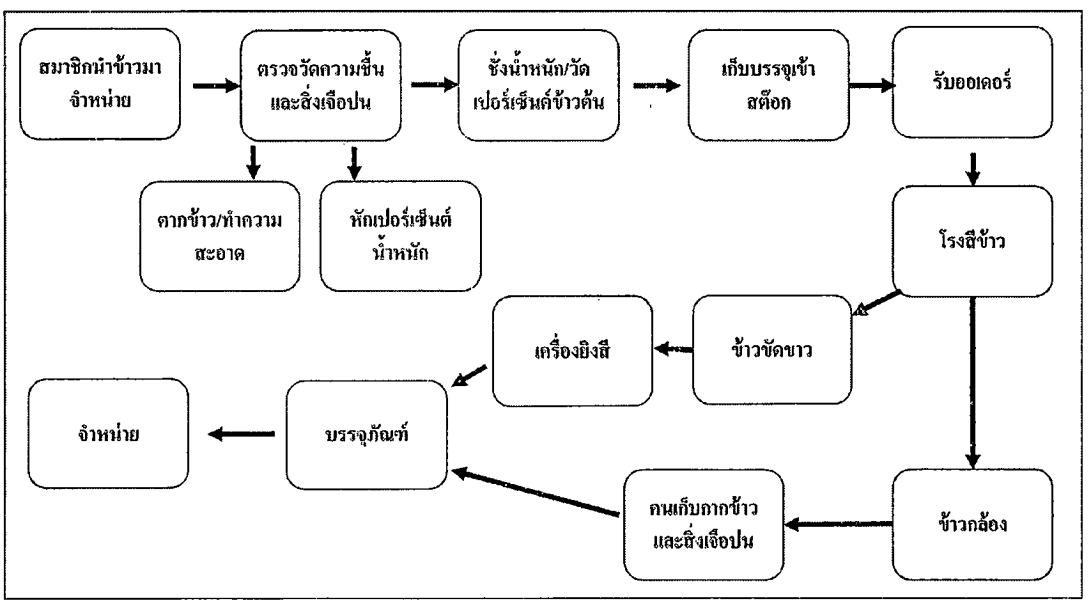

ภาพประกอบที่ 2: แผนผังการจัดการโรงสีข้าว

➢ **กระบวนการรับซื้อผลผลิต**

เมื่อสมาชิกนำข้าวมาจำหน่าย กลุ่มจะทำการตรวจความชื้น ซึ่งส่วนใหญ่ความชื้นมักจะเกิน ต้องนำไปตากก่อน ในขณะที่สมาชิกทำการตากข้าว คณะกรรมการก็จะสังเกตสิ่งเจือปนด้วยสายตา และแนะนำให้สมาชิกทำความสะอาดสิ่งเจือปนในขณะที่ตากข้าว เมื่อคาดว่าข้าวแห้งได้ที่ กรรมการจะสุ่มข้าวจากกองข้าวที่ตากเอาไว้จากหลายๆจุดนำไปเข้าเครื่องวัดความชื้นสำหรับสิ่งเจือปนจะใช้ตะกร้าร่อน เพื่อตรวจสอบขนาดและปริมาณของสิ่งเจือปน ถ้าสิ่งเจือปนไม่ผ่านคณะกรรมการจะให้สมาชิกทำความสะอาดอีกรอบ แต่ถ้าหากสมาชิกไม่สะดวกทำความสะอาดกรรมการจะทำการหักน้ำหนักร้อยละ 1-2 กิโลกรัม ขึ้นอยู่กับปริมาณของสิ่งเจือปน เมื่อความชื้นและสิ่งเจือปนผ่าน ก็จะไปขั้นตอนการชั่งน้ำหนักซึ่งระหว่างชั่งน้ำหนักคณะกรรมการจะสุ่มแทงข้าวไปตรวจสอบคุณภาพข้าวต้น กลุ่มจะกำหนดคุณภาพข้าวต้นประมาณ 42-45% โดยอ้างอิงจากโรงสีหลายแห่ง ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามคุณภาพของข้าวแต่ละปี ยกตัวอย่าง ในกรณีที่เปอร์เซ็นต์ข้าวดีสุดคือ 45% กลุ่มจะกำหนดราคารับซื้อสูงสุด คือ กิโลกรัมละ 15 บาท ถ้าเปอร์เซ็นต์ข้าวสูงกว่า 45% ก็จะรับซื้อในราคา 15 บาท แต่ถ้าหากเปอร์เซ็นต์ข้าวต้นไม่ถึง 45% กลุ่มจะหักเปอร์เซ็นต์ละ 10 สตางค์

<u>ปัญหาที่เจอ</u>

1) ข้าวไม่มีคุณภาพ ข้าวปน เมล็ดแหลม เล็ก ข้าวอ่อน (ข้าวเขียว)
2) ลานตากไม่เพียงพอ
3) ถ้าสมาชิกนำข้าวสดมาขาย กลุ่มจะรับซื้อในราคาข้าวทั่วไป ปัจจุบัน ราคา 8 บาท โดยจะสังเกตด้วยตาเปล่า ว่ามีดอกหญ้า หรือ เศษฟาง ปนหรือไม่
4) มีเอกชนเข้าไปตั้งจุดรับซื้อข้าวถึงในนา ทำให้สมาชิกบางครอบครัวตัดสินใจจำหน่ายข้าวเนื่องจากสะดวกกว่าการนำมาจำหน่ายกับทางกลุ่ม

<u>วิธีการแก้ไข</u>

1)ในกรณีที่ข้าวไม่มีคุณภาพกลุ่มจะซื้อข้าวในราคาที่ถูกลง

➢ **การจัดเก็บผลผลิตเข้าสต๊อก**

หลังจากผ่านกระบวนการรับซื้อผลผลิตเรียบร้อยแล้ว การจัดเก็บผลผลิต จะมีการจัดเก็บข้าวโดยแบ่งออกเป็นกองๆเพื่อแยกมาตรฐาน และชนิดพันธุ์ข้าว โดยแบ่งออกเป็น 4 กอง ดังนี้

1) กองที่ 1 สีเขียว สำหรับสมาชิกที่ปลูกข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไป ด้วยมาตรฐาน COR

2) กองที่ 2 สีส้ม สำหรับสมาชิกที่ปลูกข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป ด้วยมาตรฐาน EU

3) กองที่ 3 สีฟ้า สำหรับสมาชิกที่ปลูกข้าวอินทรีย์ตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป ด้วยมาตรฐาน IFOM

4) กองที่ 4 สีชมพู สำหรับสมาชิกใหม่ ในช่วงระยะปรับเปลี่ยน

โดยข้าวเจ้าหน้าที่จะคีย์ข้อมูลข้าวของสมาชิกทุกคนไว้ที่ข้างกระสอบข้าว ซึ่งมี รายละเอียดดังนี้ รายชื่อเจ้าของผลผลิต ปริมาณกระสอบ ปริมาณข้าว เปอร์เซ็นต์ต้นข้าว หลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการเก็บข้าว คือ ข้าวของสมาชิกที่มีเปอร์เซ็นต์ข้าวต้นใกล้เคียง กันจะเก็บไว้ใกล้กันเพื่อเวลานำออกมาสีจะทำให้ข้าวได้เปอร์เซ็นต์ข้าวต้นสูง

<u>บทเรียนที่ได้รับ</u>

การจัดการในการจัดเก็บข้าว แบบเก่ามีต้นทุนสูงเนื่องจาก ทางกลุ่มต้องใช้กระสอบ ปี ล ะ 20,000 ใบ ค่ากระสอบใบละ 10 บาท ซึ่งปีหนึ่งๆ กลุ่มต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับจัดซื้อ กระสอบข้าว 20,000 บาท และมีการประกันเข็มเย็บกระสอบ เล่มละ 10 บาท เพื่อป้องกันการ สูญหาย และลดค่าใช้จ่ายจากการซื้อเข็มในจำนวนที่มาก นอกจากนี้การบันทึกข้อมูลข้าว กระสอบยังยุ่งยาก เนื่องจากสมาชิกแต่ะคนมีข้าวหลายกระสอบซึ่งต้องทำการบันทึกข้อมูลข้าง กระสอบข้าวทุกกระสอบ ดังนั้นกลุ่มจึงเปลี่ยนวิธีเก็บข้าวแบบใหม่ ที่ใช้ถุง big bag หรือถุงโบ้ธ ทำให้ลดค่าจัดการและจัดระบบข้อมูลได้ง่ายขึ้น

- **การสีข้าว (ถามเพิ่ม)**

โรงสีข้าวของชมรมรักษ์ธรรมชาติเป็นโรงสีข้าวขนาดใหญ่ กำลังการผลิตอยู่ที่ 60 เกวียนต่อวัน จะทำการสีข้าว 2 ประเภท คือ ข้าวขัดขาวและข้าวกล้อง โดยจะใช้โรงสีเครื่องเดียวและใช้การปรับลูกหินเพื่อเปลี่ยนประเภทสีข้าว การสีข้าวจะสีเมื่อมีออเดอร์ และจะสีจนกว่าจะครบตามออเดอร์ ซึ่งในกรณีที่มีออเดอร์เข้ามากต้องมีการสีข้าวทั้งกลางวันและกลางคืนบางครั้งสีข้าวประมาณ 5-7 วันเพื่อให้ครบตามออเดอร์

- **การทำความสะอาดหลังสีข้าว**

กลไกการทำงานของโรงสีข้าวขนาดใหญ่จะมีขั้นตอนการจำกัดสิ่งเจือปนอยู่หลายขั้นตอน กรณีข้าวขัดขาวจะมีเครื่องยิงสีสำหรับยิงเมล็ดข้าวที่ไม่ใช่สีขาวออกไป ข้าวที่ออกมาจากโรงสีจะเป็นข้าวขาวล้วนพร้อมเข้าสู่ขั้นตอนการบรรจุภัณฑ์ แต่ในกรณีข้าวกล้อง หลังจากที่เมล็ดข้าวออกมาจากโรงสีแล้ว ยังมีขั้นตอนที่ใช้แรงงานคนในการทำความสะอาดอีกรอบหนึ่ง ซึ่งจะเทข้าวลง

บนโต๊ะยาว มีพัดลมเป่าเศษแกลบออก แล้วใช้แรงงานคนประมาณ 10 คน ช่วยกันเก็บข้าวเปลือกและเศษแกลบที่ยังคงเหลือ หรือ แยกข้าวขาวออกจากข้าวสี แยกข้าวสีออกจากข้าวขาว เป็นต้น ก่อนที่จะนำไปสู่ขั้นตอนการบรรจุภัณฑ์

4.5.4.5 จุดแข็ง

1) การจัดการระบบโรงสีที่ดีทำให้สามารถผลิตข้าวคุณภาพดี
2) ชาวนาสามารถจัดการผลผลิตตนเองได้ครบวงจร
3) กระบวนการการตรวจคุณภาพข้าวมีความโปร่งใส
4) สามารถควบคุมการแปรรูปผลผลิตให้มีคุณภาพตรงตามมาตรฐาน

4.5.4.6 จุดอ่อน

1. ปริมาณผลผลิตขึ้นอยู่กับสมาชิกภายใต้ความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ ถ้าสมาชิกไม่สามารถส่งข้าวให้กลุ่ม ทำให้กลุ่มมีผลผลิตไม่เพียงพอตามออเดอร์ กลุ่มจะต้องรับผิดชอบต่อการค้าด้วย

2. ต้นทุนด้านการจัดการของกลุ่มสูงขึ้นเพราะเครื่องจักรเยอะขึ้น

3. การรับรองมาตรฐานที่เป็นความต้องการของการตลาด ที่มีหลายมาตรฐาน ทำให้เพิ่มการจัดการขึ้นไป และมีค่าเสี่ยงเพิ่มเข้ามาแต่ถ้ากลุ่มไม่มีการขายถึงจุดคุ้มทุน อาจทำให้กลุ่มขาดทุนได้

4. เรื่องการควบคุมสต็อกข้าว เช่น เรื่องของน้ำหนักข้าวที่ต้องสูญเสียไป

4.5.4.7 การใช้ประโยชน์

การจัดการโรงสีของกลุ่มเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องยาก เนื่องจากต้องบริหารจัดการให้ได้ใจสมาชิกและให้กลุ่มอยู่รอด การที่กลุ่มชาวนามีการบริหารจัดการโรงสี ทำให้เกิดประโยชน์กับหลายฝ่ายดังต่อไปนี้

ประโยชน์ต่อชาวนา ประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชาวนาอย่างเป็นรูปธรรม คือ รายได้จากการจำหน่ายข้าวอินทรีย์ให้กับโรงสี โดยเฉพาะหลังจากที่รัฐบาลพลเอกประยุทธ จันทร์โอชา ปล่อยให้ราคาข้าวเป็นไปตามกลไกตลาดโลก ทำให้ราคาข้าวทั่วไปตกลงอย่างมาก ทำให้ราคาข้าวอินทรีย์ สูงกว่าข้าวทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด เป็นแรงจูงใจให้ชาวนาเปลี่ยนระบบการผลิตมาทำนาอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น

ประโยชน์ต่อผู้บริโภค กลุ่มชาวนามีการบริหารจัดการโรงสีอย่างโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน ทำให้ผู้บริโภคมั่นใจได้ว่าข้าวที่บริโภคนั้นเป็นข้าวอินทรีย์ 100% และเป็นข้าวที่มีคุณภาพ

ตรงตามกำหนดไว้ เช่น ข้าวหอมมะลิ 100% อีกทั้งยังมีข้าวพันธุ์พื้นบ้านที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงให้เลือกบริโภคในราคาที่เป็นธรรม

ชุมชน การบริหารจัดการโรงสีขนาดใหญ่ต้องใช้แรงงานในปริมาณมาก ทำให้เกิดการสร้างงานในชุมชน วัยแรงงานหรือผู้สูงอายุสามารถเข้ามาทำงานในโรงสีของกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ โดยไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น สามารถทำการผลิตและจำหน่ายผลผลิตให้กับทางโรงสีของกลุ่มได้โดยสะดวก

4.5.4.8 บทเรียนสำคัญ

ประสบการณ์ในการดำเนินงานที่ผ่านมาของกลุ่มชมรมรักษ์ธรรมชาติ ทำให้เกิดบทเรียน คือ เมื่อก่อนมีสมาชิกเยอะและมีสมาชิกทั้งที่ทำนาอินทรีย์และนาทั่วไปที่ใช้สารเคมี ทำให้กลุ่มต้องรับซื้อข้าวทั้งข้าวอินทรีย์และข้าวทั่วไปในเวลาเดียวกัน และต้องสีข้าวอินทรีย์และข้าวทั่วไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นการขยายโรงสีจนเป็นถึงโรงสีขนาดใหญ่ในปัจจุบัน (กำลังการผลิต 60 เกวียนต่อวัน) แต่กระบวนการส่งเสริมในลักษณะนี้ทำให้เกิดการตั้งคำถามถึงความเสี่ยงในการปะปนกันระหว่างข้าวอินทรีย์และข้าวทั่วไป ทำให้กลุ่มปรับระบบการทำงานโดยให้สมาชิกที่ทำนาทั่วไปออกจากกลุ่มคงไว้แต่สมาชิกเกษตรอินทรีย์ แต่ทว่าปริมาณข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียวนั้นยังคงเป็นปริมาณที่น้อย เมื่อเทียบกับขนาดของโรงสี ทำให้ขนาดโรงสีกับปริมาณข้าวไม่สมดุลกัน และไม่สามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้ ทำให้เกิดการจัดการที่ยุ่งยากขึ้น อีกทั้งบุคลากรของโรงสีไม่ได้มีความรู้เฉพาะทาง เนื่องจากคนทำงานส่วนใหญ่เป็นชาวนา อาสาสมัครมาทำด้วยใจ จึงทำให้คิดไม่ทันสถานการณ์ภายนอก เทคโนโลยีเครื่องจักรไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ และต้องใช้การบริหารจัดการโรงสีแบบมืออาชีพ

4.5.5 **การตลาด**

4.5.5.1 ที่มา

การดำเนินการขับเคลื่อนส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน นอกจากจะมีการดำเนินงานด้านปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิธีปฏิบัติของเกษตรกรสู่การผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การดำเนินงานที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การทำงานด้านการตลาด เพราะถึงแม้เกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจะสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารจากผลผลิตภายในแปลง แต่เกษตรกรยังคงมีค่าใช้จ่ายอื่นที่เป็นภาระในครัวเรือน เช่น หนี้สิน หรือค่าใช้จ่ายในการเรียนหนังสือของบุตร ด้วยเหตุนี้กลุ่มองค์กรเกษตรกรที่ดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์/เกษตรยั่งยืนในจังหวัดยโสธร จึงมีความ

พยายามในการดำเนินงานด้านการตลาดแตกต่างกันออกไปตามความถนัดและบริบทเฉพาะของแต่ละกลุ่ม/พื้นที่ เพื่อช่วยให้ชาวนาที่เป็นสมาชิกมีรายได้จากการทำการผลิต และอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

4.5.5.2 วัตถุประสงค์

เพื่อจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรรายย่อยที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์

4.5.5.3 ขั้นตอน/วิธีการ

รูปแบบการทำตลาดของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรมี 2 รูปแบบ **รูปแบบที่ 1** คือ การรวมรวมผลผลิตจากสมาชิกมาจัดการแปรรูปและจำหน่าย ซึ่งรูปแบบนี้มักจะเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์กลุ่มที่มีการดำนเนินงานมายาวนานจนทำให้มีความพร้อมทั้งองค์ความรู้ ประสบการณ์ และเครื่องมืออุปกรณ์ ในการแปรรูปผลผลิต ส่วนที่**รูปแบบที่ 2** เป็น การทำตลาดแบบกลุ่มเป็นตัวกลางประสานงานระหว่างผู้ซื้อและเป็นสมาชิกเป็นการทำตลาดสำหรับกลุ่มใหม่ที่ขาดความพร้อมในการจัดการแปรรูปผลผลิตของสมาชิก จำทำหน้าที่เป็นตัวกลางช่วยให้สมาชิกได้มีโอกาสจำหน่ายผลผลิต โดยหลักสำคัญในการทำตลาดมีดังต่อไปนี้

- **การหาตลาด** การหาตลาดส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ดั้งเดิม ระหว่างกลุ่มกับผู้ซื้อ เช่น สายสัมพันธ์ของญาติธรรม ซึ่งรับซื้อข้าวจากกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม หรือค่ายหมอเขียว ที่ซื้อข้าวจากสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาจำกัด หรือบริษัทเครื่องดื่มกระทองแดง ที่ซื้อข้าวของวิสาหกิจผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสังคมตำบลกำแมด เป็นต้น ซึ่งนอกจากการทำตลาดผ่านสายสัมพันธ์ของเครือข่ายแล้ว การได้มาซึ่งตลาดจะต้องมีการออกไปหาตลาด โดยการออกงานแสดงสินค้าหรืองานคู่ค้าพบกับผู้ผลิต ซึ่งมีหลายหน่วยงานจัดขึ้น ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งจากประสบการณ์การเข้าร่วมของที่หน่วยงานรัฐจัดขึ้น ชาวนาอินทรีย์หลายกลุ่มสะท้อนว่าไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากรัฐหาผู้ซื้อไม่ได้ แต่ในขณะที่หน่วนงานเอกชนที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจจัดจะได้ผลดี เนื่องจากมีสายสัมพันธ์กับเครือข่ายผู้ซื้อทั้งในและต่างประเทศ
- **การตรวจสอบคู่ค้า** เมื่อกลุ่มใหญ่ขึ้นสมาชิกเพิ่มขึ้น ก็เริ่มมีบริษัทอื่นเข้ามาเป็นบริษัทคู่ค้าด้วย เนื่องจากกลุ่มมีมาตรฐานที่ตรงตามความต้องการ ผู้ซื้อก็จะเป็นฝ่ายเข้ามาหาเราเอง โดยบริษัทเหล่านั้นจะดูจาก List รายชื่อกลุ่มต่างๆที่มีคุณสมบัติตามความต้องการขอเขา และจะส่งฝ่ายการตลาดเข้ามาคุยกับกลุ่ม ซึ่งถ้าเป็นในลักษณะนี้กลุ่มจะต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับบริษัท

ที่ติดต่อเข้ามา ตรวจสอบประวัติการซื้อขาย ตรวจสอบความน่าเชื่อถือทางด้านการเงิน เพื่อประเมินว่าสมควรทำธุรกิจร่วมหรือไม่

- **การควบคุมคุณภาพของสินค้า** การควบคุมคุณภาพในกระบวนการผลิตข้าวสารนับเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ เนื่องจากข้าวเป็นอาหารที่ผู้ซื้อจะนำไปบริโภค ดังนั้นหากมีสิ่งแปลกปลอมปะปน เช่น ก้อนกรวด ดิน ทราย โลหะต่างๆ เป็นต้น หรือ ควบคุมมาตรฐานของน้ำหนักข้าวแต่ละถุง การบรรจุภัณฑ์ ความสะอาด เป็นต้น ซึ่งหากกระบวนการควบคุมคุณภาพของสินค้าไม่มีประสิทธิภาพ นอกจากจะส่งผลต่อสุขภาพของผู้รับประทานแล้ว และยังส่งผลกระทบโดยตรงต่อความน่าเชื่อถือของกลุ่มอีกด้วย
- **บุคลิกของนักการตลาด** จากประสบการณ์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม สรุปว่า ชาวนาเป็นผู้ทำการตลาดเองดีที่สุด เพียงแต่ไม่ใช่ชาวนาทุกคนจะสามารถทำตลาดได้ จำเป็นต้องมีทักษะเฉพาะที่จำเป็น จากนั้นจึงสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องหลักการตลาด โดยบุคลิกหรือคุณลักษณะของนักการตลาดมีดังนี้

    1) ความจำดี มีไหวพริบดี ข้อมูลด้านตัวเลขต้องแม่นยำ เนื่องจากบางทีต้องมีการต่อรองราคา คิดเปอร์เซ็นต์ คู่ค้าบางรายจงใจทำให้สับสน แค่พลิกตัวเลขรายละเอียดนิดเดียวอาจหมายถึงกลุ่มขาดทุน ดังนั้นคนที่ทำงานด้านการตลาดต้องมีความจำ ไหวพริบ ความแม่นยำด้านตัวเลข ในระบบดับหนึ่ง
    2) มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี การติดต่อสื่อสารกับลูกค้าเป็นหน้าที่หลักของนักการตลาด ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่นักการตลาดต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี ใจเย็น รอบคอบ อดทน อดกลั้น เนื่องจากต้องรักษาความสัมพันธ์เชิงองค์กร และรักษาชื่อเสียงภาพลักษณ์ของกลุ่ม
    3) เป็นนักเรียนรู้ ช่างสังเกต นักการตลาดต้องช่างสังเกต ในการออกร้านแสดงสินค้าจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้คู่แข่งทางการตลาดไปด้วย ว่าทิศทางการตลาดไปทางไหน ผลิตภัณฑ์ตัวไหนที่กำลังเป็นที่ต้องการของตลาด รวมทั้งรู้จักวิเคราะห์แนวโน้มและการปรับตัวให้ทันโลกอยู่เสมอ
    4) สื่อสารกับลูกค้าได้ ในกรณีนี้เกี่ยวข้องกับภาษา เนื่องจากเป็นการทำการค้ากับตลาดต่างประเทศ ภาษาและการสื่อสารจึงมีความสำคัญอย่างมาก ชาวนาจำเป็นต้องสื่อสารภาษาอังกฤษให้ได้ จึงจะสามารถทำตลาดได้ด้วยตนเอง

4.5.5.4 จุดแข็ง

1. กลุ่มมี*ระบบ*ควบคุมภายใน (Internal Control System : *ics*) ที่เข้มแข็ง
2. มีใบรับรองเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐานสากล CERES Certification of Environmental Standards ประเทศเยอรมนี
3. มีการจัดทำฐานข้อมูลแปลงของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่ชัดเจน
4. ข้อมูลทุกอย่างสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้
5. เรื่องราวและความเป็นมาของกลุ่ม(Story) มีความน่าเชื่อถือ เพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้าแก่ลูกค้าในการนำไปสร้างผลิตภัณฑ์
6. เป็นกลุ่มที่อยู่ในองค์กรการค้ามานาน (Fair Trade) ทำให้ลูกค้าเชื่อมั่นในกลุ่ม

4.5.5.5 จุดอ่อน

ถึงแม้ชาวนาเป็นนักการตลาดให้กลุ่มเอง จะเป็นข้อดีเนื่องจากเป็นผู้ที่มีข้อมูลด้านการผลิตอย่างลึกซึ้ง แต่ยังมีจุดอ่อนด้านการวางแผนการตลาด มีข้อจำกัดในการหาช่องทางการตลาดที่หลากหลาย และในปัจจุบันการตลาดในระบบออนไลน์มีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าวเติมข้อมูลหรือคอยเป็นที่ปรึกษา หรือทำหน้าที่ควบคู่กันไปกับชาวนา

4.5.5.6 การใช้ประโยชน์

ตลาดจะเป็นตัวกระตุ้นการผลิตที่หลากหลาย ความต้องการของผู้บริโภคจะทำให้เกษตรกรทำการผลิตเพื่อตอบสนองตลาด การตลาดทำให้กลุ่มสามารถจำหน่ายผลผลิตของสมาชิกได้หมด กลุ่มมีรายได้หมุนเวียนเข้ามาในกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมในปีต่อไป กำไรจากการจำหน่ายผลผลิตของสมาชิกทำให้กลุ่มสามารถปันผลให้กับผู้ถือหุ้นได้ การมีตลาดที่มั่นคงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปได้อย่างยั่งยืน

4.5.5.7 บทเรียนสำคัญ

1) บทเรียนสำคัญในการทำตลาดอย่างหนึ่ง คือ เรื่องราวหรือ Story ของพื้นที่หรือของกลุ่มเป็นแรงจูงใจให้ผู้ซื้อตัดสินใจซื้อข้าวจากกลุ่ม เช่น ซื้อข้าวอินทรีย์จากกลุ่มข้าวคุณธรรม จะเป็นการช่วยสนับสนุน

ชาวนาที่มีการรักษาศีล 5 ยึดมั่นในคุณธรรม หรือ ข้าวจากกลุ่มสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา เป็นข้าวที่คุณภาพดี เนื่องจากสภาพนิเวศน์เป็นลักษณะภู ดิน น้ำ อุดมสมบูรณ์ อากาศดี เป็นต้น

2) การทำตลาดข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียวไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากทิศทางของตลาดในปัจจุบันเน้นการแปรรูป เช่น การใช้แป้งข้าวอินทรีย์มาแปรรูปเป็นอาหารประเภทเส้น เช่น พาสต้า หรือการทำเครื่องแกงสำเร็จรูป เป็นต้น ดังนั้นกลุ่มจึงต้องมีการปรับตัวให้ทันทิศทางของตลาดโลก โดยการส่งเสริมการปลูกข้าวแข็งเพื่อนำไปแปรรูปเป็นอาหารประเภทเส้น และขอขยายการรับรองพืชชนิดอื่นนอกจากข้าว เพื่อรองรับความต้องการของตลาดต่างประเทศ

3) การที่ชาวนาเป็นคนหาตลาดเองกลายเป็นจุดแข็ง เนื่องจากสามารถอธิบายขั้นตอนวิธีการในการผลิตข้าวอินทรีย์และความเป็นมาของกลุ่มได้อย่างลึกซึ้ง ทำให้ผู้ซื้อเกิดความมั่นใจและเชื่อถือว่าเป็นผู้ที่ผลิตจริงและเกิดความเชื่อมั่นในผลผลิตของกลุ่ม

4.5.6 **การพัฒนาคนรุ่นใหม่**

4.5.6.1 ที่มา

การสร้างคนรุ่นใหม่เป็นโจทย์สำคัญของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทุกกลุ่ม เนื่องจากตระหนักดีว่าหากไม่มีการสร้างทายาทผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรม ภาคการเกษตรของประเทศอาจจะเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมการเกษตร ดังรูปธรรมที่เกิดขึ้นแล้วในหลายแห่งที่เริ่มมี “ผู้จัดการนา” เพิ่มมากขึ้น หมายถึงคนที่อยู่ในอาชีพอื่น เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท หรือทำงานภาคอุตสาหกรรมหรือภาคอื่นๆในเมืองหลวง แต่ได้รับที่นาเป็นมรดกทำให้ไม่มีเวลาสำหรับการผลิต จึงเลือกใช้วิธีที่สะดวกที่สุด คือ การจ้าง โดยจ้างทุกขั้นตอน ตั้งแต่ไถ หว่านข้าว ฉีดพ่นสารเคมี หว่านปุ๋ย เกี่ยวนวด และขนไปจำหน่ายให้กับทางโรงสี ซึ่งกระบวนการทั้งหมดสามารถดำเนินการได้ด้วยการใช้โทรศัพท์ ในระดับครอบครัวก็มีความพยายามในการชักชวนหว่านล้อมบุตรหลานให้กลับมาทำการผลิตในแปลงสืบทอดแปลงเกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสานของพ่อ-แม่ เนื่องจากค้นพบแล้วว่า ความสุขที่แท้จริงคือการทำการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนสร้างความหลากหลายในแปลง ดังวลีที่ว่า “เงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาสิของจริง” ทำการผลิตเพื่อบริโภค ลดรายจ่าย สร้างความมั่นคงทางอาหาร เมื่อผลผลิตเหลือก็จำหน่ายเพื่อสร้างรายได้เป็นเงินออม รายได้ต่อเดือนอาจไม่มากเท่ากับทำงานในภาคอุตสาหกรรม หรือทำงานบริษัทเอกชน แต่ถ้ามีการบริหารจัดการที่ดีก็สามารถสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ พ่อบุญส่ง มาตขาว ประธานกลุ่มวิสาหกิจผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสังคมมักจะกล่าวกับผู้เข้าร่วมอบรมศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านในขั้นตอนการปรับเปลี่ยนทัศนคติว่า “หาเงินเหลือดีกว่าหาเงินหลาย” หมายถึง ถึงแม้รายได้ภาคการเกษตรจะเล็กน้อยเมื่อเทียบกับการทำงานในบริษัท แต่

รายจ่ายก็น้อยกว่าด้วย ทำให้มีเงินเหลือเก็บ ในทางตรงกันข้ามถึงแม้เงินเดือนสูง แต่ถ้ารายจ่ายสูงสิ้นเดือนไม่มีเงินเหลือเก็บก็ไม่มีประโยชน์ รูปธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วจากการกลับมาทำเกษตรของคนรุ่นใหม่ซึ่งภายหลังได้มีการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และหาความรู้ในการผลิตภายใต้ชื่อ Young Smart Farmer (YSF) หรือชื่ออื่นๆในหลายจังหวัด ซึ่งล้วนแต่เป็นคนรุ่นใหม่ที่ผ่านการทำงานในภาคอุตหากรรมหรือบริษัทเอกชนมาระยะหนึ่ง แต่สามารถสรุปบทเรียนได้เร็ว หรือเดินมาถึงจุดเปลี่ยน (Turning Point) ได้เร็ว จึงเลือกที่จะทิ้งเงินเดือน เพื่อแสวงหาความยั่งยืนในชีวิต กระบวนการดำเนินงานเพื่อการสร้างคนรุ่นใหม่เข้ามาเป็นผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรม หรือสืบทอดเจตนารมย์ของกลุ่มฯ ที่เป็นรูปธรรมเช่นชัดที่สุด คือ สหกรณ์เกษตรธรรมชาติหนองยอจำกัด ที่นำโดยพ่อสุวิช ธนาคุณ ที่ได้ให้ความเห็นว่า กลุ่มเกษตรอินทรีย์หลายกลุ่มขาดคนรุ่นใหม่ จากการส่งลูกเข้าไปเรียนในเมือง แต่ไม่มีการกลับมาทำงานให้กับบ้านเกิดตนเองเนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่เห็นช่องทางของการสร้างรายได้จากการทำงานในชุมชน ดังนั้นเราต้องสร้างคนสร้างงานไปพร้อมๆกัน

4.5.6.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อหาคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้การดำเนินงานและสืบต่อเจตนารมณ์ของกลุ่ม
2. เพื่อสร้างช่องทางให้คนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสประกอบอาชีพในท้องถิ่น
3. เพื่อสร้างชาวนารุ่นใหม่ที่สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวจากกิจกรรมด้านการเกษตร

4.5.6.3 กติกา / ระเบียบ

การหาคนรุ่นใหม่เพื่อเข้ามาเรียนรู้กระบวนการทำงานของกลุ่ม เพื่อให้เป็นสืบทอดการดำเนินงานของกลุ่มในอนาคต ต้องมีการสังเกตบุคลิกของคนรุ่นใหม่แต่ละคน โดยจะมีปัจจัยสำคัญที่ต้องมีการคำนึงถึง คือ ความ**รับผิดชอบ**ต่องานที่ได้รับมอบหมาย โดยจะดูจากผลของการทำงาน ถ้าหากมีความสามารถแต่หากขาดความรับผิดชอบต่องาน จะทำให้ส่งผลเสียต่อขบวนการดำเนินงานของกลุ่มทั้งระบบ นอกจากนั้นยังต้องมีความสนใจ**กระตือรือร้น**ในการเรียนรู้งานอยู่เสมอ เนื่องจากการทำงานในกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่มีการจัดการแบบครบวงจร ทั้งการส่งเสริมการผลิต การแปรรูปและการตลาด จะมีการทำงานหลายระบบและมีการจัดการที่ซับซ้อนโดยเฉพาะงานด้านเอกสาร ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เข้ามาเรียนรู้จำเป็นต้องมีการเรียนรู้งานหลายรูปแบบ ทั้งการบริหารจัดการ งานเอกสาร การเงิน บัญชี งานฝึกอบรมเชิงเทคนิค งานส่งเสริมสมาชิก เป็นต้น ความกระตือรือร้นในการเรียนรู้งานใหม่ๆอยู่เสมอจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาศักยภาพของคนทำงาน และรวมถึง

การมีบุคลิกที่**เหมาะสมกับการทำงาน**แต่ละฝ่าย เช่น ฝ่ายประสานงาน ต้องมีบุคลิกที่เป็นมิตร ยินดีให้บริการ ใจเย็น คล่องแคล่ว มีวาทศิลป์ในการพูดคุยสื่อสาร เป็นต้น

4.5.6.4 ขั้นตอนวิธีการ

การจัดตั้งคนรุ่นใหม่ของพ่อสุวิทย์เริ่มต้นจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นลูกหลานหรือเครือญาติแกนนำกลุ่ม เนื่องจากคนกลุ่มนี้มีพื้นฐานการเรียนรู้ หรือถ่ายทอดจากพ่อ-แม่ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เกิดการซึมซับแนวคิดและวิถีปฏิบัติของพ่อ-แม่มาตั้งแต่วัยเยาว์ พูดคุยทำความเข้าใจได้ง่ายกว่าคนที่ไม่มีพื้นฐาน จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการจัดตั้งและเป็นกลไกหลักที่จะขยายผลสู่คนรุ่นราวคราวเดียวกัน โดยมีขั้นตอนในการจัดตั้งคนรุ่นใหม่ดังต่อไปนี้

พูดชักชวน การพูดชักชวนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากที่เลือกกลุ่มเป้ามหายได้แล้วและมั่นใจแล้วว่ากลุ่มเป้าหมายที่เลือกมีคุณสมบัติที่ยอมรับได้ เช่น มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้เป็นต้น เทคนิคการพูดจาชักชวนของพ่อสุวิทย์จะเริ่มต้นจากการสร้างความคุ้นเคย เข้าไปหาถึงบ้าน พูดคุยถามไถ่ถึงความเป็นอยู่และเป้าหมายในชีวิต เป็นการชวนคุยพร้อมกับประเมินแนวคิดไปพร้อมกัน จากนั้นจึงชักชวนเข้ามาทำงานในกลุ่ม โดยเริ่มต้นจากการช่วยงานทั่วไปก่อน ค่อยๆเรียนรู้ไปเรื่อยๆ ทีละแผนก ทีละขั้นตอน โดยยังไม่ลงลึกฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

ให้ลองทำ หลังจากที่เข้าทำงานทั่วไปในกลุ่มได้ระยะหนึ่ง ซึ่งระหว่างการทำงานทั่วไปนั้นผู้ใหญ่ก็จะสังเกตว่าคนรุ่นใหม่คนใดเหมาะสมหรือมีความสนใจในการทำงานในหน้าที่อะไร เช่น จัดการเอกสาร ฝ่ายสีข้าว ฝ่ายบรรจุภัณฑ์ ฝ่ายส่งเสริม เป็นต้น ซึ่งแต่ละฝ่าย คนรุ่นใหม่จะต้องจับคู่กับแกนนำที่รับผิดชอบงานฝ่ายนั้นๆ เพื่อทำหน้าที่พี่เลี้ยงคอยสอนเทคนิคการทำงานให้กับคนรุ่นใหม่ โดยคนรุ่นใหม่แต่ละคนจะได้เวียนหน้าที่ไปเรื่อยๆเพื่อดูความถนัด และทักษะความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

เพิ่มศักยภาพ หลังจากเข้าร่วมเรียนรู้งาน กลุ่มจะวางกระบวนการเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ ทั้งในเรื่องของแนวคิด เทคนิคในการทำเกษตรยั่งยืน รวมถึงการจัดการผลผลิต ทั้งการแปรรูปและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการโรงสีข้าว รวมถึงสถานการณ์ทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรายย่อย ที่คนรุ่นใหม่จำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาเชิงโครงสร้างที่กดทับชาวนารายย่อย เพื่อคนรุ่นใหม่จะได้เข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่เริ่มการจัดตั้งกลุ่มและสืบทอดเจตนารมย์ของกลุ่มที่ต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวนารายย่อย

4.5.6.5 จุดอ่อน

การกลับมาทำงานในแปลงผลิต หรือ ทำงานในชุมชน เป็นช่วงแรกๆ คนรุ่นใหม่อาจจะยังสับสนไม่นิ่ง จำเป็นต้องใช้กระบวนการกลุ่มวัยเดียวกันเพื่อให้คำปรึกษาและเป็นกำลังใจในการประกอบอาชีพในชุมชน

4.5.6.6 จุดแข็ง

การสร้างคนรุ่นใหม่โดยการเลือกทายาทของแกนนำกลุ่ม เป็นผู้สืบทอดการดำเนินการบริหารจัดการกลุ่มจากคนรุ่นพ่อ-แม่ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเป็นการสร้างอนาคตของคนรุ่นใหม่เอง ที่ต้องทำหน้าที่สร้างรูปธรรมการผลิตในแปลงเพื่อความมั่นคงทางอาหารและสร้างเศรษฐกิจเลี้ยงครอบครัว

4.5.6.7 การใช้ประโยชน์

<u>ประโยชน์ต่อกลุ่ม</u> กลุ่มสหกรณ์กสิกรรมธรรมชาติหนองยอจำกัด มองว่าการทำตลาดทาง กลุ่มฯ จำเป็นต้องอาศัยคนรุ่นใหม่ เช่น การใช้ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยี การดึงบุคลากรรุ่นใหม่เข้ามาช่วยเพื่อการต่อยอดของธุรกิจ เนื่องจากทิศทางการทำตลาดในปัจจุบันที่การตลาดขายตรงให้กับผู้บริโภคในสังคมออนไลน์นั้นมีผลต่อสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างมาก

<u>ประโยชน์ต่อคนรุ่นใหม่</u> คนรุ่นใหม่ที่เข้าร่วมงานกับกลุ่มมีความเชื่อมั่นว่าถ้ายังทำงานอยู่กับกลุ่มจะทำให้สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างไม่มีความกังวลเพราะกลุ่มทำให้เห็นถึงช่องทางของรายได้ แล้วชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์เกษตร มีวางแผนร่วมกันและพร้อมที่จะก้าวไปพร้อมกันกับคนรุ่นใหม่

4.5.6.8 บทเรียนสำคัญ

การทำงานกับคนรุ่นใหม่ ต้องมีการให้อิสระทางความคิด ให้คนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดกลยุทธในการทำงาน วางแผน แก้ไขปัญหาร่วมกัน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน อยู่กันภายใต้ความสัมพันธ์แบบครอบครัวทำให้คนรุ่นใหม่รู้สึกผูกพันและทำงานกับกลุ่มอย่างยั่งยืน

หลังจากที่ได้ข้อมูลนวัตกรรมที่จำเป็นต่อการขยายผลกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์แล้ว หากนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามทฤษฎีของ Rogers จะเห็นขั้นตอนของการสร้างไปจนถึงการยอมรับนวัตกรรมได้ดังต่อไปนี้

4.6 ขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม

จากการศึกษา พบว่าองค์กรชาวนาที่ดำเนินกิจกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม ในจังหวัดยโสธร มีการสร้างนวัตกรรม ที่สามารถจำแนกขั้นตอนในการสร้างเป็น 4 ขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.6.1 การวิเคราะห์ปัญหาร่วม

เป็นขั้นตอนที่ผู้นำ หรือสมาชิกในกลุ่ม ได้ตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วได้นำสถานการณ์ดังกล่าว มาเป็นหัวข้อสนทนากัน ระหว่างสมาชิก จนนำไปสู่การแจ้งให้ผู้นำ หรือสมาชิกในที่ประชุมของกลุ่มทราบ จนเกิดการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน เพื่อหาสาเหตุที่เกิด และผลกระทบ ที่ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วม พร้อมกับจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่ได้ทำการประชุมเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวนาที่เป็นสมาชิก และคนในชุมชนของตน พบว่า ชาวนาในพื้นตำบลน้ำอ้อม อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร มีสถานะเป็นผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ทำให้ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะทำนาในบางขั้นตอน ต้องพึ่งพาเครื่องจักรกลทางการเกษตรมากขึ้น อีกทั้งบุตรหลาน ที่อพยพไปทำงานในต่างถิ่น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดภาวะขาดแคลนแรงงานในการทำนา จนเกิดการแลกเปลี่ยนระดมความคิด สำหรับการปรับปรุงแก้ไข หรือต่อยอดความรู้อย่างสร้างสรรค์ เพื่อเป็นแนวทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ซึ่งนำไปสู่การเริ่มต้นสร้างนวัตกรรม ที่เรียกว่า “การรับจ้างทำนา”

4.6.2 การตัดสินใจและวางแผนร่วมกัน

เป็นขั้นตอน การตัดสินใจว่า ทางเลือกต่างๆ ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้นั้น ทางเลือกใดมีความเหมาะสมหรือมีความเป็นไปได้มากที่สุด ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาจนได้ผลลัพธ์ที่ดียิ่งขึ้นไปอีก จากนั้นก็จะเป็นการวางแผนการสร้างนวัตกรรม ว่าต้องทำอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร ใครเป็นผู้ดำเนินสร้าง แต่ละคนมีบทบาทอย่างไร ซึ่งรวมไปถึงการกำหนดวัน เวลา และสถานที่ ในการสร้าง และติมดาม ประเมินผลด้วย ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่ได้ร่วมกันตัดสินใจสร้างนวัตกรรมที่เรียกว่า “การรับจ้างทำนา” โดยร่วมกันวางแผนออกแบบนวัตกรรม ตั้งแต่ขั้นตอนการสมัครเข้าโครงการ ที่มีทั้งผู้เป็นชาวนา และผู้เป็นเจ้าของเครื่องจักรเข้า ขั้นตอนการทำสัญญากู้ปัจจัยการผลิต อย่างค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย และค่าเครื่องจักรทางการเกษตร โดยให้ใช้คืน ภายหลังการเก็บเกี่ยว ถือว่าเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา และทำให้สามารถควบคุมการผลิต เพื่อให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้นอีกด้วย

4.6.3 การปฏิบัติการและทดลองร่วมกัน

เป็นการดำเนินการสร้างนวัตกรรมตามแผนที่ได้วางไว้ ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่เริ่มจากลงทะเบียนเพื่อสมัครเป็นสมาชิก และทำสัญญากู้ยืมปัจจัยในการผลิตข้าว เมื่อถึงฤดูกาลทำนา สมาชิกจะประสานกับผู้รับหน้าที่ดูแลเครื่องจักรของกลุ่ม หรือประสานกับสมาชิกผู้ที่เป็นเจ้าของเครื่องจักรทางการเกษตร เพื่อนัดวัน เวลา สถานที่ในการปฏิบัติการ จากนั้น สมาชิกจะแจ้งกลุ่ม เพื่อขอรับปัจจัยในการผลิต และสามารถเลือกได้ว่า จะกู้ยืมปุ๋ยอินทรีย์จากกลุ่ม หรือใช้ปุ๋ยอินทรีย์ของตนเอง ต่อมา ก็ทำการปฏิบัติการ โดยผู้ที่เป็นเจ้าของเครื่องจักร และผู้ที่เป็นชาวนา จะทำการบันทึกรายละเอียดและผลที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปเบิกค่าตอบแทน และใช้หนี้ที่เกิดจากการกูยืมปัจจัยการผลิต ภายหลังการเก็บเกี่ยว ทั้งนี้ ในระหว่างที่ดำเนินการสร้างนวัตกรรมอาจมีปัญหาเกิดขึ้น ก็จะมีการประชุมเพื่อหาแนวทางปรับปรุงหรือแก้ไขกระบวนการทำงานให้สามารถดำเนินการไปให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการต่อไป

4.6.4 การสรุปและประเมินผลร่วม

เป็นการประเมินดูว่า นวัตกรรมที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมานั้น สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ ถ้าแก้ไขปัญหาได้เป็นที่พอใจ ก็ถือว่าปัญหาที่ประสบได้หมดไป ก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาอื่น แต่ถ้าประเมินผลแล้ว ไม่เป็นที่น่าพอใจ นั่นคือยังไม่สามารถแก้ไขปัญหา ก็ต้องร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และร่วมพิจารณาหาแนวทางปรับปรุง หรืออาจจะต้องหาทางเลือกใหม่ ในการแก้ไขปัญหาต่อไป ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่มีการประเมินผลจากการใช้นวัตกรรม พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถลดต้นทุนในการผลิต จากการทำนาหยอดอินทรีย์ เป็นจำนวน 2,300 บาทต่อไร่ ในขณะที่ ทำนานาหว่านอินทรีย์ ใช้ต้นทุนจำนวน 2,670 บาท เมื่อนำต้นทุนมาเปรียบเทียบกับผู้ทำนาทั่วไป ที่การใช้สารเคมีทางการเกษตร ซึ่งมีต้นทุนในการผลิต จำนวน 4,040 บาท พบว่า สามารถต้นทุนได้ถึง 1,740 บาท นอกจากนี้ ยังพบว่า ข้าวที่ได้จากนาที่เข้าร่วมโครงการมีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นอีกด้วย จากรูปธรรมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบให้ชาวนาจากตำบลค้อวัง ตำบลกุดน้ำใส และตำบลฟ้าห่วน ให้ความสนใจ จนเป็นแนวทางในการแพร่กระจายนวัตกรรมต่อไป

4.7 ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรม

นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมาหากไม่ได้รับการยอมรับจากผู้ใช้ ก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรม ดังนั้น เจ้าของทฤษฎีเกี่ยวกับนวัตกรรมอย่าง Rogers จึงได้มีแนวคิดเรื่องการยอมรับนวัตกรรม ต่อเนื่องจากการสร้างและพัฒนานวัตกรรม ในขณะที่จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนนวัตกรรมของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ทั้ง 10 กลุ่มในจังหวัดยโสธร คณะทำงานพบว่า นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ของชาวนา มีการสร้างการยอมรับควบคู่ไปกับการสร้างและพัฒนานวัตกรรม นั่นคือ เป็นการสร้างและพัฒนานวัตกรรมอย่างมีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นการพัฒนานวัตกรรมโดยผู้ใช้นวัตกรรมเอง ทำให้โดยผู้ใช้นวัตกรรมมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการออกแบบ กระทั่งการทดลองใช้ และยอมรับในทันทีเมื่อนวัตกรรมนั้นลงตัว เช่น นวัตกรรมการรวบรวมผลผลิต ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อตอบสนองสมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุ ขาดแคลนแรงงานและภูมิลำเนากระจายอยู่ห่างกัน ทำให้ค่าใช้จ่ายในการนำส่งผลผลิตสู่กลุ่มมีต้นทุนสูง กลุ่มจึงมีการออกแบบวิธีการรวบรวมผลผลิตร่วมกันกับสมาชิก จนกระทั่งได้รูปแบบการรวบรวมผลผลผลิตเคลื่อนที่ไปรับผลผลิตถึงหน้าบ้านของสมาชิกโดยสมาชิกจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งกลุ่มจะเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งผลที่ได้เป็นที่พอใจทั้ง 2 ฝ่าย สมาชิกก็ได้ลดต้นทุนในการขนส่ง กลุ่มก็สามารถรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกและจัดส่งให้กับผู้ซื้อครบตามจำนวนที่ต้องการ หรือในกรณีของนวัตกรรมการจัดการโรงสี ที่กลุ่มต้องมีการกำหนดเงื่อนไขข้อตกลงโดยคำนึงถึงสมาชิกเป็นหลัก ตั้งแต่ การกำหนดราคารับซื้อ และในส่วนของปริมาณความชื้นและสิ่งเจือปน ถึงแม้จะกำหนดไว้ตายตัวตามมาตรฐานสากล เนื่องจากเกี่ยวเนื่องกับคุณภาพของข้าว แต่ก็มีการเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก เช่น มีสถานที่ตากหากความชื้นเกิน หรือมีผู้คอยแนะนำวิธีการตากเป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากโรงสีทั่วไปโดยสิ้นเชิง ทำให้นวัตกรรมที่กลุ่มพัฒนาขึ้นมาได้รับการยอมรับจากผู้ใช้ที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม

จากการศึกษา พบว่ามีการขั้นยอมรับนวัตกรรมของชาวนาอินทรีย์สามารถจำแนกขั้นตอนเป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.7.1 จุดประกายนวัตกรรม

เป็นขั้นตอนที่ที่ผู้นำ หรือสมาชิกในกลุ่ม ได้ตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงาม ที่ประสบปัญหาในการรวบรวมผลผลิตข้าวเปลือก เนื่องจากสมาชิกของกลุ่ม อยู่ห่างไกลกัน อีกทั้งชาวนาที่เป็นสมาชิก ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากพอสมควร การขนย้ายข้าวเปลือกจึงเป็นไปอย่างอยากลำบาก และในกรณีตรวจวัดค่าความชื้นแล้วพบค่าเกิน 14 เปอร์เซ็นต์ สมาชิกต้องนำข้าวกลับไปตากในพื้นที่ของตนเอง เนื่องจากกลุ่มไม่มีพื้นที่ตากข้าวเปลือก ทำให้เสียค่าใช้ในการขนส่งเพิ่มขึ้นอีก ผู้นำจึงได้นำปัญหาดังกล่าว มาเป็นประเด็นสนทนากันในที่

ประชุม ซึ่งถือว่าเป็นการจุดประกายให้คณะผู้นำ และสมาชิกได้ขบคิดถึงปัญหา ที่ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้กลุ่มเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วม ถือว่าเป็นขั้นตอนแรกในการสร้างสำนึกยอมรับ ถึงความจำเป็นในการใช้นวัตกรรม เพื่อนำไปสู่แก้ไขปัญหาร่วมกัน

4.7.2 การสร้างความตระหนักและความเข้าใจ

เป็นกระบวนสร้างความตระหนัก และความเข้าใจ จากการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาที่เกิด กับผลกระทบที่ใกล้ตัวสมาชิก ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการใช้นวัตกรรม และเปิดโอกาสให้สมาชิกได้วิพากษ์วิจารณ์และมีเวลาในการไตร่ตรองทุกทางเลือกในการใช้นวัตกรรม แม้การสนทนาดังกล่าวจะไม่จบด้วยการเห็นพ้องต้องกันของทุกคน แต่ก็เป็นการสร้างแนวทางกว้างๆ และเผยให้เห็นเป้าหมายร่วม ซึ่งเป็นการสร้างความเป็นไปได้ในการยอมรับนวัตกรรม อีกทั้งยังชี้ให้เป็นแนวทางในการสร้างการยอมรับ ที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น 1) <u>การไปศึกษาดูงาน</u> โดยกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ได้พาสมาชิกกลุ่ม ไปศึกษาดูงานพื้นที่ใช้เครื่องหยอดข้าว ของช่างคิด ที่ทำให้ตำแหน่งต้นข้าวเกิดในนา มีลักษณะแถวคล้ายการทำนาดำ มีระยะห่างระหว่างต้นข้าวให้อากาศถ่ายเทสะดวก แสงแดดเข้าถึง ลดความเสื่องต่อการเกิดโรคจากเชื้อรา และการมีช่องว่างระหว่างต้นข้าวทำให้ง่ายต่อการกำจัดวัชพืชมากขึ้น ซึ่งการที่สมาชิกได้เห็นรูปธรรมจากการใช้นวัตกรรม และเห็นผลลัพธ์จากการแก้ไขปัญหาได้จริง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกได้สนทนาแลกเปลี่ยนกับผู้ที่ใช้นวัตกรรม รวมไปถึงชมการสาธิต และทดลองใช้ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้สมาชิก ยอมรับว่า นวัตกรรมดังกล่าว มีความเป็นไปได้ ที่จะสามารถนำมาแก้ไขปัญหาให้กับตนเองและกลุ่ม 2)<u>การสร้างคนต้นแบบ</u> โดยกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม มีผู้นำ หรือ สมาชิกบางส่วนที่มีความเชื่อมั่น และยอมรับในนวัตกรรม “การรับจ้างทำนา” ได้เข้าร่วมโครงการ และใช้เครื่องหยอดข้าว ของช่างคิด เพื่อเป็นต้นแบบในการทดลองใช้นวัตกรรม ให้สมาชิกหรือชาวนาทั่วไป ได้เรียนรู้และสังเกตเห็นจากทุกกระบวนการของนวัตกรรม ตั้งแต่เริ่มต้น ไปจนถึงสิ้นสุด ว่าสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ถือว่าเป็นการเพิ่มน้ำหนักในการตัดสินใจรับนวัตกรรม เนื่องจากผู้ที่เป็นที่เป็นต้นแบบกับผู้เป็นรับนวัตกรรม มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิด และยังมีบริบทที่ใกล้เคียงกันอีกด้วย 3)<u>การร่วมทดลองใช้</u> คือ การให้ผู้รับนวัตกรรม ที่กล้าคิดกล้าลอง ได้ทดลองใช้นวัตกรรม ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่เปิดโอกาสให้ทั้งผู้ที่เป็นสมาชิกเดิม หรือผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสามารถเข้าร่วมโครงการ “การรับจ้างทำนา” ซึ่งถือว่าเป็นเรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง ได้รับรู้ถึงผลที่

เกิดขึ้นด้วยตนเอง ว่านวัตกรรมดังกล่าวสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้จริง เป็นระดับในการยอมรับนวัตกรรม

4.7.3 การสรุปผลเชิงประจักษ์

เป็นการสรุปผลโดยเปิดโอกาสให้สมาชิก ได้ร่วมประเมินผลที่เกิดจากการใช้นวัตกรรมที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมานั้น สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ หรือควรปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น หรือควรยุติการใช้ แล้วหาทางเลือกของนวัตกรรมแบบใหม่ ให้สมาชิกได้ร่วมตัดสินใจว่า นวัตกรรมใดที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าอย่างแท้จริง ควรใช้ต่อไป และทำการขยายผล ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่มีการประเมินผลจากการใช้นวัตกรรม"การรักจ้าทำนา" พบว่า สามารถทำให้ผู้ที่เข้าโครงการลดต้นทุนในการผลิตข้าวได้จริง และยังทำให้ข้าวมีคุณภาพที่ดีขึ้นอีกด้วย จากรูปธรรมที่เกิดขึ้นทำให้ชาวนาในชุมชนยอมรับนวัตกรรม และส่งผลกระทบให้ชาวนาจากตำบลค้อวัง ตำบลกุดน้ำใส และตำบลฟ้าห่วน ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมโครงการ จนเป็นแนวทางในการแพร่กระจายนวัตกรรมต่อไป

4.8 คุณลักษณะของนวัตกรรม

ประเด็นที่เป็น "คุณลักษณะ" ของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการยอมรับจากชาวนาอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

ความง่าย ในที่นี้หมายถึงวิธีการของการใช้งานนวัตกรรมนั้นๆ เป็นวัตกรรมที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่าย ไม่ซับซ้อน มีวิธีการใช้งานง่าย ทั้งคนที่เป็นชาวนาและไม่ได้เป็นชาวนาสามารถใช้งานได้ ใช้งานได้โดยไม่จำกัดเพศหรืออายุ ความง่ายมีอยู่ในนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ทุกนวัตกรรม เนื่องจากผู้คิดค้นนวัตกรรมคือชาวนา หรือชาวนามีส่วนร่วมในการออกแบบนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็น**นวัตกรรมที่ต้องคำนึงถึงความง่ายเป็นหลัก เพราะกลุ่มเป้าหมายในการใช้นวัตกรรมคือชาวนาที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ในขณะที่คณะกรรมการบริหารหรือแกนนำกลุ่มซึ่งเป็นผู้ออกแบบและเป็นผู้ใช้นวัตกรรมจะต้องมีการจัดการที่ซับซ้อนมากกว่า** กรณีของนวัตกรรมแสดงให้เห็นถึงการออกแบบมาอย่างดีเพื่อให้เกิดความง่ายกับกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน คือ นวัตกรรม**รับจ้างการทำนา** เนื่องจากกลุ่มวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาชาวนาสูงอายุขาดแคลนแรงงานและคนสืบทอด ทำให้สมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์หลายรายไม่สามารถทำการผลิตต่อไปได้ จำเป็นต้องมีการปรับตัวในหลายรูปแบบตามสภาพบริบทของแต่ละครอบครัว บางครอบครัวสามารถชักชวนลูกหลานให้กลับมาทำงานสร้างการผลิตภาคการเกษตรต่อได้ หรือย้ายสถานที่ทำงานมาทำงานใกล้บ้านเพื่อ

เป็นแรงงานภาคการเกษตรยามจำเป็น แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย ชาวนาส่วนใหญ่ต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อลดการใช้แรงงาน มีการจ้างมากขึ้น ให้เช่าที่นา หรือในกรณีที่เลวร้ายที่สุด คือ ขายที่นา ซึ่งกลุ่มวิเคราะห์ว่าวิธีการเหล่านั้นส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพของผลผลิตที่จะเข้าสู่กลุ่ม เนื่องจากหากที่นาเปลี่ยนมือ ชาวนาคนใหม่ที่รับผิดชอบการผลิตอาจไม่ให้ความสำคัญกับการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ หรือมีข้อจำกัดด้านองค์ความรู้และเทคนิคในการผลิตข้าวให้ได้คุณภาพ กลุ่มจึงต้องมีการขบคิดวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงเกิดการทดลองโครงการรับจ้างทำนา เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับสมาชิกที่ขาดแคลนแรงงานในการผลิตได้ใช้บริการ โครงการรับจ้างทำนานอกจากจะช่วยให้ชาวนาสูงอายุสามารถดูแลที่นาต่อไปได้ กลุ่มยังสามารถควบคุมปริมาณและคุณภาพของผลผลิตที่จะเข้าสู่กลุ่มได้อีกด้วย นวัตกรรมอีกหนึ่งอย่างที่ออกแบบมาเพื่อให้เกิดความง่าย คือ การ**รวบรวมผลผลิตจากสมาชิก** ในกรณีของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนทรายงาม ซึ่งเป็นกลุ่มใหม่ที่ยังไม่มีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการจัดการผลผลิตของสมาชิก จำเป็นต้องออกแบบวิธีการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกโดยให้เกิดความสะดวกแก่สมาชิกมากที่สุด โดยได้ออกแบบกระบวนการตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตเคลื่อนที่เพื่อเดินทางรวบรวมผลผลิตข้าวอินทรีย์ของสมาชิกถึงบ้าน โดยนัดวันล่วงหน้าในการลงพื้นที่รวบรวมผลผลิตของสมาชิกแต่ละหมู่บ้าน จนกระทั่งครบทั้งหมด เพื่อให้สมาชิกไม่ต้องยุ่งยากในการจัดการขนส่งข้าวมาที่กลุ่ม

มีประโยชน์จริง นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ทั้ง 5 นวัตกรรม ล้วนแต่เป็นองค์ความรู้หรือวิธีการจัดการที่ประโยชน์ต่อการดำเนินกิจกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ครบวงจร ตั้งแต่**ต้นน้ำ(การผลิต)** นวัตกรรมการรับจ้างทำนาจะช่วยสนับสนุนการผลิตของชาวนาสูงอายุที่ขาดแคลนแรงงานหรือผู้สืบทอดอาชีพเกษตร รวมถึงทำให้กลุ่มสามารถควบคุมปริมาณและคุณภาพของผลผลิตได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้เนื่องจากมีการคำนวนค่าใช้จ่ายไว้ทุกขั้นตอนและสามารถจ่ายเงินตอนจำหน่ายผลผลิตได้ **กลางน้ำ(การแปรรูป)** นวัตกรรมด้านการรวบรวมผลผลิตของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนทรายงาม จะช่วยให้กลุ่มเกษตรอินทรีย์กลุ่มใหม่หรือที่มีขนาดเล็กที่ขาดแคลนอุปกรณ์หรือเครื่องจักรขนาดใหญ่ สามารถทำการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกที่กระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ได้ เนื่องจากเป็นการออกแบบเป็นหน่วยรวบรวมผลผลิตเคลื่อนที่ มีรถที่ขนอุปกรณ์ในการตรวจสอบคุณภาพข้าว เช่น เครื่องตรวจวัดความชื้น เครื่องวัดเปอร์เซ็นต์ข้าวต้น และรถบรรทุกผลผลิต ตระเวนรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกถึงบ้าน ประโยชน์เชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นคือ นอกจากกลุ่มสามารถรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกได้ ตัวสมาชิกเองก็เกิดความสะดวกและลดค่าใช้จ่ายในการขนส่ง หลังจากการรวบรวมผลผลิต ขั้นตอนต่อไปก็คือการแปรรูปผลผลิตของสมาชิก สำหรับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่มีความพร้อมด้านการแปรรูปผลผลิตของสมาชิก ที่มีความพร้อมด้านผลผลิตและความพร้อมด้านเครื่องจักร(โรงสีข้าว) นวัตกรรมการจัดการโรงสีจะช่วยให้การบริหารจัดการผลผลิตของกลุ่มจากข้าวเปลือกเปลี่ยนเป็นข้าวสารพร้อม

ส่งจำหน่ายตามออร์เดอ ความรู้ในการจัดการโรงสีจะช่วยควบคุมสต๊อกข้าวเปลือก วิธีการสีข้าวที่มีประสิทธิภาพ บริหารจัดการผลผลิตที่เกิดจากการสีข้าว เช่น ปลายข้าว รำ แกลบ เพื่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนกลับเข้ากลุ่ม องค์ความรู้ในการจัดการโรงสีของกลุ่มเกษ๖รอินทรีย์อย่างมีประสิทธิภาพนั้นมีความซับซ้อนกว่าโรงสีทั่วไป เนื่องจากต้องดำเนินกิจการให้กลุ่มอยู่ได้และต้องช่วยให้ชาวนาอยู่รอดในขณะเดียวกัน **ปลายน้ำ (การตลาด)** การตลาดเป็นปลายทางของการจัดการผลผลิตของสมาชิก ซึ่งกลุ่มเกษตรอินทรีย์แต่ละกลุ่มล้วนแต่มีเทคนิคในการทำตลาดที่แตกต่างกันไปตามความถนัด ความเชี่ยวชาญ และสายสัมพันธ์เดิม นวัตกรรมด้านการตลาด จะช่วยให้สมาชิกมีรายได้จากการผลิต เมื่อมีตลาดที่มั่นคงจะสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิก ราคาผลผลิตที่จูงใจจะทำให้ชาวนาหันมาทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ความต้องการทางการตลาดจะช่วยกระตุ้นให้เกิดปริมาณและความหลากหลายในการผลิต การตลาดในระบบเกษตรอินทรีย์จะเชื่อมโยงผู้ผลิต-ผู้บริโภคให้มาเจอกัน ในกรณีของวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อมที่ชาวนาเป็นผู้ทำการตลาดเอง เดินทางไปนำเสนอผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ในต่างประเทศได้รับความสนใจจากผู้ซื้อเป็นอย่างมาก เนื่องจากชาวนาไปเสนอขายข้าวเองทำให้สามารถอธิบายเรื่องราวกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ของกลุ่ม สภาพระบบนิเวศน์ของพื้นที่ในการปลูกข้าว รวมถึงบรรยายคุณภาพของข้าวที่ผลิตจากกลุ่มได้อย่างลึกซึ้ง ทำให้กลุ่มน้ำอ้อมมีตลาดที่มั่นคง นอกจากนวัตกรรมที่กล่าวมาในข้างต้น ยังมีนวัตกรรมอีกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน คือ นวัตกรรมในการพัฒนาคนรุ่นใหม่ ปัญหาของครอบครัวชาวนาทั้งที่ทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรทั่วไปก็คือ ขาดคนสืบทอด เนื่องจากลูกหลานเข้าไปเรียนในระบบการศึกษาที่หล่อมหลอมให้เข้าในทำงานในบริษัท หรือภาคอุตสาหกรรม ทำให้ภาคเกษตรขาดแคลนแรงงาน นวัตกรรมการพัฒนาคนรุ่นใหม่จะช่วยสร้างสำนึกของลูกหลาน วางพื้นฐานทางความคิดตั้งแต่ยังเด็ก เมื่อถึงจุดแนวความคิดที่วางรากฐานเอาไว้จะช่วยดึงให้ลูกหลานกลับมาสืบทอดอาชีพของพ่อ-แม่ กรณีของกลุ่มกสิกรรมธรรมชาติหนองยอของพ่อสุวิทย์ ธนาคุณเป็นผู้นำซึ่งมีคนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานของแกนนำกลุ่มเข้ามาเรียนรู้ช่วยงานภายในกลุ่มอย่างแข็งขัน ทั้งงานจัดการระบบเอกสารในสำนักงาน หรืองานใช้แรงงานในโรงสีหรือการขนส่ง ซึ่งพ่อสุวิทย์ได้วางเป้าหมายว่าคนรุ่นใหม่นี้จะช่วยบริหารจัดการกลุ่มให้มีการดำเนินงานต่อไปได้ในขณะที่แกนนำรุ่นพ่อ-รุ่นแม่ค่อยๆลดบทบาทลง

มีส่วนร่วม ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ได้รับการยอมรับจากชาวนา คือ การมีส่วนร่วม เนื่องจากนวัตกรรมนั้นถูกพัฒนาขึ้นมาใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชาวนา ในขั้นตอนการพัฒนานวัตกรรมจึงต้องอาศัยการมีสวนร่วมจากชาวนาตั้งแต่ต้น และผ่านการทดสอบ ทดลอง สรุปผลหลายรอบ ผ่านการใช้งานจริงและปรับแก้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด กระทั่งทำให้นวัตกรรมนั้นได้รับการยอมรับจากชาวนาในที่สุด เช่น กรณีของการรับจ้างทำนาของวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนน้ำอ้อม ที่กลุ่มได้ออกแบบ

กระบวนการในการรับจ้างทำนาโดยนำเอาหลักการของการทำเกษตรพันธะสัญญามาปรับใช้ โดยให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการออกแบบวางเงื่อนไข และทดลองกับแกนนำก่อน เพื่อทดสอบประสิทธิภาพของนวัตกรรมให้เป็นที่ประจักษ์แก่สมาชิก เมื่อสมาชิกได้เห็นผลของนวัตกรรมนั้นแล้วจึงเกิดการยอมรับ ซึ่งการมีส่วนร่วมของสมาชิกไม่เพียงแต่มีส่วนร่วมในการออกแบบนวัตกรรมเท่านั้น แต่ในส่วนของการใช้นวัตกรรมสมาชิกก็ยังมีส่วนร่วมในขั้นตอนการทำนาได้ด้วย เช่น หากสมาชิกมีปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ หรือ ปุ๋ย เป็นของตนเอง ก็สามารถใช้ของตนเองได้ หรือหากมีรถไถ หรือแรงงาน ก็สามารถเลือกได้โดยไม่ต้องใช้บริการจากทางกลุ่มทั้งหมด เป็นต้น กรณีของการรวบรวมผลผลิตของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนทรายงาม ที่กลุ่มได้หาแนวทางในการรวบรวมผลผลิตร่วมกันกับสมาชิกโดยเอาความสะดวกของสมาชิกเป็นตัวตั้ง ทำให้เกิดกระบวนการรวบรวมผลผลิตแบบเคลื่อนที่ถึงหน้าบ้านของสมาชิก รวมไปถึงการตั้งราคารับซื้อผลผลิตในกรณีข้าวอินทรีย์ กลุ่มก็จะมีการตั้งราคารับซื้อร่วมกันกับสมาชิกเป็นการตั้งราคาที่เป็นธรรมกับทุกฝ่าย ชาวนาอยู่ได้ กลุ่มอยู่ได้ ผู้บริโภคเข้าถึงได้ ส่วนการตั้งราคารับซื้อผลผลิตอย่างอื่น เช่น สมุนไพร กลุ่มจะนัดผู้ซื้อมาเจรจาตกลงกับสมาชิกเพื่อหาราคาที่ทั้งสองฝ่านพอใจ

สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ล้วนมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการที่จะพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งในด้านกระบวนการผลิต เช่น นวัตกรรมด้านเทคนิคการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ทั้ง การทำนำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยหมัก การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ การปลูกพืชแบบผสมผสาน เป็นต้น หรือนวัตกรรมที่สนับสนุนการผลิตภายใต้สถานการณ์ชาวนาสูงอายุและขาดแคลนแรงงานอย่างเช่นการรับจ้างทำนา และการจัดการผลผลิตโดยชาวนา โดยเริ่มต้นแต่การรวบรวมผลผลิต เนื่องจากชาวนาส่วนใหญ่มีปัญหาด้านการขนส่ง จึงมีชาวนาส่วนหนึ่งจำหน่ายผลผลิตให้กับบริษัทเอกชนที่เข้าไปรับซื้อในหมู่บ้านทำให้กลุ่มเสียโอกาสในการบริหารจัดการผลผลิตให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด กลุ่มจึงพัฒนาระบบกับรับซื้อข้าวเคลื่อนที่ถึงหน้าบ้านของสมาชิกเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกและกลุ่มก็สามารถรวบรวมผลผลิตให้เพียงพอกับออร์เดอ และนำไปสู่การทำตลาด เนื่องจากตลาดที่มั่นคงจะสร้างความเชื่อมั่นในการผลิตให้กับสมาชิก ความต้องการทางตลาดจะเป็นตัวกระตุ้นการผลิตทั้งในด้านของปริมาณและความหลากหลาย นอกจากนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการจัดการผลผลิตแล้ว อีกนวัตกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญกับการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตรในปัจจุบัน คือ การพัฒนาคนรุ่นใหม่ ที่เป็นความพยายามปลูกฝังแนวความคิดการทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ การจัดการกลุ่มเกษตรอินทรีย์ครบวงจร และการสืบทอดอาชีพภาคการเกษตรสืบต่อจากบรรพบุรุษ

สอดคล้องกับศักยภาพและต้นทุน นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการยอมรับล้วนแต่สอดคล้องกับศักยภาพและต้นทุนในการผลิต ซึ่งความพร้อมของแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงต้องมีการปรับ

เนื้อหาหรือกระบวนการบางอย่างให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละกลุ่ม กรณีของการรวบรวมผลผลิตที่กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนทรายงาม ซึ่งเป็นกลุ่มใหม่ที่ยังขาดความพร้อมด้านเครื่องมือและแหล่งรวบรวมผลผลิต จึงได้ออกแบบการรวบรวมผลผลิตแบบเคลื่อนที่ไปถึงหน้าบ้านของสมาชิกและขนไปส่งให้กับผู้ซื้อในทันที ในขณะที่กลุ่มเกษตรอินทรีย์กลุ่มอื่นที่มีการดำเนินงานมาอย่างยาวนานที่มีความพร้อมด้านเครื่องมือและสถานที่เก็บรวบรวมผลผลิต เช่น ชมรมรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มน้ำอ้อม กลุ่มบากเรือ หรือสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทา ล้วนแต่มีการจัดการรวบรวมผลผลิตในระบบโรงสีใหญ่ที่กำหนดช่วงเวลาให้สมาชิกนำข้าวมาจำหน่ายให้กับกลุ่ม และกลุ่มก็มีการจัดระบบจัดเก็บเข้าสต๊อกและทยอยนำออกมาสีจำหน่ายตามออร์เดอ ซึ่งการจัดการโรงสีก็เป็นอีกนวัตกรรมหนึ่งที่ต้องมีการนำเอาองค์ความรู้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของกลุ่ม เช่น วิสาหกิจผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อสังคมที่เป็นกลุ่มขนาดกลาง มีผลผลิตประมาณ 200 ตันข้าวเปลือก ต้องมีการเลือกขนาดโรงสีให้สัมพันธ์กับปริมาณผลผลิต เพราะว่าหากใช้โรงสีใหญ่เกินไปต้นทุนในการสีข้าวก็จะสูงตามไปด้วย ทำให้ไม่คุ้มค่ากับการจัดการ อีกนวัตกรรมหนึ่งคือ การรับจ้างทำนาที่ออกแบบวิธีการจัดการมาสำหรับกลุ่มที่ไม่มีความพร้อมด้านเครื่องมือ หรือไม่อยากรับผิดชอบการบริหารจัดการเครื่องมือที่มีต้นทุนสูงและมีความเสื่อมสภาพตามกาลเวลา จึงได้มีการเซ็นสัญญากับชาวนาที่มีเครื่องจักรหรือคนรับจ้างอาชีพ เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว เป็นต้น เพื่อให้บริการกับชาวนาที่เข้าร่วมโครงการรับจ้างทำนา สาเหตุที่มีเจ้าของเครื่องจักรสนใจเข้าร่วมโครงการเพราะว่ากลุ่มจะจ่ายเงินสดให้กับผู้รับจ้างทันทีหลังเสร็จงาน ซึ่งการรับงานด้วยตนเองผู้รับจ้างมักจะไม่ได้รับค่าจ้างในทันทีหรือบางทีก็ตามเก็บเงินจากผู้จ้างไม่ได้ การออกแบบการบริหารจัดการระบบนี้ จึงเป็นการสมผลประโยชน์ทุกฝ่าย ทั้งชาวนาที่ไม่ต้องจ่ายเงินสด กลุ่มก็สามารถต่อรองขอลดราคาค่าจ้างจากผู้รับจ้างได้และค่อยไปเก็บคืนจากชาวนาเต็มจำนวนในช่วงจำหน่ายผลผลิต ส่วนผู้รับจ้างก็สามารถเก็บเงินค่าจ้างได้ในทันทีหลังจากเสร็จงาน

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย

การดำเนินงานโครงการ ศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการจัดการนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธรมีวัตถุประสงค์ 5 ข้อคือ 1)เพื่อศึกษาพัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร 2) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร 3) เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัจจัยในการตัดสินใจรับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ของชาวนาอินทรีย์ยโสธร 4)เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ เครื่องมือ รวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์สู่การเป็นศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่สามารถทำการผลิต และกระจายความรู้ให้กับชุมชน 5) เพื่อศึกษาบทบาทของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่จะสามารถเป็นหน่วยในการแพร่กระจายความรู้และผลิตความรู้ในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ โดยดำเนินการตั้งแต่เดือน กันยายน 2560 ถึง 15 มิถุนายน 2561 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1 พัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

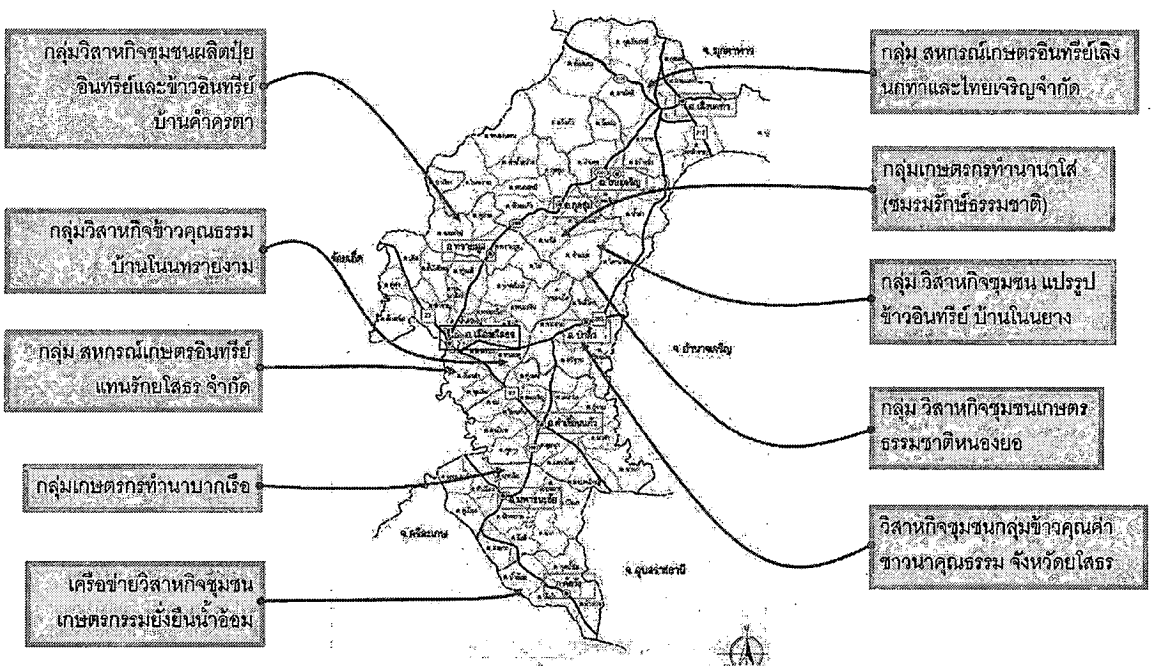

ภาพประกอบที่ 1: แสดงแผนผังกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม ในจังหวัดยโสธร

5.1.1 ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์

สุขภาพและสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีการเกษตร เป็นประเด็นต้นๆที่ทำให้ชาวนาตัดสินใจเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์และเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น **การถูกเอารัดเอาเปรียบ** ชาวนาหลายพื้นที่ในขณะนั้นต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาเดียวกัน คือ การถูกเอารัดเอาเปรียบด้านการค้าข้าว ได้แก่ ถูกโกงตาชั่ง พ่อค้าเป็นคนกำหนดราคารับซื้อ ราคาผลผลิตตกต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง ปัญหาหนี้สิน สถานการณ์ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นแรงผลักดันให้ชาวนาเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว **ผู้นำ** วิสัยทัศน์ในวิเคราะห์ปัญหาและการกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนงานสำหรับเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต หรือการลุกขึ้นต่อสู่กับระบบ โครงสร้างที่กดทับ เอารัดเอาเปรียบ เป็นทักษะเฉพาะของผู้นำโดยธรรมชาติ เป็นฟันเฟืองหลักที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนกลุ่มให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างเข้มแข็ง มีจุดยืนที่มั่นคงและยั่งยืน **ความคล่องตัวในการบริหารจัดการ** ปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มในลักษณะนี้มักจะเป็นการแยกตัวออกจากกลุ่มเดิม เพื่อการบริหารจัดการที่คล่องตัวและมีจุดยืนที่ชัดเจนขึ้น และความคล่องตัวในการบริหารจัดการสมาชิก เนื่องจากการขยายผลเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องมีหน่วยย่อยที่ทำหน้าที่การติดตามหนุนเสริมสมาชิกอย่างทั่วถึง **การรองรับการสนับสนุนจากรัฐ** ในยุคมัยที่เกษตรอินทรีย์กลายเป็นกระแสในสังคม ภาครัฐมีนโยบายในการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ แต่การสนับสนุนของรัฐแต่ละหน่วยงานก็มาพร้อมกับเงื่อนไขของตนเอง ทำให้กลุ่มชาวนาตกลงทำตามเงื่อนไขของหน่วยงานรัฐโดยหวังผลให้เกิดการขยายผลชาวนาที่ทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีเป้าหมายร่วมกันในการขยายผลเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานร่วมกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ **เศรษฐกิจ** ในที่นี้หมายรวมถึงการลดต้นทุนในการผลิตและการเพิ่มรายได้ซึ่งมาจากการเพิ่มปริมาณการผลิตและการเพิ่มมูลค่าของผลลิต ชาวนาหลายกลุ่มล้วนมีเป้าหมายในการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างเศรษฐกิจจากฐานการผลิต โดยใช้วิธีการที่หลากหลายทั้งร้านค้า การขายตรงกับผู้บริโภค การออกร้านงานแสดงสินค้า การทำตลาดนัด หรือการหาคู่ค้ากับบริษัทธุรกิจ **อำนาจต่อรอง** การรวมกลุ่มของชาวนาจะนำมาสู่การเพิ่มอำนาจในการต่อรองในหลายด้าน เช่น ด้านการตลาด ด้านความชอบธรรมในการให้การสนับสนุน และด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการเกษตร **พื้นที่รูปธรรม** การเกิดขึ้นของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรไม่ได้เกิดขึ้นได้เอง หากแต่เกิดขึ้นจากการการขยายแนวคิด ถ่ายถอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากกลุ่มหนึ่งสู่อีกกลุ่มหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขด้านสถานการณ์ปัญหาที่เข้ามากระทบในขณะนั้น เช่น กรณีของกลุ่มเกษตรกรตำบลน้ำอ้อมที่เผชิญปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ จำเป็นต้องคนหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา และได้มีโอกาสไปเรียรู้กับกลุ่มเกษตรกรกลุ่มต่างๆ รวมถึงชมรมรักษ์ธรรมชาติ

ตำบลนาโส่ จึงได้ก่อตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ซึ่งพัฒนามาเป็นองค์กรเกษตรกรที่มีการดำเนินงานด้านการค้าผลผลิตเกษตรอินทรีย์กับต่างประเทศในปัจจุบัน

5.1.2 พัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ยโสธร

จากการลงพื้นที่จัดเวทีศึกษาข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรทั้ง 10 กลุ่ม ทีมวิจัยสามารถสรุปพัฒนาการของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรโดยแบ่งเป็นแต่ละยุค ได้ดังนี้

ยุคเริ่มต้น : แสวงหาแนวทางเพื่อการพึ่งตนเอง

การรวมตัวกันของชาวนากลุ่มแรกที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการชาวนาในจังหวัดยโสธรเกิดขึ้น ณ ตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เมื่อปี พ.ศ. 2523 มีการประสานงานความร่วมมือกับโรงพยาบาลกุดชุมภายใต้โครงการร้านยาชุมชน ในการนำยารักษาโรคมาจำหน่าย ซึ่งมีการจัดระบบข้อมูลการใช้จ่ายยาในชุมชนเพื่อเก็บเป็นฐานข้อมูลและจากการสรุปข้อมูลการใช้ยาประจำปี พบว่าชุมชนในตำบลนาโส่มีการใช้ยาปฏิชีวนะเป็นจำนวนมาก แกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจึงได้มีการปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกในการรักษาสุขภาพโดยลดใช้ยาปฏิชีวนะ จึงเป็นที่มาของการจัดทำโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองในปี พ.ศ. 2526 โดยการสนับสนุนจากมูลนิธิสุขภาพไทย จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2530 ที่ชาวตำบลนาโส่ได้เผชิญกับปรากฏการณ์ที่ปลาในห้วยลำโพงตายเป็นจำนวนมาก แกนนำกลุ่มจึงได้มีข้อสรุปร่วมกันในการหาแนวทางเพื่อการลดใช้สารเคมีในการผลิต หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2533 ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำนาอินทรีย์ตามแนวคิดของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ นักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่นที่ได้มาเยี่ยมเยียนและบรรยายแนวคิดการเกษตรแบบธรรมชาติในพื้นที่ของตำบลนาโส่ อำเภอกุดชุม ซึ่งเป็นแรงบันบันดาลใจให้แก่ชาวนาในพื้นที่ตำบลนาโส่หันมาทำเกษตรธรรมชาติ และพัฒนามาเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ของการรับรองมาตรฐานสากลในปัจจุบัน

ยุคกลาง : วิกฤติการณ์เกษตรเชิงเดี่ยว

ยุคกลางเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 ถึง 2549 เป็นช่วงที่ผลกระทบจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่เน้นการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมีในการเร่งผลผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตในปริมาณมากสำหรับการส่งออกเริ่มชัดเจนขึ้น ทำให้กลุ่มชาวนาที่รวมตัวกันในยุคแรกหันมาแสวงหาทางเลือกในการผลิตเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และกลุ่มชาวนากลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคนี้จึงมีเป้าหมายในการแสวงหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตรวมทั้งกระบวนการการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตเพื่อความอยู่รอดของชาวนารายย่อย

ยุคใหม่ : ขยายตัวแยกหน่วยการจัดการ

ช่วงเวลาที่เรียกได้ว่าเป็นยุคใหม่ของเกษตรอินทรีย์ คือ พ.ศ. 2550 ถึง ปัจจุบัน เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่เกิดกระแสการตื่นตัวในการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยของผู้บริโภคในหลายพื้นที่ทั้งในประเทศและ

ต่างประเทศโดยเฉพาะในเขตชุมชนเมือง ทำให้ภาครัฐได้มีการกำหนดนโยบายส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ ถึงแม้จะเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นความน่าเชื่อถือในกระบวนการผลิตและมาตรฐานที่ส่งเสริมโดยหน่วยงานรัฐ แต่ก็ปฏิบัติเสธไม่ได้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นปัจจัยหนุนเสริมต่อการขยายตัวของเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสามารถยืนยันได้จากการที่เกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธรเพิ่มขึ้น ถึง 5 กลุ่ม ภายในระยะเวลาเพียง 10 ปี ทั้งจากการแยกตัวออกจากกลุ่มเดิมเพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการ หรือการรวมกลุ่มกันขึ้นใหม่เพื่อการขยายผลเกษตรอินทรีย์ให้คลอบคลุมพื้นที่ กระทั่งจังหวัดยโสธรที่ถูกยกให้เป็น “จังหวัดเกษตรอินทรีย์ต้นแบบ” หรือ “Yasothon Model” ซึ่งเป็นต้นแบบในการขยายผลเกษตรอินทรีย์ของประเทศ

5.2 ต้นทุน องค์ความรู้ เครื่องมือรวมถึงระบบการจัดการที่หนุนเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ของขบวนการชาวนาอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

5.2.1 นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

5.2.1.1 ที่มาของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

จากความหมายของเกษตรเกษตรอินทรีย์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “เกษตรอินทรีย์” คือ “นวัตกรรม” จังหวัดยโสธรมีกลุ่มชาวนาที่รวมตัวกันดำเนินการแก้ไขปัญหาในการทำมาหากินยาวนานกว่า 30 ปี ดังนั้นที่มาของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดยโสธร จึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค **ยุคแรก** เกิดจากการค้นพบปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อชาวนาส่วนใหญ่ในชุมชนหลายชุมชน จนต้องมีผู้นำชาวนาที่ชักชวนกันรวมกลุ่มกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา เช่น โดนเอาเปรียบในการค้าข้าว (โดนโกงตาชั่ง) ซึ่งได้ยกระดับมาสู่การทำเกษตรอินทรีย์ในภายหลัง เนื่องจากปัญหาระบบนิเวศน์ในนาที่ใช้สารเคมีจนเสื่อมสภาพ (ดินแข็ง) สุขภาพของชาวนาความเจ็บป่วยเรื้อรัง ซึ่งเป็นเหตุให้กลุ่มใส่ใจกับการทำการผลิตโดยวิธีการทางธรรมชาติ แต่ปัญหาและผลกระทบจากการใช้สารเคมีก็ยังคงอยู่คู่กับการทำเกษตรเรื่อยมา **ยุคใหม่** การทำเกษตรอินทรีย์ในยุคหลังๆ พบว่าชาวนาทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากต้องการเพิ่มรายได้ และพัฒนาคุณภาพการผลิต โดยเห็นรูปธรรมและได้รับการถ่ายทอดความรู้จากกลุ่มเกษตรอินทรีย์รุ่นพี่ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ใหม่ และค้นพบนวัตกรรมใหม่ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของตนเอง

5.2.1.2 คุณลักษณะของนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์มีคุณลักษณะที่แตกต่างจากเกษตรเคมี ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้ <u>ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ</u> การทำเกษตรอินทรีย์เมื่อเปรียบเทียบกับการทำเกษตรในระบบทั่วไปที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์

พบว่าการทำนาในระบบเกษตรอินทรีย์มีประโยชน์ที่เห็นได้เด่นชัด คือ ต้นทุนต่ำ ระบบนิเวศน์ในนาอุดมสมบูรณ์ ความซับซ้อน การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรที่เน้นจัดการระบบแปลง จัดการโรค/แมลงด้วยวิธีการทางธรรมชาติ โดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด ยิ่งไปกว่านั้นหากชาวนาต้องมีการขอรับรองมาตรฐานเพื่อส่งผลผลิตไปจำหน่ายยังต่างประเทศ จะต้องมีการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของแต่ละมาตรฐานโดยเคร่งครัด ทำให้ชาวนาส่วนใหญ่ปฏิเสธการทำเกษตรอินทรีย์เนื่องจากมีความยุ่งยาก และต้องให้เวลาในแปลงมากกว่าการทำเกษตรทั่วไป สังเกตเห็นได้/สาธิตได้ ชาวนาสามารถเห็นผลเชิงประจักษ์ของการทำเกษตรอินทรีย์ได้ด้วยตัวเอง จากการสังเกตผลสำเร็จของแปลงนาที่ทำเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่กระบวนการผลิต การดูแลรักษา ผลผลิต รวมถึงผลตอบแทนจากการจำหน่ายผลผลิต ซึ่งเป็นแรงจูงใจหลักที่ทำให้ชาวนาเปลี่ยนระบบการผลิตมาทำเกษตรอินทรีย์ ทดลองได้ เมื่อชาวนาสนใจปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ สามารถทำการทดลองเบื้องต้นโดยการแบ่งที่นาสำหรับทำเกษตรอินทรีย์เพื่อเรียนรู้กระบวนการผลิตและผลสำเร็จที่เกิดขึ้น ไปกันได้กับค่านิยมที่มีอยู่ วิถีการผลิตของชาวนาในจังหวัดยโสธรยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทั้งเรื่องของการทำนาดำ การเลี้ยงสัตว์เพื่อเอามูลใส่ในนาข้าว การเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานคน การปลูกและบริโภคข้าวพันธุ์พื้นบ้าน รวมถึงการเก็บรักษาพันธุ์ข้าวไว้ใช้เอง ทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์กับวิธีการและองค์ความรู้สมัยใหม่ ผสมผสานจนเกิดเป็น 'นวัตกรรม' ในการทำเกษตรอินทรีย์ได้รับการยอมรับจากชาวนาในจังหวัดยโสธร

5.2.1.3 ปัจจัยการยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

จากการลงพื้นที่ถอดบทเรียนกลุ่มชาวนาที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ทีมวิจัยสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้ชาวนาตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ คือ รายได้ดี เป็นปัจจัยต้นๆที่ทำให้ชาวนาตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ คุณภาพของผลผลิต เห็นคุณค่าและประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน รูปธรรมความสำเร็จเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นในแปลงผลิต ความหลากหลายในแปลง หรือแม้กระทั่งความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนที่ทำเกษตรอินทรีย์ สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง ความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ ความเชื่อมั่นในตัวผู้นำเป็นด่านแรกที่ชาวนาต้องก้าวข้าม ก่อนที่จะสมัครเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์เองก็เป็นนวัตกรรม เมื่อผู้นำกลุ่มได้นำเอานวัตกรรมมาเผยแพร่ให้กับสมาชิก ทำให้สมาชิกส่วนหนึ่งที่ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมนั้นในทันทีด้วยความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ เทคนิคในการสื่อสาร และสร้างความเข้าใจกับสมาชิกเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของชาวนาที่เป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ในกรณีกลุ่มวิสาหกิจข้าวคุณธรรมบ้านโนนทรายงามที่มีสมาชิกกระจายตัวอยู่ใน

หลายอำเภอ ต้องมีการติดต่อสื่อสารกันอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวนาที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ที่ผู้นำหรือแกนนำกลุ่มนำเข้ามาขยายผล หรือ พัฒนาขึ้นมาเพื่อขยายผลกับสมาชิก

5.2.1.4 ประเภทของคนที่รับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

การก่อเกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร ล้วนมีช่วงเวลาและสาเหตุของการก่อเกิดที่แตกต่างกัน โดยช่วงเวลาในการก่อตั้งกลุ่มไม่ใช่หลักประกันในการยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์เสมอไป เนื่องจากพบว่าบางกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมาไม่ได้ยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่ต้น ในขณะที่บางกลุ่มก่อตั้งขึ้นมาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะ เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีของ Rogers ที่ได้แบ่งประเภทของคนที่รับนวัตกรรมตามระยะเวลาในการยอมรับนวัตกรรมไว้ 5 อันดับ พบว่า ชมรมรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่รับนวัตกรรมกลุ่มแรกสุด ตามมาด้วย ข้าวคุณธรรม และเกษตรกรทำนาบากเรือ ในขณะที่กลุ่มที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด โดยมีกลุ่มเกษตรกรที่รับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ ถึง 5 กลุ่ม ในระยะเวลา 10 ปี และกลุ่มที่รับนวัตกรรมทีหลัง คือ สหกรณ์แทนรักษ์ และ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านคำครตาเป็นกลุ่มล่าสุดที่ยอมรับนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์

5.2.2 นวัตกรรมการขยายผลเกษตรอินทรีย์

ชุดความรู้ของนวัตกรรมที่จำเป็นต่อการขยายผลกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ที่คณะทำงานได้ลงพื้นที่ถอดบทเรียน โดยเลือกนวัตกรรมเด่นๆจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม สามารถสรุปได้ 6 นวัตกรรม ดังนี้

นวัตกรรมผู้นำ เนื่องจากว่าการก่อเกิดกลุ่ม ความเข้มแข็งของกลุ่ม รวมทั้งวิสัยทัศน์ในการมองปัญหาและการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาจากภายนอกกับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนและเกษตรกรรายย่อย ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้นำ ผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม ล้วนแต่เป็นผู้ที่ตระหนักในปัญหาผลกระทบด้านการใช้สารเคมีการเกษตร จึงได้ลุกขึ้นมาหาทางแก้ไข ริเริ่มทดลองทำเกษตรอินทรีย์เป็นคนแรก เมื่อประสบผลสำเร็จ จึงได้ชักชวนญาติพี่น้อง ชาวนาที่อยู่ใกล้เคียง กระทั่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นทางการ

นวัตกรรมการรับจ้างการทำนา การขาดแคลนแรงงานกำลังเป็นปัญหาของครอบครัวชาวนาทุกจังหวัดในประเทศไทย เป็นโจทย์ปัญหาที่ชาวนาแต่ละครอบครัวพยายามแก้ไข ถึงแม้บางครอบครัวจะสามารถหว่านล้อมให้ลูกหลานกลับมาทำการผลิตในแปลงสืบต่อจากการดำเนินงานของตนเองได้ แต่ยังมีอีกหลายครอบครัวที่ไร้ทางออก ต้องปล่อยที่นาให้เช่า และในบางกรณีต้องขายที่ดิน ผลกระทบจากปรากฏการณ์

ที่สมาชิกเกษตรอินทรีย์สูงอายุขาดแคลนแรงงาน ต้องปล่อยที่นาให้เช่า ส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพของผลผลิตข้าวอินทรีย์

นวัตกรรมการจัดการโรงสี โรงสี โดยการทุจริตโกงตาชั่ง กลุ่มจึงมีการตั้งโรงสีข้าวขึ้น ในปี 2534 เพื่อจัดการระบบการค้าข้าวโดยองค์กรชาวนา เพื่อช่วยให้พี่น้องชาวนาในพื้นที่ลดต้นทุนค่าขนส่งข้าวไปจำหน่ายในตัวอำเภอ หลีกเลี่ยงการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง โดยได้มีการดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน

นวัตกรรมการวบรวมผลผลิต การรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกที่กระจายตัวอยู่ในหลายชุมชน จำเป็นต้องมีการออกแบบวิธีการจัดการที่เหมาะสมปริมาณผลผลิต และความสะดวกของสมาชิก เพื่อนำผลผลิตของสมาชิกมาจัดการแปรรูปและจำหน่ายในนามกลุ่มต่อไป ซึ่งวิธีการรวมรวมผลผลิตจากสมาชิกจะมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือ มีเงื่อนไขในการรับซื้อที่เป็นมาตรฐาน เช่น ปริมาณความชื้น สิ่งเจือปน แต่จะมีรายละเอียดวิธีการจัดการที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละกลุ่ม พื้นที่ถอดบทเรียนการรวบรวมผลผลิตจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เป็นกลุ่มใหม่ที่ขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ

นวัตกรรมการตลาด การดำเนินการขับเคลื่อนส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน นอกจากจะมีการดำเนินงานด้านปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิธีปฏิบัติของเกษตรกรสู่การผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การดำเนินงานที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การทำงานด้านการตลาด เพราะถึงแม้เกษตรกรที่ทำการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจะสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารจากผลผลิตภายในแปลง แต่เกษตรกรยังคงมีค่าใช้จ่ายอื่นที่เป็นภาระในครัวเรือน เช่น หนี้สิน หรือค่าใช้จ่ายในการเรียนหนังสือของบุตร ด้วยเหตุนี้กลุ่มองค์กรเกษตรกรที่ดำเนินงานด้านเกษตรอินทรีย์/เกษตรยั่งยืนในจังหวัดยโสธร จึงมีความพยายามในการดำเนินงานด้านการตลาดแตกต่างกันออกไปตามความถนัดและบริบทเฉพาะของแต่ละกลุ่ม/พื้นที่ เพื่อช่วยให้ชาวนาที่เป็นสมาชิกมีรายได้จากการทำการผลิต และอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

นวัตกรรมการพัฒนาคนรุ่นใหม่ การสร้างคนรุ่นใหม่เป็นโจทย์สำคัญของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทุกกลุ่ม เนื่องจากตระหนักดีว่าหากไม่มีการสร้างทายาทผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรรม ภาคการเกษตรของประเทศอาจจะเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมการเกษตร ดังรูปธรรมที่เกิดขึ้นแล้วในหลายแห่งที่เริ่มมี “ผู้จัดการนา” เพิ่มมากขึ้น หมายถึงคนที่อยู่ในอาชีพอื่น เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท หรือทำงานภาคอุตสาหกรรมหรือภาคอื่นๆในเมืองหลวง แต่ได้รับที่นาเป็นมรดกทำให้ไม่มีเวลาสำหรับการผลิต จึงเลือกใช้วิธีที่สะดวกที่สุด คือ การจ้าง โดยจ้างทุกขั้นตอน ตั้งแต่ไถ หว่านข้าว ฉีดพ่นสารเคมี หว่านปุ๋ย เกี่ยวนวด และขนไปจำหน่ายให้กับทางโรงสี ซึ่งกระบวนการทั้งหมดสามารถดำเนินการได้ด้วยการใช้โทรศัพท์ ในระดับครอบครัวก็มีความพยายามในการชักชวนหว่านล้อมบุตรหลานให้กลับมาทำการผลิตในแปลงสืบทอดแปลงเกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสานของพ่อ-แม่ เนื่องจากค้นพบแล้วว่า ความสุขที่แท้จริงคือการทำการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนสร้างความหลากหลายในแปลง ดังวลีที่ว่า “เงินทองเป็นของมายา ข้าวปลาสิของจริง”

ตารางที่ 6 : แสดงการเปรียบเทียบความยาก-ง่ายของการรับนวัตกรรม

ลำดับ	นวัตกรรมกรรม	ลักษณะนวัตกรรม			การสร้างนวัตกรรม		การยอมรับนวัตกรรม			คุณลักษณะนวัตกรรม	
		แนวคิด	กระบวนการ	วัตถุ	ภายใน	ภายนอก	จุดประกาย	ตระหนัก	สรุปผล	ยาก	ง่าย
1	นวัตกรรมผู้นำ	√			√	√	√	√	√	√	
2	นวัตกรรมการรับจ้างการทำนา	√	√	√	√	√	√	√	√		√
3	การจัดการโรงสี	√	√		√	√	√	√	√		√
4	การรวบรวมผลผลิต	√	√		√	√	√	√	√		√
5	การตลาด	√	√		√	√	√	√	√		√
6	การพัฒนาคนรุ่นใหม่	√	√		√	√	√	√	√	√	

จากการลงพื้นที่ถอดข้อมูลนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 10 กลุ่ม ในจังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นการถอดข้อมูลแบบเจาะจงโดยให้ตัวแทนกลุ่มเกษตรอินทรีย์มีส่วนร่วมในการเลือกนวัตกรรมที่มีความสำคัญต่อการขยายผลเกษตรกรรมยั่งยืน จำนวน 5 นวัตกรรม โดยมีทั้งนวัตกรรมประเภทความรู้และวิธีการจัดการที่จำเป็นต่อกลุ่มชาวนาที่ต้องการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ครบวงจร จำเป็นต้องเรียนรู้บทเรียนประสบการณ์ของชาวนารุ่นพี่ เพื่อให้สามารถนำพากลุ่มไปให้ถึงเป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้ ทั้งนี้ความรู้และวิธีการปฏิบัติที่เรียกได้ว่าเป็น “นวัตกรรม” ที่ได้รับการยอมรับจากชาวนาที่ทำเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร ทั้ง 10 กลุ่ม ซึ่งมีสมาชิกรวมกันกว่า 2,500 ครอบครัว

5.3 แนวทางการยกระดับการจัดการองค์ความรู้ และบทบาทของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร

จากการถอดบทเรียนนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ 10 กลุ่มในจังหวัดยโสธร ทีมวิจัยได้มีการรวบรวมข้อมูลและคืนข้อมูลแก่ที่ปรึกษาโครงการรวมทั้งแกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม เพื่อตรวจสอบความถูต้องของข้อมูล และหารือเกี่ยวกับแนวทางการยกระดับการจัดการความรู้ รวมทั้งบทบาทและกลไกในการบริหารจัดการศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีแนวทางการขับเคลื่อนดังแผนภาพต่อไปนี้

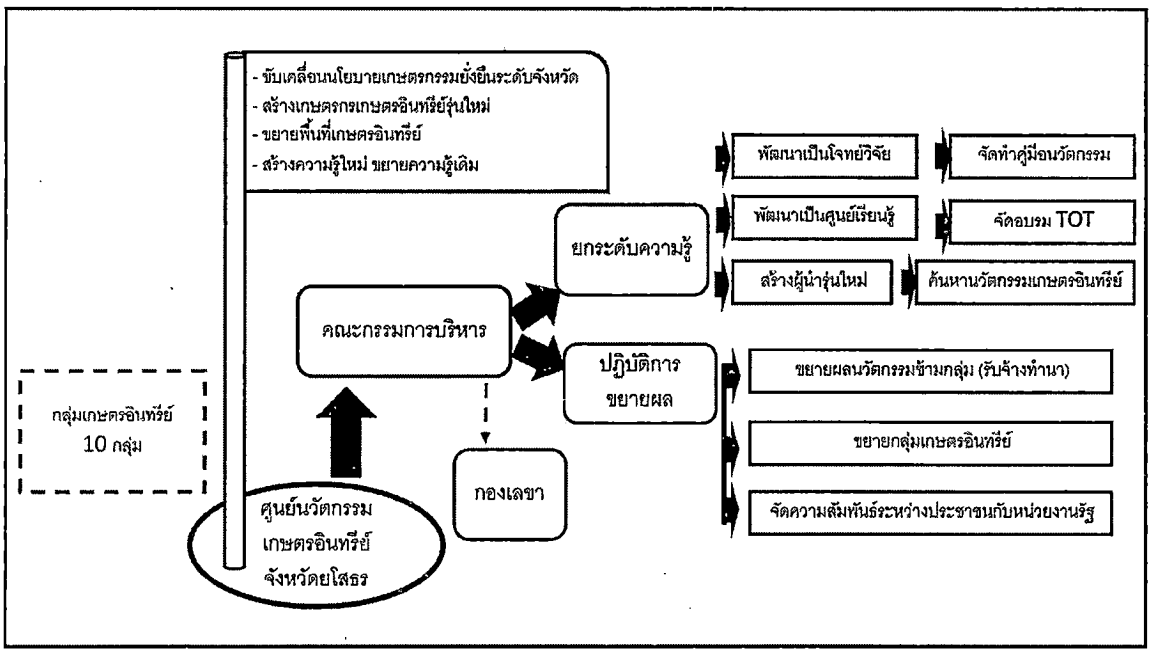

ภาพประกอบที่ 2: แสดงแผนผังการดำเนินงานของศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร

จากแผนผังแสดงให้เห็นว่าศูนย์นวัตกรรมฯจะใช้ต้นทุนความรู้จากกลุ่มเกษตรอินทรีย์ทั้ง 10 กลุ่ม มายกระดับการจัดการเพื่อการขยายผลเกษตรอินทรีย์ โดยเป้าหมายของศูนย์ฯ คือ 1) ขับเคลื่อนนโยบายเกษตรกรรมยั่งยืนระดับจังหวัด 2) ขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์ 3) สร้างความรู้ใหม่ ขยายความรู้เดิม 4) สร้างเกษตรกรเกษตรอินทรีย์รุ่นใหม่ โดยมีกลไกบริหารจัดการศูนย์ คือ ชาวนาที่เป็นแกนนำกลุ่ม

เกษตรอินทรีย์ ทำหน้าที่กำหนดยุทธศาสตร์ กำกับทิศทางในการดำเนินงาน ติดตามการดำเนินงาน โดยมีทีมวิจัยเป็นกองเลขานุการ ที่ทำหน้าที่คอยสนับสนุนด้านระบบข้อมูล โดยวางแนวทางการดำนเนินงานไว้ 2 แนวทาง คือ 1) การยกระดับความรู้เดิมที่มีอยู่ ในรูปแบบต่างๆ เช่น พัฒนาเป็นโจทย์วิจัยเชื่อมโยงกับชุมชนที่มีความสนใจ พัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างผู้นำรุ่นใหม่เพื่อเป็นผู้ถ่ายทอดนวัตกรรม การจัดอบรมนวัตกรรมให้แก่ผู้ที่สนใจ จัดทำคู่มือนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ รวมทั้งถอดข้อมูลนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์เพิ่มเติมให้ได้ข้อมูลที่คลอบคลุม ชัดเจน และมีรายละเอียดเชิงลึก 2) ปฏิบัติการขยายผลนวัตกรรม โดยแนวทางการทำงาน 3 ลักษณะ คือ ขยายผลนวัตกรรมเด่นข้ามพื้นที่ เช่น นวัตกรรมการรับจ้างทำนาที่เป็นนวัตกรรมที่สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการทำเกษตรของชาวนาทุกพื้นที่ จึงควรมีการขยายผลสู่กลุ่มเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่อื่นๆ เป็นต้น ขยายกลุ่มเกษตรอินทรีย์กลุ่มใหม่ พื้นที่บ้านเกลี้ยงเก่า ตำบลโพนงาม อำเภอกุดชุม เป็นที่พื้นที่ทำงานของสปก. ยโสธร มีการรวมตัวกันของชาวนาที่ต้องการเพิ่มรายได้จากการผลิต จึงรวมตัวกันเพื่อปลูกผักอินทรีย์ โดยมีการดำเนินงานมาแล้ว 2 ปี แต่ยังขาดองค์ความรู้ในการผลิต การจัดการผลผลิตและระบบตลาด รวมถึงการขอรับรองมาตรฐาน ทำให้เป็นกลุ่มเป้าหมายในการถ่ายทอดความรู้ด้านนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ และสุดท้าย คือ การหาแนวทางในการทำงานเพื่อจัดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและหน่วยงานรัฐ ถึงรัฐจะออกนโยบายส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ แต่หน่วยงานรัฐไม่เข้าใจ ผลสำเร็จก็จะไม่เกิดขึ้น จึงต้องให้ภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจะดทำแผนงานในการสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ

บรรณานุกรม

คิดสร้างสรรค์ทำนวัตกรรม think creative do innovative.นพ.สิทธิพร บุณยนิตย์,พิมพ์ครั้งที่ 1,พ.ศ.2555

จุรีพร กาญจนการุณ และ วาสนา วงค์ฉายา, บทความ "การยอมรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตรของชุมชนบ้านหนองแหละ" , วรสารวิชาการและการวิจัย มทร.พระนคร ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มีนาคม 1553

นวัตกรรมนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง. มูลนิธิสถาบันอนาคตไทยศึกษา (Thailand future foundation).มิถุนายน 2556

คู่มือสร้างนวัตกรรมใน 4 สัปดาห์ the little black book of innovation. Scott D. Anthony, ณัฐยา สินตระการผล แปล,พิมพ์ครั้งที่ 1, มีนาคม 2557

นวัตกรรมนำพาประเทศสู่ความมั่งคั่ง. มูลนิธิสถาบันอนาคตไทยศึกษา (Thailand future foundation).มิถุนายน 2556

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายชื่อทีมวิจัย

1. นายสยาม หยองเอ่น หัวหน้าโครงการ

ที่อยู่ 116 หมู่ 2 ตำบลพันดอน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี รหัสไปรษณีย์ 41370

โทรศัพท์ 082-1060495

E-mail : siam_kur@hotmail.com

การศึกษา ศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

2. นายบดินทร์ อยู่หว้า ทีมวิจัย

ที่อยู่ 118 หมู่ 6 ตำบลค้อวัง อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร รหัสไปรษณีย์ 35160

โทรศัพท์ 089-6269509

E-mail : bodin.env@gmail.com

การศึกษา วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3. นางสาวขนิษฐา นวลศรี ทีมวิจัย

ที่อยู่ 222 หมู่ 11 ตำบลประสงค์ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี รหัสไปรษณีย์ 84170

โทรศัพท์ 080-7376399

E-mail : by.khanittha@gmail.com

การศึกษา วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4. นางสาวข่อกัลยา ศรีชำนิ ทีมวิจัย

ที่อยู่ 174 หมู่ที่ 3 บ้านห้องคลอง ตำบลห้องแซง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

โทรศัพท์ 095-6016669

E-mail : chokallaya_dn@hotmail.com

การศึกษา ปริญญาตรี สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ

คณะการบัญชีและการจัดการ หลักสูตรบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

5. นางสาวเมรี ธนาวร ทีมวิจัย

ที่อยู่ 307 หมู่ที่ 13 ตำบลประสุข อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

โทรศัพท์ 061-0244496

E-mail : meree222@gmail.com

การศึกษา ปริญญาตรี สาขาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ภาคผนวก ข.

ภาพกิจกรรม

ภาพประกอบที่ ก-1: ประชุมทีมวิจัย

ภาพประกอบที่ ก-2: ลงพื้นที่ถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดยโสธร

ภาพประกอบที่ ก-3: เวทีคืนข้อมูลโครงการศูนย์นวัตกรรม ระยะที่ 1

ภาพประกอบที่ ก-4: เวทีจดตั้งกลไกศูนย์นวัตกรรมเกษตรอินทรีย์ยโสธร